Coperta colecţiei: Val Munteanu
Ilustraţia copertei: Carmen Florica Ţapu

1974
Bucureşti, Piaţa Scînteii 1

Maria
Kuncewiczowa
STRĂINA
roman

Traducere de
Olga Zaicik

Editura Eminescu
Lector. TEODORA POPA.
Tehnoredactor: ION TUDOR

Apărut 1974. Bun de tipar: 19. VIII.1974. Tiraj 50 000.
Broşate 45 000, Legate 2 000 Coli tipar 12,50.
Tiparul executat sub comanda nr. 40 441 la Combinatul
Poligrafic „Casa Scînteii”, Piaţa Scînteii nr.1, Bucureşti
Republica Socialista România

Motto:
...ich sah dich ja im Traum
Und sah die Nacht în deines Herzens
Raumt
Und sah die Schlang’, die dir am Herzen frisst,
Ich sah, mein Lieb, wie sehr du elend bist.
HEINE

I

RÓŻA APASĂ PE SONERIE categoric şi totuşi cu înfrigurare: sa facă bine şi sa-i deschidă numaidecît, ar trebui sa ştie ca sta la usa avînd a le spune lucruri deosebit de importante. De asta data Sabina îşi purta iute trupul mare şi gras din bucătărie spre vestibul;

— Buna ziua, coana mare, spuse servil.

Îi ajuta Rózei să-şi scoată blana, îi lua manşonul, pălăria, îi aştepta poruncile mormăind şi înălţînd cînd dintr-un umăr, cînd din celalalt – era limpede ca respectul şi un soi de spaima nervoasa nu-i puteau domoli vechile ranchiune şi nici nevoia cronica de a protesta împotriva caracterului aceleia care tocmai venise.

Róża se dezbrăcă agale, tratînd-o pe Sabina ca pe un cuier sau ca pe un scaun. În sfîrşit, îşi potrivi parul, îşi privi iute chipul răsfrînt în oglinda şi se îndrepta în direcţia camerei. Ajungînd aproape în prag, întreba de fiică-sa:

— Unde-i doamna? în baie?

Sabina răspunse:

— Coniţa se vede ca a uitat ca vii dumneata, coana mare. A plecat şi n-a lăsat vorba.

Primind lovitura, Róża nici măcar nu tresari, ci făcu în aşa fel încît obrajii şi ochii sa-i devina dintr-o data mai limpezi, mai senini – părea voioasa. Fredona un crîmpei de melodie şi începu sa înşire pachetele pe toaleta fiicei. Sabina se aţinea tot acolo, lîngă cuierele din vestiar.

— Vremea e frumoasa, aşa ca doamna noastră a pornit-o de dimineaţă cu doamna Mira, s-or fi dus şi dînsele la Alei sau la cafeneaua „Europa”, ori în alta parte. Cum fac cucoanele tinere.

5

Róża nu catadicsi sa se arate în cîmpul vizual al Sabinei; în schimb, din odaia galbena răzbătu acelaşi glas de mai înainte, limpede şi raspicat:

— Te poţi duce îndărăt la bucătărie, Sabino. Cînd te sun. Mi-aduci ceaiul, Am eu grija de telefon, doamna are să-mi telefoneze, am uitat ca astăzi se duce la scoală, la Zbyszek, sa stea de vorba cu dirigintele.

Podeaua din sufragerie dudui, uşa spre coridor se închise trîntita, un vuiet străbătu toată casa. şi undeva, între baie şi cămară, din tumultul furiei se isca un cîntec ţipător, ascuţit, subţirel: *„Aliluia. O ducea ca muia...” în* spatele uşii care da spre bucătărie cîntecul pieri.

Acum Róża se aşeza şi îngădui chipului sa se posomorască. Gura triumfătoare i se înfunda, supta de obraji, rămînînd abia cît o dunga, o cicatrice la suprafaţa pielii, ochii mari i se îngustară ca la un cîine bătut, nasul îi deveni ascuţit, iar fruntea veştedă,

boţită, înghiţi anevoie saliva – pasămite amară – pentru că îi tremurau colţurile buzelor. Întinse braţele pe marginea fotoliului şi încremeni în aceasta atitudine.

Dar nemişcarea nu ţinu mult. Brusc, în fiinţa Różei se trezi ca o nerăbdare, un freamăt dureros, viu, agresiv, ceva care nu te lăsa să rămîi liniştită. Cu obrazul întunecat, se scula şi se înapoie la usa de la intrare. Acum – cînd n-a mai vedea nimeni – intra, pentru a doua oara. În apartamentul fiicei sale. Nu cu pasul elastic, sfidător de adineaori, nu cu înfăţişarea nepăsătoare pe care o avusese în fata servitoarei. Acum intra greoi, aspru. În suferinţă, ca o mamă jignită, ca o femeie bătrînă şi netrebuincioasa. Lovi cu degetul îndoit în tăblia mesei de mahon:

— Uite unde şi-a găsit Marta sa azvîrle masa străbunicului! Leapădă în vestiar o mobila pe care am păstrat-o cu grija, ani şi ani, pe care am cărat-o după mine prin toată Rusia.

Se apleca şi pipai cu băgare de seama picioruşul rotund, *empire*. O vreme măsuţa stătuse în camera copilului, nepoţelul ei, Zbigniew, şi-a tot legat de piciorul mesei calul de lemn cu balansoar pînă l-a rupt. Fiică-sa, Marta, rîdea spunînd: „Pentru el e o trăsură. Ce vrei, e copil, trebuie sa se joace”,

6

Róża, întunecata, înainta în apartament. Se opri în dreptul mobilelor moderne – cumpărate de curînd – bombăni cu sarcasm lîngă bufetul scund şi lîngă tapiseriile din Vilno. În sufragerie, între oglinda şi ceasul de perete, era atîrnat un portret al tatălui ei – un dagherotip nu prea mare, înrămat ca un medalion de epoca. Smulse repede portretul din cui, îl duse acolo unde-şi pusese lucrurile: manşonul, gulerul de blana… şi-l ascunse sub ele.

Telefonul nu suna, în casa era linişte, doar din strada urca zgomotul şi de la etajul cinci răzbătea o melodie cîntata la radio: *Close your eyes*[1] în engleza, limba pe care n-o înţelegem, cîntecul îi suna fara sens, tînguios şi obsesiv, ca rugăciunea unui sălbatic. O senzualitate copleşitoare şi spaima în fata nopţii erau cuprinse în acele cuvinte. Amintirea unei întîmplări stînjenitoare, ceva ce trebuia neapărat sa se întîmple sau după care verşi lacrimi, iată ce stîrnea cîntecul. Róża lăsa capul în jos, mîinile îi atîrnau moi, melodia plutea deasupra ei şi peste lume, iar în suflet i se zvîrcolea tinereţea blestemata. Vie încă, înfigîndu-şi

colţii ca un căţelandru rău şi fara minte.

Róża se apropie de oglinda, îşi trase jacheta cu arabescuri de un roşu aprins cu argintiu. O cumpărase de curînd, cam odată cu umbrela micuţă cu mînerul ca un cioc de pasare, cam odată cu un corset franţuzesc şi cu paltonul prea deschis la culoare pentru iarna.

Se dusese să-şi cumpere o jacheta de lina, împreuna cu fiica ei, Marta. Din maldărul de jachete puse pe tejghea, fiica ei dăduse imediat deoparte pe cele în culori aprinse, iar dintre cele cu o nuanţă discreta o alesese pe cea mai închisa. Pe asta o împinsese în direcţia mamei sale, spunîndu-i:

— Ia încearc-o, mămico.

Róża o încerca. Jacheta era splendida, neagra şi parca stropita cu bruma, cu un guler alb nespus de frumos şi manşete tot albe. Se încheia sever la un singur rînd de nasturi. Marta stătea ca uluita în fata Różei.

— Minunat, îţi sta minunat în jacheta asta, spuse, arăţi ca un vis de iarna, sau ca Petronela în plina forma, după prînz, cînd e cu totul spiritualizata.

Petronela era bătrîna lor pisica de angora.

Atunci Róża simţi ceva mai rău decît moartea. Îşi simţi bătrîneţea, săvîrşită definitiv, de neînlăturat, vizibila pentru oricine. Uneori simţea în preajma moartea, dar simţămîntul

——

[1] Închide ochii (emil.) (n.tr.).

asta nu era lipsit de farmec. Cînd în cursul unei crize nervoase sau într-una din stările ei ca de sinucigaş, îi amorţeau buzele şi o senzaţie apăsătoare, paralizanta, de frig o cuprindea urcînd ca un val de la talpa picioarelor, peste coapse spre inima – pe lîngă chinul fizic, pe lîngă scîrba pentru propria-i neputinţă, încerca şi o anume indecenta desfătare. Ca se cufunda atît de adînc într-o desăvîrşită lipsă de răspundere, ca se razbună şi biruie nepedepsită atîtea servituti ale vieţii; că se apropie, mai mult, tot mai mult, ca aproape a atins misterul. Neputinţa o înlănţuia ca o noua dimensiune, ca atmosfera *unei noi* victorii. De moartea care se retrăgea apoi din trupul ei se despărţea cu părere de rău; fusese ca un narcotic rar şi amărui, ca presentimentul unei lumi neştiute, plină de dulceaţă. În schimb, bătrîneţea o resimţea ca pe o prezenţă furişată în preajma

omului pentru a-i smulge ultima nădejde, a-l înfiera cu o pecete hîdă, pentru a se însoţi silnic cu el şi a-l tîrî, nălucă ridicolă şi desfigurată – către cele mai dezgustătoare fundături ale umanităţii. Un vis de iarna. Petronela în cea mai buna forma a ei, aşa spusese fiică-sa. Ce jignitor sunaseră aceste complimente! Róża întoarse spatele cu dispreţ melancoliei lor poetice, receptînd cu ura versiunea privind frumuseţea ei spiritualizata desprinsa de cea trupeasca.

— Are mînecile prea largi, se stropşi duşmănoasă,

Vînzătoarea şi Marta începură sa se agite.

— E un fleac, o sa le facem cîte o pensa micuţă sub manşetă, va sta ca turnata.

Róża scoase jacheta smucindu-i ţesătura elastica… Martei aproape că-i dădură lacrimile.

— Dar, de ce, mama? Te rog, îţi sta minunat, poate te gîndeşti ca e prea scumpa, te rog din suflet (cu forţa încerca s-o facă pe maică-sa s-o păstreze pe umeri), ţi-o dăruiesc, uite primeşte-o ca un cadou din partea mea.

Róża o privi pe fiică-sa cu ochi răi; Marta tăcu brusc, bătu din gene şi pînă la sfîrşit, cît mai rămaseră în magazin, statu astfel – uluita.

Apoi Róża mai încerca şi alte lucruri, dar tot timpul trăgea cu ochiul la jacheţica prea strîmta cu arabescuri purpurii. În cele din urma zvîrli cît colo tot ce-i oferea vînzătoarea şi-o apuca pe aceasta. Vînzătoarea o ajuta, cu oarecare neplăcere, s-o încerce, fiică-sa privea în alta parte… Tonul monologului vînzătoarei scăzu, se stinse. Lauda cît putu jacheta cu arabescuri roşii.

8

— Şi asta va prinde foarte bine. Roşul contrastează foarte frumos cu parul dumneavoastră cărunt şi apoi aveţi şi un ten minunat.

Marta tăcea înainte. Róża nu se simţea cuprinsă de răceala morţii, o nu, ci de o sila pentru gustul searbăd al închipuirilor irealizabile, fără speranţă şi greu de atins. Stătea posomorîtă în faţa oglinzii fără să-şi rostească hotărîrea.

Vînzătoarea tăcu şi ea o clipa, dar îşi reveni numaidecît şi adăugă cu vioiciune:

— Garantez pentru calitatea ţesăturii, o veţi purta cel putin zece ani.

Abia acum Róża rîse tare. Apoi spuse:

— Zece ani e prea mult pentru mine, duduie draga; cred că am să mă mulţumesc doar cu unul. În sfîrşit, puteţi s-o împachetaţi.

Ieşise din magazin odată cu Marta şi se despărţiră cu răceală; asta se întîmplase cu o luna în urma. Chiar a doua zi, Róża îşi cumpără un corset din elastic de foarte buna calitate, care o subţia, iar de la soldurile de toamna, paltonul de culoare deschisa, cu un strat subţire de vatelina şi umbrela cu mînerul în forma de cioc.

De-a lungul vieţii sale Róża petrecuse putina vreme în faţa oglinzii. În copilărie nu se simţise întru nimic diferita de lumea înconjurătoare, tremura de bucurie sau de spaima, se schimba la fata după împrejurări, habar neavînd nici cum arata la chip, nici ce statura are. Cînd soarele ardea, cînd în parcul din Taganrog bubuia fanfara, iar sora mamei sale, vesela Julia, le făcea ochi dulci militarilor, sau cînd nechezau caii ofiţerilor din garda, cînd în stepa înfloreau mărunt lalelele roşietice, sau cînd bunicul ei Zwardecki se scula brusc, în amurg, de la masa de joc, îşi scutura scrumul din pipa, se apropia de fereastra, în fata căreia, hăt departe cupolele verzi ale mitropoliei mijeau pe fundalul Marii de Azov ce părea o dîra sinilie – îşi scutura gîtul, tăcea, îşi zburlea mustaţa şi în cele din urma începea sa cînte cu un glas răguşit: *Polonia încă n-a pierit*[1] , iar domnul Heist, faimos ceasornicar din Varşovia, tovarăş de-al sau în exil, îl acompania bătînd darabana cu degetele pe geam şi oftînd, atunci cînd Maniuta Psarulaki, fata negustorului grec, îşi

——

1 Cîntecul soldaţilor din legiunile generalului Henryk Dabrowski (1755-1818), comandant al diviziei polone în armata lui Napoleon; cîntec devenit imnul naţional polonez (n.tr.).

foşnea pe terasa pantalonaşii brodaţi. Róża se simţea frumoasa şi privea cu mîndrie la cei din jur.

În schimb, cînd se cernea o ploaie deasă, nesfîrşită, fara istov, cînd milogul adăpostit în odaia slugilor, la bunica. Anastazia îşi strivea păduchii din caftanul miţos, cînd duhnea a unt rînced, iar tatăl ei îi spunea mamei: „*mierzawka*[1] las’că v-am văzut eu la club, cum va pipăiaţi pe sub masa, tu şi căpitanul de stat major Borejkin. Deasupra mesei guriţa, mînuşiţele şi cărţile

de joc, iar pe sub masa, ptiu! – n-ai pic de ruşine, căţea!” – atunci Róża se simţea ca o netrebnica, se vîra prin cotloane, arunca priviri vinovate tuturor, şi nu s-ar fi uitat în oglinda pentru nimic în lume.

Abia pe la vîrsta de şaisprezece ani a fost o anume seara, asta la Varşovia, pe cînd se afla la familia Badski. Era în epoca lui *tante* Louise, cea „care nu-şi încovoiase spinarea şi rezistase”…

Róża stătea vîrîta în coltul sobei, în apartamentul domnului director, binecunoscutul violonist -, divinul January, cel care „ducea pînă departe, în lume, faima numelui de polonez”. Divinul January lipsea. Chipul lui, împodobit cu nişte mustăţi ascuţite ca andrelele, fara îndoiala ca se legăna deasupra arcuşului, fermecînd doamnele, poate la o reuniune de pe strada Wiejska sau poate ca se înalta cu mîndrie la Clubul Cetăţenilor, deasupra meselor de joc. Sau poate ca acest cap de artist, înfundat în perne moi şi dantelate, se afla într-un tandru *tête-à-tête* cu căpşorul numai cîrlionţi ai divei corpului de balet.

Pe scurt domnul director lipsea, iar Róża stătea lîngă soba, aşteptînd ca, după ce domnişoara Aniela Badska ar fi isprăvit cu gamele, sa binevoiască a o acompania pe unica eleva a lui papa, interpretînd *Moment muzical* de Schubert. Pe unica eleva – prima „adepta” a viorii la Conservatorul din Varşovia de pe strada Tamka. Pe fata slăbuţă, cu obrazul smead peste care rumeneala zburda ca o flăcăruie, cu o cosita lunga şi lucioasa, cu un accent rusesc şi un medalion demodat la gît.

Lampa pîlpîia sub abajurul lăptos, fotoliile de pluş roşii ardeau prin colturi, domnişoara Aniela bătea măsura cu piciorul: „unu, doi şi unu, doi…”, trasurile uruiau peste pietrele pavajului de pe strada Ordynacka, undeva în adîncul clădirii, dereticînd, portarii trînteau băncile, iar corul „Lăuta” răcnea cîntecul *Ca ulanul nu e altul*; miresme neştiute, întîmplări

——-

[1] Ticăloaso (rusă) (n.tr.).

de neînţeles, stări nicicînd visate se furişau odată cu inserarea dinspre oraşul străin, dinspre apartamentele şi gîndurile necunoscute. Dinspre Varşovia „nefericita şi eroica”. Róża se închidea în sine, dorea cu ardoare, visa, se ruga în gînd ca de departe, de foarte departe s-o învăluie aroma ireala,

aproape uitata, a oraşului Taganrog.

Chiar atunci usa scîrţîi şi lîngă soba se ivi Michal Badski, fiul mezin al maestrului. Róża se înveseli, era gata sa rîdă tare, sa se mişte, să-şi scuture cositele şi sa sporovăiască la nesfîrşit, cu accentul ei tărăgănat, dar Michal îşi apăsă buzele cu degetul. Se apropie tiptil, şi chipurile pipăind cu mîna cahlele în căutarea celor mai calde, o cuprinse pe Róża, o mîngîie, o înfierbînta. Apoi îmbrăţişînd-o umăr lîngă umăr, obraz lîngă obraz, îi şopti:

— Taci! Las-o sa cînte, noi sa stam aşa.

O strîngea încetişor, o privea. Pe Róża o cuprinse o somnolenta. Privirea ochilor albaştri deschişi ai lui Michal în chenarul genelor aurii luneca peste ea ca o apa – înceata, inevitabila, ameninţătoare. Róża simţi ca toate gesturile şi vorbele, pînă atunci ştiute pe de rost, acum, aici, în prezenta acelei priviri nu mai aveau nici o noima… Se simţea descumpănită, umilita, dar se temea sa facă cel mai mic gest, nu cumva sa sperie privirea şi s-o alunge.

În curînd Aniela conteni din cîntat. Arunca o privire glumeaţă perechii de lîngă soba.

— Doamne, cît e de caraghioasa asta mica – rosti.

Pe Róża exclamaţia nici n-o atinse, n-avea putere sa simtă altceva decît căldura îmbrăţişării lui Michal. În schimb Michal tresari, făcu un gest cu braţul în direcţia pianului, apoi, fara să-şi desprindă privirea de pe obrajii negricioşi ai Rózei, o răsuci cu gingăşie pînă sub cercul de lumina al lămpii şi şopti ca la rugăciune:

— *Şi eh mal,* şi *eh mal – diese, diese Nase*…[1]

Membrii familiei Badski, în momentele lor de mare intimitate, vorbeau între ei în germana. Pentru ca atît limba polona cît şi cea franceza erau prea tocite, ajunseseră prea grosolane după atîta folosinţă pentru a putea exprima nişte sentimente excepţionale, neclarificate pe deplin. Aniela răspunse:

— Ja, ja, das hat sie schon – cine wunderschöne Nase…[2]

———

1 Uită-te, uită-te,. nasul asta… (n.tr.).

2 Da, da, într-adevăr, nasul îl are minunat (n.tr.).

— Ce zici, Róża draga, adăugă pe un ton oficial, îl cîntam pe Schubert al nostru?

În seara aceea, înapoindu-se acasă de la familia Badski, Róża închise, cu multa precauţie, uşa cu cheia, ca sa nu poată da buzna mătuşa Ludwika, se aşeza în fata oglinzii şi nu se scula pînă nu se sfîrşi lumînarea din sfeşnic. Îşi descoperise obrazul.

De atunci încolo, pentru multa vreme, obrazul ajunse obiectul unei deosebite atenţii şi griji a Różei. Îşi cerceta cu nelinişte tenul, îşi strîngea şi întindea buzele într-un zîmbet, mijea ochii, apoi îi deschidea larg, punîndu-şi în faţa oglinzii pălăria. *Diese, diese Nase*, era dinainte hotărît, aici nu mai încăpeau nici un fel de griji, din moment ce-l lăudase Michal şi încă în germana. Cu atît mai chinuitoare erau îndoielile eu privire la restul, fizionomiei ei. De ce trecuse tot restul sub tăcere? Sa nu fi fost decît *diese Nase*?

Temătoare, Róża se compara cu farmecul colegelor, cu imaginea, cu trăsăturile caracteristice ale eroinelor din cărţi. Totul era atît de inconsistent, de complicat: chipuri străine, poezii, obrazul propriu… Róża se chinuia, oscilînd între orgoliu şi autoadoraţie şi o deznădejde cumplita.

Iată: Roza Weneda a lui Andriolli[1] – cu ochii negri, semănînd foarte mult cu Róża, dar ceva mai în vîrsta (nasul îl aveau acelaşi), trecea la Varşovia drept o frumuseţe. Dar cine o plăcuse: Slowacki, Andriolli, mătuşa Ludwika, domnul Czarnocki din Kujawy şi pustii din clasa întîi de gimnaziu. Dar lui Michal? Nu avea de unde sa ştie daca Roza Weneda îi plăcuse lui Michal. Într-un rînd, Kostek Relejewski, roşcovanul acela orgolios, desi cam jerpelit, îi trimisese un bileţel: „*M-elle Rose, belle comme une rose*”[2]. O clipa inima îi batu mai tare şi numaidecît se domoli cuprinsa de fericire,” în sfîrşit are să-şi afle liniştea, poate afla sprijin în vorbele lui Kostek, care călătorise cu prilejul concertelor pînă în Wolynia, aşadar văzuse multe femei, ştia multe. Ba nu-i aşa, nu se putea bizui pe el, pentru ca acest Kostek nu e Michal şi lui Michal n-are cum sa ştie daca-i plac trandafirii, şi apoi pe Kostek domnul director l-a închis la arest în pivniţă, trei zile, numai cu pîine şi apa. Parca unul ca el

——

1 Andriolli, Michal Elwiro (1836-1895), desenator, faimos ilustrator al unor cărţi de Mickiewicz, Stowacki, Kraszewski etc. Opera sa a fost puternic influenţată de romantism atît în temele sale predilecte cît şi în bogata fantezie a tratării acestora. Roza Weneda era una din eroinele dramei lui Slowacki: Lilla Weneda

(n.tr.).

2 Domnişoara Rose, frumoasă ca o roză (fr.) (n.tr.).

vorbeşte serios, mai ales cu o domnişoară venita din Taganrog?

În curînd necazurilor pricinuite de obraz li se adăuga un chin nou, un nou mister: trupul.

Michal îi ducea Różei vioara acasă. Michal era întotdeauna în vestiar, ori de cîte ori Róża îşi îmbrăcă haina vătuită, ieşind de la lecţiile pe care le lua cu domnul director. Michal sublimase şi adăugase doua semne de exclamare la titlul cîntecului lui Grieg: *Je t'aime, hélas*[1], şi aşezase notele cu mîna lui pe pupitru în fata Różei.

În nopţile senine, cineva trecea prin fata ferestrei, pe trotuarul străzii Mazowiecka. Trecea cineva – înalt, zvelt, grozav de emoţionat, cu capul înălţat spre fereastra. Cînta, făcea semne cu mîna… Róża se temea să-şi mărturisească cine era, nu stătea chiar în geam, ci putin mai încolo, în dosul perdelei, iar pe pervazul ferestrei punea o luminare. Uneori stătea aşa multa vreme, perdelele tremurau, flacăra lumînării se apleca la adierea suspinelor, o umbra rătăcea pe perete, ochii fugeau către întunecimea străzii şi-l urmăreau, îl pîndeau pe trecătorul cel înalt. Tante striga din odaia alăturată:

— Ce faci acolo, fetiţa mea? De ce nu exersezi?

Róża răspundea prompt:

— Azi nu pot, mătuşa, *maestro* m-a oprit, zicea ca mi-am forţat încheietura mîinii.

Pînă cînd, în sfîrşit – era primăvară şi liliacul persan, acelaşi ca şi la Taganrog, înflorise în Gradina Botanica – într-o seara Michal îi aţinu calea. Îi spuse:

— Róża, comoara inimii mele, înger fara seamăn, copilaşule… Priveşte ce frumoasa e noaptea. Iubito, am închiriat o trăsură. Nu-ţi fie frica de mine, nu tremura. Nu e nimic rău în asta. Ţi-o jur pe mama. Unde o sa ne ducem? Spune-i mătuşii ca tata te-a oprit şi seara ca sa cînţi cu Aniela. În curînd va avea loc concursul.

Se învoise. S-au dus.

Merseră drept înainte, grădinile îmbălsămau văzduhul, aşadar ajunseseră la marginea oraşului. Între Michal şi ea, Róża pusese vioara. Se ţineau de mîna, nu-şi spuneau nimic. Michal îi

mîngîia braţul. Mai tîrziu prinse sa-i şoptească şi încerca s-o traga la pieptul lui. Dar Róża stătea ţeapănă. Deodata Michal rosti limpede:

——

[1] Te iubesc, din păcate (fr.) (n.tr.).

— Ce medalion frumos ai, îi apuca medalionul avînd în el o bucla din parul frăţiorului ei mort, şi mîna lui îi păru din cale-afară de grea, fierbinte, cînd îi apăsă pieptul.

Róża îi ceru sa se întoarcă imediat acasă, începu sa plîngă cu jale, dar nu-i respinse mîna încăpăţînată, fierbinte. Iar Michal îi săruta pieptul, umerii ca s-o aline. Se înapoiară repede şi în seara aceea ceva mai cumplit decît mîngîierile acelei mîini nu se întîmpla. Dar Róża făcu cea de-a doua descoperire cutremurătoare: trupul ei, sînii, şoldurile, genunchii, tot ce ajunseseră, prin ţesătura rochiei, mîinile lui Michal.

Mai tîrziu, cîţiva ani buni după marea suferinţă a despărţirii, atunci cînd Michal se stabilise la Vierchnieudinsk ca inginer judeţean şi soţ al unei cursante de la Moscova, sedusa de el, spre ruşinea lui şi veşnicul chin al Rózei, cînd se instalase acolo, mîhnit, blestemat – Róża dădu crezare lui Kostek Relejewski, lui Stowacki, domnului Stanislaw, lui Albin şi atîtor altora. Se încrezu în obrazul şi în trupul ei şi se oferi de bunăvoie morocănosului Adam, fiul primarului din Nowe Miasto.

Ajunse înfumurata, inaccesibila. „O frumuseţe rece”, ziceau. Maică-sa, biata, uşuratica Sophie (peste doi ani veniră amîndoi părinţii pe urmele fiicei lor, *tante* Louise le făgăduise marea cu sarea, tatăl obţinuse un transfer, vînduse casa, caii – totul se sfîrşi cu o existenta mizera în capitala, unde viaţa era scumpa) – Sophie o implora:

— Scumpa mea copila, nu ne nenoroci, uite, tata a încărunţit de pe urma „patriotismului” cu care ne scoate sufletul nebuna aia de mătuşă a ta. Cînd şi cu ce ai sa te alegi din cîntatul la vioara? Mai bine te laşi păgubaşă şi te măriţi, mîndreţea mea…

Róża hotărî sa se răzbune. Pe Polonia unde o lovise nenorocul şi pe bărbaţi. Pe atunci, frumuseţea o învesmînta ca un strai regesc, toţi întorceau capul după ea pe strada. Nu-i voia nici pe domnişorii ferchezuiţi şi nici pe bărbaţii în puterea vîrstei – îl voia doar pe unul ca Adam, tăcut, insignifiant, să-l strivească

prin frumuseţea ei, ca o stîncă. Să nu-i poată da nimic în schimbul dorului ei atroce – nici desfătări, nici bogaţii – să nu trebuiască sa-i fie recunoscătoare pentru nimic. Numai pe unul ca el şi-l dorea; fost student de la Petersburg, cu Darwin sub brat, cu icoana Maicii Domnului din Czestochowa în buzunar, cu o barbuta de taran rus şi cu inima romantica a celor de pe malul

Vistulei. Proaspătul absolvent al Facultăţii de Matematica, după ce-şi luase diploma, venise în tara, surorile se rugau făcînd novene, plăteau acatiste ca băiatul să nu ajungă prea important, să se mulţumească fie şi cu o slujbuliţă la posta – dar sa nu se mai întoarce în pravoslavnica Rusie. Surorile puseră ochii pe Róża. Trebuiau sa-i ofere ceva frăţiorului, în schimbul ambiţiilor sale de a se afirma. Să aibă parte cel putin de o sotie neobişnuită, însoară-se cu frumuseţea aceea de violonistă. Pe lîngă ea, cum vor arata nevestele boccii ale verilor, toate cu zestre şi toate urîte?

Róża arunca ocheade cu multă iscusinţă, cobora genele ei lungi, îşi strîngea soldurile în fuste strîmte de caşmir şi-i acorda lui Adam mîna ei răzbunătoare.

Se căsătoriră la Biserica Sfînta Maria din Leszno. Róża, toată în valuri albe, îngădui tîrgoveţilor, înlăcrimatelor neveste de şleahtici mărunţi şi unchilor duhnind a tabac, sa-i sărute obrajii chihlimbarii. Apleca fruntea şi zîmbea cu duioşie, cînd, cu gura plina de saliva din cauza emoţiei, îi spuneau:

— Fii binevenita în mijlocul familiei noastre modeste, dar – Dumnezeu ne e martor – plină de cuviinţă, stimată domnişoară, aleasa fiica a mucenicilor polonezi pentru cauza sfîntă a Poloniei. Soarta lui Adam e în mîinile tale. Leagă-ţi soţul de acest nefericit pămînt al nostru. Aici sa munciţi, aici sa va creşteţi copiii.

Surorile plecară fericite dimpreună cu tăicuţul lor. Primarul, la Nowe Miasto, iar peste o luna Róża îl ducea cu ea pe Adam la Saratov unde, la gimnaziul „real”, se ivise un post pentru tînărul matematician. Ce sus îşi înălţase la Saratov, *diese*, *diese*, *o ja – wunderschöne Nase!* Se îmbrăca în negru. Era singurul lucru pe care-l mai putea face pentru Michal: să poarte doliu după el. Umbla dichisita într-un pardesiu lung şi larg la poale, cu guler à la Marie Stuart, şi cu o pălărioară trasă pe frunte, împodobită cu o pană încreţită. Rochiile le purta strînse pe corp, cu jabouri din

dantelă, se pieptăna cu părul lins, despărţit de o cărare la mijloc şi doar cîţiva zulufi risipiţi pe ceafa. Avea mîini grele şi nervoase, degetele lipsite de inele. Cînd dădea mîna, i-o simţeai ca pe un obiect mort şi totuşi fierbinte.

Veniră pe lume doi copii, zămisliţi în cea mai adînca întunecime. În timpul zilei, Adam n-avea acces la soţia lui, ea umbla prin casă de colo, colo – îmbrăcată după anotimp – străină, refuzînd orice familiaritate. Îi stîrnea gelozia

pînă la demenţă, pentru că la fel de graţios şi de provocator se purta cu toţi bărbaţii.

Noaptea sta întinsă, nemişcată. Nu cumva era să-l ajute pe Adam s-o dobîndească? Oare trupul ei neted şi roz nu era de ajuns, simpla lui vedere nu era un dar nepreţuit?

Într-un rînd Adam – cam la doua ore după ce plecase la gimnaziu – se înapoie pe neaşteptate acasă. În salon, la pian, şedea un meloman binecunoscut în tot oraşul, preşedintele tribunalului districtual, domnul Krîlenko, malorus, cu ochi de peruzea. Róża se aţinea lîngă el. Mîna cu arcuşul atîrna neputincioasa printre faldurile rochiei negre – necuviincios de aproape de fata apoplectica a lui Krîlenko. Róża îşi iradia frumuseţea răutăcioasă. Atunci Adam săvîrşi nebunia, ridica bastonul şi, cu un glas răguşit, răcni: – Afara, ieşi afara, paşol – iar cu umărul săltînd convulsiv îi arata preşedintelui uşa. Tot atunci, pentru prima oara de cînd era măritată, Róża îşi arata din plin, la lumina zilei, fata contractata de patima.

— Prostule, eşti un prost! – tipa – prost de o mie de ori. De ce te temi, de ce ţi-e frica? N-am sa iubesc niciodată pe nimeni – totul, lumea întreaga e pentru mine pierduta pe vecii Nefericita de mine, vai mie, nascuta fără noroc!

Urmară ani lungi de sănătate deplina. Róża arata înfloritor, purta jupoane foşnitoare din mătase şi înfrîngea, prin biruinţe dese şi uşoare, poftele bărbaţilor. Îndrăgise acest joc, suferinţa bărbaţilor o incita ca un alcool.

Îşi folosea cu iscusinţa frumuseţea. Întrucît împrejurările erotice o lăsau nepăsătoare, nu-i lipsise prilejul sa observe în oglinda care zîmbet anume, care expresie, care atitudine o prind mai bine. Bagase de seama ca atunci cînd abia surîdea, obrajii i se rotunjeau nearmonios, iar luciul dinţilor dezveliţi nu

compensa îngustarea ochilor.

Aşadar cînd voia sa dea rîsului ei un caracter vag şi molatic, lăsa capul în jos şi-şi acoperea faţa cu braţul ridicat în aşa fel, încît ochii nu-şi pierdeau forţa de iradiere, iar zîmbetul avea o nuanţă de gingaşă melancolie. Atît era de isteaţă.

Se îngrijea cu cea mai mare atenţie. Pentru noapte îşi ungea obrazul cu o crema de castraveţi, mîinile şi le dădea cu *cold-cream*, dormea cu mănuşi, nu purta corsete cu balene care împung carnea, era curata pînă la pedanterie. O alina faptul că prin mijloace atît de simple se putea răzbuna asupra întregii seminţii

bărbăteşti, asupra Poloniei, asupra Rusiei, asupra propriei ei vieţi. De fapt nu gîndea astfel – îşi dădea bine seama de dimensiunile reale ale problemelor omeneşti. Ştia ca un om nu poate tine locul întregii lumi, ca nu poate sa reprezinte omenirea sau un popor; ştia ca răzbunarea nu constituie un leac, că e chiar ridicolă, întrucît vinovatul rămîne întotdeauna necunoscut, pe cînd cel ce se răzbuna întoarce adesea ascuţişul pedepsei împotriva lui însuşi. Róża ştia tot, cancanurile răuvoitoare, răutăţile amoroase o avertizau ca soarta ei nu se va îndrepta. Róża o ştia prea bine, dar *simţea* altfel. Desi era cu totul lipsit de sens, totuşi în ce-o privea un singur om modificase faţa lumii, un singur om reprezenta un popor, şi dorinţa iraţională de răzbunare era singurul sentiment care-i umplea inima. Atît era de proasta.

Ori de cîte ori Adam se sfîrşea de patimă şi-i urmarea, cu privirea fixa, soldurile, se bucura: „Bine-mi pare, ţap blestemat, cu cîte fete nu s-o fi purtat tot aşa cum s-a purtat Michal cu mine!”

Ori de cîte ori Adam, primind o scrisoare de la familia lui din Nowe Miasto, venea la cină ursuz, zvîrlea de pe masă ziarele ruseşti şi striga la fiul său: – Cum vorbeşti? De ce spui *mamoska*? Spune în polona, mămico! se bucura: „Bine-mi pare, leahule; ca voi leşii, prea vă bateţi joc de oameni, îl băgaţi de viu în groapă pe oricare, trădătorilor; acu n-ai decît să suferi, iar Polonia ta poate să piară!”

Ori de cîte ori Róża izbutea să surprindă deznădejdea sau umilinţa unui curtezan, fie că era „*gospodin polcovnic*” sau „slatski sovietnic”[1] sau un „praporcic” amărît şi prostit din

dragoste pentru dînsa – cînd vedea pe vreunul cum se bîlbîie, cum păleşte, cum tînjeşte după o vorbă bună – îl respingea cu năduf: paşol, cară-te! Suferă, drept pedeapsa pentru scumpa ta surioara, neruşinata de cursanta, fetişcana aceea de la Moscova, care cu fandoselile ei l-a dat gata pe Michal.

De cîte ori întorcîndu-se acasă din oraş, nu se închisese la ea în odaie, căzuse în genunchi, îşi lipise capul de marginea patului şi izbind cu pumnul în podea se înecase de suspine, pe cînd fiul ei, Kazio, lovea cu minuta-i în usa, iar ea musca salul cu dinţii ca sa nu tipe; cînd se ridica apoi în picioare, dreapta, rigida, cu o privire buimaca, exulta cu sarcasm: „Bine îmi pare «Róża draga», aşa îţi trebuie. Cin’te-a pus

——-

[1] Consilier de Stat (rusă) (n.tr.).

sa te dai, cu trup şi suflet, gălbejitului ăstuia? Acum rabdă, suferă şi strînge din dinţi…”

Cînd copiii se făcură mai mărişori. Róża se mai domoli şi nu-i mai chinui cu frumuseţea ei pe cei din jur; însa continua să se îngrijească la fel de stăruitor. Pe măsură ce treceau anii, devenea tot mai atentă la felul în care o privesc oamenii, cu ce ton, cu ce fel de vorbe îi adresează complimentele.

Cînd descoperea în înfăţişarea ei un amănunt oricît de neînsemnat din care reieşea ca a început să se ofilească sau că s-a urîţit, îi îngheţa sufletul. O pată gălbuie pe gît sau un coş uscat în barbie i se păreau semnale de rău augur şi se privea în oglinda cu ochii larg deschişi de spaima. Dar nu de moarte se temea – ci de metamorfoza. Ca atunci cînd acel ceva în sfîrşit se va ivi, mai bine zis se va întoarce, nu va mai avea dreptul să-l primească. Va sta atunci în faţa ei fara s-o recunoască, fiindcă ea, Róża, se va fi schimbat.

Aşteptarea necurmată – contrar oricărei logici – ca acel *ceva* să se întoarcă, era tot atît de firească şi de imperceptibila cum e circuitul sanghin. Róża nici nu înţelegea măcar ce urmăreşte atunci cînd îşi privea cu groaza ridurile sau vreun alt semn c-a început să îmbătrînească. Nu înţelegea nici de ce, în teama şi deznădejdea ei, o împăcare cu viaţa şi un îndemn sa reziste constituie acea *wunderschöne Nase*, într-adevăr frumosul ei nas clasic, care nu se resimţea după trecerea vremii. N-ar fi putut spune nici ea de ce, atunci cînd cătrănită şi

deprimată renunţa la netezimea tîmplelor, la prospeţimea tenului şi înceta sa se mai preocupe de strălucirea ochilor – linia ireproşabilă a nasului, *diese Nase*, rămînea obiectul atenţiei, mîndriei şi speranţelor ei. Asta pînă cu doua luni în urma la Królewiec…[1]

Acum o luna, fiica ei Marta îi spusese:

„Arăţi ca un vis de iarna, ca Petronela cînd e în cea mai buna forma." şi Róża se înfiorase pînă în măduva oaselor. Aşa sa fie? Oare la Królewiec fusese înşelată? Luata peste picior? Imaginea vieţii care i se înfăţişase acum, cînd aproape că ajunsese în pragul morţii, să fi fost o nălucire? Fiica ei o privise cu admiraţie în magazin, dar nu-i spusese nimic din ce se spune unei femei adevărate, unei persoane vii.

„Trădare, am fost din nou trădată…" tresărise Róża ca într-un vîrtej, ca într-un vuiet de presentimente, năluciri, pîlpîiri dureroase. Să nu fi înţeles… la Królewiec? Poate ca acolo acel lucru însemna altceva! Poate că ea singura, înnebunită

——-

[1] Numele polonez al oraşului Königsberg din fosta Prusie (n.tr.)

de aşteptare şi de nedreptăţile îndurate, infuzase sînge proaspăt unor cuvinte nepăsătoare, aprinsese în făptura ei acele focuri minunatei Era oare cu putinţă sa se înşele pînă într-atît? Daca ochii lui Gerhardt, daca braţele lui Gerhardt ar fi fost ochii şi braţele unui strigoi, care ar mai fi fost mobilul, ce sens ar mai fi avut cumplita trezire a Różei?

Nu luase în seama sfaturile fiicei. Îşi cumpărase jacheta roşie şi paltonul acela prea deschis la culoare. Înfăptuise ceva: lepădase vesmintele cernite. Negrul în îmbrăcămintea Różei însemna aşteptare, nu gravitate, cum presupunea Marta.

II

LA RADIO SE CÎNTA *CLOSE YOUR*

eyes. Róża, indignata ca fiica ei îi trecuse cu vederea vizita, iritata de lipsa de respect care domnea aici, în casa lui ginere-său, fata de măsuţa *empire*, sleita de puteri din cauza furiei, auzi melodia şi dori aprig sa uite ce zi era, în ce situaţie se afla.

Arunca o privire în oglinda, îşi trase jacheta roşie cu

arabescuri argintii...

Se aşeza, scoase din manson un papuc de lîna neagra, încă înşirat pe andrele, şi al doilea papuc complet gata. Îi împletise pentru Adam. Trebuia sa scoată andrelele, să-l încheie pe primul cu caseta. Se apuca de lucru.

În vremea asta radioul cînta înainte. Ridica ochii tulburi, inima, încet, încetişor, ca o sălbăticiune la pînda, parca se răsuci într-o parte, un val fierbinte de sînge îi izbi obrazul, simţi un nod în gît, iar în picioare, de la talie în jos, furnicături... Róża puse lucrul la o parte şi aşa, fara nici o pricina, plînse.

Dar îşi stăpîni iute emoţia, se scula şi trecu în salon. Deasupra canapelei de moda veche era atîrnat salul oriental al bunicii ei, surghiunita împreuna cu bărbatul, în anul 1831, în Caucaz. Era bunica Zwardecka, cea care „purtase cofele cu apa din Terek cu coromîsla".

Salul, împreuna cu scrisoarea principelui Józef[1] adresata bunicului Żabezynski, căpitan în legiunile polone, împreuna

——-

[1] *Jozef Poniatowski* (1763—1813), prinţ. Numit mareşal al Franţei după bătălia de la Leipzig, a rămas credincios lui Napoleon. A pierit în apele rîului Elster, acoperind retragerea armatei franceze (n.tr.).

cu o „citare pe ordinea de zi" a aceluiaşi căpitan – rănit la mînă la San Leo, la picior la Samosierra, la cap la Hohenlinden – care supravieţuise la San Domingo şi „drept răsplată pentru faptele sale de vitejie" obţinuse „o pensie viagera din partea Corpului Veteranilor", împreuna cu scrisoarea mîzgălită cu litere de o şchioapă, copilăreşti, de către tatăl ei – fiul unic al acelui napoleonid – şi adresata unui oarecare unchi Eckert, figura misterioasa în încîlceala unor demult apuse încărcături de familie, scrisorica udata cu lacrimi de către acel cadet, în vîrsta de doisprezece ani – orfan:

„Preacinstite unchiule, drag mie şi *binefăcător al meu. Ma rog de domnia-ta sa ma scapi, caci mi se pare ca eu aici, la Petersburg, încep a uita graiul meu strămoşesc",* împreuna cu *Mama Spartană*, de Kniażnin[1], transcrisa *en pattes de mouche* şi încadrata într-un desen reprezentînd stema naţională. În „albumul de amintiri", tăinuit cu grija de *tante* Louise, pe cînd era domnişoară şi eleva lui Jachowicz[2] – salul bunicii Zwardecka

constituia un document cu care Róża se legitima în viaţa plina de mîndrie. Era un fel de recipisa a istoriei privind acţiunile publice ale neamului ei.

Róża, înzestrata cu obiectele mai sus pomenite, se simţea îndreptăţită sa dispreţuiască activitatea patriotica a soţului ei, mai bine-zis sa dispreţuiască în general Polonia oprimata, sărăcită, trenţăroasă.

„Strămoşii mei după tata şi după mama si-au vărsat sîngele pentru tara" – obişnuia sa spună. Cînd generalul-guvernator, gral Brenceaninov, recunoscător Rózei pentru participarea ei la concertul dat în folosul Institutului pentru Orbi, recomandat de către Maria Teodoróvna (ce frumos cîntase atunci Róża *Legenda* lui Wieniawski, apăsîndu-şi bărbia catifelata de vioara şi mijindu-şi ochii negri), venise în vizita la ei acasă şi, aplecîndu-se peste leagănul pruncului cu ochii la fel de negri ca ai maica-si, întrebase: „Cum se numeşte acest minunat copilaş?" – Róża răspunsese provocator: „Casimir. Kazimierz e nume de regi polonezi. Poate ca excelenta voastră a uitat ca odinioară în Polonia au domnit regi?" Aşa spusese spre disperarea soţului, dezgustîndu-l pe demnitarul

——

1 *Kniażnin*, *Franciszek Dionizy* (1750-1807), poet, autor al unor poeme lirice, elegiace, care i-au asigurat un loc aparte în cadrul „sentimentalismului polonez. A scris şi numeroase poezii ocazionale cu temă patriotică *(Mama Spartană*, *Hector*, *Temistocle,* etc.) (n.tr.).

2 *Jachowicz*, *Stanislaw* (1796-1857), cunoscut profesor şi pedagog, autorul unor lucrări dedicate copiilor sau care se ocupă de probleme generale ale pedagogiei (n.tr.).

liberal din Saratov atît de ea însăşi cît şi de cauza unei capele catolice.

Salul bunicii Zwardecka însemna anul 1831. Atunci armata răsculaţilor lupta în uniforme poloneze, atunci împăratul întregii Rusii se autointitula rege al Poloniei, pe atunci matroanele încă nu umblau cernite şi cu crucile atîrnate de şiragurile mătăniilor de abanos, nu-şi dăruiau giuvaerurile vistieriei sărace a tarii, pe atunci Polonia nu se numea încă *celte malhenreuse el sublime martyre*[1], fiii ei nu-şi plîngeau soarta pe meleaguri străine ca

emigranţi, nu-şi creşteau odraslele în robie, ci îşi muşcau zăbala ca un armăsar proaspăt înşeuat. Pentru Róża, Polonia se isprăvise în anul 1831.

Pe acest Kniażnin al lui *tante* Louise – fiica a unui ostaş polonez, rămasă orfană de timpuriu dimpreună cu cîţiva fraţi mai mărunţi, de tată: ciuruit de cele mai diferite soiuri de gloanţe antibonapartiste, şi de mamă: jumate spanioloaică, jumate mulatră, prada adusă dintr-o insulă otrăvitoare, dar atît de plăpîndă, de efemeră într-o clima rece – acest album de amintiri al mătuşii Louise, domnişoara cu buze de negresa şi cu o severitate de neofit faţă de tot ce era lipsit de virtute, sau prea putin desăvîrşit, sau fără nobleţe, sau faţă de toţi aceia care nu-şi închinau viaţa lui Dumnezeu, ţării asuprite ori fraţilor întru Cristos, aceasta *Mama Spartana* încadrata de cununa celor doi vulturi îngemănaţi – acest document, Róża îl pastra nu din motive sentimentale, ci din raţiune. Aruncînd ca din întîmplare în cursul convorbirii numirile localităţilor din „statele de serviciu” – Lombardia, Somosierra, Berezina, Waterloo – înfăşurîndu-se în şalul bunicii Zwardecka, foşnind a bogăţie şi legenda, vărsînd o lacrimă pe răvaşul plin de jale al cadetului din oastea tarului Nicolae – Róża obişnuia să prezinte, suspinînd şi cu o cuta pe frunte, celor cu care stătea de vorba „albumul de amintiri”. De *asemenea* şi albumul de amintiri. Dovada ca au ţinut piept cu străşnicie, că nu s-au lăsat deznaţionalizaţi fata, o copila firava, o biata orfana, trăind din amărîta de pensie dată de veterani, nu-şi plecase grumazul. Desi săracă şi orfană luptase, trăsese pe sfoară autorităţile sau li se supusese pînă ce a prins putere şi a reuşit sa scape din mîna duşmanilor. Iar după aceea – da, a muncit pentru tara. Toată viaţa a muncit pentru tară. Acel „a muncit” Róża îl rostea cu un patos menit sa ascundă scîrba ce o încerca fata de muncile

——

1 Martira nefericită şi sublimă (fr.) (n.tr.).

subterane, ca de cîrtiţă, ale unor coate-goale, preţuite de uraturi, autori şi spiritele cucernice.

Róża se înălţă pe vîrfuri şi smuci şalul. Atunci băgă de geantă că nu era prins în pioneze, ci în cuie. Nişte cuie mari şi ordinare. Ţesătura veche a şalului plesni şi se destramă surd, nu cu foşnet mătăsos – ci ca o zdreanţă putredă. Róża scoase un

ţipat şi îşi şterse degetele pe rochie parcă ar fi atins un hoit. Stătu o clipă astfel pironită locului. Dar îşi veni iute în fire şi mînia îi încinse obrazul.

— Rînduială poloneză, şuieră ea. Numai într-o casă de polonezi e cu putinţă o asemenea barbarie.

Păi da, în palatul baronilor Kitiţîn Róża văzuse boneta unei doamne de la Curtea împărătesei Ecaterina păstrată într-o cutie de gablonţ, căptuşită cu vată. Apucă foarfeca şi începu să tragă cu furie cuiele mari, ciopîrtind astfel şalul de pe malul Terekului. Obosi imediat şi nici nu făcu mare scofală. Căută prin odaie cu privirea. Pe biroul ginerelui ei, sub un glob de sticlă, era păstrat la loc de cinste un crucifix, plămădit din pîine de către un unchi al ginerelui, în timpul cît fusese osîndit la muncă silnică. În spatele crucifixului era un cuţit pentru tăiat hîrtie, avînd înfăţişarea unui crocodil cu botul larg deschis. L-ar fi putut folosi ca să tragă cuiele! întinse mîna şi apucînd cuţitul trînti pe podea crucifixul şi globul. Se auzi un zgomot, iar chipul Rózei se însenină parca ar fi scăpat de o suferinţă.

— Se vede că bărbăţelul ei iubit i-a spus Martei să procedeze astfel cu mine! şopti. Tocmai azi să se poarte astfel! Tocmai azi!... Na, satură-te, netrebnicule!

Aproape veselă, cu ajutorul cuţitului în formă de crocodil, isprăvi de scos şalul. Îl scutură, îl împături şi-l duse în acelaşi loc unde era şi portretul tatălui ei.

Sună telefonul, Róża se pudră febril, dădu chipului ei o expresie nepăsătoare – n-o fi cumva Marta? – şi se apropie de aparat. N-apucă bine să pună mîna pe receptor cînd se ivi Sabina, străbătînd coridorul cu mersul ei de elefant.

— Ce pofteşti? o întrebă Róża, ţi-am spus că răspund singură la telefon.

— Apăi nu, am venit doar aşa, mi-am zis că poate coana-mare m-o ruga să-i aduc un ceai.

Anume spusese „m-o ruga”, aşa cum vorbea de micuţul Zbigniew. Róża auzind limpede în pîlnia telefonului: alo, alo, rostit de Adam nerăbdător şi timid, se răsti în direcţia bucătăriei;

— Te rog să nu mă mai deranjezi. E doamna la telefon, îşi cere scuze că întîrzie, stă şi-l aşteaptă pe diriginte.

Sabina. Furioasă se înapoie de unde venise.

„Alo, alo” rostite de Adam sunau deznădăjduit cînd Róża

bombăni:

— Ei bine „alo”, şi ce pofteşti? *Ea* nu-i aici…

Se vede că Adam îşi cam pierduse piuitul pentru că îl luă la rost, bănuitoare:

— Mda, eu. Şi ce? E neplăcută surpriza? Preferai să i te poţi plînge de mine iubitei tale fiice? A tunat şi v-a adunat, îi dădea ea înainte cu înverşunare, încît Adam nu putea să rostească nici un cuvînt. Sînteţi buni numai s-o puneţi la muncă pe mama, numai să-i scoateţi sufletul. Să tragă ca o *ciornoraboceaia*[1], dar să-i arătaţi şi ei un pic de înţelegere acolo, asta nu – glasul îi suna artificial, strident, gîfîit. Nu vedeţi nimic, nu observaţi nimic, nu sînteţi în stare s-o preţuiţi… Taci, taci, las’că te ştiu eu prea bine – coborî vocea de teama Sabinei – vino numaidecît; nu, nu la masă, acum numaidecît, ţi-am terminat papucii!

Trînti receptorul şi tremurînd toată se înapoie în salon.

Trecînd prin faţa oglinzii celei mari, se privi, îşi văzu Jacheta de un roşu aprins şi faţa i se însenină din nou. *Close your eyes*, nu, în salon nu se auzea radioul vecinilor ori poate că se terminase discul.

Róża se apropie de pian, frunzări notele. Peste o clipă desfăcu pe pupitru *Tristeţe* de Chopin, studiu adaptat şi pentru voce. Se aşeză, execută cîteva măsuri… îi plăcea nespus de mult să cînte, întotdeauna o blestemase pe mătuşa Luiza c-o dăduse să facă vioara.

Tante reuşise să plece de la Institut Blagorodnîh Dieviţ[2] din Petersburg şi să termine pensionul la Varşovia şi la Hôtel Lambert din Paris. Izbutise, de asemenea, să respingă dragostea ce-o purta fiicei veteranilor tutorele ei din partea administraţiei – gospodin Sziszko, *ziemski-pristav*[3], în schimb învăţase la perfecţie limbi străine şi transcrisese în „albumul de amintiri” – în afară de *Mama Spartană* – întregul poem *Konrad Wallenrod*[4] şi cîştigase prietenia celor mai strălucite familii de moşieri din ţinutul Kujawy.

——-

[1] Persoană care execută o muncă brută (rusă) (n.tr.).

[2] Institutul pentru domnişoare de origine nobilă (n.tr.).

[3] Şeful poliţiei dintr-o zemstvă (n.tr.).

[4] De Adam Mickiewicz (n.tr.).

Ani întregi schimbase conacele odată cu succesivele generaţii de elevi, făcuse exerciţii de pronunţie cu tinerele demoazele învăţîndu-le să folosească minunatul *rrr* francez. În cele din urmă, strîngînd un mic capital şi o colecţie de ceasuri de aur cu email – primite drept *souvenir* din partea pupilelor ei recunoscătoare – într-o toamnă, se ivi la Taganrog ca s-o învăluie într-o privire dispreţuitoare pe uşuratica Sophie care, uitînd de suferinţele bunului ei părinte – patriotul, uitînd şi că mumă-sa care o născuse, Anastazia, cărase apă din Terek cu coromîsla, uitînd pasămite pînă şi tragedia bărbatului ei – orfanul unui soldat din armata lui Napoleon, silit acum să-l slujească pe ţar, desigur neavînd habar despre ce înseamnă „cinste şi onoare", nu făcea decît să se vînture pe la cluburile ofiţerilor.

Elle l'a foudroyé du regard, celle malheureuse Sophie.[1] Şi se închise cu tatăl Rózei în biroul acestuia.

Pe seară o chemară pe Róża. Tatăl arăta ca bolnav. Poate că plînsese! Era galben la faţă şi avea ochii roşii. *Tante* respira precipitat, stropi de sudoare i se iviseră deasupra sprîncenelor, şi răsucea în neştire inimioara de aur – încheietoarea de pe lanţul face-à-main-ului. Rózei îi aduseră la cunoştinţă că *tante* Louise, în marea ei bunătate, vrînd s-o ferească de deznaţionalizare pe tărîmuri străine, o lua la Varşovia, unde va urma şcoala la un pension particular şi cursurile la conservator ca să înveţe să cînte la vioară. Plecarea va avea loc peste două zile, cu trenul. Această lavină de noutăţi vrăjmaşe: mătuşa străină, Varşovia, vioara şi trenul, se prăbuşi în capul Rózei într-un amurg de octombrie, pe cînd maică-sa şi Julia se dichiseau ca să se ducă la club, în casă plutea un iz de parfum şi de vanilie, cozonacul proaspăt scos din cuptor fusese pus pe bufet să se răcească, iar Maniuta Psarulaki, care se repezise pe la ei ca să afle ce aveau pe a doua zi la *otieciestvennoi istorii*[2] , se aşezase la pian să cînte *kazaciu kolibielnuiu piesniu*[3], pe cînd vizitiul ei făcea să răsune bucătăria cu glasul lui gros şi vesel de ţăran din Malorusia.

„Vioara a fost începutul tuturor nenorocirilor mele", obişnuia să spună mai tîrziu Róża. Ce impertinenţă prostească, ce mîrşăvie să-i strici cuiva viaţa, să-l duci dintre ai săi, să-l scoţi de la gimnaziu! (Şi ce note bune aveam! de nu era

matematica, sigur absolveam cu o distincţie, gimnaziul nostru din Taganrog era sub oblăduirea împărătesei.) Să te smulgă de lîngă prietenii tai, dintr-o existenţă temeinică şi stabilă. Şi pentru ce? Numai pentru că unei domnişoare bătrîne, proastei, ţicnitei ăleia de *tante* Louise îi dăduse prin gind „să salveze un copil polonez”. Şi pe deasupra i se năzărise să adauge la gloria neamului său renumele unei stele din lumea artistică. Tatăl ei. Precum se ştie, fusese un erou naţional, tovarăş de arme al lui Napoleon, iar nepoată-sa, iată, va fi prima violonistă poloneză! Ceasul rău! înainte să vina Louise, piaza-rea, la Taganrog, am fost la un concert... Julia, de cînd se măritase cu bogătanul de Cerepahin, mă căra peste tot după ea, prin loji... M-am înapoiat acasă de la concert, unde ofiţerii erau gata s-o facă fărîme de admiraţie pe o italiancă *cernomazaia*[1], o violonistă. (Sosise acea minune de peste hotare, cu un şirag de perle la gît, cu cosiţele pînă la călcîie, cu umerii goi, dalbi ca marmura, şi cînta nu ştiu ce romanţe la vioară. Pe vremea aceea – *une violoniste* – era o raritate!) Ofiţerii erau înnebuniţi; smintita de Julia îşi luă pelerina de sobol şi o aruncă pe scenă (concertul se dădea la Operă). Mă uit la ei şi bineînţeles că mi-am ieşit şi eu din minţi. Cînd m-am înapoiat acasă i-am spus tatii... „Papaşca, te rog, cumpără-mi şi mie o vioară, nu vreau nimic altceva, decît să ajung *une violoniste célèbre*, de nu, mai bine să mor.” Iar tata, sărăcuţu, îi povestise totul de-a fir-a-păr soră-si... Şi ce? Putea fi ăsta un motiv temeinic pentru nişte oameni cu scaun la cap? Vai, ce-au făcut din mine, ce-au făcut! În schimb, de cînd mă ştiu, am avut o voce pură ca aurul.

Nu vei mai aprinde
Zorii niciodată
Noapte mi-e în suflet,
Noapte întunecată.

Cîntă timid, încercînd să-l ia pe sol de sus, legănată de duioşia mărturisirii pline de tristeţe, mulţumind în suflet – cui oare? pentru melodia care se adăuga dureroaselor cuvinte omeneşti.

Îşi asculta cu dezaprobare vocea, un *soprano* tremurat (*tremolando* de bătrînă – îşi spuse), se mira că viaţa ei trecută i se întoarce în minte şi în inimă cu valuri atît de bogate, că valurile acestea, deşi pornesc dintr-un trecut îndepărtat aduc cu

sine imagini atît de limpezi, de calde, răsunînd de

——

[1] Oacheşă (rusă) (n.tr.).

atîtea voci adevărate. Şi că inima ei se moaie ca un fruct vătămat. Pînă cînd începură să-i vuiască urechile din pricina valurilor şi a durerii de inimă; propriul ei glas îi sună străin, iar în amintire tot ce fusese străin părea nespus de familiar.

III

DEODATĂ RÓŻA TRESĂRI – AUZISE soneria la uşa din faţă. Se ridică repede (n-o fi Marta?), nu vroia ca Sabina să fie de faţă la întîlnirea cu fiică-sa. Pe cînd mergea, simţea că n-o mai ţin picioarele. (Muzica mă emoţionează prea tare, nu mai am putere pentru muzică, îşi spuse.) Mai apucă să-i facă vînt Sabinei.

— Nu-i nevoie. Mă duc eu.

Deschise, în faţa uşii stătea Adam.

— Ce cauţi aici? îl întrebă.

Lui aproape îi zvîcni creştetul de uimire, iar barba-i albă se întinse înainte.

— Cum ce caut? Nu mi-ai cerut să vin numaidecît? Nu tu ai strigat la mine la telefon?

Se uită la bărbatu-său ca năucă… Brusc, se porni pe rîs, ruşinată.

— Ce-o iei şi tu aşa? N-am voie să glumesc? Hai, vino, vino odată, papucii sînt gata.

Adam intră în casă, gîrbovit, mirosind a apă de colonie, cărunt şi – ca de obicei în faţa Rózei – neliniştit, întrebîndu-se cum şi din ce direcţie va fi nevoit să se apere. Se dezbrăcă încet, atît din pricină că avea grumazul înţepenit de artritism cît şi un pic ca să amine momentul cînd va fi nevoit să lege o conversaţie. Atîrnînd blana în cuier, vîrînd şalul în mînecă, se uita pe furiş la Róża, vrînd să ghicească în ce ape se scaldă. În sfîrşit, îşi suflă nasul cu grijă, din amîndouă nările, în batista parfumată, şi fără să scoată o vorbă – sărută recules mîna soţiei sale.

Clipa în care creştetul cărunt şi bine periat al lui Adam se aplecă spre mîna ei se vede c-o emoţionă pe Róża, căci o lumină

caldă îi flutură pe obraz şi-şi reţinu frazele gata să-i zboare de pe buze.

Intrară tăcuţi în odaia cu pianul. Adam se aşeză, întinse picioarele, privi în jur pereţii, fotoliile, întrebînd parcă obiectele,

martorii vieţii fiicei sale, dacă în acea casă nu s-a petrecut nimic rău – apoi iar se uită la Róża şi întoarse privirea, aşa cum fac cîinii în faţa unei persoane pe care nu o cunosc de ajuns, în cele din urmă mai mult îngînă decît vorbi:

— Aşa, aşa, şi cum te mai simţi?

Atunci Róża se smulse din starea de vrajă de la început şi, cu ţîfna obişnuită, se stropşi:

— Cum vrei să mă simt în situaţia mea… Am ajuns la bătrîneţe să mă aciuiez printre străini, iar alor mei să nici nu le pese ce fac şi cum o duc… Nu bagă de seamă nimic. Poftim, ca de pildă, scumpa mea fiică! Vin la ea şi ei nici prin gînd nu i-a trecut să mă aştepte.

— Te-ai înţeles cu Marta, înseamnă că acuşi trebuie să pice, se lumină la faţă Adam.

— Ba nu înseamnă deloc e-o să vină. Înseamnă doar c-a vorbit fără să se gîndească. Dar tu ce treabă ai cu ea?

— Eu, nimic, am vrut doar să aflu dacă-s bine, sănătoşi.

— Prin urmare doamna Kwiatkowska nu ţi-e de ajuns? întrebă triumfătoare Róża.

Adam se strîmbă.

— Draga mea Elcia, las-o în pace. E o femeie de treabă… de ce te legi întruna de ea? Uite, chiar azi-dimineaţă, mi-a spus că dulceaţă ca aceea pe care o faci tu, să aibă şi gust bun şi culoare, să nu fie nici prea subţire, să prindă mucegai şi nici prea legată, să se zaharisească, n-a mai văzut în viaţa ei.

— Preaonorată, prea mare cinstea! Dar ce a văzut în viaţa ei cucoana asta a ta, Kwiatkowska, prin Piwna sau în Mokotowie? Şi ce duios devine dumnealui cînd îi ia apărarea lui madam Kwiatkowska!… „Draga mea Elcia”! Cînd o fi să închid ochii probabil că n-ai să mi te adresezi astfel.

— Iisuse, Sfîntă Fecioară! Cît eşti de imposibilă! De ce să închizi ochii? Slavă Domnului, arăţi minunat, eşti rumenă la faţa…

— Ce-are a face, şi taică-meu cînd zăcea pe catafalc era rumen la faţă.

— Isprăveşte, Elcia, isprăveşte.

— Elcia, Elcia…

Repetă de mai multe ori acest nume, de fiecare dată pe un ton diferit, caricatural şi solemn.

……

Ewa, Eveline fusese numele pe care i-l dăduse Luiza din motive de prestigiu. Róża ţinea bine minte ziua aceea.

27

Într-o duminică de toamnă se dusese cu mătuşă-sa la plimbarea solemnă ca un ritual din Parcul Lazienki, trecînd prin piaţa Warecka, strada Szpitalna, Bracka, prin Alei… Trăsurile şi cabrioletele uruiau pe caldarîmul pietruit. În diversele atelaje se îngrămădeau doamne şi fetiţe, foşnindu-şi veşmintele fie scrobite, fie din mătase *liberty* fie din lînă ţeapănă şi aspră. Domni purtînd cilindre sau meloane se aţineau într-o rînă pe bancheta din faţă.

Din timp în timp tempo-ul procesiunii echipajelor era încetinit de tropotul unor trăpaşi; printre fiacre, faetoane şi landouri se năpustea un atelaj la care erau înhămaţi o pereche de armăsari cu ciucuri lungi, strînşi în chingi şi mînaţi de un vizitiu în haină vătuită. Poliţaii de la colţul străzilor salutau stînd smirnă, printre trecători se strecura un suflu de spaimă şi ură, în timp ce prin mijlocul drumului, lăsînd în urmă caretele melancolice trecea în zbor „*gheneralşa*”[1] *sau „poliţ-maisterşa”*[2]. *Tante* Louise strîngea gura ca pe o steluţă, îşi pironea privirea într-un singur punct şi strecura printre dinţi:

— Nu te mai zgîi la ăştia, Rosalie, nu trebuie să ne risipim atenţia.

Rosalie însă, vrăjită, ineîntată, îi urmărea cu privirea, pînă ce tropotul vesel al trăpaşilor dispărea.

În felul ăsta ajunseră pînă la Parcul Lazienki şi se îndreptară spre Buturugă unde se vindea turtă dulce. De pe umerii lui *tante* luneca spre pămint mantila de pluş de culoare „marengo”, căptuşită cu atlas. Pe sub tivul rochiei se zărea marginea pantalonilor festonaţi şi a juponului de acelaşi fel. Toate foşneau ca un snop de paie, iar botinele ei de postav scîrţîiau.

Róża o privi pe tante o dată, apoi încă o dată, simţi brusc că încep să-i tremure obrajii, că acuşi o să izbucnească într-un rîs nestăvilit. Pe lîngă asta, mătuşă-sa umbla cu paşi atît de

mărunţi, avea o expresie atît de respectabilă! Róża ştia prea bine că niciodată nu reuşeşte să-şi stăpînească risul, că nu va reuşi nici acum, că *tante* Louise are să fie nervoasă, uimită şi că îi va fi cu neputinţă să-i explice de ce rîde. Ce era să facă?

Zvîrlind pietricelele cu tocurile, risipind prundişul, se rostogoli, zbură de sus, de pe culme, spre aleea ticsită de lume, în mijlocul îmbulzelii.

Tante se sperie. Nu pricepea de fel ce-o apucase pe nepoată-sa. Alergă după ea cîţiva paşi şi începu să strige înspăimîntată:

———

1 Ghenerăleasa (n.tr.)

2 Sotia şefului de poliţie (n.tr.)

„Rózia. Rózia, ce-i cu tine, fata mea?” Atunci se petrecu lucrul acela – după părerea mătuşii Ludwika – profund ruşinos, dureros, care nu putea fi deplîns îndeajuns.

Cei ieşiţi să se preumble întoarseră capul după fetiţa care gonea, îi zăriră părul negru cîrlionţat, strîns în două codiţe purtate de vînt, auziră ţipetele disperate „Rózia, Rózia” şi fură cuprinşi de nelinişte. Cum se poate? Duminică înainte de masă în Lazienki? *Au rendez-vous* a tot ce are mai select Varşovia, se zbenguie, îmbrîncind lumea bună catolică, Rózia cu părul creţ?

— Roize, Roize, stai aşa că-ţi pierzi pantalonii, se încumetă să întoarcă întîmplarea în glumă un grăsan cu lanţul de aur de la ceas atîrnîndu-i pe burtă. Dar alţi trecători nu erau deloc dispuşi să lase nepedepsite năzbîtiile intrusei… Se înălţară voci spunînd:

— Iată pînă unde am ajuns! Nici aici, în Lazienki, nu putem scăpa de perciunaţi? Dar mai duceţi-vă la voi pe Nalewki, sau în grădina Krasiriski! Încă nu s-a sfîrşit sfînta slujbă la biserica Sfînta Cruce, că şi dă Roiza peste ţine, cu laţele în vînt!

Unii dintre trecători se opriră, cineva se răsti:

— Pune-ţi mîna pe ea şi daţi-o poliţistului s-o ducă la comisariat. A fost încălcată legea, aici ovreii n-au ce să caute.

Chiar atunci un poliţist, trăgînd după el sabia atîrnată elegant în cureluşă, strecurîndu-şi privirile printre doamne şi încîntat că a găsit un pretext să se apropie de mulţimea polonezilor întărîtaţi. Făcu un salt, aţinu calea Rózei şi o prinse în braţe. Róża neavînd habar de efectul escapadei sale şi al

numelui său, nici nu tresări simţind pe umeri braţele unui bărbat. Obrazul deschis al *porucicului* i se păru familiar, aducea cu el ca o adiere din Taganrog, un iz asemănător cu parfumul Juliei, nu o înfricoşa defel. I se uita drept în ochi, încrezătoare, veselă. Porucicul se fistici.

— *Da razvie elo jevreika*?[1] bombăni aruncînd o privire către domnii indignaţi adunaţi în jurul lui.

Dar *tante* Louise sosise şi ea cu botinele ei care scîrţîiau. Era roşie de mînie; îl atinse pe umăr pe *porucic* cu umbreluţa înaltă, cu mîner subţire, şi strigă la el:

— Te poftesc să-i dai drumul numaidecît fetiţei! Pentru Dumnezeu, ce înseamnă asta? îi *y a encore des juges à Varsovie*.[2] Am să fac plîngere împotriva dumitale. Ce se întîmpla

——-

1 Să fie ovreică? (rusă) (n.tr.).

2 Mai există judecători la Varşovia (fr .) (n.tr.).

aici, doamnelor şi domnilor? aruncă ea o privire autoritară asupra celor de faţă, un soldăţoi al stăpînirii năpăstuieşte o fetiţă poloneză şi dumneavoastră tăceţi? Oare atît de mult a decăzut Polonia?

Porucicul dădu drumul Rózei şi plecă repede bombănind:

— *Iehîdnîie polaki*[1], lua-v-ar naiba…

Róża îşi morfolea batista, mătuşa o cuprinse de umeri.

— Vino, copila mea, şi ţine-te de mine! Astăzi un copil polonez nu se mai poate bizui pe simţul de onoare al celor de un neam cu el.

Privitorii se simţiră stînjeniţi, unul singur, grăsanul eu lanţul de aur, cel care la început se arătase împăciuitor, îi răspunse arţăgos:

— Vrei să întruchipezi pe nobila matroană poloneză, iar pe nepoată ai botezat-o Roiza; vorbeşte de Polonia şi simţul de onoare al polonezilor, şi cînd colo o strigă Roiza… Ptiu, decît asemenea compatrioţi mai bine lipsă! şi spunînd acestea o privea bănuitor pe *tante* Louise.

În seara aceleiaşi zile – şi cît de grea a fost ziua aceea, mătuşa s-a rugat toată după-amiaza, a plîns, picăturile de laur şi-au arătat de cîteva ori eficienţa, obişnuita cafea cu frişcă de duminică a rămas neatinsă, Rózei i se interzisese să se ducă la prietenele ei, trebuia să-şi spună rugăciunea şi să transcrie în

caiet cinci *trenii*[2] ale lui Kochanowski – în seara aceleiaşi zile deci, *tante* o chemă la ea, se săltă cu greutate de pe scăunelul pe care stătea îngenuncheată şi le hotărî pe toate:

— Copila mea, dă-i seminţe canarului şi du-te de te odihneşte. Iar de mîine te vei numi Eveline. Róża… ştii aici, la Varşovia, tot cartierul Nalewki geme de numele ăsta ordinar. Nu doresc ca fata fratelui meu, nepoata de fiu a unui căpitan din legiunile italiene (numai un necioplit şi un bădăran putea să creadă că-ţi sînt bunică) să fie luată drept evreică. Într-adevăr, doar o persoană fără minte precum este Sophie putea să-i dea unei fetiţe poloneze un asemenea nume!

Dar Michal nu se învoise cu Eveline.

Chiar şi mai tîrziu, la Petersburg, ca *mademoiselle* Zapcinskaia – sub numele de Róża n-o ştia nimeni – cînd s-au întîlnit pentru ultima oară la corul bisericii Sfînta Ana, el

———

1 Polonezi scîrboşi (rusă) (n. tr.).

2 Trenii, faimos ciclu de elegii (1580), tradus şi în limba româna, aparţinînd celui mai de seamă poet polonez din epoca Renaşterii, Jan. Kochanowski (1530-1584) (n.tr.).

tremurînd într-o şubă prin care trecea vintul (dar de nuntă de la blestemata aia de cursantă), ea, palidă, rece ca marmora, Michal îi şoptise:

— Iartă-mă, Róża mea… Róża vieţii mele… Cea mai frumoasă, unica mea roză, iartă-mă. Nefericitul de mine şi adio!

Adam îi spusese de la început: domnişoara Eveline. Mai tîrziu îi spusese întotdeauna: Elcia. Două nume – două vieţi: cel dintîi, scurt şi adevărat; cel de-al doilea – scornit şi lung, mult prea lung… Primul – o floare, dragoste şi nefericire. Al doilea: respectul oamenilor, onoarea şi moartea lentă a sufletului.

— Elcia, Elcia, îl îngînă şuierat Róża, pînă răguşi de atîta batjocură. Ai fi zis că prin numele ăsta vrea să biciuiască pe cei ce s-au făcut vinovaţi de întîmplările din viaţa ei cînd a încetat să mai fie Róża. Adam miji ochii, tremură ca scuturat de friguri. În sfîrşit, se smulse de pe scaun, îşi flutură mîinile pe deasupra capului şi, cu un pas nervos, şovăitor, alergă iute la uşă. Róża îşi veni în fire:

— Stai, unde te duci? Delicat te-ai mai făcut, nu te mai poate atinge nimeni! Dealtminteri eu nu pe tine…

Adam scîrţîia cu galoşii lîngă cuier. Atunci Róża rosti cu un glas străin, ca o sentinţă fără apel care venea parcă de pe celălalt tărîm:

— Înapoiază-te, ţi-o cer, Adam.

Se simţi zguduit şi se înapoie şi mai adus de spate. De astă dată îi vorbi cu blîndeţe:

— Draga mea, linişteşte-te, îţi faci numai rău… Wtadys mi-a povestit că doctorul acela, nu mai ştiu cum îi spune, cel din Królewiec, ţi-a atras atenţia să te fereşti în special de enervări… iar acolo, la ei, trece drept o somitate.

Róża roşi, deschise gura, se foi stînjenită… Era limpede că un val de sentimente urcă şi-i copleşeşte conştiinţa. Reuşi totuşi să nu spună nimic şi se aşeză. După o bună bucată de vreme rosti încetişor:

— Uite-i, poftim, încearcă-i.

Luă papucii şi-i întinse lui Adam.

— A, ce bine, oftă el uşurat, a, ce bine! Dă-mi mîna, măicuţă, se însufleţi, dintr-o dată deveni glumeţ, ba chiar fericit, văzînd c-a trecut furtuna. Mi-ai făcut un adevărat bine, acum îmi îngheaţă atît de rău picioarele, eu o ştiu pe măicuţa noastră că are mîini de aur, cînd se apucă să facă ceva… Ce să mai spun – fix, *fertig, abgemacht*…

31

Cînd te-ai apucat să-i împleteşti? Acu trei zile, nu-i aşa? Ce frumos i-ai făcut!

Sporovăia cu teamă şi cu speranţă, îi săruta mîinile nevestii, tropăia pe loc, privea papucii.

Róża îl întrerupse.

— Nu de trei zile, ci de două săptămîni. Nu de îndemînare e vorba şi nu de lucru, ci de cu totul altceva.

Adam se foi cu vioiciune:

— Ce-ar fi să-i încerc? Bineînţeles, am să-i încerc numaidecît, dacă măicuţa îmi dă voie…

Luă papucii, se aşeză şi începu să moşmondească ceva pe la pantofi. Avea dintotdeauna mişcări lente, înainte de a se decide să apuce vreun obiect ori să-l mute din loc, să tulbure în orice alt fel încremenirea naturii moarte, stătea pe gînduri, se codea, întindea şi trăgea îndărăt mîna de mai multe ori, nesigur parcă de tactica ce se cuvenea folosită, ca şi cum şi-ar fi dat seama de sensul grav al inerţiei, de riscul ce-l comporta orice

schimbare. De cîte ori Róża îl fixa pe cînd trebăluia prin casă, Adam se fîstîcea din ce în ce. Mîinile începeau să-i tremure, nu mai ştia nici ce face, nici unde se află, legile fizicii îşi pierdeau pentru el înţelesul, experienţa unor ani îndelungaţi se dovedea amăgitoare, şi el pierdea simţul realităţii. Acum la fel, ba îşi ridica pantalonii pînă la jumătatea gleznei, ba îi trăgea în jos dezorientat. Iar Róża îl privea cu luare-aminte. Cum ea tăcea, îl cuprinse speranţa că ceea ce face e raţional, că pentru a încerca papucii exact asta trebuia făcut: să-ţi tragi pantalonii în sus şi să-ţi scoţi ghetele. Aşadar repede, cu o hotărîre de care era rar în stare, cu vioiciune, după ce desfăcu şireturile, se apucă să-şi scoată pantofii. Suferea de lumbago, orice efort din şale îl umplea de spaimă aşa încît strînse din ochi, şi în plus făcu dinainte o schimă de durere, în aceeaşi clipă sări în sus ea ars şi holbă ochii. Róża rîdea. Rîdea furtunos, cu duşmănie, încît îl trecură fiorii. Încercă să-şi închipuie că mina lui îndureratăstîrnise rîsul nevesti-si, chipul i se destinse şi murmură:

— Zău că mă doare, crede-mă, Elcia, numai cît mă aplec şi mă şi apucă. Şi tu de ce-i fi rîzînd de mine? Hai, lasă, încerca el s-o îmbuneze. Dar alungă numaidecît gîndul că schima lui de durere îi stîrnise ei rîsul: încetă s-o mai liniştească, îşi lăsă umerii în jos, un zîmbet perplex i se aşternu pe faţă… O ştia prea bine, Róża nu rîdea de ceva întîmplător, de ceva ce se ivise întîmplător, rîdea de el întreg, de el aşa cum fusese întotdeauna, cum este

şi cum nu va izbuti să fie în alt fel. Nu avea ce s-o întrebe, nu avea ce să-i explice, trebuia încă o dată să mai aştepte. Ochii Rózei luceau cu o flacără galbenă, cu unicul foc cu care ştia să ardă. Pentru soţul ei – focul urii.

El îşi înghiţi saliva, păli, îşi încrucişă mîinile pe burtă. Atunci Róża se opri din rîs şi strigă:

— Ce faci acolo? Trebuia doar să-i încerci! N-aveai altceva de făcut! Şi tu cum te-ai apucat să faci asta? Din ce sînt făcute degetele astea ale tale? Sînt nişte surcele, da, nişte surcele!!!

Îi întoarse spatele, cuvîntul „surcele” fu rostit cu un dispreţ total, cu scîrbă, cu resentiment, de parcă surcelele ar fi fost cele mai ruşinoase obiecte din lume, acum şi pururea.

— Astea-s mîini, astea-s degete? Sînt tot atît de boante ca şi tine!

Se apropie vioaie şi apucă mîna uşor tumefiată şi pistruiată a lui Adam, ca într-o gheară.

— Nu înţeleg, zău dacă înţeleg, spuse din adîncul deznădejdii ei. De cînd sînt n-am văzut nişte mîini atît de neroade, atît de neîndemînatice!

Adam îi răspunse calm:

— Lasă-mă, şi duse o mînă la spate, iar pe a doua o vîrî în buzunar.

Şi asta o ştia prea bine: de aceea erau mîinile lui boante, ridicole, dezgustătoare, pentru că nu erau mîinile lui Michal.

Adam o ştia de peste patruzeci de ani. În prima lună de căsătorie intrase odată, pe neaşteptate, în odaie şi dăduse peste Róża stînd îngîndurată, la fereastră... În rochia deschisă la culoare i se păru micuţă şi neajutorată. Privea oraşul de pe malul Volgăi, străină tuturor, el însuşi o cunoştea prea puţin, desigur îi era dor de maică-sa ori de Varşovia, sau poate de vreun ceas din copilărie...

Adam fusese vrăjit de Róża din primul moment de cum o văzuse, încă de pe cînd trăgea cu ochiul la ea în poştalionul care se îndrepta spre Nowe Miasto. Mai tîrziu, vraja sporise de la o privire la alta, de la un cuvînt la altul, de la o surpriză la alta, îi umpluse pieptul, pînă cînd, în cele din urmă, îi cotropi toate celelalte gînduri şi sentimente. Această vrajă – după cum înţelesese Adam cu timpul, dar prea tîrziu – era mai curînd o

uimire. O necontenita şi nesfîrşită uimire cu privire la Róża.

Aşa cum la nuntă Adam uitase să-i răspundă preotului, Covîrşit de dorinţa să atingă obrajii iubitei sale – nu să-i mîngîie, ci să se convingă că sînt tocmai astfel, neobişnuit de întunecaţi şi totodată luminoşi şi că sînt adevăraţi – tot astfel, în cursul vieţii lor comune, îl încerca necontenit dorinţa să verifice dacă a auzit bine, dacă a văzut bine ce spune ce face Róża. Dacă ea – întocmai aşa cum era – exista cu adevărat. Mai mult de zece ani uimirea în faţa Rózei fusese izvorul unei fericiri cumplit de dureroase. După aceea, pierzîndu-şi acea nuanţă de încîntare, se preschimbase într-un coşmar. Róża era atît de imprevizibilă, atît de stranie, încît pentru Adam existenţa ajunsese asemeni unui codru plin de capcane şi de năluci.

Atunci cînd intrase pe neaşteptate în primul lor dormitor fi o

văzuse pe Róża, într-o rochiţă modestă, prea scurtă, cu ochii pierduţi spre siluetele îndepărtate ale caselor – atunci nu fusese nici mirat şi nici vrăjit. În sfîrşit, asta aşteptase, în sfîrşit, aşa şi-o închipuise încă de mult, că în acest fel o să-şi găsească tînăra soţie într-o frumoasă dimineaţă. Pierdută printre străini, uşor speriată, accesibilă şi urîtă. Oftă, de parcă i s-ar fi luat o povară de pe umeri, cuprins de o nespusă duioşie pentru făptura aceea firavă. Visa destăinuiri udate de lacrimi, linişte, apoi superioritatea lui protectoare şi o căsnicie trainică, adică tot ce n-ar fi fost dragoste dar, pînă la urmă, i-ar fi dăruit-o pe Róża cu adevărat.

În sfîrşit, în sfîrşit venea la Róża ca la fiinţa cea mai apropiată – se ducea la ea să afle tihnă după fericire.

Se apropie de soţia lui cu un pas sigur şi-i puse o mînă pe umăr. Ea nu se sperie, întoarse încetişor capul… şi Adam simţi o dezamăgire la fel de dureroasă ca un călător cînd dă cu ochii de fata morgana: obrazul Rózei exprima un fel de fascinaţie. Femeia din faţa lui îl învăluia într-o privire izvorînd din depărtări inaccesibile. Într-o privire încărcată de gînduri care nu aveau nimic comun cu nici una din nălucirile lui Adam. Róża era din nou minunat de frumoasă şi neaşteptată. Cu un fel de bucurie îşi purta privirea aprinsă, de la chipul soţului la mîna lui care i se odihnea pe umăr. Genele i se zbătură, ochii rătăciţi de extaz începeau parcă, încetişor, să destrame realitatea şi brusc se ivi în ei ruşinea şi scîrba. Gemu:

34

— Tu erai? şi se strînse în aşa fel, încît mîna bărbatului lunecă în jos., în seara aceea Róża se sculă de la cină şi fugi în dormitor fără să spună un cuvînt. Cînd Adam o urmă, o găsi plîngînd tare, ghemuită pe pat. Strîngea ceva la piept. Brusc încetă să mai plîngă, îşi ridică, spre Adam, ochii negri şi umezi, şi rosti cu un glas nepăsător:

— Uite, ăsta-i Michal.

Şi îi întinse fotografia caldă încă de îmbrăţişarea ei. Adam nu se clinti… Atunci luă fotografia înapoi, o mîngîie cu vîrful degetului şi murmură:

— O, ce mîini, şi ce braţe…

IV

ADAM ÎNVĂŢASE SĂ FIE RĂBDĂ-

tor. Şedea acum în faţa Rózei cu mîinile ascunse şi aştepta. Pe cînd Róża arăta de parcă n-ar mai fi avut vreme să aştepte nimic. De parcă totul trebuia spus şi făcut fără cea mai mică zăbavă. Iarăşi speriată şi într-un fel patetic de propria ei viaţă, striga:

— Ce se poate face cu asemenea mîini? Niciodată n-ai ştiut nici măcar să tai pîine!

Adam bombăni fără convingere:

— Flămîndă n-ai rămas niciodată, nici tu şi nici copiii.

Se înecă de furie răspunzîndu-i:

— Flămîndă? Zici că n-am fost flămîndă? Şi dacă n-am fost, cui o datorez? Cine dădea lecţii? Cine cosea pînă în adîncul nopţii? Venea toamna, era frig, sufla vintul. Obrajii îţi îngheţau chiar din poartă, domnişoarele se cuibăreau pe acasă, mîncau dulceaţă, beau cîte un ceai fierbinte, făceau pasienţe... Pe cînd eu, împreună cu o nătîngă de ţărăncuţă, înfăşurată pînă la nas, alergam de la un podeţ la altul. Ca să cumpăr legumele şi fructele pentru iarnă de-a dreptul de pe şlep, de la vînzătorii cu burta, de pe rîu, la preţurile cele mai ieftine. Iar după aia stăteam şi dîrdîiam de frig, păzind bunurile soţului, pînă le cărau în beci. Şi în vremea asta nu-mi luam ochii de la ceas, să nu întîrzii de la lecţie, şi uite, cu degetele astea înţepenite să-mi pot învăţa elevii să execute

35

pizzicato. Şi cine ţinea elevi în gazdă? Cine îşi transforma rochiile de sute de ori, cine?

Veni asupra lui Adam dezlănţuită. El păli şi mai tare, făcu un semn de lehamite cu mîna:

— Ştiu, am auzit-o de o sută de ori... Mă rog, ai muncit, cinste ţie. Nici eu n-am stat cu braţele încrucişate... De ce te burzuluieşti? Am fost sănătoşi – am muncit. Să-i mulţumim lui Dumnezeul

Nimic nu putea s-o înduplece pe Róża. Duse mîna la inimă, apoi la gît... Nu izbuti să-şi exprime pe loc indignarea.

— Lui Dumnezeu? Iar o iei cu Dumnezeu? „Trebuie să-i mulţumim lui Dumnezeu”, „Dumnezeu ştie ce face”. Iată subterfugiile tale preferate. Ca să scapi, să nu fii nevoit să înţelegi cu mintea ta, ori să încerci vreo schimbare în mai bine! Vrei să-ţi amintesc încă unu’ dintre subterfugiile tale?

„Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat.”Ei? Ce zici? Ai uitat?

Îl împingea pe Adam cu genunchii, îl lovea cu pumnul în umăr. Izbea în el cu pumnul ei tremurător ca într-o uşă închisă.

— Am să-ţi amintesc eu dacă ai uitat. Uite cum a fost… Kaziuczek zace în aşternut, ars de boală şi se înăbuşă, se sufocă. Mişcă din guriţă ca un peştişor. Iar eu stau lipită de patul lui, pe podea. Nici în genunchi, nici aşezată, nu mai ştiu nici eu cum de mă ţin pe picioare, aş vrea să se caşte pământul sub mine şi să mă înghită, să mă prăbuşesc fie şi în iad, ca să nu mai simt nimic şi să nu mai ştiu de mine, să mă scufund, şi să nu mai gîndesc, şi să nu mai sîngerez de milă pentru suferinţa acestui copil. Am avut şi un consult medical, i-au făcut şi o operaţie, am adus un profesor de la Moscova, i-au sfîrtecat gîtlejul – nelegiuiţii – i-au făcut traheotomie, dar nu mai e nici o speranţă, nici o speranţă! Kaziuczek zace, ochişorii i se înfunda în orbite, dă ochii peste cap… Eu stau şi văd totul şi nu pot face nimic. Iar tu eşti părintele lui. Îţi spun: „Adam, scapă-l, altfel îmi pierd minţile. Scapă-mi copilul, am să sărut podelele sub paşii tăi, pulberea pe care calci”. Iar tu? Îţi aminteşti – ştii ce mi-ai răspuns? Ai lăsat capul în jos, ca un fariseu, la fel ca acum, şi mi-ai răspuns cu un glas mieros: „Linişteşte-te, Eveline, linişteşte-te, draga mea, *Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat*, nu stă în puterea orcului să se împotrivească vrerii Celui-de-Sus”. Iată ce mi-ai spus tu, tatăl lui! „Dumnezeu a luat.” A luat… şi micuţul zăcea în faţa mea, încins de febră şi gîfîia, şi aştepta

să-l salvezi… Iar tu îl şi dăruiseşi lui Dumnezeu! Pentru tine era gata pierdut, gata luat… Eşti un tîlhar, un tîlhar răbdător, mironositule, iar de îmbolnăvit, tot din cauza ta se îmbolnăvise… Oare pentru cine venise felcerul în dormitor, să-i maseze spinarea că-l cam dureau şalele? Iar copilul stătea lîngă tine şi se strica de rîs: „Uite cum mănîncă tata bătaie la popou”. Şi din şortul felcerului se scuturau microbii difteriei cum se scutură puricii! Că tot el făcea şi dezinfecţiile prin oraş! Cine l-a adus în casă spre pierzania propriului copil? Şi pe urmă l-a oferit de viu lui Dumnezeu? Ia spune, cine s-a încumetat să facă una ca asta? Ori oi fi făcut-o anume, anume, da, pentru că eu, pe atunci, de dragul lui Kazio nu mă sinchiseam de nimic alta în jurul meu. Anume!

Adam se sculă din fotoliu. Nu mai era palid, era cenuşiu,

rece ca zăpada călcată în picioare. Doar ochii lui ieşiţi din orbite erau roşii şi scînteiau. Cu ochii o izbi pe Róża. O goni din faţa lui – ea se trase îndărăt, cu spatele spre perete, cu dinţii dezgoliţi într-un rîs fără noimă.

— Taci! încetează! ţipă el, altminteri te omor!

Se opri, se lovi piept în piept cu bărbatu-său. Trăsăturile ei, încremenite de mînie, se destinseră, strigă cu un glas subţirel, înalt ca de fetiţă:

— Omoară-mă! Chiar, te rog să mă omori… poate c-aşa e dat să mă omori tocmai azi! Trase aer în piept. – Atîţia ani m-ai chinuit de moarte şi n-ai reuşit să mă omori, poate ai să izbuteşti astăzi!

Adam o înşfăcă de umăr. Se vedea că prea multe vorbe cumplite i se îmbulzesc în gîtlej şi-l sugrumă, că de aceea nu poate scoate nici un sunet; obrajii îi atîrnau, ochii injectaţi i se acopereau de un văl de nebunie, ura urca în el din adîncul vieţii, sporea, creştea şi deodată se opri – învăluit în strălucirea urii sale, un altul, un om înspăimîntător. O zgîlţîi pe Róża cea căruntă, cu turbare, cu o asprime triumfătoare, ca pe un vrăjmaş în sfîrşit descoperit.

— Tu, tu… şopti.

În şoapta lui era cuprinsă răzbunarea sclavului, fericirea ucigaşului. Îşi aplecă obrazul peste obrazul ei, în privirea lui cea nouă, clocotind de ură, se elibera, renăştea. Încetă s-o mai zgîlţîie pe nevastă-sa, barba-i albă se zbîrli în mii de ţepi, ura îl purifica, îl încorda, îi ilumina chipul ca de plăcerea voluptăţii. Nimic altceva nu mai putea să intervină între ei doi – decît moartea.

37

Róża ridica pleoapele. Privi cu băgare de seamă, binevoitoare, ciudatele schime ale bărbatului ei.

— Mi-e rău, spuse.

Şi brusc lunecă într-o parte, cu tot trupul ei moale, iar nările îi fremătau… Adam de-abia apucă să întindă braţele

— Se prăbuşi în ele, ţeapănă. Cum, necum, făcu faţă poverii şi cu cel mai mare efort de care era în stare îşi trase soţia spre divan. Nu apucase să se răcorească, să-şi domolească mînia, Róża se năruise, lipsită de putere, în plin clocot al furiei lui de ucigaş, el era silit s-o salveze, gemînd de nelinişte, păstrînd ura întipărită pe obraz.

Nu leşinase. Dar nu-l ajută cu nici o tresărire cînd se căzni s-o întindă pe canapea; avea picioarele ţepene şi braţele moi, trebui să i le aducă la locul lor unul cîte unul. Gîfîia, cu ochii larg deschişi, dar cînd soţul îi îndepărtă părul răsfirat pe frunte, rosti cu un glas somnoros:

— Ai vrut să mă omori…

Atunci de-abia Adam se dezmetici. Ura i se şterse de pe obraz, făcu un semn de nepăsare cu mîna:

— Ei…

Se aşeză lîngă Róża, dezarmat pe veci, lipsit pînă şi de ultima speranţă. Róża nu îngăduise să fie atinsă nici măcar cu ura, se prăbuşise singură în hăul în care el dorise atît de aprig s-o arunce. Iar acum Adam dorea s-o smulgă din nou de acolo, cu orice preţ, s-o aibă iar vie, caldă. Se repezi să-i frece picioarele, îi trase pantofii, îi frămînta din răsputeri talpa picioarelor, călcîiele, îşi aplecase fruntea, sufla cu gînd să-i încălzească piciorul atît cît se străvedea prin ciorap. În sfîrşit, Róża făcu un gest imperceptibil cu degetul de la piciorul drept şi totodată şuieră:

— Ajunge! Doare…

Îşi trase ruşinat mîna îndărăt şi ofta spunînd:

— E adevărat, cu surcelele astea ale mele…

Nu îndrăznea să-şi atingă soţia, o privea doar rugător, poate că dorea ceva, poate ar lua totuşi un medicament… Róża se întoarse cu faţa la perete – se vedea că răul începea, să treacă – şi ceru:

— Adă-mi din bucătărie un pahar cu ceai fierbinte. Pe Sabina n-o lăsa să intre aici. Telefonează-i lui Wladek să vină numaidecît.

Plecă tropăind mărunt să-i îndeplinească poruncile. Peste o clipă, cu ceaşca de ceai în mînă, vorbea la telefon:

— Tu eşti, Wladzio? Vino, dragă, cît mai iute, te roagă mama. Da, la Marta. Nu. Te roagă să vii neapărat chiar acum.

Apoi se grăbi să ducă ceaiul Różei. Stătea culcată mai degajat, uimitor de senină. Adam împinse în dreptul ei o măsuţă mică, apoi încremeni neştiind ce să facă. Se strîmbă la el şi îi spuse:

— Cum vrei să beau? Că doar n-o să mă ridic singură.

Se repezi şi-o săltă aşezînd-o. După aceea, speriat de

propria-i îndrăzneală, se aşează cu fereală pe marginea canapelei, luă cu linguriţa puţin ceai fierbinte şi-l duse la gura Różei. Ascultătoare ca un copil, întredeschise buzele şi sorbi. Pe Adam îl străbătu un fior de fericire. Se cuibări mai bine şi începu să-i dea ceaiul cu religiozitate. În curînd, Róża căzu la loc pe pernă. Gîtul îi zvîcnea, sîngele îi năvăli în obraz, roşeaţa îi cuprinse pînă şi nasul, ochii i se aprinseră. Adam încercă să-i mai apropie de gură o linguriţă de ceai, dar ea ridică braţul, înlătură mîna soţului cu un gest de alint, apoi rîse. El se fîstîci, ea repetă cu ranchiună şi respect:

— Ai vrut să mă omori, aşa va să zică!

Soneria ţîrii, iar Adam nu mai apucă să se mire de Róża, ci se repezi în vestiar. În prag se opri: îi strigase ceva încetişor. Un cuvînt neverosimil, părăsit atît de iute şi de atîta amar de vreme... Nu-i venea a crede că-l rostise iar. Ciuli urechea... Ba da, nu încăpea nici o îndoială:

— Adasiu.

Se înapoie, rănit de cuvîntul acesta întîrziat, plin de presimţiri rele.

— Elcia dragă, ce ai? şi se aplecă deasupra ei aşa cum stătea culcată.

— Nu, n-am nimic. Mă simt atît de ciudat... Cînd ai alergat spre uşă mi s-a năzărit că nu te-am văzut niciodată. Proasta de mine, brusc am simţit nevoia să te văd.

O spuse jumătate plîngînd, jumătate rîzînd, gîfîi şi peste o clipă adăugă:

— Tu să nu-ţi închipui... Kwiatkowska aia a ta. Acum înţeleg totul.

Soneria turbase, Sabina se urnise din bucătărie, i se auzeau paşii duduind în sufragerie. Adam, uluit, uitase pe ce lume se află. Róża îl împinse cu blîndeţe, îndemnîndu-l:

— Du-te, du-te odată, sună.

Între timp, la uşa de la intrare hărmălaia era în toi. Sabina, glumind, făcea să scîrţîie zăvorul, se auzi bufnitura unui obiect pe podea, cineva tupăia din picioare ştergîndu-şi cu zgomot ghetele de preş. Adam se înseninã:

— E Zbyszek – iar Róża se întunecă:

— N-are ce să caute aici, să se ducă la el în odaie.

Dar Zbyszek şi pătrunsese în salon. Aruncă o privire

bunicului, o privire bunicii şi se opri în loc şovăitor. Pe bunică n-o iubea, ori de cîte ori venea pe la ei, toate păcatele lui erau date în vileag şi toţi erau prost dispuşi. Pe bunic îl iubea foarte mult, dar nu-l socotea o persoană importantă, ci mai degrabă un fel de urs de pluş, pe care-l instalezi, cu toate onorurile, pe canapea, fiindcă este „o amintire”, pe care pentru nimic în lume nu ai dărui-o altcuiva, dar cu care nimeni nu se gîndeşte să se joace. Faptul că bunica era întinsă pe canapea nu-l nedumeri – ea făcea întotdeauna lucruri ciudate: ori dibuia mobilele vechi de prin unghere şi pretindea să le admiri, ori lua vreun obiect de care aveai nevoie şi pleca cu el, ori îl ocăra pe tatăl lui, ori cînta din vioară… Acum stătea culcată în salon, roşie la faţă, la ora unu ziua, cînd alţi oameni circulă pe stradă. De un lucru era sigur, că n-are să iasă nimica bun din asta, şi Zbyszek se zgîia mofluz la bunică-sa.

Róża, la rîndul ei, îşi privea nepotul cu nelinişte. Întotdeauna avusese o aversiune faţă de „bărbiţa ascuţită” a Martei, trăsătură distinctivă a lui Adam. Băieţii – Wladyś şi Kaziuczek, cel care murise – semănau cu ea, putea să şi-i închipuie drept copiii ei cu Michal; Marta, în schimb, era „leit fiica lui tăticu” – şi instinctul matern al Różei era nevoit să se strecoare necontenit prin meandrele trăsăturilor pe care le ura. Zbyszek, pe lîngă că era fiul şi nepotul „bărbiei ascuţite” mai era şi „bucăţică ruptă” din ginerele ei – altă făptură antipatică. Totuşi acum, în privirea pe care o îndreptase către Zbyszek, era un fel de intenţie împăciuitoare amestecată cu speranţă.

— Ei, îl întrebă, ce spui? Ce se spune cînd intri în casă?

Adam se chirci: şi dintr-un năravpedagogic şi din firea lui atît de smerit plecată în fala rînduielilor divine – respecta foarte mult copiii. Vedea în ei viitorul neamului, speranţa lumii creştine, răscumpărarea părinţilor în faţa lui Dumnezeu. Oricum ar fi fost, îi socotea drept daruri ale cerului, le admira puterea şi totodată se temea să împovăreze prea de timpuriu, cu vomita sau cu fapta, plăpîndele puteri fizice sau morale ale copilăriei. Cu atît mai mult îşi respecta nepoţii, care, distanţîndu-se de el prin două generaţii,purtau în sine mai multe taine omeneşti şi divine decît proprii săi copii.

40

Obişnuit cu arţagul soţiei sale, şopti:

— Lasă-l, Elcia, lasă-l în pace… Şi cît putu de iute intră în

vorbă cu Zbyszek:

— Bună ziua, Zbyszek, cum de-ai venit azi atît de devreme de la şcoală?

Băiatul nu răspunse. Avea o lucire răutăcioasă în ochi, preocupat de jocul dintre el şi bunică. Peste im minut strigă triumfător:

— Ce se spune? Nu se spune nimic! Eu în casă am intrat pe poartă. Iar în poartă stăteau un camion şi doi cai… Cui era să spun bună ziua?

Róża sări în sus de pe canapea.

— Iacătă-l, poftim de-l vezi, strigă, ce făptură drăgălaşă, nu? Tu i te adresezi ca unui copil, iar el, ai auzit cum îţi răspunde? îşi bate joc de tine! Asta să fie un copil? Asta o un pehlivan bătrîn, e în stare să tragă pe sfoară şi pe un iezuit. A moştenit talentele de tejghetar de la tăticului lui: pare-se că printre ai lor unul din unchi făcea negoţ cu scrumbii, purtări ovreieşti… Ce te uiţi la mine aşa, ca un Miliar? N-ai mai văzut cum arată un om la faţă? Vrei să-mi scoţi ochii? Ştiu eu că eşti în stare! Aveai numai o săptămînă cînd ai muşcat-o pe maică-ta… Pleacă de-aici, să nu te mai văd, neruşinatule!

Se aşează şi-i arătă uşa lui Zbyszek cu un gest tragic, ca unui duşman primejdios şi viclean. Puştiul deschise gura, poate că ar fi izbucnit în plîns de spaimă, dacă vorbele, tonul, gesturile bunicii nu l-ar fi preocupat atît de tare; jocul acesta neînţeles îl stîrnea, îl silea la eroism. Zbyszek oftă adînc şi răcni:

— Bunica să plece de la mine din casă!…

Şi abia după aceea îşi apucă ghiozdanul şi ieşi în goana – palid, zguduit, urlînd de plîns.

Róża, cu mîna întinsă înainte, părea iluminata de o bucurie rea.

— Uite, c-am apucat-o şi pe asta. Uite! spunea cu glas gîfîit. M-alungă. Ovrei asul ăsta mă alungă din casa propriei mele fiice!

Îşi trase mîna îndărăt, se prăbuşi pe pernă, plînse cu tristeţe. Adam de cîteva minute alerga prin odaie cu capul mîini, gemînd.

— Doamne, Doamne milostive! Ce ruşine, ce ruşine nemaipomenita, încetează, Eveline, pentru Dumnezeu, încetează!

Acum stătea în mijlocul odăii si privea în jurul lui ca un om

care simte ca i se clatină mintea. Se apropie de Róża şi-i privi lacrimile fara sa-i vina a crede. Ea plîngea tot mai tare, aşa încît în cele din urma îi spuse:

— Tu singura începi, te repezi ca o nebuna, si pe urina stai si plîngi…

Ea continua sa plîngă cu sughiţuri si printre hohote se strecurau cuvintele: „ma alunga”, „astăzi”…

Adam îşi frîngea mîinile.

— Vino-ţi în fire, ce tot spui, ce vrei? Copilul asta e nepotul nostru, iar tu te repezi la el parca ar fi un răufăcător. De ce-l faci ovrei şmecher? Tu eşti o fiara si nu un om, eşti apucata ori ce ai?

Róża, care nu lua în seama văicăreala lui Adam, se stăpîni totuşi niţel, îşi musca batista, păru ca asculta nişte sunete venite dinlăuntrul fiinţei ei, îşi legăna capul, deschise larg ochii, apoi îi miji, tulburarea îi altera trăsăturile feţei – pînă la urma ofta de cîteva ori în sir si se potoli, avînd o pronunţată expresie de apatie.

V

IAR ŢÎRÎI SONERIA, ADAM ELEC-

trizat se repezi în hol. Deschise usa; de data asta erau Wladyś si sotia lui. Intrară aducînd cu ei ca o boare rece si o nevinovata înstrăinare, care decurgea din faptul ca se preţuiau reciproc si ţineau la propria lor casa mai mult decît la orice; fiecare om, fiecare fapta, aparţinînd chiar si universului celui mai apropiat, ca sa ajungă la ei, erau nevoite să-şi facă drum printr-un abur de simţăminte exclusive. Atunci cînd pătrundeau în sfera preocupărilor celorlalţi, chipurile lor păstrau întotdeauna reflexul ultimelor cuvinte pe care tocmai si le spuseseră si care – niciodată si în faţa a nimic dinafara – nu încetau sa fie importante. Si acum tot aşa – desi tăceau sărutîndu-şi părintele – arătau de parca tocmai şi-ar fi întrerupt convorbirea la jumătatea unei fraze.

Trecuseră, în ultima vreme, prin nenumărate greutăţi, ba la drept vorbind chiar printr-un mare necaz. Wladyś fusese brusc rechemat din postul lui de la Królewiec, la minister avea loc o schimbare de concepţie, reprezentanţii ţării în străinătate,

angajaţi în tactica obligatorie de pînă atunci, căzură victima noii stări de lucruri, si cariera lui Wladyś rămăsese spînzurata în gol – îl bătea gîndul sa renunţe la slujba lui la stat.

Nu era un om tare. Róża dăruise primului ei născut o statura mărunta si o fire colerica – rod al anemiei ei de fecioara, accentuata de chinul unei casnicii fara iubire. În trupul acesta plăpînd cu splina mare, cu inima excesiv de sensibila, cu elanuri ambiţioase, care-l făceau sa sufere, datorita unui complex de inferioritate, Adam turnase balsamul firii lui flegmatice. Si astfel, crescut între o mama care-l înspăimînta cînd cu accesele de mînie nejustificata, cînd cu prea marea si brusca-i duioşie, si un tata care se refugiase în umbra adînca a muncii de toate zilele, a predicilor moralizatoare si a resemnării, Wladyslaw devenise un bărbat irascibil si totodată orgolios: plin de fiere faţă de sîcîielile mărunte, în schimb plin de stoicism în fata realelor adversităţi ale vieţii. De la Róża moştenise impetuozitatea lăuntrică, nevoia de schimbări, de biruinţe, de a se afirma, de la Adam, tendinţa de a supraestima opiniile celorlalţi si teama de răspundere. Fiecare sarcina noua pe care i-o scotea dinainte soarta socotea că-i depăşeşte posibilităţile, nu se simţea pe deplin înzestrat pentru nimic. Totuşi, cu regularitate, îşi asuma toate aceste probleme dificile cu cate – după cum socotea – nu era făcut sa se măsoare. Ba chiar le căuta. Cînd, aflîndu-se într-o situaţie stabilizata, zarea ivindu-se la orizont prilejul unor noi eforturi si înfăptuiri, era cuprins de o frămîntare care se potolea abia după ce se apropia tiptil de acel prilej, îl împresura, îl hipnotiza, punea stăpînire pe el. Drept urmare, viaţa lui era alcătuită dintr-un şirag de etape scurte, îndreptate în direcţii diferite, avea caracterul unei hoinăreli nervoase si fataliste. Întrucît îşi înfrîna necontenit slăbiciunea cu întreprinderi de tot soiul, mereu altele si tot mai grele, Wladyslaw era într-o stare de surescitare cronica – orice neajunsuri, amînări. Amărăciuni sau taine ale existentei, resimţindu-le ca năpaste chinuitoare. Nervii lui permanent încordaţi nu suportau, în aceeaşi măsură, zgomotul, nepunctualitatea. Vremea rea, bolile, violentarea sensibilităţii si orice fel de metafizica. În schimb, necazurile le primea în

linişte: nu-l mirau, le aştepta întotdeauna, pe deplin convins – în ciuda aparentelor – de propria sa nepricepere si vina. Nu

acuza pe nimeni, ba resimţea chiar o uşurare de o clipa: în sfîrşit povara căzuse de pe umerii lui neînstare s-o duca, în sfîrşit, se putea destinde în deplina umilinţă. Apoi brusc strîngea din dinţi, se urnea greoi si cu un zîmbet năuc pornea pe urmele noului chin.

Acum din nou Wladyslaw „umbla ca opărit”, cum spunea Jadwiga. Ceea ce însemna ca iar pornea sa înfrunte o situaţie noua, chinuit, înciudat împotriva lui însuşi, si ferm hotărît pentru cele mai ambiţioase înfăptuiri.

Jadwiga, femeie voinica si cu sînge cald, provenind dintr-o familie întemeiata pe un adevărat cult al bărbatului, îşi trata soţul, ca pe copilul ei cel mai iubit si ca pe un erou. Expresii de felul celei „umbla ca opărit” le rostea în şoaptă, zîmbind fericita, si numai în fata unor persoane pe deplin si neîndoios devotate lui Władyś. Glumele ei materne dădeau frîu liber nevoii iraţionale de duioşie, care nu ştirbea întru nimic atitudinea raţională a Jadwigăi fata de soţul ei si care era de adorare. Wladyslaw – speriat încă din copilărie, pînă în adîncul inimii sale, de dispreţul Różei pentru bărbatul ei – primea ca pe un nemaipomenit dar al sortii, cu recunoştinţă si admiraţie, flacăra mereu nestinsa a veneraţiei sotiei sale. Căminul lui, în care trei copii frumoşi păşeau pe vîrfuri, dirijaţi de Jadwiga sa nu tulbure nici un gind, nici un capriciu al tatălui lor – constituia pentru el o nava nebănuit de sigura pe valurile neprietenoase ale vieţii, locul biruinţelor sale constante si al speranţelor temerare.

— Ce-i cu mama? De ce ne-a cerut sa venim? întreba Wladyslaw de cum îşi scoase blana si îşi ajuta sotia să-şi dezbrace paltonul. Presimţea schimburi de cuvinte neplăcute, aşa că-şi lua o înfăţişare răbdătoare. Adam ofta:

— Ai sa vezi si tu….

Jadwiga se apropie iute, se opri chiar lîngă bărbatul ei, gata sa-i tina partea, să-l apere, fie si împotriva lui însuşi.

Intrară toţi trei în salon, zîmbind artificial. Văzînd-o pe maică-sa culcata, Wladyslaw înalta din sprîncene si îşi lua un aer îngrijorat. Nici el, la fel ca Zbyszek, nu se mira – Róża, epuizata de crizele ei de mînie, era de multe ori cuprinsa de slăbiciune; totuşi îşi manifesta stăruitor neliniştea. Pentru ca maică-sa o pretindea întotdeauna; cerea în mod formal sa fie cu toţii neliniştiţi din pricina ei.

Pentru prima data i-o pretinsese cînd Wladyś nu avea decît vreo şase ani. Róża plecase atunci de acasă pe la ora trei după-amiază, ducîndu-se la Clubul Nobilimii, la repetiţie – în curînd urma sa aibă loc un concert cu participarea ei.

La ei acasă, ca de obicei în asemenea ocazii, atmosfera era apăsătoare. Din zorii zilei Róża, îmbrăcată într-o rochie de dimineaţă, din batist, se închidea în salon, unde nimeni n-avea voie sa intre sub nici un motiv. În ajun, seara, toţi ai casei primeau dispoziţii precise si amănunţite, aşa încît bunica Sophie îşi tot punea ochelarii si, ridicînd din umeri, se ducea sa se uite la biletul de pe bufet: la zece dimineaţa – o lingura de untura de peste lui Wladyś, la unsprezece – de controlat în bucătărie daca a fost curăţată carnea, la douăsprezece – copiii sa iasă la plimbare; la unu – Anisja sa se apuce de cîrpit… Sophie rîdea de acest orar, de untura de peste, de pretenţia ca toţi sa facă neapărat cîte ceva – la Taganrog nimeni nu lua untura de peşte, nimeni nu făcea nimic, în afara de ordonanţe, si oamenii erau fericiţi. Totuşi îndeplinea cu sfinţenie cele cuprinse în bilet; în cazul unor abateri, Róża devenea înspăimîntătoare. Se proţăpea în faţa maică-si cu buzele la fel de subţiri ca *tante* Louise si şuiera:

— Iar neorînduielile de la Taganrog? În casa la mine? Pe tata l-ai vîrît în groapa cu aiurelile tale, acum vrei să-mi demoralizezi copiii? Ofiţereaso!

Cu acest cuvînt pleca, veninoasa ca o viespe, iar Sophie îşi punea mîinile în solduri, înalta capul si bombănea:

— Si ce-i dacă-s „ofiţerească”? Mai bine „ofiţerească” decît nebuna!

Venea si ora prînzului. Se foiau încetişor în sufrageria vecina cu salonul, în sfîrşit se înapoia si tata de la gimnaziu, îşi spala multa vreme mîinile, făcea gargara, păşea pe vîrfuri, îşi dregea gîtul – dar vioara nu contenea nici un pic. Insuportabil, obsedant, exagerat si excesiv de trist i se părea lui Wladyslaw glasul viorii în acele clipe de incertitudine, cînd nu se ştia daca mama se va arata la masa sau nu. Mai cu seama anumite fugi, anumite procesiuni de sunete înălţate cu o stăruinţă maniaca, mereu aceleaşi întrebări, ajungînd mereu pe alte cai către acelaşi hotar, unde le aştepta acelaşi răspuns, aveau în ele ceva dintr-un vis bolnav. Pînă la urma, Wladyś se simţea el însuşi ca o

struna pe care maică-sa o atinge cu arcuşul silind-o sa vibreze – si se smiorcăia într-un ungher. Tata, după ce mai zăbovea cam o jumătate de ora, îşi sufla nasul, îşi îndrepta cravata si fara sa mai bata la usa intra în salon.

45

— Se răceşte mîncarea, Elcia, îi spunea. Copiii sînt flămînzi.

Róża îi primea cuvintele în diverse feluri. Uneori arunca vioara pe capacul pianului, împingea pupitrul cu impetuozitate, si, toată numai flăcări, striga:

— Stiu, stiu, stiu! Si ce-i daca s-a adus mîncarea? Alt lucru mai important decît prînzul nu exista? Ce, sînt sluga voastră? N-am avut grija sa aveţi prînzul pregătit? Pai atunci mîncaţi si mai slăbiţi-mă, mai lăsaţi-mă sa răsuflu! Vreau sa răsuflu!

Ţipînd astfel, se năpustea în sufragerie, ştergîndu-şi mîinile cu o batista, se prăbuşea pe un scaun, împingea tacîmul si se cufunda într-o tăcere mohorîta. Numai Kazio era în stare s-o înveselească. Copilul acesta, poate tocmai fiindcă fusese sortit unei vieţi scurte, ştia să-şi folosească cu dărnicie farmecul alcătuit din nevoia copilăroasa de afecţiune cît si din priceperea maturizata prea devreme de a se purta în lume. Nu putea suferi sa fie lăsat în umbra, voia întotdeauna sa strălucească, sa atragă atenţia celor din jurul sau, si ştia perfect cum s-o facă. Daca Róża era numai supărată, rostea cuvinte pline de haz, îi întindea mînuţa peste masa, făcea fel de fel de giumbuşlucuri. Daca pe lîngă supărare ghicea si tristeţe, folosea mijloace mai sentimentale: se întrista si el, punea căpşorul pe masa, refuza sa mănînce. De obicei peste o clipa, Róża o întreba pe bunica:

— Ce are Kazio? E bolnav?

Atunci îşi ducea mina la gura, ca să-şi ascundă zîmbetul, continuînd sa simuleze ca e nefericit, pînă cînd maică-sa i se adresa direct:

— Ce ai, Kazio draga?

Nici chiar atunci nu ieşea din rol, ci îşi înalta ochii mari cenuşii, înceţoşaţi de o prefăcută durere. Se ciondănea cu maică-sa, o dojenea pentru ieşirile ei capricioase, o privea îndelung cu ochii înlăcrimaţi pînă ce maică-sa uita de sine.

Din păcate însa de cele mai multe ori, Adam, întrerupîndu-şi sotia din cîntat, era întîmpinat în salon cu mult mai rău. Róża nu-l auzea, ori poate se prefăcea ca nu-i aude reproşurile. Continua sa cînte, apăsînd pătimaş vioara cu bărbia, bătînd

ritmul cu piciorul, numărînd cu glas tare. Daca el se încăpăţîna si o ţinea pe-a lui, Róża îi arunca o privire piezişă, plina de supărare si dispreţ, mînuind sfidător arcuşul.

46

De cîteva ori Adam se înfuriase. Ridicase vocea, susţinînd ca atît el cît si fiii lui au nişte drepturi, ca orice s-ar întîmpla, casa trebuie sa fie casa, si ca pînă la urma are sa iasă un adevărat scandal: îi va interzice sa se producă în public! Se va duce la guvernator şi-i va pune în vedere în mod oficial: ori concertele si filantropia, ori obligaţiile de familie. Sa judece si ceilalţi ce era mai important!

În cursul unei scene de acest fel, încercase parca sa-i smulgă sotiei sale vioara din mina. Róża, fara sa se întrerupă din executarea *Melodiei* lui Rubinstein, se trăsese îndărăt spre fundul odăii, îl ocolise si intrase în sufragerie. Adam după ea, iritat în cel mai înalt grad, silindu-se sa întreacă cu strigatele lui instrumentul:

— Pretind sa fie respectate timpul si liniştea mea! Pretind – o spusese cu o voce exasperata, plîngăreaţă, ca de şcolar, în timp ce arata locul pe care trebuia să-l ocupe la masa stupina casei. Pretind ca acest scaun sa nu stea gol în timpul orelor de masa!

Róża păşea prin sufragerie, îmbrăcată cu un capot lung pînă la pămînt si ţinînd în braţe vioara. De parca n-ar fi avut încotro, de parca vioara singura ar fi cîntat trista *Melodie*. Se aşeza în capul mesei, între bunica Sophie si soţul ei, copiii – speriaţi – întinseră gîtul, cîntecul – tot mai amarnic, tot mai îmbibat de tristeţe le flutura peste obraz, supa fumega, iar pe obrazul Rózei lunecau lacrimi.

Aceasta întîmplare învinse rezistenta lui Adam; multa vreme după aceea n-o mai chema pe Róża la masa. Totuşi, ori de cîte ori maică-sa exersa înainte de concert, Władyś murea de spaima. Aşadar, în acea după-amiază de pomina, cînd maică-sa plecase în sfîrşit la repetiţie, cînd Anisja, după ce-i dusese la trăsură cutia cu vioara si notele, se înapoie tropăind vesela pe scara, în casa se înstăpîni voia buna. Bunica le făcu copiilor cu ochiul, aceştia se luară după ea în cămară, si într-o clipa se ivi pe masa dulceaţa de pepene, păstrată numai si numai pentru musafiri, iar din bucătărie răzbi glasul ascuţit al Nadiei – cărturăreasa, căreia n-aveau voie sa-i dea drumu-n casa, Sophie

îi lăsa pe băieţi sa vîre degetele în chiseaua cu dulceaţă, sa răsfoiască albume, sa izbească cu pumnii în clapele pianului, ea însăşi fuma si făcea pasienţe. Tata era la şcoală la o sesiune. Nimeni nu-i tulbura, nimeni nu le strica răzbunarea după ziua aceea aspra, nesuferita.

47

Îi stăpînea un sentiment atît de puternic de eliberare, încît Wladyś se aventura pînă la *secrétaire*-ul mamei, traseră sertarele, scotociră printre broşe, printre hîrtiile legate cu panglicuţe, în cele din urma băieţii răsturnară tot ce le căzu în mîna, pe covor, si se apucară sa controleze dulapurile. Dichisiţi cu nişte fuste de mătase lungi si foşnitoare se pudrară, strănutară în norii de praf înmiresmat, ţopăiră printre scrisori si brasiere de dantela. Tămbălăul tinu multa vreme, pînă cînd, în toiul celei mai dezlănţuite petreceri, Kazio tăcu brusc, privi în jur prin dormitorul Różei, se apropie în goana de patul ei, îşi înfunda capul în cuvertura si izbucni în plîns. Wladyś se cutremura de spaima. Smulse de pe ol, cît ai clipi, vesmintele maica-si si, pe jumătate mort de frica, se apuca sa facă ordine. În cîteva minute odaia îşi recăpăta înfăţişarea obişnuită, suflară pînă si pudra de pe mobila lustruita. În vîrful degetelor copiii se strecurară în salon… Amurgise, ferestrele erau aidoma unor persoane străine în rochii albăstrii, cu trena. Abia lumina lămpii din sufragerie le mai spori curajul; Sophie, voioasa, ieşi în întîmpinarea copiilor, venind din bucătărie; pe o tava aducea o tigaie cu un morman de blinele si o oala cu smîntîna. Ţipînd de bucurie, Wladyś se repezi spre scaunul lui, Kazio batu din palme – era felul de mîncare pe care-l preferau si pe care Róża îl interzicea. Începură sa înfulece fara sa se spele pe mîini, vînturau blinelele, le băteau cu palma, le muiau în oala cu smîntîna. Sophie rîdea. În curînd se duseră la culcare, în gura cu gustul acrişor de smîntîna, si cu inima strînsa.

Cine ştie cît era ceasul cînd Wladyś deschise brusc ochii si îşi simţi mîinile strînse de mîinile fierbinţi ale cuiva. Clipi de cîteva ori, recunoscu obrazul mamei sale – fierbinte si el – aplecat deasupra chipului sau. Înmărmuri. Excesele de după-amiază, blinelele mîncate înainte de culcare cu mîinile murdare – un munte întreg de păcate (si de ce oare vor fi fost atît de plăcute!) îi străfulgerară prin memorie; abătut, se temu sa se mişte. Iar ochii Różei îl cercetau, îl tot cercetau atît de aproape… Pe

Wladyś îl cuprinse mînia. Va sa zică aşa, maică-sa vine noaptea să-l pedepsească pe păcătos, după ce raul a fost făptuit si nimic nu mai poate fi schimbat... Dar ea de ce lipseşte zile întregi, de ce îngăduie răului sa duca nişte copii în ispita? De ce nu-i supraveghează? Întoarse capul cu neplacere. Chiar atunci Róża striga:

48

========COLT NETIPARIT==========

— Nimic? Nimic? Nici un singur euvînt am venit? Kazio este mititel, nu întelege... Di amiaza întreaga, o seara întreaga, cit a fost ea simtit nici o clipa o neliniste din pricina mame Oare se va întoarce? Stai întins pe spate, culcat de lemn, nu te bucuri, prin urmare nici n-ai fc din cauza meal La ce oare m-am mai înapoiat?

========COLT NETIPARIT=========

Plîngea în hohote, tata veni iute, o apuca de umăr, si o scoase din odaie, şoptindu-i:

— Te-ai înapoiat, din fericire sau din nefericire, dar comportă-te omeneşte, nu speria copiii!

Wladyś ramase în mijlocul tenebrelor, zguduit, nesigur daca e vis sau aievea.

Din ziua aceea, ori de cîte ori se întrerupea coexistenta normala dintre Róża si restul casei, cînd se înapoia mai tîrziu, ea încerca sa afle, întrebînd cu asprime, daca copiii au fost neliniştiţi din cauza ei. În scurt timp se desprinseră cu acest obicei. Wladyś fugea chiar el s-o întîmpine, cu chipul îngrijorat, debitînd conştiincios:

— Bine c-ai venit, în sfîrşit! Unde ai întîrziat atîta? Cum te simţi? Mi-a fost foarte dor de tine.

Wladyś nu pregeta nici de asta data sa se încrunte cu îngrijorare, atunci cînd îşi saluta mama pe care n-o văzuse de cîteva zile. Róża nu înalta capul, se vedea ca aştepta vorbele fierbinţi ale fiului ei, că-i aştepta neliniştea.

Atitudinea lui Wladyslaw fata de mama lui nu era mereu la fel de încordata, la fel fie exuberanta cum şi-ar fi dorit-o ea; era în schimb una plina de curiozitate si de admiraţie masculina. Róża, eliminata din sfera fericirii în dragoste, căuta o punte de înţelegere cu celalalt sex pe calea maternităţii: fiii urmau s-o

împace cu lumea bărbaţilor. Kazio murise abia apucînd s-o aline prin unul sau doua zîmbete tainice. În felul acesta, întreaga povara a neîmplinirilor Różei trecu asupra lui Wladyś. Róża îşi satisfăcea nevoia de simpatie pentru elementul masculin prin aceea ca, pe măsură ce Wladyś creştea, îşi transpunea tot mai mult dorinţele, concepţiile si interesele într-o tonalitate masculina. Neizbutind, datorita firii ei exclusiviste, să-şi umple în nici un fel golul creat în viaţă de trădarea lui Michal, se îndepărta

pe încetul de elanurile feminine, preluînd stările sufleteşti masculine ale fiului ei. Ea însăşi rănită pentru totdeauna de un băiat tînăr, împărtăşea cu înflăcărare antipatia micuţului Wladyś pentru fete, nu încerca niciodată sa reabiliteze în ochii lui „femeia", sa-i trezească sentimente duioase sau împăciuitoare, ci îi stîrni, cu toată sălbăticia de care era în stare, prin propria ei foame de expansiune, slabul lui instinct de revolta.

Era incapabila sa înţeleagă ca teama lui Wladyś fata de femei nu era nimic altceva decît teama fata de ea; ca antipatia lui pentru fete decurgea din resentimentele lui faţă de maică-sa. Róża se considera drept divinitatea fiului ei, drept o forţă lipsita de trăsături specifice, excepţională si insesizabilă. În aceasta calitate voia sa-i dirijeze viaţa.

Pe cînd Wladyś, slab, ager la minte, sensibil, scandalizat si permanent înspăimîntat de mama lui, cucerit totuşi de farmecul vitalităţii, ciudăţeniilor si deznădejdilor ei, nu putea pierde nici o clipa din vedere faptul ca „aşa erau femeile". Pline de taina si duşmănoase. Si contrar intenţiilor Różei, în inima fiului ei se înfiripa visul despre o femeie, care sa nu stîrnească nici admiraţie, nici nelinişte, ci numai o nesfîrşită tandreţe.

Crescut de mic de maică-sa în ideea ca hîrjoana cu sexul opus trebuia subordonata interesului (undeva, departe, se profila mirajul căsătoriei cu o moştenitoare bogata), îndată ce se maturiza. Wladyś îşi îndrepta în primul rînd atenţia către femeile pline de strălucire. Frumoase, elegant îmbrăcate, dispreţuitoare. Le curta cu tîmplele zvîcnindu-i, arunca priviri furişe în corsajele de atlas si în ochii plini de înfumurare, se străduia sa si le închipuie pălind, plîngînd, atunci cînd el, după ce-şi va fi satisfăcut poftele, se va înapoia la preocupările lui auto erate, masculine, iar ele vor rămîne însingurate si visătoare. Se

dichisea, folosea în mod conştient efectele frumuseţii sale, înflăcăra, stîrnea deznădejdea si le ura. La vîrsta de optsprezece ani îi cita pe Schopenhauer, pe Strindberg si, auzind-o pe mama lui cîntînd la pian din Chopin, plîngea cu capul înfundat în perna.

Róża era mîndra de fiul ei. Cînd Wladzio ajunse un bărbat tînăr, ea încă mai era o femeie tînără. Mai presus de orice îi plăcea sa iasă cu el în lume. Asta îi îngăduia pînă la urma sa uite de Adam. Cît fusese Władyś mititel, Adam era nevoit să-şi conducă sotia la concerte sau la reuniuni filantropice, sau măcar sa vina s-o ia. Îndată ce aspira atmosfera artistica, de nepăsare salonarda a boemei bogate, Róża uita mirosul închistat, de belfer, al lui Adam, seriozitatea problemelor cotidiene, trasate dinainte pînă la moarte, din ochii lui Adam.

50

Władyś era înzestrat pentru muzica. Róża îl învăţa sa cînte la pian. Ce triumf, cînd fiul ei, în vîrsta de şaisprezece ani, o acompaniase în public unde executaseră un concert de Vieuxtemps! Sub ploaia aplauzelor stătuseră alături, umăr lîngă umăr, amîndoi tineri, amîndoi frumoşi, ca de pe alta lume. Buimăcită de propria-i superioritate asupra vulgului, de privirile languroase ale demnitarilor – Różei îi plăcea sa palavragească după concert, observîndu-şi fiul de la distanta. Îmbrăcat în uniforma lui eleganta de elev într-a opta, îşi sticlea cu duritate dinţii, strîmba din buze, domnişoarele sufereau, iar Róża îşi satisfăcea dorinţa de răzbunare. În sfîrşit, înceta sa mai fie o victima, în sfîrşit inima ei însîngerata de femeie împietrea – cu o privire rea, cu forţa masculina rea a lui Władyś putea acum sa rănească, sa terfelească femeile!

Şi, daca pleca împreuna cu Adam, toţi ştiau prea bine încotro o ducea acel drum… Spre casa modesta, spre aşternutul conjugal lipsit de dragoste, spre ziua de mîine fara surprize. Cu Władyś, în schimb, Róża pornea întotdeauna spre necunoscut.

VI

PE LA VÎRSTA DE DOUĂZECI DE

ani, Władyś se logodi pentru prima oara. Se afla pe atunci în străinătate, la studii, cufundat în elanurile lui tinereşti.

Casa părintească, în perspectiva universului, îi apărea redusa la dimensiunile unui bob de nisip. Cu toate acestea

muzica, pe care se obişnuise s-o considere drept parfumul propriu al Rózei, continua sa-i stîrnească neliniştea si o sumbra dorinţa de răzbunare – simţăminte de baza în atmosfera din preajma mamei sale. Pentru. Moment încerca, din pietate filiala, să-şi întreţină aceste stări de spirit, se ducea deseori la concerte si la opera, pentru ca, încruntînd din sprîncene, sa se lase cuprins – în cinstea Rózei – de mînie si deznădejde. Totuşi, în scurta vreme baga de seama ca în fenomenul muzical exista tot atîta împăcare cu viaţa si umilinţă

cit si satanism. Încet, încet, elementul pozitiv al muzicii începu să-l atragă, cîştigîndu-i simpatia, si în felul acesta slabi ultima sa legătură cu familia.

Într-o organizaţie studenţească oarecare o întîlni pe Halina. Urîta si săracă, nu avea nimic din farmecele feminine pe care el le ura atît. Nu era nevoie s-o supună, ca pînă la urma s-o învingă cu vreun vicleşug, ea se declara din capul locului cucerita. Nu-l chinuia nici un pic cu purtări misterioase, nu isca spaime si nici mustrări de conştiinţă. Pur si simplu lucrau si se odihneau laolaltă, la o temperatura egala. Întreţinută de sentimentele pline de supunere ale Halinei.

După o jumătate de an de relaţii conspirative, Wladyslaw îşi încunoştiinţa familia ca se logodise. Numaidecît Róża se ivi la Berlin. La gara, fiul o întîmpina cu flori. Nu-şi luase cu ol logodnica. Halina urma sa se arate abia a doua zi dupa-amiaza la pensiune, după ce călătorea s-ar fi odihnit. Chiar de la început, Wladyś lua fata de maică-sa atitudinea unei persoane atît de copleşite de bunăvoinţa ei, încît nici pînă la moarte n-ar fi avut cum s-o răsplătească. Róża coborî din tren cu migrena si înalta asupra fiului ei o privire îndurerata, încărcată de reproşuri. Wladyś se simţi vinovat de migrena maica-si, de îmbulzeala din vagon, de harmalaia ce domnea pe străzi; tremurînd de nelinişte si de dorinţa fierbinte de a-i fi pe plac. O instala într-o trăsură si apoi într-un fotoliu, la pensiune. Se foia în jurul ei, o dezbrăca, o îmbrăca, o trata cu fructe, îi oferea apa de colonie. Róża îşi ştergea fruntea, iar Wladyś zgribulit, se înapoia în lumea bîntuita de spirite a copilăriei sale, pe care crezuse ca a părăsit-o pentru totdeauna.

Spre seara, Róża se simţi mai întremata şi-i ceru s-o duca la opera. Se dădea *Madame Butterfly*. Aşa cum obişnuia, Róża îşi

manifesta entuziasmul fata de clădirea Operei si de aranjamentul interior, si ura fala de publicul din jur. Privea cu însufleţire marmorele si oglinzile, catifelele si stucaturile, plafoanele împodobite… Îl oprea mereu pe Wladyś spre a i arata vreun amănunt arhitectonic, vreo frumuseţe moarta… O făcea cu gestul de stupina a casei, plina de strălucire si bogăţie. Emoţia ei provenea dintr-un sentiment de surpriza; nu mai fusese niciodată acolo, nici nu făgăduise sa vina si iată cîte comori îi pregătiseră. *Cine* le pregătise? Se vede ca nu-i credea pe oameni drept fauri ai operelor omeneşti. Se vede că-i privea drept uneltele neînsufleţite si neînsemnate ale unor puteri superioare, caci nu nutrea nici o umbra de bunăvoinţa pentru fapturile a căror strădanie o umplea de mîndrie.

52

Era privita cu interes, domnii îi aruncau ocheade din pricina frumuseţii ei ieşite din comun, femeile, din pricina toaletei ieşite din comun. Garderobiera, o grăsană de treaba, le zîmbi văzînd o mama cu fiul ei; luînd hainele din mina lui Wladyś, murmura cîteva cuvinte prietenoase si înmînîndu-i Różei tichetul, o batu amical pe brat. Róża o măsura cu atîta jignitor dispreţ, încît femeia încremeni de uimire. Cum se îndrepta spre oglinda, toţi fura nevoiţi sa-i facă loc, trăgîndu-se la o parte; pe inoportunii care îndrăzneau sa-i stea în cale, ori nu se retrăgeau cu iuţeala cuvenita, Róża – din nou cu autoritatea inexplicabila a cuiva care se considera peste tot acasă – îi înghiontea. Ba unul, ba altul bombăniră iritaţi, o doamna căruntă începu o alocuţiune despre bunele purtări. Se întrerupse totuşi la mijlocul frazei si pleca sa se pieptene în alta parte.

Abia după ce ajunse la concluzia ca i s-a dat pe deplin satisfacţie, cînd socoti ca prin ultimele dichisuri înfăţişarea ei a atins culmea perfecţiunii, cînd Wladyś – prevăzut cu un program si un binoclu – îi oferi braţul, cînd păşiră încetişor, în foşnetul mătăsurilor, pe covorul roşu, Róża începu sa distribuie surîsuri. Zîmbea aşa, undeva în neştire, si cu o nesfîrşită politeţe. Zîmbetele ei cădeau peste chipuri însufleţite, stîrneau bunăvoinţa: unii mijeau ochii, alţii îşi ridicau *face-à-main*-ul ori monoclul, prindeau sa şuşotească sau dimpotrivă amuţeau. Reacţia se dovedi puternica în special atunci cînd trecură printre şirurile de fotolii. Totuşi, în clipa în care efectul obţinut ajungea pînă la conştiinţa ei, Róża se posomora, simţindu-se jignita. Cu

schimonoseli alunga valul de simpatie, pe care ea singura îl iscase în mulţime. Părea neînstare sa priceapă legătura dintre zîmbetul ei si via curiozitate a străinilor, o scotea din sărite faptul ca semnalele de înţelegere între ea si acea stihie atît de ospitaliera, care înalta palate pentru străine, puteau fi luate drept dorinţa de a stabili un contact cu vreo persoana sau alta. Izbea fara menajamente genunchii vecinilor sai, careva scăpă din mîna, din pricina ei, cutia cu bomboane si, fara ca măcar sa mormăie un: „scuzaţi”, se lăsa sa cada în fotoliu – ea, regina ultragiata.

53

Wladyś suferi cumplit! Cit de repede si cît de adînc se cufunda din nou în prăpastia copilăriei lui dureroase! Obişnuit de o vreme încoace – datorita Halinei – cu bunătatea, el, adeptul înflăcărat al bunei-înţelegeri, resimţi deznădăjduit dîra de ură bine cunoscuta pe care maică-sa o tira în urma ei. Era aşadar nevoit sa intre din nou în zona glaciala a neînţelegerilor pe care Róża o făurea în jur, el – aliatul, continuatorul, obiectul ei. Se temea sa privească în dreapta sau în stînga, spre publicul maltratat cu cîteva clipe în urma se simţea îndurerat si neliniştit. Se apleca, plin de grija, în direcţia Różei, încercînd s-o izoleze de cei din jur, ca pe o substanţă primejdioasa, ca pe o otrava. Totodată o mila fierbinte pentru agresoare îi umplu sufletul, tremura de teama ca nu cumva răzbunarea imediata a celorlalţi sa n-o ajungă pe maică-sa, sa n-o vadă frîngîndu-se în atitudinea-i de regina-maşteră, sa n-o audă izbucnind în hohote de plîns. Cu toate puterile inimii sale chema în ajutor muzica să-şi desfăşoare deasupra salii cea de a patra dimensiune, în cuprinsul căreia toate faptele umane se încarcă de blînde înţelesuri.

Răsunară viorile, violele si violoncelul, menite sa exprime farmecul grădinii de pe ţărmul marii, nerăbdarea lui Pinkerton, umilinţa doamnei Butterfly, schimbările capricioase ale destinului. De îndată ce primele acorduri ale acestei Japonii italiene plutiră spre sala, Róża ofta si coborî pleoapele, iar Wladyś putu sa se destindă. Coro îşi începu scălîmbăiala slugarnica de măscărici, baritonul îşi înalta, printre magnolii, eleganta funcţionărească de *dandy*, cu un glas plin de căldură îşi intona melodia de bun-venit Suzuki. Ciripitul fetelor, cantona marinarului si undeva departe, departe de tot, dincolo de culme,

fraza veselei speranţe, ca de fluture, neprihănita, răspîndea în sala de teatru lumina dragostei încununata de moarte. Wladyś cunoştea bine aceasta opera si nu-i plăcea sfîrşitul ei tragic. De la prima scena se înarma împotriva tristeţii, finalului. Atunci cînd Pinkerton îndrăgostit îşi înalta glasul pînă la stele: *„Eşti a mea... pentru viaţa întreaga!”* tuşea dezaprobator si urmarea cu o privire neîncrezătoare gesturile patetice ale tenorului. În actul al doilea, în timpul discuţiei doamnei Butterfly cu consulul despre pasarele si trandafiri americani, rîdea sardonic, iar în scena cu florile întorcea capul nemulţumit de la japoneza exaltata si de la slujnica ei cea proasta.

Vecina Rózei plîngea în hohote, strîngînd mina soţului ei, care se străduia s-o liniştească. Róża o ţintui cu duşmănie si spuse în franceza:

54

— Pentru banii mei vreau linişte, vreau sa pot asculta muzica.

Dar în clipele de încordare ale acţiunii pălea, îl apuca pe fiul ei de brat si, cu o privire plina de groaza, rostea:

— Si ce are sa fie acum? Vai, Doamne...

Apoi îşi lăsa capul pe speteaza fotoliului si tăcea cu o expresie de iniţiere atît de adînca, încît te cuprindea uimirea privind-o. Cînd îşi venea în fire arunca în sala priviri care păreau sa spună: „Ce ştiţi voi, nefericiţilor?” Tot timpul se legăna, ca purtata de un vifor nesimţit, întindea braţul, desfăcea si strîngea mîna, aproba din cap cu înfrigurare, apoi nega cu amărăciune în acelaşi fel, arata de parca ar fi deţinut tîlcul unor lucruri cu totul de neînţeles pentru restul publicului. De cîteva ori îşi privi fiul ca de pe celalalt mal al unui rîu, triumfătoare si cu deznădejde. Wladyś lăsă ochii în jos... Totuşi, cînd doamna Butterfly îşi lua adio de la copilul ei printr-un cristalin si eroic *la*, iar după aceea îi şopti cu glas sugrumat: *„Du-te, du-te si te joaca...”.* Róża îşi schimba brusc atitudinea. Se aşeza ţeapănă, îşi îndrepta jaboul si parul, îşi potrivi binoclul si rîse sarcastic. Spre marea ruşine a lui Wladyś, harakiri-ul îndrăgostitei îl primi cu un căscat. Pinkerton tipa în spatele scenei: *„Butterfly, Butterfly”,* iar Róża cu glas tare, ca la ea acasă, rosti:

— Hai sa mergem, are sa fie o îmbulzeala grozava.

Ieşiră însoţiţi de protestele si supărarea vecinilor.

A doua zi de dimineaţă, Róża vizita galeria de tablouri,

Wladyś avea un seminar cu participarea obligatorie. Venind s-o ia pe maică-sa de la Kaiser Friedrich-Museum, o găsi în sala maeştrilor din Evul Mediu stînd în fata *Crucificării* lui Konrad Witz[1]. Nu-şi văzu fiul numaidecît, privea tabloul cu o atenţie încordata, cu umerii lăsaţi în jos, neputincioşi. Se vedea că-şi doreşte sa treacă dincolo, spre tărîmul sfinţeniei si al jertfei, sa înţeleagă si poate chiar sa împărtăşească patimile lui Iisus si blînda răbdare a Mariei. Dar expresia de oboseala de pe chipul ei mărturisea ca strădania îi rămăsese deşartă. Din senin, Wladyś îi săruta mîna. Róża tresari, roşi la fata...

— Ce-i cu tine, nebunule?

Era obosita. Wladyś începu sa se entuziasmeze de tablou. Ea dădu din cap aprobator:

---

[1] *Witz. Konrad* (1400-1455), pictor, unul din cei mai importanţi maeştri care au făurit o artă legată de realitate,impresionantă prin luminozitatea coloristică (n.tr.).

— Da, culorile sînt frumoase. Cerul, golful... Doar faldurile vestmintelor stau cam ţepene. Si adăuga în şoaptă:

— Expresia... e... uimitoare.

Apoi întoarse spatele *Golgotei* şi-l trase pe Wladyslaw la fereastra; arata ca si cum s-ar fi înapoiat dintr-un desert.

— Ştii ce-mi place? îi explica ea. Ca în fata unui tablou cu tema religioasa sa te poţi gîndi la lumea cealaltă, dar celalalt tărîm sa nu mai para omenesc. Aşa cum se întîmpla la Leonardo da Vinci,

Apoi arunca o privire speriata în direcţia lui Witz.

— Pe cînd la el, totul continua sa fie omenesc. Toţi suferă, se contorsionează, mor...

După prînz veni la pensiune Halina. Cu obrajii în flăcări, îmbrăcată „decent", ca si cum n-ar fi vrut sa atragă prin nimic atenţia. Aruncînd o privire asupra îmbrăcăminţii logodnicei sale, Wladyś preţui rezultatul eforturilor si chibzuielilor acesteia. Róża o întîmpina pe logodnica fiului ei cu o politeţe exagerata. O aşeza cu de-a sila în fotoliu, ea însăşi mulţumindu-se sa stea pe marginea scaunului, suna numaidecît sa li se aducă ceaiul, se scuza de o suta de ori ca primirea era atît de modesta, dar ce sa-i faci, într-o casa străină, într-un oraş străin... Le lipsi o linguriţă, şi-i şopti lui Wladyś sa ia din valiza tacîmurile de voiaj.

Acesta se executa neîntîrziat şi-i întinse numaidecît obiectul pe care-l ceruse. Ce privire cumplita îi arunca maică-sa!

— Nu asta, pe cea de argint, îi spuse cu buzele albe de mînie.

După aceea împături si despături şerveţelele, încerca mai multe variante de a aşterne masa, trăncănind fara pauza, zîmbindu-şi în oglinda, sărutîndu-l pe Wladyś pe frunte – cu compătimire si jale, ca pe un om despre care ştii ca are sa moara în curînd. În ochii Halinei – la început duioşi si speriaţi, mai apoi plini de uimire – se ivi tristeţea. Şedea ţeapănă în fotoliul ei de onoare, tăcea, iar la toate întrebările răspundea monosilabic. Se înstăpîni brusc atmosfera de *five o' clock* de la o ambasada – cea mai sterila politeţe, nici o mişcare spontana, gesturi impersonale. Îmbrăţişarea sincera, din inima, pentru care venise Halina la mama iubitului ei, o înspăimîntase ca o vedenie! Simţeau cu toţii ca vedenia bîntuia pe aproape, lipsea doar puterea care s-o poată materializa.

Pe măsură ce *petits-four*-urile dispăreau din farfurie, pe măsură ce Halina era tot mai mîhnita, Róża se însufleţea.

56

Începu sa povestească apropo de seara pe care o petrecuseră în ajun la opera, despre cit era de muzical oraşul Petersburg, despre cvartetele care aveau loc la medicul Curţii, despre propriile ei succese la concerte, si despre minunatele vacante pe care le petrecuse în Lituania. Wladyś schimba feţe-feţe, mi îndrăznea să-şi întrerupă mama, dar nu susţinea conversaţia, dimpotrivă, vrînd sa creeze un fel de contrapondere evocării acestui trecut străin – începu sa-i adreseze Halinei întrebări privind treburile curente ale organizaţiei lor studenţeşti si de pe la Universitate, treburi pe care Róża n-avea de unde le cunoaşte.

Dar si la acestea Halina răspundea ceremonios, derutata, descumpănită de tot. La urma se lăsă o tăcere grea prin care răbufnea jignirea, ciuda si un sentiment de gol. Halina pleca atingînd, cu o mina moale, degetele fierbinţi ale Rózei, evitînd privirea lui Wladyś.

Peste o clipa se auzi trîntindu-se usa de la scara, Wladyś se înapoie din hol, se opri în fata mamei sale frîngîndu-şi mîinile. O privea cu mînie, cu tristeţe, cu o mila jignitoare.

— Ei, ce e? Ce alte pretenţii mai ai? îl întreba Róża.

Wladyś pali.

— Cum ai îndrăznit, mama, sa te porţi în acest fel cu o fata atît de buna? rosti, smulgîndu-şi vorbele din adîncul inimii.

Ca de obicei în asemenea împrejurări, cînd din pricina atitudinii ei contrare firii omeneşti, sfera normala a realităţii era sfărîmată si o stihie întunecata îşi casca brusc necuprinsele întinderi, Róża devenea alta, distrata, inconsistenta. Striga mînioasa:

— Cum m-am purtat cu ea? N-am primit-o bine? I-am dat pînă si linguriţa mea adusa din Caucaz, ca să-şi bea ceaiul! Nici atît nu ajunge?

— Te rog frumos, sa nu-ţi bati joc de mine! N-am poftit-o pe Halina la o sindrofie! Vreau s-o iau de nevasta! Am ales-o drept femeia mea pentru toată viaţa. Iar dumneata, mama, îi dai zor cu alde Boboliszki si Mysikiszki, cu mustaţa tarului si cîte soiuri de dulceţuri existau la Kiev... Într-o ora întreaga n-ai scos o singura vorba mai de Doamne-ajută. Îţi dai seama, mama, ce nedreapta ai fost cu aceasta fata? Ce are să-şi închipuie despre mine? Ca pur si simplu am minţit-o, ea dumneata habar n-ai de logodna noastră!

Ţipa, îşi smulgea parul din cap, îşi musca pumnii. Róża strălucea de fericire.

57

— Eu, nedreapta? se mira ea. Eu am nedreptăţit-o? A primi pe cineva politicos înseamnă a-l nedreptăţi? Si cam despre ce-ai fi vrut sa vorbesc cu Halina asta, sau cum i-o fi zicînd? Despre mătuşa ei de la dracu-n praznic? Dar la urma urmei ce-mi pasa mie de mătuşă-sa?

Wladyslaw îşi lăsă fruntea peste mîinile încrucişate si izbucni în plîns.

— Am sa înnebunesc, am sa înnebunesc…

La început plînsul lui Wladyś constitui pentru Róża o desfătare. Şuvoiul negru o lua cu sine, cuvintele, împrejurarea, sentimentele, toate se roteau ca un vîrtej, realitatea pierea înghiţită de valurile absurdului si sfîrşitul tuturor chinurilor părea sa fie atît de aproape. Dar Wladyś hohotea tot mai spasmodic, ceea ce nu era deloc firesc pentru un bărbat adult, în copilărie suferise de atîtea boli, avea inima slaba, daca îl apuca vreo criza… Spre marea ei mîhnire, Róża se simţi din nou împresurata de legile fatale ale existentei. Nu se cuvenea sa

puna la încercare sănătatea fiului ei, purtarea ei samavolnica trebuia sa se oprească acolo unde începea drumul care duce la moarte.

— Linişteşte-te, îi spuse cu un glas înăbuşit, am făcut-o spre binele tau. Am venit sa te scap, desi, Dumnezeu mi-o martor, nu mi-a fost prea uşor sa întreprind acest voiaj. Copiii nu stiu sa preţuiască niciodată asemenea sacrificii... Dar eu... Doamne, Dumnezeule... eu întotdeauna m-am amăgit ca tu eşti altfel.

Wladyś sari în picioare. Din moment ce maică-sa încetase cu zeflemeaua si se învoia sa părăsească împărăţia himerelor, unde rămînea insesizabila, ca sa discute serios cu fiul ei, durerea lui de inima se potolea, nebunia înceta sa-i mai dea tîrcoale – orice rău îşi putea afla leacul. Striga tare:

— Mama draga! Stiu cît îţi datorezi Am primit o educaţie pentru care m-ar putea invidia pînă si un fiu de conte. Eşti o artista, niciodată n-ai adus în casa noastră nimic vulgar. Si eu si Kazio am umblat frumos îmbrăcaţi, am fost hrăniţi igienic, vara ne duceai la aer curat... Pentru ca tu îţi prefăceai rochiile de sute de ori si cîştigai foarte bine cu lecţiile de muzica. Desi ţi-ai fi putut căuta altcum norocul, nu l-ai părăsit pe sărmanul si neajutoratul meu tata si pe noi

— Copiii. Datorita faptului ca eşti frumoasa si talentata m-am putut împrieteni cu fii de demnitari, am putut dansa eu domnişoarele cele mai elegante! Da, mama, o stiu prea bine. Si acum înţeleg ca ai venit încoace pentru binele meu...

Dar da-mi voie să-ţi vorbesc despre aceasta problema de la inima la inima... Îţi voi explica totul!

Îşi rostea elogiul izvorît dintr-o deplina sinceritate, conform cu reţetele proprii si exacte ale mamei sale. Aceste cuvinte de lauda se înălţaseră în atmosfera copilăriei sale, iar el si le însuşise întru totul. Cu orice prilej, Róża îşi proclama meritele menite sa-i asigure recunoaşterea urmaşilor, iar Adam le amintea si le colporta cu un zel de apostol.

Totuşi, acum, pe pămînt străin si după o îndelungata despărţire, declaraţiile fiului ei sunau revelator. În sfîrşit, ceva se îndeplinise în viaţa Różei, în sfîrşit nişte visuri se materializau: fiul ei, acum un adult, o adora. Încerca o bucurie nemaicunoscuta. Călătoria la Berlin, explozia sentimentelor filiale ale lui Wladyś i se păreau a fi punctul culminant al vieţii

ei. Róża strînse la piept capul lui Wladyslaw.

— Aşadar m-ai înţeles în sfîrşit? Domnul fie lăudat!

Plînse.

— Iată răsplata pentru viaţa mea nefericita… Fiul meu m-a înţeles! Fiul meu ma preţuieşte!

Zîmbind, fericita, se lăsă sa cada pe sofa.

— Vino, Wladyś. Şezi aici, lîngă mine, vad ca eşti un om întreg… Am să-ţi spun totul.

Îşi lăsă privirea în jos, pali, se apropia clipa eliberării: fiul va afla, în sfîrşit, adevărul. Fiul va distruge realitatea netrebnica si va fauri o suprarealitate, în care mama si progenitura ei, învăluiţi în dulceaţa unei depline înţelegeri, vor fi absolviţi pentru vina de a nu-şi fi iubit soţul si părintele.

Wladyslaw se nelinişti. Nu ţinea deloc sa fie iar răscolite si vînturate amintirile Rózei, dorea numai s-o apere pe Halina.

— Măicuţă, rosti, lasă-mă pe mine mai întii, am să-ţi spun eu totul. Ascultă-mă…

Îl privi, clipind tare din ochi, ca trezita din somn. Dar el n-o lăsă sa vorbească.

— Uite ce e, măicuţă, continua Wladyś, tu n-o cunoşti si de aceea vrei sa ma „salvezi”. Te gîndeşti numai la faptul ca nu e o partida strălucită, iar acum o ora te-a mîhnit ca nu e frumoasa. E adevărat, altădată făceam curte femeilor frumoase, dar pe atunci eram un băieţandru, nu ştiam nici eu ce-mi trebuie. Mama, Halina nu are nici strălucire, nici avere, dar trebuie neapărat s-o cunoşti, are mii de alte calităţi, cu mult mai preţioase… Măicuţă, crede-mă, mie îmi trebuie tocmai o astfel de sotie… si tu doar…

Dar Róża sari în picioare, stacojie, strigînd:

— Ce si eu „doar”? Ce „doar”? Îmi dau seama ca m-am înşelat! M-am înşelat în mod ruşinos. Tu nu eşti fiul meu!

Se uita la Wladyś de sus:

Iată sotia care îi trebuie! Aşadar o asemenea sotie… Bineînţeles, tatălui tau o sotie ca mine nu i se potriveşte, si fecioraşul lui la fel, umbla după „calităţi cu mult mai preţioase”. Ha, ha, ha! Făţarnicul! „Eşti o artista, eşti talentata, eşti frumoasa”… Se preface ca te înalta în slavi! Iar după aceea are nevoie „de o asemenea sotie, cu calităţi mult mai preţioase”. Îsi împinse fiul dîndu-l la o parte.

— Pleacă de aici si nu încerca să-mi vîri pe gît curca asta plouata, nu m-au uluit „calităţile ei mult mai preţioase”, prezint-o lui taică-tu!

Si se prăbuşi pe pat, gemînd:

— Vai, copilul meu, Kaziuczek al meu! Tu nu ţi-ai fi chinuit mama! Unde eşti, băiatul meu drag, singura mea nădejde si aceea zadarnic irosita?

Róża mai ramase cîteva zile la Berlin. După discuţia violenta cu fiul ei, timp de aproape o săptămînă se prefăcu a nu-l lua în seama. Mîncau la aceeaşi masa, umblau împreuna prin oraş, dar Róża tăcea, avea obrazul încremenit într-o expresie de deznădejde si hotărîre. Cu fiecare gest părea ca prevesteşte o catastrofa, ca meneşte a rău, a nenorocire năprasnică. Nu îngăduia sa fie servita. Wladyś, dorind din inima sa-i dovedească bunele sale intenţii, îi căuta febril umbrela, răsturnînd lucrurile din dulap cu susul în jos. În vremea asta Róża, cu o privire ca de lunatica, îsi şnuruia calma botinele. Peste un sfert de ceas, cînd părăseau odaia, îsi deschidea valiza, scoţînd din ea umbrela. Wladyś scotea o exclamaţie, dar maică-sa, impasibila, începea sa coboare scara.

Cînd traversau strada sau la urcarea în autobuz, braţul lui Wladyś, întins cu precipitare, rămînea stingher, cînd şedeau unul lîngă altul, nici o bucăţică din rochia maica-si nu-i atingea pardesiul, în timp ce Wladyslaw îi vorbea, îi punea întrebări, stăruia, privirea Różei – concentrata în sine – străbătea nişte zone îndepărtate si neprietenoase. Înstrăinarea, inaccesibilitatea, încordarea ei ţintind o presupusa intenţie tainica si fatala erau atît de intense, încît Wladyś simţea ca pica din picioare de oboseala. De cîteva ori fusese cît pe ce s-o părăsească pe Róża în mijlocul drumului – n-avea decît să-şi puna singura în aplicare intenţiile, vrăjmaşe. N-o părăsise totuşi, de teama ca, orice s-ar fi întîmplat, taică-său avea să-l întrebe cîndva cu buzele albite de mîhnire:

60

— Dar tu pe unde erai atunci, Wladyś? Pe unde te aflai?

Într-o seara, în amurg, se aflau în parc. Róża se aşezase anume pe o banca unde nu era decît un singur loc liber. Wladyś se învîrtea prin apropiere. O doamna se scula de pe un scaun si el se prăbuşi pe locul ei, cit putu de iute. În felul acesta n-o pierdea pe maică-sa din ochi, si nici nu mai era nevoit sa aibă

alături prezenţa ei duşmănoasă, ceea ce, după atîtea ore de chin, însemna o mare uşurare. Era mult prea epuizai, pentru ca la acea distanta de paisprezece-cincisprezece metri, s-o mustre pe Róża din priviri sau sa încerce s-o ruşineze.

Róża îl pîndea, aruncîndu-i ocheade. Convingîndu-se ca fiul ei se afla în apropiere, întoarse capul în direcţie contrara. În dreapta ei se aţinea o nursă, toată înfoiata si scrobita, iar în stînga – un domn mai vîrstnic, cu un trabuc. Róża arunca vecinilor sai priviri teribil de dezaprobatoare, în mod demonstrativ începu să-şi facă vînt cu batista în direcţia trabucului, iar înspre partea unde se afla căruciorul copilului sa se înrudească cu umbrela. Peste putin atmosfera deveni apăsătoare. Domnul în vîrstă tusea întruna, îndreptîndu-şi sacoul, iar nursa fredona cu nervozitate.

Wladyslaw vedea limpede satisfacţia maica-si ca izbutise să-i umilească. Cu cît în dreapta si în stînga ei se înteţeau tusea si cîntecul, cu atît Róża se lăfăia mai în voie pe banca. În timp ce-i schimba pruncului scutecele, una din cîrpişoare, perfect curata, îi scăpă nursei din mina si căzu lîngă fusta Rózei. Aceasta se scutura strabatuta de un fior de spaima, striga „Pfui!”, culese scutecul cu vîrful umbrelei şi-l arunca cit colo spre peluza. Nursa ceru ţipînd ca *die Gnädige*[1] sa-i aducă scutecul, domnul cu trabucul propuse ea nişte doamne atît de capricioase, cum era vecina lor, alta data sa nu iasă din propriile lor parcuri, iar un trecător se opri sa-i privească.

În mijlocul zăpăcelii generale, Róża îsi încheia încetişor mînuşile. În momentul culminant se ridica, zimbi si se apropie de cărucior. Bona se repezi să-şi apere pruncul, dar copilaşul stătea culcat liniştit, proaspăt si curat... Mai înainte de a fi apucat careva să-şi vina în fire, Róża se apleca dea-

---

[1]Stimata doamnă (germ.) (n.tr.)

supra copilaşului şi-i cuprinse mînuşiţa pe care acesta o întinsese în mod mecanic. Prichindelul coborî pleoapele, deschise fericit guriţa şi gînguri ca un porumbel. Róża îi răspunse. Îi spuse ceva la fel de pătimaş şi neînţeles, ca vorba unei păsărele, apoi îi sărută mînuţa dolofană. Totul se petrecu în cîteva secunde... Nursa, domnul mai în vîrstă, trecătorul rămaseră pironiţi locului de uimire în timp ce Róża o şi pornise

păşind majestuos pe alee. Wladyś sări de pe scaun ca s-o urmeze, şi-i auzi pe nemţi cum se întreabă unui pe celălalt:

— Was war das? Eine Kranke, eine Hexe? Was hat sie dem Kinde gesagt?[1]

Trecătorul îi lămuri:

— Das war eine Fremde?[2]

Cînd se apropiară de poarta grădinii, Róża se opri, înălţă capul şi privi la cer. Primele stele tremurau gata parcă să-şi ia zborul, o lună încă joasă îşi strecura lumina printre frunze. Se întoarse în direcţia fiului ei şi i se adresă, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat:

— Wladyś, pe tine nu te înspăimîntă toate astea, noaptea asta strălucitoare?

Surprins, nu ştia ce să-i răspundă, iar ea continua să-l interogheze:

— Ce-au spus şvabii aceia despre mine, cînd am plecat?

Cu gîtul uscat după o atît de lungă tăcere, îi răspunse:

— Ziceau că eşti *eine Fremde* – o străină.

Róża rîse scurt. Lăsă ochii în jos. Desenă ceva cu vîrful umbrelei pe nisip, în sfîrşit oftă, zicînd:

— Asta soartă!

Apoi îşi trecu braţul pe după braţul fiului său.

— Ştii că peste tot păţesc acelaşi lucru? îl întrebă ea din nou. Şi întotdeauna? Că oriunde m-aş duce peste tot mi se spune: străina?

Wladyś îi aruncă o privire suspicioasă, protestînd:

— Ei, asta-i! În străinătate nu e de mirare, dar in ţară? (Părinţii lui locuiau de cîţiva ani la Varşovia.)

Róża rosti mirată:

— În ţară? Dar unde e ţara mea? La Taganrog nu mergeam la biserica ortodoxă, ci la catedrala catolică. Colegele cînd trecea preotul pe coridoare, se trăgeau la o parte de

---

1 Ce-a fost asta? Era o bolnavă, sau o vrăjitoare? Ce i-a spus copilului? (germ.) (n.tr.).

2 Era o străină (germ.) (n.tr.).

lingă mine: eu eram poloneza. Iar la catedrală, predicile erau ţinute în franceză şi nimeni de acolo nu mă socotea de-a lor… Cînd am venit la Varşovia, au zis: O „moscovită, are un

accent de ţărancă şi-i tuciurie la faţă, ca o diavoliţă”. La Petersburg, mi se spunea: „*Varşavskam barişnia*”[1]. Cînd m-a dus bărbatu-meu în oraşul de pe Volga, ziceau despre mine: „Uite-o pe contesa din capitală, o artistă”. Acum, la bătrîneţe, cînd ne-am întors la Varşovia, iar acelaşi lucru:. „Dumneavoastră sînteţi din părţile răsăritene sau din Rusia? Se cunoaşte numaidecît că nu sînteţi din partea locului”. Iar. Aici: „*Eine Fremde*”... Oare nu e adevărat? întotdeauna, şi peste tot la fel: străina.

Wladyś simţi că-i bate inima mai tare în piept... Nu, nu, gîndi cu elan la adresa bonei şi a domnului în vîrstă – *keine Hexe, keine Kranke – eine unglückliche Fremde*...[2]

Sărută mina maică-si. Ea se strînse la pieptul lui, şoptind:

— Vezi ce rău e... Pe pămînt, sînt peste tot o străina, iar de cer mă tem. E tare rău... Şi oare pentru ce?

Înfipse brusc vîrful umbrelei în prundiş şi strigă pe im ton deznădăjduit:

— Şi tu vrei să te însori, vrei să mă părăseşti, Wladyś!

Cele trei, patru zile care urmară după acea nesfîrşit de lungă zi, plină de tăcere, trecură ca o clipă. Róża îl rugă pe Wladyś, ca deocamdată să nu se vadă cu logodnica lui (mai tîrziu avea să facă ce va dori), şi timpul scurt care a mai rămas să i-l consacre numai ei. Poate că erau pentru ultima oară în viaţă împreună astfel, numai ei doi.

A fost cea mai minunată vacanţă de care a avut parte Wladyś. Róża proaspătă, veselă, ştiu să umple de substanţă fiecare ceas. Cutreierau oraşul, priveau cu atenţie pe trecători pe-nserat se înapoiau în odaia ei de la pensiune şi maică-sa îi repara fiului lenjeria, îi dregea cravatele; Wladyś recita din Slowacki; iar cînd se întuneca se duceau la teatru sau la concert. Dealtfel nu ceea ce făceau era important, ci sentimentul că tot ceea ce fac e plin de har. Că din miezul fiecărui fapt, al fiecărui cuvînt răzbate taina dragostei.

În acele zile, de care Wladyś avea să-şi aducă aminte, pe Róża n-ar fi recunoscut-o nici ascultătorii *Doamnei Butterfly*,

---

[1] Domnişoara din Varşovia (rusă) (n.tr.).

[2] Nici vrăjitoare, nici bolnavă — 0 nefericită de străină (germ.) (n.tr.).

nici bona din parc, şi nici Adam. Ar fi recunoscut-o însă neapărat pe eleva părintelui său, soţul, acum încărunţit, al fostei cursante. Ar îi recunoscut elanul acela pătimaş, copilăroasa dorinţă de minuni, foamea de emoţii, cuvintele de duh, teama de abstracţiune, adorarea frumosului, dispreţul pentru cei neiniţiaţi, ar fi recunoscut ochii negii, fierbinţi, a căror strălucire se prefira printre gene ca văpaia unui incendiu.

Róża nu-i mai făcu confidenţe lui Władyś, nu-i mai spuse nimic îngrozitor, nu-i mai dădu sfaturi şi nici nu-l mai întrebă ce intenţii avea. Nu se alinta, nu făcea pe cocheta. Pur şi simplu trăia, de parcă *acel ceva* nu s-ar fi petrecut nicicînd. De parcă Michal n-ar fi existat vreodată, iar Adam nu ar fi luat-o niciodată de soţie. De parcă dragostea ei îşi aştepta împlinirea neîntîrziată.. Totul o amuza, îi stîrnea interesul, se adresa chelnerilor şi vînzătoarelor din prăvălii cu un glas cald şi prietenos. Plîngea de fericire ascultînd muzica, privind la peştii cu forme fantastice din acvarium…

Uneori Władyś avea impresia că maică-sa l-a uitat. Că nu are nevoie de el ca atare, ci doar ca un mediu, ca un mijlocitor între ea şi tinereţe. Despre Halina nu pomeniră nici un cuvînt, şi nici despre Adam. Cînd îşi vorbeau, Róża şi Władyś se adresau unor forţe ciudate, care pot fi uşor jignite, de aceea trebuie necontenit conjurate şi fermecate.

Odată, Władyś o întrebă de surioara lui. Copilul venise pe lume cu un an înaintea plecării lui de acasă, la zece ani după moartea lui Kazio. Władysław aproape că n-o cunoştea pe micuţa Marta.

Róża roşi. Îi aruncă fiului ei o privire jignită. Nu-l răspunse nimic. Îşi muşcă buzele, clipi din ochi, era limpede că suferă. Şi Władyś se ruşină din cale-afară. Din fericire cineva ciocăni tocmai atunci la uşă şi intră în odaie – întîmplarea se topi în zgomotul discuţiei. Pînă la sfîrşitul vizitei sale la Berlin, între Róża şi Władysław stărui acea binecuvîntată stare de calm, veselă, tainică,.

Se despărţiră cu emoţie.

A doua zi după plecarea maică-si, Władyś îşi petrecu toată seara cu Halina şi abia se stăpîni să nu plîngă. Unde oare dispăruse Halina? In cine se preschimbase? Cine era persoana aceea slabă şi urîtă? Bunătatea, blîndeţea, duioşia – Władyś nu regăsea gustul acelor sentimente visate în efluviile fetei pe care

şi-o alesese drept soţie. O părăsi cu amărăciune, peste o săptămînă îşi înapoiară inelele.

VII

— BUNA ZIUA, MAMĂ DRAGĂ…

— Bună ziua, Wladyś.

Róża, sprijinită pe o grămadă de perne, îşi lăsase capul pe spate. Salutîndu-şi fiul şi nora, nu-şi schimbă poziţia. Din toată figura mamei sale, Wladyś ii văzu doar gura, buzele care se mişcau agale rostind cuvintele, şi – întotdeauna albi şi egali – dinţii ei mari. Văzută astfel gura părea tînără. Maică-sa privea în tavan… Se apropiam, el şi Jadwiga, se aplecară deasupra Rózei. Fiul ii sărută mina caldă, muşchiuloasă, iar Jadwiga, ca de obicei in faţa soacră-si cu sufletul la gură, abia izbuti să murmure;

— Cum te simţi, mama? Ai o migrenă? Ţi-e mai bine?

Róża trase adînc aer în piept, şi fără să-şi ia ochii din tavan şopti:

— Uf, ce greu e!

Iar peste o clipă adăugă:

— Wladyś, pe tine nu te supără tavanele? Cîteodată îţi vine să arunci cu ceva in toate tavanele, în toate opreliştile astea… Tu nu simţi aşa? Vrei cîteodată să simţi cerul deasupra capului.

Toţi tăceau, ea se mişcă pe divan, inimoasă.

— Ce ţi-a îndrugat tata la telefon? N-am nimic.

Wladyslaw se grăbi s-o asigure:

— Nimic, măicuţă, tata nu mi-a spus nimic. Doar că vrei să ne vezi şi iată am venit cu plăcere, în grabă.

Róża dădu din cap, apoi brusc se aşează cu spatele drept.

— Îţi închipui probabil că nu înţeleg nimic… „Cu plăcere”. Parca eu nu ştiu că nimeni nu vine vreodată la mine „cu plăcere si în grabă”?

Rîse.

— Şi-acolo, deasupra tavanului… cînd va veni vremea, poate că or să spună tot astfel: „N-avem loc aici pentru această străină”. Mai ştii? Poate…

Jadwiga îşi privi soţul uluită şi-l mîngîie pe spate ca să-i dea curaj. N-avea deprinderea să pătrundă sensul cuvintelor soacră-si, iar simplul lor sunet o umplea de silă. Totuşi de această, dată, deşi fuseseră rostite pe un ton visător, cuvintele Rózei i se

părură deosebit de supărătoare. Wladyslaw se trase brusc la o parte de lîngă soţia lui.

65

Străina… Cuvîntul acesta avu asupra lui efectul curentului electric. Exaltarea minunatelor zile berlineze de acum douăzeci de ani reînvie brusc, cu violenţă. Aşadar o trădase, o părăsise pe străina lui!

Profitase de prilejul că, la cîţiva ani după ce-o rupsese cu Halina, bunătatea şi blîndeţea îi ieşiră din nou în cale întrupate într-o persoană mult mai atrăgătoare, mai fermă în sentimentele ei, cu o inimă fierbinte, mai puternică. Şi de faptul că Róża nu putuse să vină. Şi că, deşi încă în plină tinereţe, gîndul la toamna vieţii începea să-l sperie. Şi că viselor despre un tărîm necunoscut li se adăuga visul despre o casă încă necunoscută, o casă cu copii veseli, liniştiţi, pe care să nu-i trezească niciodată nimeni din somn, hohotind de plîns.

Stabiliră lucrurile cu Róża prin corespondenţă. Întrucît Întotdeauna ii prelinsese fiului ei ca mariajul lui să constituie o treaptă în ascensiunea spre carieră, Wladyslaw, trecînd sub tăcere aspectul sentimental al lucrurilor, îi scrisese îndelung despre rudele şi relaţiile domnişoarei Żagieltowska. Despre marele avantaj pe care-l reprezintă pentru familiile celor exilaţi înrudirea cu familiile stabilite definitiv pe pămîntul patriei, familii care au o mare influenţă şi sînt autohtone. Pomeni despre nişte unchi fără copii, trimise numeroase fotografii ale conacelor şi ale mătuşilor elegante şi cu picioare lungi, care călăreau urcînd în şa „femeieşte". Róża îi răspundea la scrisori: „*De acord, sînt de acord cu sfera moşierilor, dar zestre are persoana şi cum arată*?" În sfîrşit Wladyś, după multă gîndire şi multe tergiversări, se hotărî să facă pasul decisiv: comunică părinţilor data căsătoriei, adăugind la scrisoare o fotografie ele amator a Jadwigăi, îmbrăcată cu o bluză albă, de batist, şi cu o privire plină de dragoste aţintită asupra profilului mîndru al logodnicului ei. Pe spatele fotografiei scrisese: *„Zestrea acestei persoane este numele strălucit al străbunilor ei, precum şi dragostea pe care binevoieşte s-o nutrească pentru fiul vostru".*

Poate că scrisoarea sosise într-o zi caldă şi ceţoasă ca „sideful". Rózei îi plăcea cu deosebire această vreme, atunci nu cînta la vioară, nu bruftuia slugile, ci fredona *Traümerei* de Schumann, zicea că simte marea pe aproape, că aşa arăta cea

mai frumoasă vreme, primăvara, la Taganrog. Îl întreba pe Adam dacă nu munceşte prea mult, o lăsa pe micuţa Marta să citească *Quo Vadis*, ieşea întruna pe balcon, mijea ochii şi aspira cu voluptate aerul spunînd:

66

— Nu pot să-mi aduc aminte ce e... Dar e ceva grozav de plăcut, de odinioară... Vă rog, mirosiţi şi voi.

Sau poate, dimpotrivă, ziua era despărţită cu obloane grele de frumuseţile lumii, de amintirile clin copilărie, lipsită de har? Poate că Róża, aruncînd 0 privire obrazului neregulat şi ochilor îndrăgostiţi ai Jadwigăi, citind ce era scris pe dosul fotografiei, convingîndu-se că viitoarea ei noră nu avea zestre, nutrise gînduri de răzbunare? Se gîndise, cu o bucurie răutăcioasă, la umilinţa acestei făpturi lipsite de apărare?

Drept răspuns, Władyś primise o telegramă laconică:

„Noroc să dea Dumnezeu”.

Róża şi Adam sosiră cu cinci ore înaintea cununiei. Nu mai era timp pentru vizite oficiale. Władyś mai apucă doar să-şi ia de brat logodnica, smulgînd-o din mijlocul tulurilor, al florilor şi maionezelor şi s-o ducă, spre supărarea mătuşilor, pentru un moment la hotel, unde stăteau părinţii lui.

în acele ultime săptămîni, Jadwiga fusese răsfăţată de toţi. Îi bucurase cucerirea pe care o făcuse: bătrînul Żagieltowski, ca o dovadă de încredere, îi încredinţase corectura lucrării sale despre monedele suedeze în Polonia, iar mama ei – doamna Kasia – ii dărui evantaiul unei muze romantice, rudele din Lituania îi trimiseră broşe emailate, brăţări din granat, cercei de peruzea, unchii o tachinau cu vorbe de alint. Ieşi împreună cu Władyś din atmosfera ca de seră a casei părinteşti, şi porni grăbită către alţi oameni, noi şi apropiaţi, care s-o primească cu noi îmbrăţişări, complimente şi vorbe bune. Despre mama lui Władyś aflase doar că era muziciană şi nervoasă. Prin urmare se aştepta să destindă excesul de exaltare al soacrei cu o glumă nevinovată, sau poate mai curînd să lăcrimeze pe umărul dolofan al doamnei, ştergîndu-i lacrimile cu propria ei batistă. Pe scara hotelului, Władyś se opri brusc. Era palid, avea o expresie severa... O apucă pe Jadwiga de mînă si îi spuse cu un glas care nu era al lui:

— Să te străduieşti... Să te străduieşti...

Jadwiga începu să tremure.

— Mama mea e cam ciudată, mai adăugă el.

Şi imediat intrară in odaie.

Róża şedea in faţa uşii, într-o bluză neagră de dantelă; o şuviţă de păr cărunt îi strălucea pe frunte. Adam, fără sacou, meşterea ceva la lavoar. Se repezi, îşi luă haina, o îmbrăcă... Róża se uită la Wladyś, nimeni nu spunea nimic. Nările Rózei fremătau, miji ochii, dar nu se mişcă din loc. Adam îşi scutură gîtlejul si murmură: „Poftiţi, poftiţi vă rog". Vinele de

pe tîmplă i se umflaseră, împinse spre ei scaunele cu amabilitate. Jadwiga îi spuse mai tîrziu soţului ei că fusese nevoită nu numai să închidă ochii, dar că simţise că-i lipsea aerul, că nu mai putea să respire şi inima încetase să-i mai bată, atît de încordată era atmosfera. Îl privi pe Wladyś, vrînd să vadă dacă are s-o salveze. Dar Wladyś nu mai era lîngă ea, se îndreptase spre maică-sa, iar Róża aştepta fără să scoată nici un cuvînt. Îngenunchie în faţa ei, îi puse capul în poală. Mai tăcură o clipă, în sfîrşit Wladyś. Se sculă şi rosti:

— Mamă, ea e Jadwiga...

Atunci Róża se sculă, trecu ţeapănă pe lingă Jadwiga, deschise valiza, scoase dinăuntru o tăviţă mică de argint şi o întinse Jadwigăi, punînd pe ea o plinită rotundă şi o solniţă aurită.

— Fii binevenită, îi spuse.

Jadwiga se aplecă spre mîna soacră-si, dar nimeri în gol şi poate ar fi scos un ţipăt de uimire sau de minie dacă gura ei întredeschisă n-ar fi fost închisă cu un sărut. Róża o sărutase pe gură. Vizita nu ţinu mai mult de zece minute. Róża întrebă de sănătatea părinţilor fetei, şi imediat după aceea unde se află cel mai apropiat coafor. Adam îşi ţinuse tot timpul fiul de mină. Repetă de cîteva ori: „Mă bucur foarte mult, foarte mult mă bucur" şi se uita la Róża implorînd-o din ochi. Wladyś rîdea, povestea bătaia de cap pe care o avusese cu croitorul, maică-sa îl întrerupse cu severitate:

— Unde ţi-e acul de cravată, cameea? De ce nu-l porţi?

Wladyś purta un ac modest de argint. Se fistici, nu răspunse nimic, iar Jadwiga îi puse mîna pe umăr şi şopti:

— Pentru că acum poartă darul logodnicei lui... Pentru că i l-am dat cu prilejul primei mele aniversări... Pentru că-l iubesc foarte mult pe Wladyś.

Privi cu duioşie la toţi cei de faţă, în împrejurările acestea neobişnuite recurgea la un ton obişnuit, pornit din inimă, încrezătoare în forţa lui, care avea să alunge coşmarul şi să redea lumii chipul său normal.

Róża îşi scutură gîtul, înălţă o privire distrată asupra Jadwigăi şi o întrebă:

— Ce este, domnişoară?

Jadwiga deveni stacojie. Se sculă împreună cu Wladyś. Adam îi trase într-o parte.

— Copiii mei, copiii mei, rosti brusc într-un hohot de plîns.

Galben la faţă, emoţionat, făcea cruci deasupra capetelor lor aplecate.

— Speranţa noastră, a oamenilor, e intru Dumnezeu, rosti sărutînd mina Jadwigăi şi obrazul lui Wladyś.

Ieşiră din odaie buimăciţi şi coborîră în goană scările. Jos in hol, Wladyś, bărbat în toată firea, îşi cuprinse logodnica în braţe şi, ca un copil, o răsuci în cerc.

— Mama te-a sărutat, îi spuse.

în biserică, Wladyslaw se înfricoşa o singură data. Păşind alături de maică-sa, printre primele perechi ale cortegiului nupţial, nu vedea nimic, îşi uitase întreaga lui viaţă. Foşnetul rochiei mamei sale nu-l interesa mai mult decît foşnetul frunzelor din pădurea in care, cu şase luni in urmă, stătuse cu Jadwiga, fără sa se mai gîndească la nimic. Abia la sfîrşitul ceremoniei, cînd emoţia începuse niţel să se mai risipească, privi în jur şi se nelinişti. Mulţimea umplea sacristia, gravitînd spre centrul atenţiei, care era mireasa. Jadwiga – albă – parcă plutea purtată pe valul generos al simpatiei generale. Nu-i putea desluşi chipul, în schimb bătrînul Żagieltowski şi nevastă-sa, care se aţineau într-o latură cu feţele întoarse către triumful fetei lor, ca nişte tipsii de floarea-soarelui, aveau înscrisă pe chipuri o fericire calmă, familiară. Mulţimea aceea atît de prietenoasă, atît de caldă, erau cu toţii rude şi prieteni. Oameni apropiaţi. Intriganţi, invidioşi, neisprăviţi, capete seci, pezevenghi, petrecăreţi, palavragioaice, fete frumoase şi nobile, tineri plini de ardoare sau netoate şi carierişti. Dar la ceasul acela solemn nimeni nu umbla cu intrigi, nu vorbea urît, nu blestema, nu spunea lucruri nepotrivite. Toţi le urau să fie fericiţi, toţi – în sunetul orgii – preamăreau în victoria Jadwigăi, victoria propriului lor clan.

Wladyś simţi ca o înţepătură in inimă… Unde era maică-sa? Dar tata? Înghionti pe cîţiva, unul se supără fiind călcat pe picioare, dar recunoscîndu-l pe ginere îşi lăţi iute obrazul într-un zîmbet. Un altul îl înhaţă de umăr, înălţînd mustăţile pentru un sărut frăţesc. Îi dădu la o parte pe toţi aceşti inşi atît de cordiali, se strecură mai aproape de grilajul care despărţea naosul de pronaos. În biserică, tocmai stingeau candelabrele, din cor lunecau in jos ultimele sunete, ameninţătoare ca murmurul unei furtuni îndepărtate. Naosul mai era insă luminat şi acolo, lingă strane, învăluită de strălucirea luminărilor, a aplicelor cu făclii, şi a privirilor părinteşti, Jadwiga primea omagiile celor din jur. În cercul acela Wladyś nu-i zări nici pe Róża, nici pe Adam. Coborî treptele, vrînd să se înapoieze în. Sacristie, să vadă dacă nu stăteau de vorbă cu

preotul… Deodată, in întunecimea prin care se prefira de departe, dinspre uşile deschise, o reţea de lumină, din întunericul acela tăcut şi pustiu auzi venind un foşnet de mătase. Wladyś tresări uimit şi se repezi spre nava laterală. Da… acolo stătea Róża, sprijinită de umărul lui Adam. Materialul alb şi creponat de pe corsajul ei. Cenuşiu tremura. Şi la fel de tare îi tremura şi braţul sprijinit de umărul bărbatului ei. Avea chipul mort, buzele subţiri strînse, obrajii cu pete roşii, iar ochii, aţintiţi într-un punct dureros. Wladyś cunoştea această privire! Era privirea îndărătul căreia stăteau la pîndă lacrimile nestăvilite… Gemu:

— Măicuţă, de ce staţi aici?

Adam clipi nervos, îşi bombă pieptul împodobit cu pieptarul scrobit al fracului şi răspunse:

— Şi ce-i rău în asta? Acolo e mare îmbulzeală, aşa că eu cu mama o să aşteptăm aici.

În timp ce vorbea, Róża îşi desprindea încetişor gîndurile de la acel plan crunt. În sfîrşit se uită la Wladyś. Probabil că avu nevoie de multă stăpînire de sine pentru a opri şuvoiul lacrimilor. Abia deschizînd gura se răsti cu glas răguşit:

— Cară-te la noua ta familie! Vîră-te printre ghiftuiţii Eu acolo n-am ce căuta!

Doamna Kasia ieşi în întîmpinarea Rózei pînă pe treptele scării. La biserică se arătaseră lui Dumnezeu şi lumii – acasă era momentul agapei familiare. În timpul cununiei, izbutise să bage

de seamă doar atît, că mama ginerelui era frumoasă şi bosumflată, iar tatăl emoţionat. Înapoindu-se de la cununie, doamna Kasia schimbă la iuţeală cărţile de vizită din faţa tacîmurilor: o schimbă pe vecina Różei, o contesă surdă, şi-l aşează în locul ei pe unul din cumnaţi, un binecunoscut „charmeur”. Simţind brusc un ghimpe în inimă, controla florile din odăi, pieptănătura fiicelor.

— Aprigă muiere cuscra, îi şopti la ureche fiicei mezine. Dar parcă Dola noastră din Róznówka nu e şi ea la fel? în aparenţă o aspidă! Iar în fond, o făptură timidă. Nu mă mir că şi nevasta învăţătorului îşi cam dă aere.

Înţelegătoare, desfăcu larg braţele ca s-o întîmpine pe Róża, iar bătrînul Żagieltowski îl săruta de zor, pe Adam.

Wladyslaw o văzu pe maică-sa făcîndu-şi intrarea în salon. Soacra lui cu braţul drept o sprijinea pe Róża, iar cu cel stîng le făcea semn celor de faţă:

— Îmi daţi voie să v-o prezint pe...

Se grăbiră să se apropie, unii cu firească bunăvoinţă ca între rubedenii, alţii cu o curiozitate discretă şi deplină simpatie. Fetele se aplecară să-i sărute mîna, pregătindu-şi totodată obrazul pentru ploaia de sărutări. Doamnele mai în vîrstă, aşezate pe fotolii, îşi potriveau broşele şi-şi zîmbeau prieteneşte. Se închegă o dispoziţie favorabilă mărturisirilor intime, bucuria de a cunoaşte, pe cineva nou, dar nu pe un străin, cu care vor fi inutile politeţurile, putîndu-se trece, din capul locului, la cuvinte din inimă şi întîmplări concrete. Mai cu seamă matroanele păreau să aştepte cu nerăbdare clipa cînd Róża, fără nici un fel de rezerve, avea să-şi mărturisească viaţa. Wladyslaw văzu zîmbetul strălucitor şi excesiv de politicos al Różei şi se întrista.

Jadwiga se miră:

— De ce nu vrei să stai in preajma maică-ti? De ce nu vrei să intrăm şi noi în salon?

Wladyś umbla de colo-colo, prin celelalte odăi, neavînd curajul să privească îndeaproape cum presimţirile lui aveau să se preschimbe pe încetul într-o cruntă realitate.

Cînd se urniră spre sufragerie, chipul lui Adam îi luă şi ultima speranţă. Tatăl lui avea obrazul în flăcări; întrebat de servitori ce gustări dorea, sărea în sus ca ars, îşi ţinea capul

Înfundat între umeri – totul vădea că-i e ruşine şi că se simte deznădăjduit.

Într-adevăr, în foarte scurtă vreme, nu mai încăpea nici o îndoială, că Róża îşi dăduse arama pe faţă, şi că, persoanelor doritoare de discuţii sincere, nu se zgîrcise să le ofere sinceritatea…

Lingă scaunul ei, în momentul cinci se aşezau la masă, se făcu un gol: toţi se îmbulzeau spre nişte locuri mai îndepărtate, întorceau capul, in sfîrşit doamna Kasia izbuti să pescuiască din mulţime pe acel „charmeur”, precum şi pe o mătuşă din Podolia. Domnul, ridicînd din umeri, se aşează în stînga Różei şi chiar de la început in mod ostentativ se cufundă într-o discuţie cu persoana de vizavi, iar mătuşa oftă cu pioşenie.

Cînd se rosteau toasturi înălţătoare, Róża rîdea, iar glumele le primea cu dispreţ. Adam nu izbuti să scape de inevitabila catastrofă. Cînd cuvîntau alţii, tuşea nervos, nu izbutea să prindă sensul spuselor, peste frunte îi treceau valuri de paloare şi roşeaţă – se războia cu Róża. Fără ş-o privească, fără să ia în seamă strîmbăturile şi grimasele ei, fără să-i asculte cuvintele – lupta cu ea din toată inima. La

momentul potrivit se sculă, înălţă paharul şi cu glas ridicat şi aspru rosti:

— Ridic paharul în sănătatea Jadwigăi Żagieltowska, astăzi, spre marea noastră bucurie, soţia preaiubită a fiului nostru, pe care îl felicităm din toată inima pentru alegere…

În mijlocul zarvei vesele iscate de aceste cuvinte, Róża izbucni:

— Iar eu urez succes domnişoarei Jadwiga. Domnul Adam e foarte sensibil la ochii mari… Adoră „ochii de bou”, asta după propria lui expresie! Aşa îşi exprimă el admiraţia pentru frumuseţe. Dar de ce să spunem „fericirea noastră”, „fiul nostru”? Ce maniere ca de ţar!

După aceea s-a băut mult, s-a cîntat in cor, s-a dansat, Wladyslaw, în aburii alcoolului şi ai dragostei, o zări de cîteva ori pe maică-sa cu lornionul la ochi, dreaptă, ironică, vorbind ceva fără să ia în seamă societatea din jurul ei. Cui i se adresa, cine o asculta? Matroanele, înfundate grupuri-grupuri în canapelele imense, se lăsau pradă amintirilor, taclalelor, fetele săltau la braţul dansatorilor, domnii mai vîrstnici, în jurul vinului de

Tokay, tăceau solidari. Adam, cu capul sprijinit în palmă, aţipise, iar ea vorbea. Oare măcar auzea ea însăşi ce spune? Înţelegea ceva? Wladyslaw ciuli urechea vrînd să prindă măcar o unică expresie a acestei stranii cuvîntări…

— Spre ziuă, cînd perdelele se luminau de licărul zorilor, i se făcu brusc dor de Jadwiga, care dispăruse undeva, în mulţimea nuntaşilor. O căută prin toate dormitoarele. În odaia Steniei, plină de paltoanele oaspeţilor, lingă măsuţa de toaletă a străbunicii, Jadwiga plîngea în braţele maică-si. Wladyslaw încremeni.

— Ce ai, Jadwinia? Ce-i cu tine?

Tulburată, doamna Żagieltowska făcu un efort să zîmbească şi îi răspunse:

— Nimic. Tristeţi de domnişoară.

Dar Jadwiga o dădu în lături, îşi acoperi brusc faţa cu voalul şi de după norul de zăpadă, strigă:

— Mama ta mi-a spus că-i mai frumoasă nunta la ortodocşi! Că în Polonia peste tot duhneşte şi că şleahta polonă a vîndut Polonia la mezat şi că eu am ochi de vacă!

Hohotele de plîns îi frînseră vocea şi Jadwiga continuă în şoaptă:

— Mi-a mai spus că dragostea e minciună, că tu ai mai fost logodit şi că am să te las să mori de foame.

72

Wladyslaw, în timp ce inima îi bătea în piept să se spargă, se gîndi: „Trebuie să aleg, ori Róża, ori Jadwiga”. Se arunca la picioarele tinerei sale soţii, strigînd:

— Vom pleca de aici. Ai să uiţi de ea!

Şi-au plecat.

Totuşi nimeni nu putea. Să uite. Nici Jadwiga privirea distrată cu care fusese privită drept răspuns la mărturisirea ei „îl iubesc foarte mult pe Władyś”, nici Róża cercul „alor noştri” în strălucitoarea lumină din biserică, nici Władyś foşnetul rochiei maică-si, în naosul lateral, întunecat şi pustiu.

Róża îşi vizita deseori fiul. Corespondenţa cu Władyś, întotdeauna la fel de vie, n-o mai mulţumea de cînd fiul ei îşi întemeiase o familie. O nestăvilită curiozitate, în ciuda dureroaselor dezamăgiri, o aducea mereu îndărăt pe această mamă în casa fiului. Şi Władyś o întîmpina de fiecare dată ca pe o regină. Socotea faptul că avusese curajul să aleagă, că îşi

aflase adăpost împotriva cataclismelor Rózei în zona blîndei şi egalei dispoziţii a Jadwigăi, drept marea lui biruinţă. Dar sentimentul că-şi trădase mama nu-i dădea pace,. Ura permanent încolţit de dorinţa de a o răsplăti.

Dealtminteri îi era dor de ea. La începutul căsătoriei, in serile pe care le petrecea cu Jadwiga – cînd în locuinţa modestă, împodobită cu obiectele străvechi, primite drept zestre, şedeau alături în amurg sau în lumina lămpii cu abajur roz, discutînd cu duioşie despre lucrurile cele mai contradictorii, cînd îşi iertau cu mare uşurinţă micile răutăţi reciproce şi renunţau amîndoi la tot ce-ar fi putut să-l supere pe celălalt, cînd emoţionaţi, gata să-şi dea viaţa pentru patrie, citeau împreună *Nunta* lui Wyspianski, sau stăteau îmbrăţişaţi născocind numele şi isprăvile viitorilor lor copii, – Wladyslaw era uneori cuprins de nerăbdare. Rîsul Rózei, plînsul Rózei, nişte sunete de flaut, nişte extazuri, mînii şi tremolouri se iveau în mijlocul liniştii, rămînînd pentru Jadwiga cu totul neauzite. În asemenea clipe, Wladyslaw resimţea cu neplăcere gustul searbăd al fericirii sale, se umilea în sinea lui în faţa mamei, implorînd-o să-l ierte. A doua zi se pomenea scriindu-i o scrisoare plină de ardoare – şi Róża sosea.

Primele ore erau insuportabile. Róża se arăta uimită de prezenţa nurorii ei şi o trata ca pe un strigoi; dar întrucît Jadwiga nu pierea risipită în văzduh şi nici nu-şi schimba înfăţişarea devenind mai amuzantă, noua venită era cuprinsă de deznădejde... Se agita, vădind gusturi cu totul fantastice. Într-o zi de arşiţă cerea să i se aprindă focul in sobă, pentru

că locuinţa era, chipurile, umedă, pretindea feluri de mîncare imposibile, hohotea de plîns din pricina unui foşnet strecurat prin perete, îi cerea fiului să nu se ducă la birou. Wladyś îndeplinea cu elan cele mai ciudate porunci, spărgea lemne pentru foc, o servea, o linguşea şi o liniştea. Dacă Jadwiga încerca să bagatelizeze capriciile soacră-si, Wladyś o privea ca pe un duşman. În cele din urmă, cînd în sfîrşit din ordinea stabilită în casă nu mai rămînea nimic, cînd Róża se aşeza cu ochii în lacrimi printre ruinele împărăţiei Jadwigăi, urmau clipele cele mai bune. Ştergîndu-şi ochii umezi, ronţăind zaharicale, îi zîmbea nurorii ei încrezătoare ca un copil. Jadwigăi îi tremurau buzele de supărare, politicoasă şi rigidă, cu un efort de voinţă supraomenesc, îşi vedea de treburile ei de gospodină.

Dar Róża nu se supăra. Pe un ton cu totul altul decît cel obişnuit, cald şi emoţionant, o întreba de părinţi, de surori, îşi punea mîna pe braţul fiului ei, lăsa capul pe spate şi vorbea în extaz.

— Uită-te, uite ce ochi are, nevasta asta a ta... Deşi acum e supărată, în ochii ăştia e un fel de primăvară, un fel de răscumpărare... Şi ce ten frumos! Iar o bluzişoară ca asta trebuie să-i fac si Martei.

Se scula, se apropia de pian şi cînta din Ceaikovski; *În primăvară s-a întîmplat, în umbra deasă de mesteacăn.*

În asemenea clipe, Jadwiga nu putea s-o urască pe Róża. O bucurie atît de mare ca cea datorată laudelor ei, o nelinişte atît de sfredelitoare ca atunci cînd cînta, nu resimţea nici măcar sub alintările soţului. Părea că dragostea lui Wladyś îşi dobîndea dimensiunile întregi abia atunci cînd Róża îşi acorda deplina ei învoire şi întreaga ei ardoare.

Wladyslaw era strălucitor de fericire, iar fericirea devenea dureroasă. Tăceau toţi trei, închideau ochii, viaţa le luneca de-a lungul nervilor ca nişte fulgere tainice şi se trezeau din visare ca alungaţi din rai.

Dar ceea ce urma era insuportabil. Róża se prefăcea că se împrieteneşte cu Jadwiga, pătrundea tainele bucătăriei şi cele vestimentare... Înseninat, Wladyslaw părăsea doamnele pentru a-şi vedea de treburile lui profesionale. Cînd se înapoia acasă, îl întîmpina infernul. Jadwiga, cu buzele albe, fără glas, tremurînd toată, înseila ceva sau se apucase de gătit, stăpînindu-se cu bărbăţie. De obicei Róża cînta la pian. Îşi saluta fiul de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. El se prefăcea că nu înţelege situaţia, nădăjduind că lucrurile se vor aranja de la sine, dacă el se va preface că nu le ia în seamă. Surescitat,

glumea, o îmbrăţişa pe Jadwiga, se aşezau la masa de prînz sau la cină... Şi brusc, pe chipul Rózei se ivea o strîmbătură.

— Uite la ea, mironosiţa, uite ce mutre face! striga, neprihănită ca Sfînta Fecioară! Dar să-ţi hrăneşti soţul cu conserve, otravă curată, numai ea să nu-ţi murdăreşti mînuşiţele şi să nu le oboseşti la plită, se poate? Să-ţi laşi bărbatul să umble, cu călcîiele rupte, ca să-ţi rămînă timp destul pentru scris; poezele, înseamnă să dai dovadă de o mare virtute? Numai pătucul să fie înzorzonat: tot numai dantele şi

floricele. În, bucătărie şi prin dulapuri fie cum o fi, cocină. Aşa te-a învăţat mămica? Aşa-i obiceiul în sferele înalte poloneze?

Jadwiga sărea ca arsă de la masă.

— Las-o pe mama în pace! Ajunge! De mama şi de ţară să nu te atingi!

Plecarea Różei avea loc într-o tăcere solemnă, ca la înmormîntare.

O vreme, Władyś umbla ca ameţit de bucurie că e iar liber. Se simţea plin de căinţă. Îi jura soţiei sale că niciodată n-o s-o mai aducă pe maică-sa la ei, în casă, că s-a convins definitiv de firea ei nesuferită. Jadwiga îşi recăpăta încrederea în puterile proprii, sporovăiau despre probleme înălţătoare, trăiau senini şi în bună pace, pînă cînd Władyś, liniştit de scrisorile raţionale ale Różei, se lăsa iar amăgit de dor.

VIII

SITUAŢIA SE COMPLICĂ FOARTE

mult, cînd se născură copiii. Jadwiga vedea în ei în primul rînd roadele dragostei, un ton în plus în armonia fericirii conjugale. Socotea că cea mai bună igienă şi cea mai folositoare disciplină pentru copil este duioşia. Ca rezultat al plăcerilor trupeşti socotea copilul mai dependent de alintări şi de priviri duioase decît de glicerofosfat şi de aer proaspăt. Cînd îşi alăpta sugarul, se preocupa mai puţin să se hrănească bine, cît să fie bine dispusă. Îngrijindu-şi fiica sau fiul cînd erau bolnavi, uita deseori de medicamente, cu gîndul mai, mult să-i înveselească şi să-i dichisească pe micuţi. Tolera cu bunăvoinţă lipsurile la învăţătură şi nu-i împovăra cu o muncă necesitînd eforturi; la fel ca şi mama ei, evita tot ce-ar fi putut să tulbure atmosfera casei, să enerveze, „să-l supere pe tăticu”, într-un cuvînt: să strice dragostei.

Acest sistem, la care in mod inconştient rîvnise întotdeauna, pe Władysław acum îl supăra şi-l mihnea ca orice vis întruchipat. Privind existenta „paradisiacă” a copiilor săi, văzîndu-le ochii veseli, buzele capricioase, veşnic răsfrînte de săruturi şi de ris, mişcările lor alintate, şiragul nesfîrşit de jocuri şi de bune purtări atît de lesne dobîndite – îşi amintea cu emoţie propria lui copilărie. Untura de peşte, gimnastica, băile sărate, plimbările, nenumăratele lecţii peste programul şcolar – zilele

fărîmiţate ca o înfricoşătoare tablă de şah, şi în inimă o nelinişte sfredelitoare. Iar îndărătul uşii. Salonului, pasajele înverşunate ale viorii, sunetele cînd avîntate, cînd tremurătoare şi istovite. În somn, chipul fierbinte al mamei: şi peste fiecare zi plutind o taină.

O implora – aşadar – pe Róża să petreacă împreună cu ei vacanţa sau sărbătorile. Maică-sa accepta cu entuziasm. Dar in ciuda aşteptărilor nu le acorda nepoţilor decît prea puţină atenţie. Erau frumoşi, le era deci binevoitoare, preocupîndu-se mai ales să surprindă asemănările de familie atît în jocul trăsăturilor cit şi in al caracterelor. În măsura în care într-unul din copii devenea mai evident tipul reprezentat de Władyś, şi-l alegea ca favorit, îndreptîndu-şi in schimb toate şicanele împotriva „fetiţei” sau „fecioraşului mamei”. În fapt, nu dorea deloc să influenţeze educaţia acestor făpturi – erau pentru ea parcă prea puţin reale, oarecum in afara propriei ei existenţe.

Cu toate acestea, simplul fapt al prezenţei bunicii aducea numeroase schimbări în viaţa nepoţilor.

Róża se scula devreme şi se ducea la baie. Prima ei trecere prin casă era de ajuns, părea un suflu de sirocco: trezea neliniştea, prevestea schimbări. Faptul că undeva dinapoia pereţilor, privea obiectele lipsite de apărare, copiii adormiţi, urmele încă proaspete ale zilei trecute, o făceau pe Jadwiga să sară şi ea in picioare. Scotea pe furiş capul din dormitor şi trăgea cu urechea la scîrţîitul podelei sub paşii soacră-si, căznindu-se să-şi amintească dacă n-a neglijat vreuna din rînduielile ei poruncite de cu seară… Nu se ştie cum, în cursul zilei ieşeau la iveală consecinţele acestei inspecţii matinale: în praful de pe capacul pianului se zărea un zigzag, o cămăşuţă deşirată de copil sau un prosop murdar apăreau brusc pe un loc de onoare, o bucată de brînză mucegăită se lăfăia in mijlocul mesei.

La micul dejun Róża se ivea întotdeauna pieptănată cu grijă, complet îmbrăcată şi la orice vîrstă emanînd o adiere

proaspătă. Întindea celor de faţă mina să i-o sărute şi începea să mănînce cu multă băgare de seamă. Mesele luate in comun constituiau un necontenit examen al stăpînei casei, al bucătăresei, al comesenilor… Cerceta cu neîncredere felurile de mîncare, se uită prin *face-à-main* ta platouri, mustrător la copii,

la servitori, la noră.

Îi plăcea, de asemenea, să se afle în încăperea în care tocmai atunci se deretica ori unde copiii îşi făceau lecţiile, în prezenţa ei. Deopotrivă servitorii ca şi profesorii erau cuprinşi de o surescitare nervoasă şi lucrau mai intens ca de obicei, lotuşi, niciodată nu găseau în ochii Różei un semn de apreciere. Avea în toate privinţele felul ei propriu de a proceda, pe care-l expunea in clipele de bună dispoziţie, controlînd după aceea cu multă severitate dacă era aplicat. Se întîmpla uneori ca, nemulţumită de nepriceperea executanţilor să pună ea singură mina pe mătură sau pe un manual, să deretice sau să facă o lecţie drept model. Într-adevăr le executa pe toate mai bine. Gesturile ei, cuvintele ei aveau atunci o precizie, o logică, o agerime nemaipomenite. Slujitorul sau meditatorul se retrăgeau înfrînţi, învrăjbiţi.

Pe musafiri, Róża îi trata cu suspiciune. Se ivea in salon foşnindu-şi rochia, elegantă, si vorbind puţin, observa: pe Oaspeţi şi ceremonialul primirii, Nu-i păsa de oamenii aceia străini, ci de prestigiul fiului ei. Dacă vesela era destul de. Strălucitoare, cozonacul bine crescut, dacă Jadwiga se poartă cu demnitatea cuvenită şi dacă nu *destăinuie secretele* de familie. Această din urmă idee era obiectul grijii ei celei mai atente. Nu avea încredere în relaţii dezinteresate şi nici în bunătatea omenească; peste tot adulmeca infracţiuni şi iscoade.

— De ce trebuia să pălăvrăgeşti, povestindu-le că Wladyś a avut o migrenă? se repezea după aceea la noră-sa. Pentru ce? Ţii neapărat să-l scoată de bolnav şi de neputincios? Are să-şi piardă slujba fiindcă nu-ţi ţii gura!

Sau o întrerupea pe Jadwiga dintr-o convorbire despre proiectele de vara:

— Nu se ştie ce are sa fie. Nu trebuie s-o luăm înaintea evenimentelor. Învaţă-te odată pentru totdeauna că: „*L'homme propose et Dieu dispose*”[1], şi atît.

Nu admitea nici intimităţile. Dacă erau lăudate înfăţişarea copiilor ori succesele publice ale lui Wladyslaw, îşi lua un aer sarcastic:

---

[1] Omul îşi propune şi Dumnezeu hotărăşte (fr.) (n.tr.).

— Ce vă miraţi atît? glăsuia. Au un tată frumos, prin urmare nu sînt nici ei urîţi. De ce vă miraţi? E un om de talent şi cultivat, e greu să nu aibă succes. Vorbea astfel de teama „deochiului".

Dacă musafirul era o persoană importantă, Róża îi zîmbea în felul ei politicos, strălucitor şi impersonal, care peste capul „persoanei" avea în vedere puterea ei ascunsă, tutelară şi inumană. Sub oblăduirea acestei puteri depunea Róża un raport oficial.

— Fiul meu, cuvînta ea, nu e calificat numai pentru acest fel de sarcini care i-au fost încredinţate. Are să dovedească de cîte altele e în stare! Strămoşii mei după mamă şi după tată făceau întotdeauna lucruri care depăşeau posibilităţile gloatei. Nici nu cultivau napi şi nici nu se giugiuleau prin saloane (aici o privire veninoasă în direcţia Jadwigăi), ci au dus în lumea întreagă gloria onoarei poloneze. Unul din bunicii mei a ajuns pînă la San Domingo, iar celălalt a fost pus în lanţuri şi surghiunit, dar nu şi-au încovoiat grumazul. Nu s-au încovoiat, domnule! Şi pentru purtarea lor n-au fost răsplătiţi nici cu lacrimi, nici cu bani, nici cu onoruri.

Îşi rotea privirea mîndră prin salon, aducea „statul de servicii" al bunicului Żabczyński, şi lovea cu vîrful degetului documentul îngălbenit:

— Iată, aici e trecut anul 1774, în acest an Józef Żabczyński „s-a înrolat ca oştean în regimentul I pedestraşi de cîmp". Iar aici e notat anul 1811: Józef Żabczyński, diii ordinul „Înălţimii sale Principelui Poniatowski a fost primit în Corpul Veteranilor". A făcut parte din legiunea italo-polonă[1], din statul major al mareşalului Massena, din regimentul 5, apoi din regimentul 7 de pedestrime al Principatului Varşoviei[2]; a fost în Italia, pe Rin, la San Domingo, la Veneţia, la Gdansk, în Spania, a fost rănit la braţ, la picior şi la cap. Treizeci şi şapte de ani i-a petrecut luptînd pe meleaguri străine. O ispravă pe care n-ar putea-o săvîrşi fitecine, nu-i aşa? Şi ce credeţi că era eroul ăsta, cînd l-au culcat în raclă? General, polcovnic, un ins putred de bogat? Ei bine, era doar căpitan! S-a luptat vitejeşte, înotînd în sînge treizeci şi şapte de ani, ca să obţină gradul de căpitan. Pe orfanii lui, preamilostivul

---

1 Unităţi de luptă poloneze (denumite „legiuni" şi organizate in străinătate de I.H Dabrowski), care s-au alăturat

armatelor franceze napoleoniene in anii 1797-1803) (n.tr.).

2 Principatul Varşoviei a luat fiinţă în 1807, ca urmare a Tratatului de la Tilsit. A fost desfiinţat în 1815, prin Congresul de la Viena (n.tr.).

ţar al Rusiei i-a luat în slujbă... Iar nepoată-sa, de-o viaţă întreagă îşi freacă tălpile pe caldarîmul Varşoviei, rău văzută de cei de un neam cu ea, că cică vorbeşte cu accesat străin... M-da, rău văzută întotdeauna şi pretutindeni, fiindcă bunicu-său a părăsit cîndva satul lui natal, bîrlogul din Psia Wólka, şi s-a apucat să cutreiere lumea de dragul onoarei poloneze. Asta e!

Mînioasă smucea lănţişorul Luizei.

— Fiul meu se trage dintr-un atare neam căruia îi pot fi încredinţate lucruri mari. Dar de cerut n-ar cere niciodată nimic.

Spunînd acestea, îşi întorcea dispreţuitoare capul de la demnitarul speriat şi îşi înălţa privirea aprinsă către un interlocutor invizibil. Uneori privirea i se poticnea de obrazul Jadwigăi. Atunci Róża pălea şi strîngea din sprîncene.

— Îţi vine a rîde? se răstea la ea. În stihurile voastre patriotice scrie altfel? Ori poate că mi-e interzis să-mi rostesc gîndul în casa fiului meu? Nu te teme, domnul acesta m-a înţeles foarte bine, încă n-au ajuns toţi să prefere făţărnicia, adevărului!

„Domnul acesta” şedea ca pe ghimpi şi mormăia ceva nedesluşit; dar nu pe el îl avea în vedere Róża, şi nici nu aştepta vreun răspuns, ci se retrăgea la ea în odaie fără să-şi ia rămas bun, trimiţînd zîmbete către o ţintă neştiută.

La cîteva zile după venirea Rózei, căminul lui Władyś începea să trepideze, trăia precipitat ca o luntre luată la vale de curent. Lustruiau, prăjeau, coseau, mustrau copiii pentru nişte abateri pe care mai înainte nimeni nu le lua în seamă, fapte banale şi mărunte luau dimensiuni de adevărate evenimente, într-atît de exact şi de repede erau obligaţi să le execute. Toţi se întrebau speriaţi dacă o să apuce, dacă o să reuşească... Un fel de întrecere în muncă, un fel de manie a recordului îi cuprindea pe toţi ai casei. Jadwiga, obişnuită de mică să considere timpul drept un element prietenos, în cuprinsul căruia poţi colinda nestînjenit, sub ocrotirea dragostei, băga de seamă cu uimire că Róża o sileşte să înşface orele năpustindu-se asupra lor şi să le stoarcă vlaga. „E rea, îşi spunea Jadwiga, de aia nici o clipă nu o

bucură, de aia ţine să omoare cît mai iute ziua cu trebăluială, cu tot soiul de scorneli, cu năzuinţa-i dementă care nu se ştie bine încotro bate. Eu nu sînt rea. Atunci de ce admit să-mi impună fuga asta plină de panică, fuga de mine însămi?"

Iar intre timp, Róża continua să-i sperie pe cei din jur şi să-i mîne din urmă. Cu vîrsta, inima îi slăbise, nu putea să

cînte prea mult la vioară. Se închidea în salon, scotocea printre note, şi acompaniindu-se singură la pian – cînta. Avea un glas necultivat şi cu trecerea anilor tot mai subţirel, tot mai copilăros. Nu izbutea să cuprindă, cu acel crîmpei de voce, întreaga melodie, uneori şi acompaniamentul se dovedea prea greu pentru degetele ei înţepenite de artritism. Trecea mai repede peste fragmentele imposibile, în schimb frazele mai uşoare le executa cu deplina lor sonoritate. Ascultînd-o de la distanţă, acele izbucniri rare urmau după părţile mai nebuloase şi sumare, te impresionau cu atît mai mult. Ai fi zis că e un dialog pe două voci inegale, în care Róża avea întotdeauna, în mod cutremurător, dreptate.

Cu o emoţie deosebită cînta: „*Ich grolle nicht"* de Schumann. Cuvintele:

„Wie du auch strahlst in Diamantenpracht,
Es fällt kein Strahl in deines Herzens Nacht!"[2]

înspăimîntau, atît de inexorabilă era sentinţa cuprinsă in ele. Era cu neputinţă să te încrezi în asigurarea din versurile: „*Ich grolle nicht";* sunau mai degrabă ca făgăduiala unei răzbunări; cu atît mai mult cu cit erau urmate numaidecît de viziunea:

„Ich sah dich ja im Traum
Und sah die Nacht in deines Herzens Raum."[3]

viziune care, obţinută cu doua cuvinte ca două salturi perfide, năzuia să dea în vileag un fapt încă mai cumplit:

„Und sah die Schlang, die dir am Herzen frisst"[4]

Glasul îi tremura în re-ul repetat de şapte ori, încordîndu-se

către cel de al treilea salt, spre cvinta finală – triumful asupra inimii trădătoare. Dar acest triumf însemna un *la* de sus, pentru care Rózei nu-i ajungeau puterile! De obicei se întrerupea brusc după cuvîntul: *die Schlang*, de parcă ar fi fost prea înspăimîntată; şi cu „vipera" asta în gîtlej, amuţea. Într-un rînd totuşi, se lăsă purtată de dorinţa răzbunării: ascuţit, limpede, disperat, strigă: *„Am Herzen frisst..."*

---

1 Lied de Schumann pe versuri de Heinrich Heine: Ciclul Intermezzo liric, nr. 18, „Eu tot nu plîng"(n.tr.).

2 Împodobită cit ai fi fiind, / Doar beznă văd in inima-ţi domnind. (n. tr.)

3 Mi-ai apărut în vis./ În noapte, cufundată-ntr-un abis (n.tr.)

4 Văzui şi vipera ce inima-ţi rodea (n.tr.).

Atunci copiii, ocupaţi ca un lucru de mînă, veniră fuga la Jadwiga.

— Ce s-a întîmplat, mămico, de ce strigă bunica aşa? o întrebară strîngîndu-se la pieptul mamei lor.

Jadwiga ii mîngîie, înălţă din umeri şi era gata să răspundă in. Silă:

— N-o luaţi în seamă! Astea-s lucruri triste... – cînd din salon răzbătu ca un susur de cascadă, în mijlocul, unor arpagii vesele, un vals de Gounod:

„Le printemps. chasse l'hiver
Et sourit dans les arbres verts..."[1]

Copiii se apucară de mîini şi făcură o hora.
Altădată Jadwiga citea... cînd năvăli la ea in odaie Wladyslaw.

— Vino, vino, îi spuse, o să ne aşezăm in birou şi o să asculţi şi tu.

Se aşezară lingă uşa salonului, Róża cînta în penumbră:

„Voinic şi mîndru e, pe frunte
al bărbăţiei laur poartă."

Cînta cu veneraţie; imnul in cinstea bărbăţiei plutea ca un val fierbinte, tot mai pur, tot mai eroic:

„Te du spre ţinta, ce te-aşteaptă
Acoperindu-te de glorie..."

Prin ceaţa lacrimilor Róża făcea un legămînt:

„Tăcute lacrimi şi suspine
in inima-mi se vor ascunde.”

Şi brusc, pe un ton cristalin, serafic, nobleţea înălţătoare:

„Pe-aleasa inimii, curată,
Ce-o vei iubi
Va fi din suflet de mine binecuvîntată.”

Pasajul ăsta revărsa în jur doar adevărul, o neistovită bunătate. Wladyslaw strînse mina soţiei lui. Era alb la fata, ii spuse in şoaptă:

— Vezi cum e ea, vezi! Aşa nu poţi minţi, nu te poţi preface, ea e *aşa*.

Jadwiga nu se-mpotrivi. Nimeni pe lume n-ar fi putut să se împotrivească acelui cîntec al Rózei, neprefăcut şi generos ca o rugăciune. Cei doi soţi se îmbrăţişară mai strîns, erau fericiţi.

---

1 Primăvara alunga iarna / Şi zîmbeşte în arborii verzi (fr.) (n.tr.).

Cu capul în palme Wladyslaw îi mai mărturisi Jadwigăi:

— Şi ştii la cine se gîndeşte cînd cîntă astfel? La mine, chiar ea mi-a spus-o.

Róża isprăvi cu Schumann şi un timp o linişte adîncă, sfinţită, stăpîni odăile. După aceea, făcu iar cîteva acorduri şi mai mult tainic îngînă decît cîntă:

„Po kamniam struitsia Terek,
Pleşcet mutnîi val,
Zloi Cecen polziot na bereg,
Tocit svoi kinjal.”[1]

Cea de-a doua silabă a cuvîntului *kinjal* suna ascuţit şi ameninţător, nota *sol* mijlocie te izbea în piept ca lama unui cuţit. Wladyslaw oftă:

— Of, Doamne! E cîntecul de leagăn al copilăriei mele. Dacă eram cuminte dimineaţa şi învăţam pe dinafară versuri franţuzeşti, seara, la culcare, mi-l cînta.

Cuvîntul *kinjal* răsuna pînă la capăt, acelaşi *sol* asasin mai adineaori, îşi redobîndea dulceaţa:

„No otieţ tvoi starîi voien,
Zakalon vî boiu...”[2]

Punînd între somnul copilului şi „*cecenul cel rău*” scutul bărbatului-luptător, Róża se lăsa furată de mîndrie, de

slăbiciune, de certitudini:

„Spi malutka, bud pakoen
Baiuşki, baiu...”[3]

Refrenul venea ca o duioasă mîngîiere, ca o adiere de zefiruri. Wladyslaw şi soţia lui, cufundaţi într-un fel de beatitudine, priveau spre uşă ca prin ceaţă... Atunci intră Róża. Zări perechea strîns îmbrăţişată. În jurul gurii ei mai dăinuia încă reflexul melodiei pe care o cîntase, ceva ca de pe alte sfere. Dar în ochi i se ivise o lucire aspră.

— Oh, le strigă, nu vă deranjez cumva? Pare-mi-se c-am intrat într-un moment nepotrivit. Mă miră aceste mîngîieri şi acest *dolce far niente*, în vreme ce copiii, în loc să se odihnească după-masă, se ţin de năzdrăvenii. Krzysio al vostru barem e un adevărat bandit, ce mai! Ori poate că e un degenerat. În orice caz nu se cuvine să-l lăsaţi nesupravegheat împreună cu surorile lui!

---

1 Clipocind pe pietre Terek,/ tulbure îşi poarta valul,/Iar cecenul bate-n ţărmuri ascuţindu-şi, rău, pumnalul (rusă) (n. tr.).

2 Tăticuţul tău în lupte/s-a călit lovind duşmanii... (rusă) (n. tr.).

3 Dormi în linişte şi pace,/Nani-nani, puiul mamii... (rusă) (n. tr.)

Jadwiga sări în sus îngrozită, Wladyslaw şuiera:

— Ce tot spui, mamă? şi strînse pumnii.

Iată cum în preajma Różei nu aflai nici tihnă, nici linişte, nici vreo certitudine oarecare. Cu cîntecul, cu privirile, cu vorbele ei usturătoare, sfărîma fiece clipă în mii de cioburi, iar la fiece pas îţi deschidea în faţă genuni. Jadwiga făcu o nevroză. Cînd Róża stătea la ei, lumea i se părea populată de stafii, înapoia fiecărui chip se aţinea un alter ego, îngeri sau demoni, în fiece clipă, oricît ar fi fost de banală, se căscau hăuri din care se-nvîrtejeau miasmele veşniciei. Fiecare zi putea fi cea din urmă. îi spunea lui Wladys:

— Îndură-te de mine, nu mai pot răbda, femeia asta aduce după sine infernul!

Dar Wladys, de felul lui atît de blajin, gata să dea dreptate oricui, îi răspundea cu asprime:

— Îţi interzic să vorbeşti în felul ăsta despre mama mea.

„Femeia asta”, cum îi spui tu, a salvat-o pe Manitka de un catar intestinal, te-a învăţat pe tine să deosebeşti carnea de porc de carnea de viţel, sfertul de oră de un minut şi a descoperit în Krzysztof un poet. Cîteva săptămîni pe an în infern nu strică nimănui.

Dar îndată după aceea, temîndu-se c-a nedreptăţit-o pe Jadwiga, o mîngîia şi o ruga ruşinat:

— Draga mea, buna mea, înţelege că nu despre mine e vorba, eu vreau s-o cunoască copiii mei, i se cuvine asta şi – crede-mă – nici lor n-o să le strice.

IX

CAM LA UN AN DUPĂ CE SE ÎNSU-

rase, Wladyslaw veni pentru cîteva zile singur la părinţii săi, în oraşul de provincie unde Adam era director la gimnaziu. Întîmpinîndu-l, găzduindu-l atunci pe fiul ei, Róża păru, dintru început să nu mai ţină minte că el este un bărbat matur, implicat în treburi şi probleme gata săvîrşite, uneori străine, l>a chiar ostile mamei lui. Se purta cu el de parcă ar fi sosit din zonele pustii ale. Tinereţii, din acel debut în viaţă, cînd încă nu s-a petrecut nimic, alcătuit doar din tatonări, răzvrătiri şi speranţe. Ca de obicei şi-l disputa, năzuroasă, cu

soţul şi cu fiica ei, ducîndu-l la îndelungi plimbări în doi.

Nu-i plăcea să se plimbe prin oraş. Cunoscuţilor, care o salutau le răspundea cu ironie, îi atrăgea atenţia lui Wladyś strîngîndu-i mai tare braţul sau chicotind, ori de cîte ori întîlneau o personalitate locala; uneori, în schimb, se întrista, sîngele i se urca în obraji şi şoptea printre buzele strînse:

— Bădăranul... S-a îmbogăţit făcînd negoţ cu bere, toată ziulica stă cu burta în sus şi uite la el ce aere îşi dă, cum se umflă în pene.

Sau:

— Neruşinata! Toată lumea ştie că se tine cu cumnatu-său. Dar ce are a face? E o notabilitate „Cetăţeană onorabilă”, aşa ca umblă cu nasul pe sus.

Cel mai mult îi plăcea să treacă bariera şi să-l ducă în pădure. Acolo îl şi duse pe Wladyś în preziua plecării lui. Se aşează într-o poiană, în apropierea unui crîng, îşi scoase pălăria şi

fu cuprinsă de un fel de buimăceală. La început aspiră lacom mireasma de răşină, de parcă s-ar fi temut să nu dispară pentru totdeauna. Cum pinii nu încetau să-şi împrăştie aromele, se linişti. Îi ceru să-i culeagă garofiţe albe de pădure, fragi, nişte frunze galbene şi arămii, se uită la toate, le mirosi înduioşată.

Dar peste puţin îşi desprinse privirea de la aceste amănunte fermecătoare, ochii îi deveniră opaci, trăsăturile feţei i se înăspriră.

— La ce bun, strigă, cînd toate-s calpe?! Omul n-a fost zămislit pentru bine şi frumuseţe, ci pentru – fulgeră din privire cu ură în direcţia oraşului – ci pentru… o cocină ca aceea.

Îşi privi fiul şi-l întrebă cu un zîmbet prefăcut:

Ţie iţi place să trăieşti în cocină?

Wladyslaw tresări.

— Cum adică? Ce vrei să spui prin asta, mamă?

Róża înălţă din umeri.

— Ce să-i faci? Tu acum te-ai alipit de turmă… Soţioara iubită şi tot neamul ei, liota de rubedenii alese, tot unul şi unu!. A trecut timpul să fii un Farys[1], nu ţi-au mai rămas decît pelinci, oliţe şi turtite. Acum n-ai încotro, trebuie să îndrăgeşti cocina.

---

1 Farys, călăreţ şi luptător la arabi si beduini. Are si sensul de tînăr temerar care înfrunta adversităţile. Titlul unui celebru poem de Mieckiewicz. (n.tr).

Wladyś încercă să protesteze. Îl opri cu un gest al mîinii:

— Lasă, nu te supară, ce rost are sa te superi? Eu nu te critic. Poate că-i mai bine aşa. E chiar sigur mai bine! De ce-ar fi neapărat toţi blestemaţi, aşa ca mine? Cocina e un lucru bun, cu toate ca în pădure miroase mai frumos.

Wladyś îi aruncă în zeflemea:

— Dumneata, mamă, eşti o artistă, „*une incomprise*”[1]… dar pe mine ai vrut să mă însori în modul cel mai vulgar cu o fată cu zestre mare…

Atunci Róża strigă clocotind:

— Am vrut, sigur că am vrut, am vrut să ai bani şi să fii un om liber, să nu fii nevoit să te înclini în faţa nimănui. Omul bogat are parte de altă lume, de altă viaţă. Ce găseşti vulgar în asta? Uite… să poţi acum să laşi baltă totul şi să pleci în lumea largă. Ţări minunate, muzică minunată, flori rare şi necunoscute… Dar

uite că nu se poate. Stăm aici, înglodaţi pînă-n gît, tu într-un tîrg murdar, eu într-altul. Şi pentru ce? Pentru că nu avem bani. Pentru că feciorului meu i s-a năzărit să se însoare cu o sărăntoacă, nepoată de senatori, şi să aştepte pînă ce, cîndva, odraslele lui s-or îmbogăţi de pe urma trudei şi a răbdării sale... Iar pe mine, pînă atunci, de mult o să mă mănînce viermii.

Hohoti de plîns cu pornire. Wladyslaw se întristă şi-i spuse:

— Dar, mamă dragă, tu vorbeşti de libertate. Ce fel de libertate e aceea să fii soţul unei femei cu bani, să-i datorezi totul? Tu însăţi te-ai simţi stînjenită.

Róża înălţă din sprîncene, chibzui, făcînd parcă un efort deosebit:

— Eu m-aş simţi stînjenită, zici? Dar de ce? Abia atunci m-aş fi simţit bine cu adevărat! Dacă bogătana ar fi fost şi frumoasă şi la locul ei... atunci? Ar fi călătorit împreună cu noi. Iar dacă ar fi fost o cloşcă, ar fi rămas acasă să-şi vadă de crătiţi.

Wladyslaw rîse. Cum putea ţine piept acestui copil nefericit şi răzgîiat?

— Nu mai plînge, măicuţă, îi spuse. Ai să te convingi că şi fără ajutorul cloştii am să te duc cîndva, poate că nu peste prea multă vreme, spre ţări frumoase şi îndepărtate.

---

[1] Neînţeleasă (fr.) (n.tr.).

Se scurseră zece ani pînă să fie Wladyś în măsură a-şi ţine făgăduiala. După războiul mondial, începu să lucreze la Afacerile Externe ale noului Stat Polon, făcu o frumoasă carieră şi, în cele din urmă, obţinu un post la Roma. Atunci, în ciuda pustiirilor pe care orice vizită mai lungă a mamei sale o lăsa în urma ei, Wladyś hotărî: „Róża trebuie să vadă toate astea. Acum probabil ca biata mea Róża are să se liniştească". Îndată ce se instalară într-un vechi palat din Piazza dei Piloti, o aduseră pe Róża la ei.

Ce-i drept, la început, vremea se scurse ca într-o vrajă. Róża se plimba – puternică, elegantă, la cei şaizeci de ani ai ei părînd ca de patruzeci – pe Corso Umberto, prin aleile din Pincio, de-a lungul podurilor de peste Tibru şi, cu glas tare, îşi vorbea singură, atunci cînd nu era nimeni să-i asculte vorbele pline de încîntare. Dealtminteri, Wladyslaw o însoţea pe cît îi sta în putinţă. Era mai puţin sensibilă la tablouri şi sculpturi, deşi dansatoarei de la Termele lui Diocleţian – aceea căreia, probabil,

viforul dragostei îi retezase capul ca măciulia unei plante – îi sărutase picioarele, întrebînd-o:

— Draga mea, dragă, unde se află acum minunatul tău căpşor?

Cel mai mult o interesa viaţa – natura, oamenii, aburul cald al trecutului. Cînd stătea pe Ponte Sant'Angelo, nu castelul îi atrăgea privirile, ci undeva, departe, în stînga, pilcul pinilor întunecaţi din spatele Vaticanului.

— Cît sînt de trişti! spunea. Aici cerul e ca safirul, văzduhul ca floarea, pe cînd pinii sînt trişti.

La Casa de aur[1] a lui Nero, nu zăbovi mai mult de un sfert de ceas.

— Grozavă plăcere să te strecori printre hrubele astea, bombănea, de ce i-o fi plăcut să trăiască şi să locuiască de parcă ar fi fost o cîrtiţă? între timp nătăfleţii aia în caftane roşii o s-o şteargă şi o s-apună şi soarele.

Se grăbea să se ducă iute îndărăt, în grădină, ca să-i privească pe învăţăceii unei şcoli monahale, dichisiţi în sutane de culori aprinse.

---

1 Domus Aurea, palat construit de împăratul Nero, după incendierea Romei în anul 64. Ruinele sale se afla la una din extremităţile Coliseului (n.tr.).

Îi plăcea s-arunce gologani în Fontana di Trevi[1] şi după aceea să se certe cu culegătorii de monezi; în bazilica Sfîntul Petru nimic altceva nu-i atrăgea privirile decît curcubeele iscate de cristalul candelabrelor şi chipurile prelaţilor rostindu-şi laolaltă breviarul în capelă. În Forum o impresionau tufele de lauri printre ruine, presărate cu acelaşi fel de flori pe care le văzuse ceva mai jos, săpate în frizele de marmură.

— Aceleaşi. Mereu aceleaşi. Şi vestalele le aveau la fel…

Gîndul că si în antichitate laurii înfloreau în mod identic o înduioşa pînă la lacrimi. Afirma că „abia acum crede cu adevărat că a existat acel cineva care a supt laptele de la lupoaică".

Se întreba neliniştită dacă, la ordinul cuiva, nu va fi smulsă rezeda sălbatică din templul lui Vespasian de pe Palatin[2], se străduia să-şi închipuie cum arătau rochiile de plimbare pe care le purta Augusta Popeea şi, aşezîndu-se pe băncile de piatră, ofta zicînd:

— Se vede că cei de atunci nu sufereau de dureri de şale ca Adam.

Fructele şi legumele necunoscute îi făceau o deosebită plăcere, învăţa cu rîvnă să răsucească pe furculiţă macaroanele lungi de un metru, ba îi învăţa şi chiar îi certa pe copii că n-o fac cu destulă îndemînare. În schimb, găsea că oamenii erau grozav de comici. De pildă, se înapoia acasă amuzată:

— Închipuiţi-vă că arn intrat într-o *latteria*. Mi se făcuse foame, nu ştiu cum. Am comandat un *caffè latte con burro*[3]. (Trebuie să le aminteşti întotdeauna să-ţi aducă burro, îşi închipuie că oricine mănîncă la fel ca ei chifle goale, ca un milog.) Dar ce-i drept, chiflele lor nu-s rele deloc. Aşadar stau şi mănînc, cînd deodată ce să vezi… Tranc, zdrang, pe trotuar – uşa bineînţeles deschisă. Cutremur să fie, ori ce-o fi? Mă uit… şi văd că dă buzna un pişicher, cu o haină din piele de capră pe el. A venit cu motocicleta, de aia e hărmălaie.

---

1 Cea mai cunoscuta şi mai monumentală fîntîna din Roma, avînd în nişa centrală statuia lui Neptun într-un car înaripat tras de doi tritoni. Conform legendei, turiştii care aruncă o moneda în bazinul fîntînii revin peste un an tot acolo (n.tr.).

2 Una din cele mai faimoase coline ale Romei, conform tradiţiei cea pe care Romulus a fondat cetatea. În timpul imperiului, împăraţii romani şi-au înălţat aici palatele (n.tr.).

3 Cafea cu lapte şi unt (it.) (n.tr.).

Are o flintă subţirică pe umăr. Parcă-i o frigare şi o pălărioară à la diable m'emporte[1]. Dar e ţanţoş. Ţanţoş nevoie mare şi gălăgios. Are şi un căţel, din ăla cu urechi clăpăuge… Zice că să-i dea numaidecît de toate! Iute şi degrabă! Că de nu, pleacă şi nici nu mai calcă pe acolo. Nu căţelul zicea astea, ci pişicherul. Ei, să-i vezi cum se pun toţi în mişcare şi cum începe vînzoleala. Aleargă de colo, colo, gata să-şi piardă nădragii şi tot timpul repetă: „*caccia, caccia*"[2]. Ce naiba o mai fi şi *caccia* asta a lor? Ciulesc urechea, ascult… şi brusc dă Domnul de mă luminez şi mă dumiresc: acest terchea-berchea în haină din piele de capră s-a pornit la vînătoare. De aia şi umblă aşa fudul. Cu frigarea pe umăr şi cu potaia după el… M-apuc şi-l întreb pe chelner, aşa cum ştiu, *comme une vache espagnole*, pasămite n-am înţeles nimic: „Ce-are să împuşte irodul ăsta şi unde

anume?” Odată văd că se înfoaie şi se burzuluieşte (pe aici la toţi le sare ţandăra din te miri ce) şi-mi desluşeşte: „Păsărele, zice, piccoli, piccoli… uite atîtica, şi mi-arată, cît palma… *Campania Romana*, zice, păsărele, *piccoli*, pif; paf, sînt foarte multe acolo”. Iar nătăfleţul nostru nu se învoieşte să se aşeze, ferit-a sfîntul. Enervat soarbe cafeaua, înfulecă pîinea, vezi bine ca să aibă vlagă în el să le ucidă pe acele *piccoli*. Iar căţelul stă smerit şi se uită la stăpînu-său cum îndeasă în el mîncarea, şi dă din coadă, sărmanul. Ei! În sfîrşit o iau din loc. Alte pîrîituri şi trozniturі, de-a dreptul necuviincioase, motocicleta e foarte necuviincioasă. Pe căţel îl vîră într-un coşuleţ fixat la spate şi din care nu i se mai zăreşte decît căpăţîna creaţă. Iar pişicherul meu cu frigarea se caţără în şa şi ţin-te, pîrleo! Iar în urma lui praf, zarvă şi duhoare. Acuşi începe şi zaiafetul cu *piccoli* păsărele în *Campania Romana*! Chelnerul se înapoiază umflîndu-se în pene. Mă aţinteşte cu mîndrie. Vrea să spună adicătelea: „Cască bine ochii, *signora forestiera*[3], ia te uită şi miră-te ce neam de viteji sîntem”.

Róża povestea făcînd fel de fel de giumbuşlucuri, imitîndu-l cînd pe pişicherul cu frigarea, cînd căţelul, roşie la faţă, răguşită de atîta rîs. În asemenea clipe copiii ar fi sărit şi în foc de dragul ei. În schimb pe Jadwiga o supăra veselia asta nestăpînită, la o femeie în vîrstă, masca atît de expresivă, strigătele prea tari şi vocabularul prea colorat. Doamna

---

1 În sensul de: cu obrăznicie (fr.) (n.tr.)

2 Vînătoare (it.) (n.tr.)

3 Doamnă străină (it.) (n.tr.)

Kasia avea şi ea umor berechet, clar un umor care se exprimă prin aforisme, care consta mai mult într-un comentariu amuzant decît în parodierea vieţii. Doamna K asia îşi făcea observaţiile glumele despre oameni şi întîmplări pe un ton scăzut, aproape la ureche, atenuîndu-le întotdeauna cu un zîmbet care părea să ceară scuze pentru îndrăzneală. Pasiunea actoricească, forţa comică agresivă a Różei, oare răstălmăcea realitatea preschimbînd-o într-o imagine jalnic de comică, i se păreau Jadwigăi jignitoare şi neplăcute.

Jadwiga se neliniştea, pe bună dreptate, ascultînd caricaturalele povestiri ale soacrei sale: Róża, sătulă de

comicării, era cuprinsă mai întii de apatie, apoi devenea mofluză. Începea să se plîngă de mîncăruri, de pardoseala rece de piatră, de mirosul de prăjeală... La numai două săptămîni după venirea ci îşi mută centrul de greutate al interesului de la Roma şi împrejurimile ei asupra noii gospodării a fiului său. Cîteva zile după sosire fusese împreună cu Wladyś şi cu nevastă-sa la o recepţie la ambasadă. Cu nasul ci micuţ, cu franceza excelentă, cu distratul ei: „Ce spuneţi, doamnă?" şi cu jaboul de dantelă veche, cuceri toate simpatiile. Acţiunile lui Wladyś urcară vertiginos. Dar Róża era nemulţumită:

— La noi acasă, pînă şi-ntr-un tîrg ca Boboliszki serveau îngheţată mai bună, afirma. Şi asta în toate zilele. Nu din cea pentru cardinali şi pentru marchizi. Asta să însemne a-ţi reprezenta ţara? Şi ce era cu lacheul ăla care avea un glas ca de berbec? Ce-or să-şi închipuie italienii despre Polonia?

Cînd primul val de fericire datorat Italiei trecu, cînd prima surescitare se potoli, ieşi la iveală grija Różei pentru „reprezentativ". Îşi frîngea mîinile din pricina mobilelor fiului, a garderobei nurorii ei, a purtării copiilor, a comportamentului servitorilor. Tot ceea ce mai înainte i se păruse nu numai îndestulător, dar chiar luxos ca mobilă sau mod de viaţă, – deşi pe plan ierarhic în situaţia lui Wladyslaw nu intervenise nici o schimbare – acum socotea că e o dovadă de sărăcie lucie. Cînd la Morawska Ostrawa, Wladyś şi soţia lui îşi comandaseră un serviciu de masă ieftin, cehoslovac, Róża încruntase din sprîncene spunînd:

— Nu trebuie aruncaţi banii pe fereastră. Cel mai bine te recomandă mintea şi sănătatea şi nu lustrul. Oricum nu putem amăgi pe străini, ei ştiu prea bine că Polonia e săracă. Jadwiga făcea mai bine dacă cumpăra cu banii ăştia o lampă

cu cuarţ pentru Krzysztof. Şi apoi cui vreţi voi să-i luaţi ochii? Acestor cîrnăţari?

La Roma dimpotrivă, nimic nu i se părea destul de strălucit şi destul de scump. După ce vizită Vaticanul, ceru să fie înlăturate din birou mobilele Biedermeyer ca fiind „marfă de duzină", întorcîndu-se din Piazza di Spagna se plînse că Jadwiga mai păstra, după o săptămînă, buchetul de mimoze „să sperie oamenii şi nu alta cu asemenea măturoi", jupîneasa vioaie si îndemînatecă deveni deodată „un dragon în fuste", iar copiii la

plimbare arătau „ca nişte bieţi orfani”. Îşi pierduseră parcă şi drăgălăşenia. Mijindu-şi ochii, bunica o privea bine pe Manitka, apoi îl chema pe Władyś.

— Uită-te bine la ea, nu ţi se pare că-i fuge un ochi? Ce-ar fi s-o duceţi la un oculist? Poate că se mai îndreaptă ceva?

La mezină, Zuzulka, se răstea:

— De ce umbli gheboasă? Toată lumea în parc mă întreabă dacă eşti infirmă. E o plăcere pentru mine să-i aud!

Cit priveşte caracterul netrebnic al lui Krzysztof, „îl avea zugrăvit pe chip şi compromitea Polonia”.

— Nimeni nu vrea să se joace cu el, şoptesc pe la colţuri „*polacco*, *polacco*” şi fug cît îi ţin picioarele. Se vede de la o poştă ce-i poate pielea.

Jadwiga, care nu-şi mai vedea capul de treabă cu instalarea în casa nouă, simţea că-şi iese din minţi auzind necontenitele bodogăneli. Dar, după obiceiul ei, abia dacă-şi trăda zbuciumul cu un tremur al mîinilor şi cu petele roşii din obraz. Wladyslaw se prefăcea că nu observă nimic, în speranţa că realitatea pe care el n-o lua în seamă va dispărea şi pentru ceilalţi, că ignorînd-o, o desfiinţează cu totul. La pretenţiile Różei nu răspundea nimic sau mormăia ceva în doi peri, o întreba ce impresie i-au făcut nişte monumente, făcea proiecte de excursii.

Prima recepţie oferită de Wladyslaw şi de soţia lui a fost pregătită într-o atmosferă de nervi şi agitaţie. Jadwiga se dădu bătută. În locul ei se ocupă de toate Róża. Prin urmare slujitorii şi copiii se smiorcăiau prin unghere şi cotloane, iar cheltuielile atinseseră sume astronomice. Wladyslaw, martirizat pe de o parte de impetuozităţile Różei, pe de alta de aerele de răbdătoare superioritate ale Jadwigăi, îşi neglija treburile la slujbă. Chinul acesta dădu însă roade excelente: aranjamentul casei, felurile de mîncare, îmbrăcămintea

gazdelor şi muriul cum erau dresaţi slujitorii alcătuiră un lanţ de succese orbitoare. Oaspeţii priveau în jur încîntaţi. Unii le făceau complimente. La început Róża tăcu. Pe umerii obrajilor i se iviră pete stacojii. Aşezată într-un fotoliu adînc, sucea şi răsucea lănţişorul Luizei, aruncînd priviri suspicioase în toate părţile. Cînd Jadwiga zîmbitoare tăcea onorurile casei, undeva în apropierea soacrei sale, Róża murmura:

— Acum îţi dă mîna să te fandoseşti, după ce tot greul l-au dus în cîrcă alţii în locul tău.

Saluta oaspeţii gravă şi demnă, şi primea cuvintele amabile ca pe un binemeritat omagiu. Unul dintre oaspeţi lăudă serviciul de porţelan din Baranowka; auzindu-l, Róża se strîmbă dispreţuitoare şi spuse:

— Bunică-mea, pe cînd era în surghiun, bea apă din ulcea de lut, şi-i pria şi-aşa…

Chiar atunci intră ambasadorul Poloniei. Oaspeţii făcură un cerc strîns în jurul lui, iar Róża se însufleţi. Cu gesturi şi semne abia perceptibile spre valeţi, manevră tăvile, paharele, dantelele şi florile, încît atmosfera sărbătorească atinse zenitul. Manitka, purtînd o crinolină albă, o cosiţă blondă răsucită în jurul capului şi avînd o frunte *à la Grottger*[1], înaripată de o pereche de sprîncene întunecate, se strecura printre oaspeţii italieni ca un vis exotic, iar Krzysio, tuns cu breton, intriga doamnele cu nasul lui acvilin, cu profilul lui sarmat. Erau admirate portretele străbunilor, îmbrăcaţi în contuşe, şi desenele lui Skoczylas atîrnate pe pereţi, erau executate preludiile lui Chopin, iar gurmanzii se delectau cu borş, cu votcă Zubrowka şi cu prăjituri preparate după reţetele uşuraticei Sophie. O stare de euforie provenind dintr-o fericită îmbinare de impresii, asezonate cu picanteria elementului străin se împărtăşi tuturor celor adunaţi. Oameni, vorbind în limbi străine, se adresau unii altora cu un duios respect, cu încredere. Expresiile „*Polska, Pologne, Polacco, Polish*” sunau emfatic.

Róża se lăsă înduplecată de rugăminţile musafirilor şi, acompaniată de Wladyslaw, cîntă *Mazurka* lui Apolinary

---

1 Grottger, Artur (1837-1867), desenator şi pictor. Tablourile sale şi-au cîştigat o mare popularitate datorită tematicii lor patriotice şi expresiei lirice şi realiste (n. tr.).

2 Skoczylas, Wladyslaw (1883-1934), grafician, pictor şi sculptor (n.tr.)

Katski[1]. Pe vremea aceea cinta rar. Repertoriul pe care şi-l alcătuise muncind singură în perioada anilor petrecuţi pe malul Volgăi, fusese părăsit de mult, acum cînd pierduse tehnica de odinioară, neglijînd exerciţiul, nu se mai încumeta să se apropie de piesele muzicale pe care şi le însuşise conştientă fiind de

puterile ei. Dacă era vorba să rişte, nu putea risca decît străfulgerările mărunte din vremea lui *maestro* din Varşovia. „Bucăţile de succes” cu care se producea odinioară la serbările de la primărie, „ea cea dinţii protagonistă a viorii de la Conservatorul local", „eleva personală” a maestrului; acele „bucăţi” a căror interpretare i se urca la cap ca vinul. Iar *maestro* lăuda vîrtejul acesta. Îi spunea făcînd plecăciuni şi răsucindu-şi mustaţa ascuţită:

— Aşa, aşa, *du sentiment, ma belle Rose*!... La doisprezecimi, la şesimi, la triluri si la arpegii se pricep specialiştii, în schimb, *le public* e gata să-i ierte orice fel do falsete mai ales unei atît de tinere şi de frumoase artiste, dacă lucrarea e interpretată cu foc! Du coeur, du coeur avant tout. Iar la urmă, uite, în felul ăsta, cu un gest pătimaş să desprinzi arcuşul de pe strune şi o clipă să zăboveşti cu braţul ridicat. Uite-aşa... Şi să-ţi arunci buclele de pe frunte, şi nu uita zîmbetul... Perfect. *Le public adore ça, ma belle Rosalie...*

Mijloacele de a evita şi de a atenua dificultăţile tehnice erau o comoară pe care Róża o datora şcolii din Varşovia. De aceea la bătrîneţe putea reveni doar la muzica „studiată” sub conducerea maestrului. *Du coeur*, de asta nu ducea lipsă nici cu trecerea anilor; şi cu toate că nu-şi aruncase buclele de pe frunte, şi nici nu străfulgerase cu umerii ei goi, interpretarea de atunci, la Roma, mişcase publicul. Fusese felicitată, col ce-o ascultaseră erau încîntaţi. În sfîrşit, ambasadorul, apropiindu-se să-i sărute mîna, îi spusese emoţionat:

— Nu ştiu cum să vă mulţumesc, stimată doamnă... Ce ton, un sentiment cu adevărat polonez. Contele X. (nu ne e din cale-afară de binevoitor, e căsătorit cu o nemţoaică)... iată că pînă şi contele X. avea lacrimi în ochi. Stimată doamnă, aţi putea aduce mari servicii propagandei poloneze!

Róża se lumină la faţă.

— Aşadar şi dumneavoastră, domnule ambasador, socotiţi că e vorba de sentiment? De sentimente poloneze şi pentru Polonia, nu? îl întrebă. Poate şi de „slava numelui

---

1 Katski, Apolinary (1827-1879), violonist polonez, elevul lui Paganini,si compozitor. A întemeiat Conservatorul din Varşovia (n.tr.).

de polonez”, nu? rîse exagerat de tare. Aşa îmi spunea odinioară şi maestrul meu, cuvînt cu cuvînt.

Ambasadorul clipi din ochi uluit, iar Róża continua:

— Sentiment? Domnia-voastră îi spuneţi sentiment polonez, iar eu am să vă spun că pentru asemenea *fanfaronadă poloneză* mi-am stricat eu viaţa. Aş fi putut fi o mare, mare artistă, de n-ar fi fost făloşenia asta a voastră.

Îşi rosti filipica în franţuzeşte cu un glas ţipător şi surescitat. Oaspeţii care se îmbulziseră s-o felicite făcură un pas îndărăt, mutrele lor emoţionate nu-şi mai aveau rostul, se priveau neliniştiţi încercînd să se lămurească. Wladyś, alb la fată, se desprinse din mulţime şi rosti tare, astfel încît să-l audă toţi din jur:

— Ştiţi, domnule ambasador, mama mea nici pînă azi nu l-a iertat pe primul ei profesor de vioară, January Badski, pentru lipsa lui de conştiinciozitate… Într-adevăr i-a stricat cariera!

Ambasadorul deveni repede stăpîn pe situaţie.

— Ei da, replică plin de politeţe, înţeleg prea bine amărăciunea doamnei, artiştii sînt întotdeauna atît de sensibili la adversităţile soartei… Dar se zice că şi Paganini ar fi stricat uneori cariera elevilor săi.

Îi mai sărută o dată mîna Rózei.

— Oricum, vă mulţumesc încă o dată pentru frumoasele impresii şi nu numai pentru cele muzicale. Mi-a spus soţia lui Wladyslaw cît datorează recepţia de astăzi, atît de strălucită şi de autentic poloneză, amabilelor dumneavoastră strădanii.

Róża zvîcni ca lovită în inimă:

— Cum aţi spus? „Soţia lui Wladyslaw?” *Grand merci* pentru protecţia soţiei lui Wladyslaw! Dacă vreţi să ştiţi, seara asta nu a fost o seară poloneză, a fost seara *mea*! Da, exclusiv a mea. Şi proiectul şi execuţia. După asta, soţia lui Wladyslaw nu are decît să organizeze seri poloneze – la care Krzys şi Zuzia au să joace un Krakowiak[1].

Salută din cap şi se îndepărtă în mijlocul uluielii generale. Acea seară «romană o pierdu aproape cu totul pe Róża în ochii fiului ei. Nu-i putea ierta cît de tare îl nedreptăţise. Dealtminteri, chiar a doua zi maică-sa le puse în vedere data plecării ei, afirmînd că s-a săturat pînă peste cap de „bunătăţile otrăvite” cu care o tratează fiul ei.

---

[1] Cîntec şi dans popular polonez, (n.tr.).

În casă se înstăpîni atmosfera obişnuită, din jurul persoanelor bolnave de moarte. Copiii umblau pe vîrfuri, toată lumea avea gîtul uscat, tresăreau la cel mai mic zgomot şi nu făceau nici un fel de proiecte – aşteptau.

Róża umbla prin apartament fredonînd; părea să nu bage de seamă spaima pe care o trezea în nepoţii ei, la masă continua să facă mofturi, se răstea la jupînească, acuzînd-o că-i neîndemînatică şi dispărea în nesfîrşite plimbări. Acum nu o mai însoţea nimeni, rătăcea singură prin oraş. Înapoindu-se din expediţiile ei, se ivea în încăperea unde se afla vreunul din membrii familiei, sau măcar unul dintre slujitori, şi începea să povestească. Ce plăcut a fost, ce lucruri excepţionale, de nimeni cunoscute pînă atunci, văzuse ea, cit de amabili se arătaseră cu dînsa paznicii muzeelor şi trecătoarele cu totul străine, ce tablou frumos, al unui anonim, descoperise, cu mult mai frumos decît pînzele renumite, şi cum soarele aşteptase să apună pînă ce a ajuns ea pe terasa vilei Medici. Cuvînta astfel stînd în picioare; le aducea la cunoştinţă ca pe nişte evenimente însemnate care nu sufereau amînarea şi trebuiau numaidecît comunicate… Cei de faţă tăceau. Atunci îşi scutura gîtul, lua în mînă o carte sau o partitură şi cu această pradă pleca. Relativ multă vreme petrecea la ea în cameră, unde nu se prea ştia cam ce poate face. Copiii, de cînd se mutase acolo bunica, venind s-o poftească la masă, se uitau cu mare curiozitate prin încăperea ce le era prea bine cunoscută, ca prin peştera unui vrăjitor, cu teamă şi cu curiozitate. Sertarele, valizele, toate erau încuiate. Cu toate astea, Róża se uita nemulţumită la privirile cercetătoare ale nepoţilor ei.

— Ce vreţi, ce poftiţi? îi întreba. Ce lucruri nemaipomenite credeţi că se află aici? Mi-aţi spus pentru ce-aţi venit, acum plecaţi. Ce firi curioase!

Într-o seară, Wladyslaw trecînd prin hol – era după cină, pe maică-sa n-o văzuse de dimineaţă, în ziua aceea ceruse să i se aducă mîncarea în cameră – se opri la uşa Różei. Pe sub canat se strecura o şuviţă de lumină – nu dormea, Nelinişitea, tristeţea îl împunseră în inimă. Are să intre la ea, vor pălăvrăgi, îi va privi profilul amarnic şi neînduplecat, vor rîde puţin, se va întrista niţeluş… Ba nu. Mai bine nu. De ce să mai lege iar firele rupte?

Nicicînd înţelegerea cu Róża nu va fi mai trainică decît firul de păianjen. De ce să se străduiască şi pe urmă iar să regrete. Era gata să plece cînd deodată auzi un foşnet… Róża rostea cuvinte răzleţe,

94

apoi îngînă un cîntecel, în sfîrşit… un lucru prea bine ştiut: hohotul ei de plîns pătimaş! Wladyś împinse uşa.

Róża stătea în genunchi în faţa canapelei, cuprinzînd cu braţul nişte obiecte mici, sprijinindu-şi capul de muchea mobilei. Nici nu tresări cînd se apropie de ea, lacrimile ei îi umeziră lui tîmplele: foşnetul mătăsii, o căldură plăcută, uscată, mirosul violetelor de Parma şi acea altă aromă cu totul personală, emoţionantă, proaspătă ca parfumul propriei lui copilării. O cuprinse în braţe, îi sărută umerii scuturaţi de plîns:

— Mămico, mămico, nu se poate aşa…

Se sculară în picioare deodată, se aşezară pe canapea. Róża îi şopti:

— Bagă de seamă, pentru Dumnezeu, ai să le striveşti…

Împinse repede în lături nişte obiecte. O întrebă:

— Ce ai acolo, iubito?

— Ce să am? Nişte trădări. Numai cu trădările m-am ales…

Wladyś apropie lampa şi văzu cruciuliţa pe care i-o luase înapoi lui Michal, după ce-o rupsese cu el; arcuşul pe care i-l oferise Sarasate, o buclă din părul răposatului Kaziuczek, fotografia de logodnă a lui Wladyś.

— Uite, stau aşa ore întregi şi mă uit la aceşti trădători. Mi se frînge inima dacă măcar vreunul dintre nepoţi ar veni şi m-ar mîngîia pe cap! Dar asta nu se întîmplă. Vin şi se uită la tine ca la o arătare, ca la un om bătrîn… Ehe, bătrîneţea!

A doua zi Wladyslaw o duse pe maică-sa la Ostia[1]. Şoseaua era neagră, strălucind de rouă, iar văzduhul mirosea a flori, a Tibru şi a benzină – Róża strălucea de fericire. Ori de cîte ori era ajutată să-şi învingă mînia, viaţa o bucura de parcă i-ar fi fost din nou dăruită, din nou plină de nădejdi. De teamă că peisajul pe drum nu are să-i placă maică-si, Wladyslaw îi tot făgăduia întruna:

— Deocamdată nu e nimic, dar ai să vezi cît e de frumos pe malul mării. Iar Ostia Antica e o minune, o adevărată minune. Róża îl lovi uşor peste mînă.

— Ce tot le găseşti cusur la toate? Margaretele astea

galbene nu sînt oare o minune? Şi viţa asta de vie galbenă?

---

1 Localitatea Ostia, din apropierea Romei, al cărei nume provine de la latinescul ostium, gura fluviului; odinioară Tibrul ajungea pînă la oraş, înainte de a se vărsa în Marea Tireniană. Ostia e renumită pentru aşezarea sa pitorească şi monumentele antice (n.tr.).

Şi rîndunelele? Şi văzduhul? Şi acest chiparos? Şi mutriţa la de băiat de treabă? Ce alte antichităţi ne mai trebuie?

în staţiunea Ostia se plimbară mai întîi pe faleză, inspirînd mirosul de alge şi sare ale întinderilor necuprinse. Róża nu vru să se aşeze pe nisip, în schimb ronţăi cu încîntare boabele de culoare roşie aprinsă care se vindeau în pungi de hîrtie pe plajă – *framboli di mare*. După ce străbătură un lung bulevard, cotiră pe ţărm, spre adînc, se înfundară în pădurea de pini din jur. La fel ca odinioară, dincolo de bariera oraşului polonez, se puteau aşeza într-o poiană şi se puteau desfăta cu mirosul de răşină. Doar că în jur, în locul garofiţelor albe, creşteau tufe de iarbă-neagră cu flori inari cit nişte clopote. Marea foşnea în vale, o fată care păştea caprele cînta *Giovinezza*, pe cer lunecau nori roşietici ca pînze de corăbii în soare, un cocoş mare, cafeniu, stătea în mijlocul drumului lopătînd din aripi.

— *Gallus Romanus*, zise Wladyslaw zîmbind.

Róża privi cu mai mare atenţie creanga de iarbă-neagră, care-i atingea genunchii, înălţă capul şi strălucirea cerului îi izbi ochii, nările îi fremătară.

— Ah, cît e de diferit aici! Cu totul altfel! *Framboli di mare*, şi tufe uriaşe de iarbă-neagră. Şi cocoşul ăsta gallus. Dragă Wladyś, continuă luînd mîna fiului ei şi apăsîndu-şi-o pe buze, prin urmare, Wladyś dragă, m-ai scos de acasă, m-ai dus în lume. Uite că am apucat să văd şi o altă lume. Îţi mulţumesc.

Petrecură toată ziua, hoinărind alene prin Lido[1]; abia pe scară ajunseră la săpăturile din Ostia, lingă poarta oraşului mort. Mai erau doar puţini vizitatori, portarul le. Dădu drumul cu neplăcere să intre, grăbindu-i: „*Ma presto, presto, signori*”. Trecură pe lingă nişte sarcofage, nişte pietre mortuare şi ajunseră pe *decumanus*[2]. Trotuarul pietruit ducea printre ruine spre amurgul avînd paloarea toamnei. Mergeau drept înainte, lovind tare cu tocurile, drumul cînd se lăţea, cînd se îngusta, în

unele locuri se preschimba în zăgaze printre ghizdurile bazinelor, în alte locuri străbătea pieţe, ori forumuri năpădite de iarbă, unde se înălţau chiparoşii ca nişte flăcări negre, iar goliciunea lăptoasă a coloanelor lumina amurgul. Din loc în loc, cîte o Victorie înaripată,

---

1 Localitate balneară moderna în apropierea imediata a Ostiei (n.tr.).

2 Via del Decumano Massimo, cu o lungime de 1200 de metri, de unde se începe în mod obişnuit vizitarea Ostiei (n.tr.).

fără chip, sau o mască fără trup, încremenită, cu o expresie avidă – înlănţuite în sfărîmături de marmură – păreau să continue chinurile lui Tantal.

Se auzea susurul apei picurînd în bazinele acoperite do muşchi. Numeroase scări, largi, cu, treptele mîncate, duceau în pragul unor case care încetaseră să mai existe ca locuinţe; urcîndu-le, ajungeai în cer, în acest amurg palid, întunecat de pini. Casele fără uşi şi fără locuitori, deschise ca nişte cădelniţe, în locul mirosului de mîncare şi de muncă răspîndeau parfum de verbină. O luară pe străduţe lăturalnice, se opriră în spărturile zidurilor năruite, în mijlocul pardoselilor de mozaic, lingă nişele din care zeii dispăruseră, în faţa altarelor larilor locali. Peste tot domneau indivizibil cicadele. La Termopilium, pe o tejghea de marmură, se tîra un şarpe, iar la casa Dianei, pe balcon, se plimba un porumbel făcînd plecăciuni. Ajunseră, în sfîrşit, la teatru şi se aşezară pe una din băncile cele mai de sus ale amfiteatrului. Şirul de coloane de pe scenă părea să se clatine în văzduhul limpede, atît erau de zvelte acele trunchiuri de marmură. În vale, la picioarele templului lui Ceres, o siluetă de piatră, într-o tunică splendid drapată, înălţa braţul într-un gest ca de rugăciune sau poate doar cochet. Dîre liliachii şi aurite pluteau dinspre soare-apune. Nici vorbe, nici sentimente, ziua pierea scufundîndu-se în amintiri. Róża, cu degetele împreunate, privea scena pustie pe care se desfăşura trecutul. Privirea ei la început caldă, luminoasă, devenea rece, se îmbiba de beznă. Încetişor lăsă capul în jos.

— Da, da, fiul meu, spuse, uite că am venit. Mi-am văzut visul cu ochii. Am ajuns nu numai în altă lume, dar şi în alte vremuri. Şi ce-am făcut cu asta, spuse întorcînd cu violenţă faţa

spre Wladyś, cu ce m-am ales? Are să-mi fie oare mai uşor? E frumos, ce-i drept. Dar e trist, cit e de trist! Au murit, mor, vor continua să moară. Indiferent unde şi cînd, să mori. Este întotdeauna şi peste tot la fel de îngrozitor!… Mi-am închipuit că într-o ţară minunată ca asta, unde la sfîrşitul lui octombrie serile sînt calde ca în iulie, unde pe morminte oamenii stau şi se sărută, iar din morminte răzbate mirosul de verbină…. Îmi închipuiam că aici moartea nu este înspăimîntătoare! Vai, Wladyś al meu, oriunde şi întotdeauna o cumplită, cumplită pentru omul care s-a născut şi nu a trăit. N-a trăit deloc! Înţelegi tu – *n-a trăit!*

97

Se smulse de pe banca, şi, palidă, tremurîndă, stătu pe fundalul acelei seri blînde contopindu-se cu chiparoşii, apoi îl întrebă:

— Wladyś, cum am să pot muri dacă n-am trăit deloc?

X

DIN SEARA DE LA OSTIA TRECURĂ

cîţiva ani, în cursul cărora Wladyslaw se eliberă de Róża. Îşi încheiase cu ea socotelile la Roma printr-un semn de egalitate, orice alte servicii pe care i le făcea, le socotea nişte generoase favoruri. Pentru poezia copilăriei sale nefericite, pentru că îi trezise gustul unei vieţi grele şi al unui mod de a gîndi independent, pentru muzică – îi plătise cu nevroza Jadwigăi, cu voiajul în Italia, cu complicaţiile în propria lui carieră. Aparent totul rămăsese ca mai înainte. Mamă-sa îl vizită şi la postul lui ulterior din Królewiec. La fel ca odinioară purtau o corespondenţă bogată, aveau loc petreceri comune, vizite festive ale fiului în casa părintească. Dar atitudinea lui Wladyś faţă de Róża trecu în categoria gesturilor care ţin de un ritual şi sînt lipsite de o semnificaţie personală.

Wladyslaw se convinsese definitiv că nimic în lume nu o putea îndupleca pe Róża, că nu există nicăieri un loc pe care ea să-l recunoască drept fericit şi nici un timp în care să se simtă liniştită. Era cu conştiinţa împăcată: după ce făcuse tot ce fusese în stare, o ştersese din viaţa lui pe Róża: o păstrase numai pe mamă. O mamă deseori iresponsabilă, primejdioasă pentru cei din jur, căreia trebuia să-i poarte de grijă, dar care în

primul rînd trebuia izolată. Tatăl ieşise la pensie. Marta se măritase. Wladyslaw îi trimitea maică-si bani cu mare regularitate, asigurîndu-i bunăstarea şi tratamentele. Pe terenul propriului său cămin însă îi limitase atît de strict accesul, încît abuzurile ei deveneau imposibile.

Róża acceptă noua stare de lucruri fără să crîcnească. Părea să nu observe schimbările intervenite în propria ei situaţie. Devenind, odată cu anii, tot mai sensibilă la confort şi bucătărie aleasă, care – în aceiaşi ani – atinseseră în gospodăria fiului ei un nivel tot mai înalt, cînd venea în casă la Wladyslaw, se deda lăcomiei şi nenumăratelor

98

îngrijiri de igienă corporală. Între persoana ei şi Jadwiga desfăşurase un fel de draperie opacă, pe care o dădea în lături numai în cazul unor treburi concrete.

— Jadwigo, spune să-mi aducă un pahar cu lapte nefiert.

Sau:

— Jadwigo, la mine în cameră trage de la fereastră… Acestea erau singurele teme ale relaţiei directe intre ele. Copiilor, îndată ce trecea pragul casei, le înmîna cadourile şi nu se mai interesa de nici unul dintre nepoţi pînă în clipa plecării, cînd se uita cu multă grijă dacă i-au adus flori. Şi cu Wladyslaw. Stătea prea puţin, avînd timpul ocupat cu lucru de mină, plimbări, masaje, mese. La termenul stabilit pleca fară părere de rău, salutată cu uşurare şi multe plecăciuni. Un asemenea *modus vivendi* părea să corespundă ambelor părţi, iar Adam respira şi el mai în voie de cînd Róża pierduse prilejul unor manifestări, care lui îi produceau ameţeli de teamă şi ruşine.

Străina… oare să-i fi sunat ceasul ultimului surghiun?

Wladyslaw, tatăl unei fiice acum adultă, soţ mulţumit al unei femei iubitoare, cavaler a diverse ordine; un om care-şi alesese singur soarta şi nu se plînsese niciodată de ea – Wladyslaw aflîndu-se la zenitul vîrstei lui, în faţa acestei mame inumane şi fantastice, simţi brusc că viaţa lui conţine o rană necicatrizată, Şi că moartea Rózei va zgîndări din nou aceeaşi rana.

Se sperie pinä în adîncul fiinţei lui. Maică-sa vorbea cu un glas ciudat, ceţos, ca de la o mare distanţă, din adîncul presimţirilor, din pragul tainelor necuprinse:

— Iar acolo, cînd va veni vremea, vor spune: nici aici nu-i

loc pentru o străina…

Nu va îngădui ca nevăzutele tărîmuri s-o răpească! Şi-o închipuia pe maică-sa în poiana raiului, ridicîndu-şi marginea rochiei cu o expresie de neîncredere şi silă. Mai tîrziu, în preajma focului aprins din iad, curioasă, plină de entuziasm, cu nasul încreţit copilăreşte din pricina mirosului de smoală. Şi mai tîrziu încă – alungată. Rătăcind pe întinderi fără cuprins, fară culoare, informe. Într-un fel de nefiinţă blestemată! O vedea neajutorată şi răzbunătoare, călcînd pe ceva ce nu putea fi străbătut, izbind cu pumnul în ziduri inexistente, strigînd vorbe necuviincioase. Se strădui să alunge aceste vedenii mitologice şi să recheme unica imagine care i se părea a fi imaginea

99

morţii fericite: trupul întors în ţărînă. Dar nu putea! Îi era cu neputinţă să afle pentru Róża un loc în pămînt. Îşi amintea strigătul ei atunci la Ostia: „Cum am să mor, cînd n-am trăit deloc?“ Şi-şi spunea că pămîntul nu se va învoi să primească trupul care nu cunoscuse viaţa.

Palid la faţă, tremurînd de spaimă, se repezi la Adam:

— Tata, spune-mi adevărul. Ce are mama? Trebuie s-o salvăm! E foarte bolnavă?

Adam desfăcu braţele a neputinţă.

— Nu ştiu… Mama s-a enervat ca de obicei din cauza mea. Din cauza papucilor, că nu i-am îmbrăcat cum trebuie. Că am degetele ca nişte surcele. Iar mai tîrziu Zbysio n-a spus „bună ziua”… Asta-i tot.

Dar Wladyslaw nu se lăsa liniştit..

— Ştiu bine că n-avem voie s-o enervăm! Trebuie să ţinem seama cum e ea. Doctorul Gerhardt a spus că orice enervare îi poate fi fatală. Eu sînt de vină, numai eu sînt de vină! Trebuia să fiu mereu alături de ea şi am părăsit-o…

Róża îşi scutură gîtul, tuşi, răsuflă o dată adînc şi vorbi cu vocea ei cea mai firească, sonoră, limpede:

— De ce vorbiţi de mine de parcă n-aş mai fi? Încă n-am murit. N-ar fi mai bine să mă întrebaţi pe mine ce am?

Toţi se întoarseră în direcţia ei. Doar Jadwiga lăsă iute capul în jos, ascunzînd un zîmbet batjocoritor: iată, pentru a nu ştiu cîta oară, nefericitul, incorigibilul Wladyś, dă peste isterie acolo unde cu tot dinadinsul vrea să vadă drama unui suflet ieşit din comun. Wladyslaw se aplecă cu duioşie asupra mamei sale.

— Păi atunci de ce ne sperii, reao? Spui fel de fel de grozăvii, arăţi nu ştiu cum… şi pe urmă deodată, poftim, uitaţi-vă la ea – înveselit îi chemă pe cei de faţă drept martori. Arată din nou normal în felul ei, ca o roză. Şi vorbeşte atît de frumos. Hai, mămico, mai spune-ne ceva.

Róża rîse. Ridurile ei îşi luară zborul de la gură pe obraz în sus, pieriră în şuviţele cărunte de deasupra frunţii; nu i se mai vedeau decît cele două gropiţe din colţul buzelor şi dinţii strălucitori.

— Ca de obicei domnul jurist, drăguţul de el, e un prostănac! S-a speriat că maică-sa are să plece ad patres, iar aceştia n-or s-o lase să le treacă pragul… Să vezi atunci dandana! Şi n-a băgat de seamă cînd am spus: poate. Poate îmi vor aduce la cunoştinţă: nu e loc… Sau poate că nu-mi vor aduce asta la cunoştinţă. Cine ştie ce are să se mai întîmple

100

cu mine? Poate cu am sa ajung să-mi merit locul de veci. Că doar *vremea aceea* încă n-a venit! Ori zice careva dintre voi c-a venit?

Se uită la toţi bănuitoare. O undă ele spaimă îi străbătu privirea.

— Cine zice? V-a şoptit ceva Adam în antreu?

Negară toţi cu violentă, aşa încît se înveseli din nou.

— Dacă nu, am să-mi ţin şi eu gura, şi n-am să vă spun cum s-a comportat mieluşelul ăsta blînd.

Adam gemu:

— Las-o încurcată, Elcia… Mai bine explică-i lui Wladyslaw de ce m-ai pus să-l chem.

— Şi fără să-mi aduci tu aminte am să-i explic. Dar şedeţi, de ce vă aţineţi aşa ca nişte chiparoşi pe un sarcofag? Iar sarcofagul… iată – se sculă uşor de pe canapea – are nevoie de o batistă. Unde mi-e poşeta?

Se repeziră toţi să-i caute poşeta. De astă dată Adam a fost acela care şi-a amintit undo a văzut poşeta şi a descoperit-o cel dintîi; se afla sub un fotoliu, de unde o ridică şi o înmînă soţiei lui. Róża îl apucă de mînă.

— Ia te uită, ce întîmplare. Adam a găsit-o. Să însemnăm data pe răboj.

Adam se chirci, ea îi cuprinse capul cu mîna şi-l sărută pe frunte.

— Îţi mulţumesc, Adam, iţi mulţumesc, prietene.

— Lasă, bine, ce te-a apucat? Mă rog, iartă-mă. Era atît de tulburat, încît se topea de bucurie; neştiind ce spune, aruncă o privire ruşinată Jadwigăi, care întoarse capul. În schimb Róża strigă:

— Uitaţi-vă la el. Mi-a făcut un serviciu şi acum îşi cere scuze! Aşa e el. Parcă eu nu ştiu că are o inimă de aur? Poate că nimeni nu-l preţuieşte aşa ca mine. Dar ce să-i faci? Ceasul cel rău…

Se posomori, dar alungă repede gîndurile triste.

— Ce să-i faci, acum e prea tîrziu. Noroc că şi-a găsit-o pe Kwiatkowska aceea.

Adam îşi dregea glasul, Wladyslaw şi soţia lui se foiau neliniştiţi.

— Nu-ţi mai scutura gîtlejul, Adam, îl ţintui ea. Am spus-o fără nici o intenţie rea. Tu eşti mulţumit, eu sînt mulţumită, păcat că nu ne-am dumirit mai devreme. Dar *mieux vaut tard que jamais*. Azi m-a enervat. Adam şi băiatul ăsta obraznic al Martei… Mi-am ieşit din fire, e adevărat, dar numai fiindcă pentru mine e foarte dureros… Se strîmbă gata de plîns, dar îşi stăpîni emoţia. Foarte dureros ca nimeni nu bagă de seamă. Doar eu m-am schimbat…

Aruncă o privire soţului, fiului, Jadwigăi o privire cercetătoare, rugătoare.

— M-am schimbat mult de tot. Şi toţi se poartă cu mine de parcă aş fi aceeaşi. Chiar azi de-dimineaţă vin la Marta, la fiica mea, am vrut să-i spun ceva foarte important. Ieri a trecut pe la mine pentru o clipă… şi a fugit numaidecît. Eu nu i-am spus nimic, nu i-am făcut nici un reproş şi nici n-am reţinut-o, deşi mi-e tare urît singură. Să nu auzi decît radio şi zgomote străine dincolo de pereţi. Să brodezi tot timpul, te dor ochii. N-am oprit-o. I-am spus numai: „Marta dragă, mîine vin la tine, pe la unsprezece. Fii te rog acasă”. Vin calmă, senină, fără pic de supărare în suflet. Cînd colo, casa pustie, n-o găsesc decît pe slujnica asta obraznică, încercînd să se lege de mine ca să facă mizerii mamei. Mi-a fost tare neplăcut. Îmi spun: acuşi telefonează fii-mea, pînă să-mi piară buna dispoziţie are să-mi ceară scuze: „Vin numaidecît mamă”. Dar n-a sunat. În schimb telefonează Adam. Dacă măcar s-ar fi bucurat că m-a auzit la telefon… El însă nimic, întreabă doar de fiică-sa. Şi asta-i neplăcut, dar încă nu spun nimic. Îl chem să vină, fiindcă i-am

croşetat nişte papuci călduroşi. Poftim, spuneţi şi voi, aveam dreptul să sper că va băga de seamă? El stă toată ziulica împreună ca Kwiatkowska aia a lui, şi la teatru se duce cu ea, şi la biserică tot cu ea, iar de mine nici că-i pasă. Eu stau două săptămîni încheiate, îmi stric bruma de ochi ce mi-au mai rămas şi îi croşetez lui papuci – pe cînd lui nici nu-i pasă de mine, şi nu întreabă decît de fiică-sa, eu îl poftesc să vină şi îi dăruiesc papucii. E o schimbare, nu? Ar fi observat pînă şi un orb că s-a petrecut o schimbare importantă. Şi ce credeţi? Vă închipuiţi că măcar a tresărit? Aş, de unde!

Se adresă soţului care de la o vreme tot ofta cu jale:

— N-ai de ce să oftezi, Adam, înţelege că eu nu te acuz, eu mă justific în faţa ta, în faţa fiului meu… Şi în faţa nurorii mele, adăugă peste o clipă cu efort. Ei da, mi-a mulţumit, chiar foarte mult. Imediat s-a apucat să-i încerce! Şi ca de obicei îmi face temenele şi-mi sărută mîna. Dar să mă întrebe: „Ce s-a întîmplat cu tine? Ia să te văd, femeie, parcă eşti alta, schimbată! Ce taină, ce vrajă te-a preschimbat în om?” Da’ de unde. El tot ca pe vremuri. Încearcă papucii, e încîntat, îmi mulţumeşte. De parcă ar fi fost un lucru firesc! De parcă n-ar fi avut

nici o însemnătate. Dragii mei, voi îmi ştiţi firea, îmi cunoaşteţi viaţa. Mai cu seamă tu, şi pe tine te şi întreb, Wladyś: puteam eu să nu mă supăr, să nu-mi vină să înnebunesc? El zice: „Maică-ta s-a enervat că n-am încercat papucul cum trebuie…” Nu de papuc îmi arde mie şi nici de mîinile lui – deşi tare nu pot să sufăr mîini din astea, ca de lemn, ci de orbirea lui. Că niciodată nu vede în mine ce-i mai important!

Obosise, gîfîia, se aşează cu mina la inimă. Adam cu ochii în tavan, înălţă din umori. Wladyslaw se grăbi s-o liniştească:

— Nu te irita, mamă, te rog! N-ai dreptate cînd spui că nimeni n-a băgat de seamă. Eu şi Jadwiga în ultima vreme sîntem foarte neliniştiţi… Sufocările astea ale tale, petele roşii de pe obraz, nu-mi plac deloc. Boala e o vrajă rea! Dacă trebuie să fii buna şi înţelegătoare cu preţul sănătăţii tale, atunci mai degrabă fii rea, mamă…

Glumea, înfăşurînd-o pe maică-sa, cu şalul, sărutîndu-i mîinile. Róża îi primea alintările fără avînt. Era cît se poate de limpede că vorbele fiului nu-i făcuseră plăcere, în ochi i se ivi mirarea, apoi neliniştea… Îl împinse în lături pe Wladyslaw şi se

repezi la oglindă.

— Ce spui? Pete roşii? În ultima vreme am pete roşii? Ei, nu cred, pete roşii sa fie? Îşi apropiase obrazul de luciul oglinzii. S-ar putea să fie. Dar sînt trecătoare.

Brusc lăsă braţele în jos, – într-un gest de mare oboseală.

— Mă rog, fie şi aşa. Acum e totuna. Fie şi. Pete roşii, în orice caz trebuie să mă duc la Królewiec.

Ceilalţi trei scoaseră în acelaşi timp strigăte de uimire:

— La Królewiec? Pentru ce?

Róża se aşează din nou, pocnindu-şi palmele.

— Curioşi oameni, zău aşa! Cum să mă înţeleg cu ei? Ziceţi că vedeţi în mine boala, nimic altceva decît boala, nu-i aşa? După părerea voastră asta e toată pricina schimbării, nu?

Li se uita în ochi, parcă sperînd – cu restul puterilor – o dezminţire. Nimeni n-o contrazise, deşi pe obrazul lui Adam şi ai lui Władyś se vedea limpede dorinţa de a înţelege noul capriciu al Rózei, de a-i ghici intenţiile. Adam murmura ceva nedesluşit, Władysław se foi îngrijorat, singură Jadwiga nici nu încerca măcar să înţeleagă, gîndurile ei şi zburaseră în altă parte.

Róża rîse sec.

— Prin urmare, dacă e vorba de boală, trebuie să mă caut... Şi cred că de vreo zece ori, numai în cursul zilei de astăzi, am auzit de la voi numele doctorului Gerhardt... Şi unde oare se află el? Nu la Królewiec?

Se stîrni o mică mişcare.

— Da, desigur, bineînţeles, ai dreptate. E un medic excelent. Data trecută, te-a sfătuit foarte bine. Ai şi încredere în el, iară îndoială trebuie neapărat să te duci să-l vezi.

Adam, fericit ca întotdeauna cînd pasiunile şi tainele Rózei coborau la nivelul unor cereri şi proiecte de rînd, şi începuse să caute banii în portofel. Władysław îşi frecă mîinile, pînă şi Jadwiga dădu din cap aprobator. Róża însă nu-i slăbea din ochi. Buzele, adineaori strînse într-o schimă plîngătoare, aveau acum expresia dură a ironiei, iar ochii i se umpleau încetişor de tristeţe.

— Am cerut să te cheme, Władyś dragă, îi aduse în sfîrşit la cunoştinţă, ca prin relaţiile tale să-mi înlesneşti plecarea imediat la Królewiec. Trebuie să-l văd pe doctorul Gerhardt.

Władysław răsuflă uşurat din adîncul inimii.

— Dar, mamă dragă, nimic mai uşor. E perfect! Se face chiar mîine. Asta se rezolvă într-o singură zi, mai ales cînd e vorba de medic. Cred că ai să poţi pleca poimîine chiar. Dar e bine oare să pleci singură? Eu, din păcate, nu pot veni. Ce-ar fi să te duci cu tata?

Róża se smulse de pe scaun.

— Cum cu tata? Ai înnebunit?

Palidă de emoţie îşi ridicase mîinile deasupra capului.

— Singură, singură! Numai singură mă duc.

Cum nu întîmpină nici o împotrivire, se potoli brusc întristată şi tăcu. Aruncă în jur cîteva priviri speriate şi se apropie de Jadwiga.

— De ajuns cu problemele mele proprii, hotărî. Ce se mai aude pe la tine, Jadwiga? Ce face doamna Katarzyna? o întrebă pe nora-sa.

Jadwiga luă o atitudine de defensivă. Dintotdeauna foarte susceptibilă cînd venea vorba de propria-i familie, acum mai mult ca oricînd se simţea lovită de orice aluzie la mama şi surorile ei. Înapoindu-se în ţară după o absenţă mai lungă, îşi găsise rudele lovite de o soartă rea şi necruţătoare. Bătrînul Żagieltowski murise cu cîţiva ani în urmă, pe Magda o părăsise poeticul ei soţ, pe vremuri atît de stăruitor, acum cuprins

de o nouă pasiune – pentru o franţuzoaică destul de trecută; Stenia avea tuberculoză.

Ce făcea doamna Kasia? Făcea o mie de treburi noi fără să neglijeze nici una din preocupările ei vechi şi nobile. Îşi vedea de nepoţi (fiii Magdei), aşa cum niciodată mai înainte – ţinînd seama de un întreg stat-major de rubedenii care locuiau odinioară la ea în casă – nu se ocupase nici de proprii ei copii. Se ducea la tîrguieli, ca să cruţe timpul servitorilor, stătea la rînd acolo unde se distribuiau ofrande publice, încercînd să obţină bunăvoinţa unor doamne şi domni pentru care altădată ar fi căutat chiar ea nişte protecţii utile, îşi nota şi calcula la nesfîrşit cheltuielile casei, renunţase la primirile de joi după-masă, pazniculuii se adresa cu domnule portar, şi tăcea ori de cîte ori erau lăudate în fata ei guvernele democratice sau literatura progresistă.

Toate astea erau lucruri noi, după cum noi erau şi

peregrinările lunare la mormîntul soţului, statul pe băncuţa din cimitir cu privirea pierdută pe gazon. Şi lacrimile noaptea, şi urechea ciulită la tusea Steniei, şi petele purpurii de ruşine, ori de cîte ori era întrebată de fată cu nepoţii: dar ginerele dumneavoastră pe unde mai e? Ce mai face domnul inginer?

Pe lingă aceste poveri noi, doamna Kasia continua să ducă în spinare, cu aceeaşi însufleţire, sarcinile obîrşiei sale. Săracii, deşi primeau foarte puţin, aveau parte în continuare de milostenii şi danii. Rudele, la fel ca şi altădată, trebuiau să-şi deşerte sacul cu necazuri şi bucurii lingă vatra părintească, iar schimbările petrecute în viaţa familiei erau consemnate riguros: cine a murit, cine s-a căsătorit, cine a contractat datorii, cine a căpătat o slujbă. Toate aceste probleme, de îndată ce-i erau aduse la cunoştinţă, găseau la doamna Kasia ecoul cuvenit: o vorbă bună sau chiar un ajutor material, sau îngrijiri; se întrista sau aducea mulţumiri lui Dumnezeu.

Sărbătorile şi onomasticile rămăseseră la fel ca în trecut, o trecere în revistă a „alor noştri”, sau a „datinilor noastre”. La masa de Crăciun sau de Paşte, în timp ce se perindau felurile de mîncare, urările şi amintirile tradiţionale, avea loc apelul neamului împuţinat. Mă tuşile, cumnaţii, verişoare bătrîne şi surde, prieteni credincioşi, îmbrăcaţi de sărbătoare şi cu restul bijuteriilor atîrnate peste dantelele vechi şi caşmirurile mirosind a pelin, tot cercul „alor noştri” se aşeza în jurul meselor încărcate cu mîncare şi băutură ca la

ritualul *Străbunilor* lui Mickiewicz. Evocau fantomele unor persoane şi întîmplări trecute, se deziceau de nevrednicul spirit contemporan. Cu cea mai mare ardoare era evocată Polonia. Pentru că – în ciuda independenţei, în ciuda ieşirii la mare, în ciuda slujbei religioase în aer liber, în zilele de paradă, accesibilă oricui, – pentru ei continua să nu existe. Prin urmare îşi evocau propria lor Polonie, intonînd cîntece de surghiun alternînd cu pastorale, cu colinde şi cu tradiţionale imnuri religioase. Oaspeţii vociferau, mîncau, după aceea îşi adresau unii altora fel de fel de închinăciuni şi urări şi se risipeau, mai îmbărbătaţi, pe la casele lor.

Doamna Katarzyna strîngea şi deretica pînă noaptea tîrziu. Pentru ca a doua zi de dimineaţă, atunci cînd Stenia avea să-şi ia în grabă micul-dejun, înainte de a se duce la birou, nimic să

nu mai amintească fetei bolnave şi capricioase de acel praznic pentru rubedenii.

Cunoscuţii se mirau de unde găseşte doamna Kasia destulă putere pentru atîtea activităţi chinuitoare, păstrîndu-şi totodată zîmbetul fermecător. Unii se grăbeau să vina cu sfaturi, avertizînd-o: „N-ar trebui să vă primejduiţi sănătatea. Gîndiţi-vă mai mult la dumneavoastră". Ea strîngea mîna cu recunoştinţă celor care se arătaseră atît de grijulii, apoi înălţa din umeri şi spunea stingherită:

— Dragii mei, nu aveţi de ce să fiţi îngrijoraţi. Cită vreme pot fi de folos altora, n-am să mă îmbolnăvesc. Abia cînd voi ajunge inutilă, voi putea pleca... La fericirea mea.

Cădea pe gînduri, înălţînd privirile către portretul soţului. Peste o clipă adăuga:

— Viaţa mea s-a încheiat... odată cu a lui. Acum trebuie doar să-mi fac datoria pînă va veni vremea.

Jadwiga, dezobişnuită de casa părintească, trăind în atmosfera străinătăţii şi datorită acestui lucru, mai lucidă ca odinioară faţă de mediul din care provenea, era preocupată de faptul că terenul de sub picioarele maică-si părea să se reducă întruna şi că existenţa pe care o ducea laolaltă cu fiicele ei era tot mai precară. Doamna Kasia – care părea cu totul lipsită de sentimente egoiste, atît de devotată făpturilor ce-i erau dragi, ruşinîndu-se să-şi recunoască ambiţiile sau gusturile proprii, credincioasă idealului „să te comporţi în cercul tău după porunca lui Dumnezeu – nu izbutise să asigure cît de cît bunăstarea copiilor sai, a căror soartă

o împărtăşea. Żagieltowski nu lăsase nici o avere, văduva lui nu avea nici un ban economisit şi nici un fel de venituri. Magdalena, îndrăgostită la nebunie de Henryk care o părăsise şi pe care înainte de nuntă îl dispreţuise, Stenia – veşnic cu termometrul sub braţ maimuţărindu-şi colegii, nutrind o dragoste pătimaşă pentru un actor de cinema suedez, pe atunci idolul femeilor din Varşovia, amîndouă neavînd nici măcar o pereche de pantofi ca lumea, bolnave, lipsite de cunoaşterea vieţii, de alte aspiraţii în afara celor erotice, şi astea în cadrul celei mai stricte legalităţi catolice – erau două fiinţe pierdute. De fapt, singură Jadwiga, care-şi „găsise" un soţ în afara mediului

ei, care se smulsese destul de timpuriu de sub disciplina părintească şi fugise departe de căminul părintesc, ea singură izbutise să se realizeze.

Jadwiga se gîndea cu resentiment şi cu admiraţie la această a doua mamă – la această îngrozitoare Róża. Veşnic preocupată numai de persoana ei, de suferinţa ei tainică, do dorul ei neînţeles, de muzica ei sîcîitoare… Cum nu voise să cedeze niciodată şi în faţa nimănui, cum dispreţuia oamenii, se dispensa de Dumnezeu şi îşi bătea joc de patrie. Cit de rău îi chinuia pe cei din preajmă. Şi iată, Magda şi Stenia. Înconjurate de blîndeţea grijulie a doamnei Kasia, se pierdeau fără nici o speranţă, pe cînd Jadwiga transplantată pe terenul otrăvit de himerele Różei, se instala tot mai viguros şi cu mai multă plăcere în viaţă.

Nu putea s-o sufere pe mama lui Władyś. N-o putea suferi, aşa cum deteşti un chirurg care operează fără narcotice. Se temea de nazurile Różei, de politeţea Różei, de zîmbetele strălucitoare ale Różei…

Întrebată de aceasta despre doamna Kasia, simţise ură şi spaimă.

— Mulţumesc, mama mea e bine.

Dar Róża nu îngădui să se rupă în felul acesta convorbirea. Minune! Pusese mîna pe braţul Jadwigăi şi o întrebă din nou, cu un glas scăzut, şovăitor:

— E adevărat că la căpătîiul patului mamei tale, de cînd a murit tatăl tău, e atîrnată o fîşie de crep negru?

Jadwiga începu să tremure. Ce intenţii batjocoritoare ascundea întrebarea. Asta privind secretele ei de familie? Strînse din dinţi, hotărîtă să tacă atît cît va fi în stare, iar după aceea dacă va fi silită, în sfîrşit să spună. Să aibă curajul să-i spună răspicat

Różei ce gîndise despre ea în decursul acelor nopţi conjugale cînd Władyś se trăgea spre marginea patului iritat, îndurerat, duşmănos.

Róża nu-şi retrase mina. Aplecată spre Jadwiga, îi şopti persuasiv:

— Să-i spui, te rog, maică-ti că nu mă mir. Ţin minte ce mi-a povestit în seara nunţii voastre. Despre călătoria lor, cînd, bolnavă şi cu abcese pe piept, slabă şi urîtă, bărbatu-său a dus-

o la părinţii ei. În graba plecării îmbrăcase un sacou prea strimt care nu-i aparţinea. Era tare caraghios. Cînd ceilalţi pasageri ieşiră din compartiment, îngenunche lîngă soţia lui, uitîndu-i-se în ochi, iar ea întoarse capul rugîndu-l: „Nu te uita la mine, ai să mă urăşti fiindcă sînt aşa de urîtă”. Iar el, ţinînd-o de mînă, îi răspunsese: „Iubita mea, frumuseţea este pentru nefericiţii care nu ştiu să iubească. Eu te iubesc şi mă simt fericit...” Ea privindu-l, bărbat destul de vîrstnic şi de serios cum era, în haina prea strimtă, nu-şi mai simţi rănile, ci o căldură binefăcătoare... şi plînse de fericire. Spune-i mamei tale, Jadwiga, că ani întregi am purtat imaginea asta în inima mea, ca pe un venin. Eram mînioasă, nu înţelegeam nimic. Dar acum înţeleg. Înţeleg cum e cînd nu-ţi mai pasă de frumuseţe şi înţeleg că patul unei văduve poate fi ca o raclă. Să-i spui asta din partea mea.

Lăsă braţul Jadwigăi, se sculă, se apropie de fereastră. Se sculă şi Jadwiga fără să rostească nici un cuvînt. Se auzi soneria do la intrare, bărbaţii se repeziră spre vestiar, deschiseră uşa, se auzeau vorbe spuse cînd cu glas tare, cînd în şoaptă, cineva se dezbrăca în antren.

În prag se ivi Marta.

XI

SE ÎMPLINEAU ZECE ANI DE LA moartea lui Kazio. În după-amiaza aceea, Róża şi Adam se duseră la cimitir şi plînseră amîndoi sub crucea de mesteacăn. Fiul cel mare începuse pe atunci să-i trateze ca pe nişte suverani în exil, prea puţin maturi spre a face faţă vremurilor noi. Iar în cimitir, sub lespede, zăcea feciorul care-i părăsise şi care – plecînd – îi socotise stăpînii lumii, fusese încredinţat că vor fi în stare să-l păstreze lîngă ei. Plîngeau acuma amîndoi jelindu-şi puterea pierdută. Kazio obişnuia să le zîmbească, de parcă ar fi ştiut despre ei lucruri minunate, lor înşile necunoscute. Pierise înainte de a fi învăţat expresiile necesare pentru a-şi da în vileag taina doar de el ştiută. Plînseră de deznădejde, că nimeni, niciodată n-are să le mai spună nici cine sînt şi nici care-s faptele pe măsura puterii lor. Se înapoiară ţinîndu-se de braţ, înfrăţiţi, probabil pentru prima oară prieteni din adîncul inimii. Adam îşi conduse soţia acasă. în prag, cînd îşi

luă rămas bun, îndreptîndu-se spre şcoală la o şedinţă, Róża îi reţinu braţul spunîndu-i:

— Să nu stai prea mult acolo, arăţi obosit, am să te aştept.

Adam îşi îndreptă spinarea, aruncă iute o privire întrebătoare Rózei. Avea ochi buni. Îi mai spuse:

— Trebuie să ai grijă de sănătatea ta… Adam dragă.

Obrazul lui Adam se tulbură, răvăşit de simţăminte prea puternice pentru trupul lui firav. Mormăi ceva, apoi parcă se crispa şi răsuflă adînc. Plecă iute cu pălăria în mină, strălucitor de fericire.

Cînd se pomeni acasă, Róża în scurtă vreme uită de soţul ci. Wladyś o îmbrăţişa în treacăt în amintirea frăţiorului dispărut. Nu putuse veni la cimitir, avea teme grele de preparat la matematică şi nu voia să le neglijeze cu un an înaintea bacalaureatului. Dorea din tot sufletul să-şi dea bacalaureatuL Stătea cu ochii aţintiţi la acel moment, ca la o poartă prin care va pătrunde în propria lui lume, nedepinzînd de nimeni altcineva, tot mai nepăsător la problemele părinţilor săi. Róża simţi o înstrăinare în îmbrăţişarea, fiului care devenea un adult şi dorul de Kazio o cuprinse mai amarnic ca oricînd.

Isprăvi cît mai iute cîteva treburi în gospodărie, amină altele pentru a doua zi, şi cu mîini tremurătoare se grăbi să se închidă la ea în odaie înainte de a da frîu suferinţei. Cel mai mult îi plăcea să sufere din pricina asprimii şi a tainelor sorţii. În suferinţă afla îndreptăţirea să se mînie. Harurile cu care o dăruise viaţa ca: sănătatea, frumuseţea, succesele, le ducea în cîrcă cu neplăcere pentru că o sileau să se împace cu lumea. În schimb dragostea, moartea, fatalităţile de care nu era vinovată – şi ireversibile – îi plăcea să le simtă în inimă gheara necruţătoare. Atunci putea să batjocorească realitatea, să dispreţuiască rînduielile cotidiene, să se stabilească, fără ezitare, în sferele muzicii.

109

La cea de-a zecea comemorare a morţii lui Kazio, înapoindu-se de la cimitir acasă, unde primul ei născut, unica fiinţă apropiată, visa cum să-şi părăsească mai degrabă mama, resimţi mai puternică decît oricînd apăsarea eliberatoare a nedreptăţii. Unul după altul îi fuseseră luate lucrurile care o legau de pămînt. La început Luiza o lipsise de Taganrog – de copilăria ei veselă, îndestulată – o patrie unde nu cunoscuse

suferinţa; mai tîrziu cursanta din Moscova i-l luase pe Michal; maestrul January o lipsise de măreţie, Adam, de fericire, în sfîrşit, moartea i-l răpise pe Kazio, iar viaţa i-l răpea pe Wladyś. Cum să înfrunte această singurătate, acest deşert?

În faţa mormîntului plînsese îndelung, amintirile slujindu-i drept narcotic, numărînd rănile vechi, răscolindu-le pe cele noi. Curînd resimţi acea satisfacţie duşmănoasă care o făcea să triumfe asupra tuturor împilărilor. Îngenunche şi se lovi cu capul de podea – făcea astfel ori de cîte ori durerea o elibera de îndatoriri. Gestul acesta nu însemna nici resemnare, nici credinţă. Pur şi simplu gîtul, grumazul, tot trupul ei veşnic încordat într-o atitudine de regină, năzuiau la odihnă, iar sufletul ei copilăros – la umilinţă.

Dumnezeu nu-i venea niciodată în ajutor Różei. De copilă o convinseseră de existenţa lui, dar ea încerca foarte rar să-şi dea seama de greşelile pe care le făptuise sau să-l cheme în ajutor. Totuşi niciodată, prin nici un semn, Dumnezeu nu-i dezvăluise poruncile lui, nu-i răspunsese la apeluri, nu-i acceptase explicaţiile, iar în cel mai important moment al vieţii o dezamăgise. Cînd Michal plecase de la Varşovia la politehnica din Petersburg, ea îi atîrnase la piept propria ei cruciuliţă de la botez. Simbolul divinităţii. Se duseseră în fugă la biserică. Róża îi ceruse logodnicului ei să îngenuncheze în presbiteriu în faţa altarului. Ea însăşi îngenunchease cu o treaptă mai jos, ca să nu-l stingherească întru nimic, şi ca întreaga Lui milă şi îndurare să se reverse toată asupra lui Michal. O candelă roşie strălucea deasupra tapetelor lor ca o inimă. Róża şoptea neîndrăznind să ridice ochii spre altar, cu o mină apăsîndu-şi tîmpla, cu cealaltă împingîndu-i pe Michal, spre îmbrăţişarea Gelui-de-Sus.

— Doamne, Tu Stăpînitorul Lumii, acesta e Michal. Michal iubitul meu, care ţi se va închina şi te va sluji întotdeauna. Fă-l să fie bun, Doamne, să nu mă uite acum

110

cînd ne despărţim. Să nu-şi calce legămîntul. Îngăduie-mi, Doamne, să rămîn alături de Michal pînă în ceasul din urmă şi-ţi voi fi preaplecată slugă.

Întîi vorbi în şoaptă, iar după aceea rosti vorbele tare, eu rîvnă şi credinţă.

Era încredinţată că Dumnezeu nu putea voi răul, că voia Lui nu poate fi neputincioasă, că El nu poate porunci să fie săvîrşită

o trădare şi nici nu poate fi înşelat.

Şi cum se comportase Dumnezeu? Oare putea fi implorat mai fierbinte, oare îi putea fi încredinţată o comoară mai de preţ decît dragostea?

La balconul corului bisericii Sfînta Ana, în ora despărţirii, Michal ţinea în mînă cruciuliţa Rózei. Îşi plecase capul, îi era ruşine, zicea că s-a arătat nevrednic de darul primit. Róża apucase cruciuliţa cu degete aprige ca nişte gheare.

— Dă-mi-o îndărăt, nu vreau să-ţi rămînă nimic din ce-i al meu.

Se răsucise pe călcîie şi plecase luînd cu ea cruciuliţa.

Dar Michal n-o convinsese de vina lui. Dumnezeu, era de vină. El nu se dovedise un părinte al oamenilor, bun şi înţelegător. Îngăduia răul în locul binelui. Ori poate că nu ave i destulă putere spre a preîntîmpina răul?

De atunci Róża îl trata pe Dumnezeu diferit după simţămintele care o încercau, uneori ca pe un duşman, alteori ca pe o făptură covîrşită de povara puterii. Nu-i contesta propriu-zis existenţa.. I se părea că-i prezent în păduri, în mări, în nori. Celule care dau naştere altor celule, lanţuri filogenetice, un cosmos ivit prin el însuşi, pentru asemenea explicaţii nu avea destulă imaginaţie. În zgomotele furtunii, Róża desluşea limpede glasul lui Dumnezeu; noaptea i se părea că-i vede străfulgerările negre printre stele. Credea că El ocroteşte arborii, izvoarele, lupii, că îi înţelege şi îi iubeşte. Atunci cînd bubuia, odată cu tunetele, Róża se ascundea ca o sălbăticiune vrînd să-l înduplece. Cînd vremea era senină, în mijlocul naturii luminoase, îi înălţa osanale de teamă să n-o izgonească din raiul lui. În schimb, în mijlocul nenumăratelor probleme umane Dumnezeu i se părea bicisnic. Róża îl bănuia că aşa cum nu fusese în stare să-l ferească pe Michal de înşelăciune, tot astfel nu e în măsură să apere copiii de moarte, pe săraci de foame, pe mame de singurătate, pe cel slab de cel care-l împilează. O supăra încrederea lui Adam în atotputernicia şi omniscienţa divină. O atribuia micimii lui de suflet. „Laşi totul pe seama lui

Dumnezeu, îi spunea, cum crezi că are să poala duce în circă soarta atîtor nătărăi?”

Din cînd în cînd, în perioadele de relativă linişte, făcea tentative de împăcare cu divinitatea: se spovedea, se

împărtăşea, se străduia să respecte cele zece porunci, le cerea şi copiilor ei să-şi facă cruce, să postească, se purta cu supunere fata de Adam… Toate în speranţa că Dumnezeu s-a schimbat, că nu mai e atît de cumplit sau de neputincios ca odinioară şi că odată înduplecat, îşi va arăta dumnezeirea. Dar viaţa îşi urma cursul plină de amărăciuni şi absurdităţi. Iar Róża se gîndea tot mai rar la Creator.

La mormîntul lui Kazio, în timpul acelei comemorări, se speriase. Pomii foşneau, corbul, ca un emisar sumbru, croncănea spre înaltul cerului cele ce se petreceau pe pămînt, norii lunecau agale, străini. Adam se bătea cu pumnul în piept şi săruta crucea, oamenii de pe la mormintele vecine aprinseseră lumînări. Róża hohoti de plîns.

— Nu ştiu, Doamne, nu înţeleg, poate că ai fost nevoit să-l iei pe Kazio, eu nu ştiu nimic, fie ca acest copil să dea mărturie că a avut mai multă înţelepciune decît mine.

Peste două ceasuri, stîrnită de nepăsarea lui Wladyś, începu iar să hulească.

— Acum mi-e bine. Sînt liberă. Voi lua un revolver şi-l voi împuşca pe la spate. Stă şi învaţă la matematică, orb şi surd, n-o ia în seamă pe maică-sa. Am să intru la el şi am să trag, poate că propria lui moarte are s-o bage de seamă. Sau cînd am să mă culc lingă Adam, am să scot cuţitul de sub pernă şi am să-l împlînt în catolicul ăsta neprihănit, mielul lui Dumnezeu, Iar Tu ce-ai să faci? Dacă poliţiştii nu mă vor duce la închisoare, Tu nu vei clinti un fir de păr din creştetul meu. Nu mă tem de închisoare! Sînt liberă. Omul josnic este întotdeauna şi peste tot liber.

Scoase revolverul, pe care îl luase de mult, pe furiş din biroul soţului ei şi – îndreptîndu-se spre odaia lui Wladyś

— Se opri în faţa ferestrei, ca la lumina lunii (se lăsase noaptea, nimeni nu aprinsese încă lampa), să verifice trăgaciul şi încărcătura. Ferestrele dădeau în grădina în care era un eleşteu mare. Felinarele cu gaz din stradă strecurau printre crengi o lumină caldă, portocalie, iar de sus, din cer, luna îşi revărsa în eleşteu razele albe şi reci. Lîngă gardul de zăbrele, frunzele unui arţar tremurau din pricini neştiute, căci vîntul se potolise: steagul micuţ de tinichea de pe acoperişul

foişorului stătea neclintit, argintat de lună. Tot astfel, fără

nici o pricină se încreţea şi apa din eleşteu.

Róża, tot smucind de trăgaci, aruncă o privire în grădină. Tremurul apei şi al copacilor o izbiră, îi cutremurară trupul. Revolverul îi alunecă din mină, căzu pe covor, venindu-şi în fire Róża privi pe fereastră.

Luna o dezarma întotdeauna. Afirma că cerul nopţii o sperie, dar că spaima asta îi place. Plimbîndu-se seara, din nevoia de a face mişcare, pe cînd se certa cu bărbatu-său pentru cine ştie ce fleac de nimic, se oprea dintr-o dată şi cu faţa înălţată spre cer, tăcea. Lumina îi scălda trăsăturile, *diese Nase* aspira mirosul stelelor, ochii si dinţii îi străluceau de o nestinsă ură, dar peste o clipă doar – de încîntare. Îl smucea pe Adam de mînecă, şoptind:

— Uite, uite…

Adam îi enumera conştiincios constelaţiile, planetele, stelele nou şi senzaţional descoperite. Róża nu asculta la ce spune, niciodată nu memora denumirile. La urmă închidea ochii şi rămînea astfel cu capul dat pe spate, cu un zîmbet pierdut pe buzele întredeschise.

Iar acum tot luna o oprea de la crimă. Revolverul îi alunecă din mînă. Róża privi intimidată farmecele lunii. Şopti: „Uite, uite! … se mişcă, vrînd parcă să-l strige pe Adam, şi se pomeni călcînd pe revolver.

— Ce-o mai fi şi asta? şopti.

Şi îi îngheţă inima.

— Iisuse, Sfîntă Fecioară, am vrut să-mi omor fiul! Şi pentru ce?

Cu degetele ţepene ridică arma.

— Dacă-l ucideam, n-ar mai fi putut privi grădina… Şi ce frumoasă e grădina asta acum! Ia te uită ce eram să fac! Şi cine ştie dacă acolo, la Kazio, o fi cu adevărat frumos?…

N-avea putere nici măcar să deschidă uşa. Ascunse revolverul, îşi lipi fruntea de geam.

— Mîine Władyś are să poată privi grădina… Mai bine mîine, are să fie lună plină. Ce linişte el Cum foşnesc frunzele şi cum clipoceşte apa, de parcă ar fi vie! Dumnezeu a uitat de oameni şi oamenii au uitat de Dumnezeu. Face să trăieşti pentru nişte ceasuri ca acestea, care nu-s ale oamenilor dar nici divine nu-s.

Gîndurile i se tulburară. Frunzele şi apa prinseră să sune,

din văpaia lunii curgea ca pe strune o singură notă – rai. Róża, cu toată fiinţa, asculta. Cîntarea luminii era tot mai clară, iată îl desluşea tonalitatea, îi recunoştea cheia, îi simţea ritmul pulsîndu-i în tîmple. Róża fredona. Liniile melodice deveneau tot mai concrete, tot mai exact orchestrate, în sfîrşit se îmbinară şi făuriră *allegro non troppo din Concertul* în *re major* de Brahms. Îl auzise cu o luna în urmă (interpretat de Ysay la Moscova) şi simţise o emoţie mai mare chiar şi decît aceea pe care o resimţea ascultînd *Sonata Kreutzer*... Da, acea noapte fără seamăn de frumoasă asta era, *Concertul în re major* de Brahms.

Róża trecu iute în salon, aprinse o luminare şi scoase vioara din cutie. Deschise partitura pe pupitru, răsuci febril cleştişorii, acordă vioara. Fruntea îi frigea, mîinile le avea ca gheaţa.

— Oare am să pot cînta? *Allegro* nici nu-l încerc, n-are rost. Mai degrabă *adagio*, îl ştia notă cu notă. Numai de-aş scoate-o la capăt cu trecerile mai grele.

La fel de limpede ca foşnetul frunzelor îndărătul ferestrei, ca susurul apei în eleşteu, ca murmurul de cleştar al lunii, auzea violoncelele, flautul, violele din *Concertul* de Brahms. Aşteptă să răsune salvele trompetelor...

Primele acorduri pentru vioară le execută cam palid, avea prea puţină căldură în degete şi prea multă dogoare în inimă. Dar încet, încet, bătăile inimii i se domoliră, cu piciorul drept ţinea imperceptibil tactul, avea umerii grei ca de marmoră şi degetele sprintene. Odată cu cantilena, care plutea pe unda clarinetelor, răzbătu uşurel pînă la solo, pe care-l execută fără cusur. Îmbătată de ascultarea pe care i-o dădeau muşchii şi de acompaniamentul fictivei orchestre, cînta înainte, biruitoare, pasaj după pasaj. Pe încetul tonul devenea tot mai puternic, *forte espressivo* îşi dobîndise întreaga-i vigoare, *staccato*, şesimile din arpegiu îşi luau zborul de pe strune cu o nesfîrşită gingăşie. Finalul răsună ca un suspin fericit.

Róża exulta. După ce isprăvi cu *adagio*, rămase în picioare, dreaptă, mai înaltă şi mai uşoară ca oricînd. I se părea că i-a fost luată o parte din povară de pe umeri, inima-i descătuşată din servitutea prea multor doruri, bătea în ritm egal. Mîngîie febril vioara, îi şterse strunele, o acordă iar...

— Azi ori niciodată, şopti. Nu ştiu ce am, o fi poate luna... Ori poate mi-ajută Kazio! Am să încerc acum *allegro non troppo*.

Ascultă îndelung cu urechea aţintită la acel *tutti* de năluci. În sfîrşit, cu un acord festiv, beethovenian, se alătură ansamblului. Degetele i se mişcau agere, pasajele pentru vioară acopereau unul după altul sunetele imaginare ale oboiului, fagotului, violei. Róża nu mai resimţea obişnuita sfială în faţa viorii; rigiditatea strunelor şi a arcuşului, sonoritatea dogită a sunetelor, vlăguiala muşchilor, toate încetaseră să mai existe. Muzica părea să se înfiripe din nimic, fără efort, fără chin, să izvorască din propria ei stare de beatitudine. Eliberată de legile fizicii, Róża trecea fără cel mai mic efort prin toate registrele şi toate sentimentele: prin rugăciunile nepământene ca şi prin scherzando-ul dedicat amorului. Vioara îşi pierduse ponderea şi volumul, arcuşul îşi pierduse structura în salturile-i îndrăzneţe, se frîngea în zigzaguri ca un fulger. Între casă şi univers despărţirea pieri, noaptea cu lună contopise visele, cerul şi zidurile, misterul se îmbinase cu tehnica, în locul haosului hălăduia armonia de tonuri mătăsoase.

Crescendo, stringendo, animato, forte, fără să ezite, fără suferinţă Róża urca lin spre culme.

Acordurile… se dezmetici în mijlocul tăcerii. Arcuşul îi tremura în mină, vioara vibra într-o nestăvilită melodie.

Oare, oare va fi în stare şi de *allegro giocoso*? Într-o cutremurare de eroism, violonista, trecută de prima tinereţe, cu ochii mari deschişi, îşi încordă iar braţul şi neînduplecată, biruitoare se avîntă în ritmul ceardaşului.

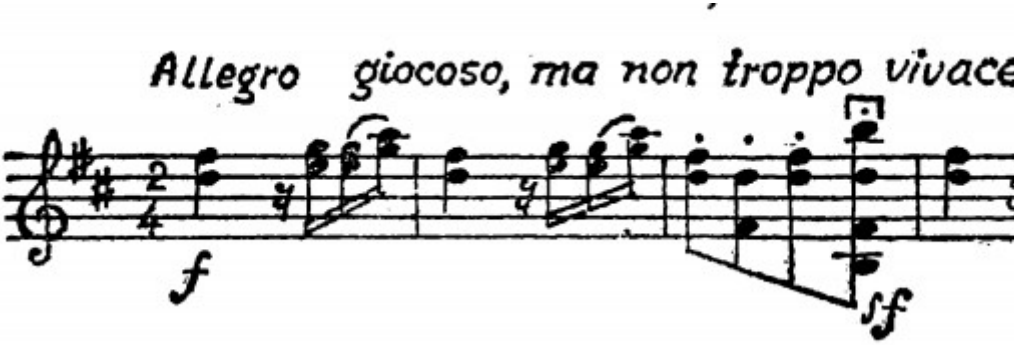

Primele cîteva acorduri, în ciuda notelor duble şi a ritmului înteţit nebuneşte, ţîşniră ca o flacără, uşoare, jucăuşe, iar orchestra ireală le însoţea năvalnic ca marea. Róża simţi cum lacrimile i se adună în gît, lacrimi fără număr. Încercă să ofteze, adînc; şi totodată în cuprinsul melodiei – a acestei melodii

sonore făurite din strune şi arcuş – se strecură un hîrîit, o fisură, un ton stins, ca o minciună. Sudoarea îi broboni

fruntea, Róża işi înghiţi iute lacrimile… Cinci în sfîrşit pasajul se înălţă iarăşi cu deplina-i limpezime, Róża auzi ceva cumplit: violoncelele, flautul, violele plecau lunecînd spre zări îndepărtate lăsînd-o undeva în urma lor. Îşi muşcă buzele cu un efort supraomenesc şi se năpusti drept înainte, grăbi notele legate cîte trei între ele… Era gata, gata să-i prindă din urmă cînd un zgomot dureros o asurzi şi o cuprinse ameţeala. Ce-o fi? se întrebă speriată. Nimic alta, decît bătăile grăbite ale inimii. Îi reveni curajul, îşi încordă cu putere braţul stîng, arcuşul fulgeră printre octave. Din tot sufletul încerca să se avînte spre armonia care se pierdea în văzduh, dar vuietul sîngelui tot mai puternic acoperea melodia, instrumentele se învălmăşeau şi nu mai era în stare să le recunoască, ritmul rupt îşi căsca tot mai nemilos golul.

Róża lăsă braţele, se aşează, picioarele îi tremurau. Zvîrli arcuşul…

Orchestra lunară sub bagheta lui Brahms cînta înainte. Doar că în locul cîntecului viorii se înstăpîni o linişte neagră ca o apă. Ici, colo, mai sclipea reflexul solo-ului… Dar tăcerea devenea tot mai adîncă, tot mai cuprinzătoare şi sorbea ultimele vibraţii. Pe încetul amuţiră şi instrumentele fantomatice înghiţite unul cîte unul de neant. Haosul lipsit de sunet acoperi – în sfîrşit – armonia. Róża plîngea cu sughiţuri.

— E din cauza mea, e din cauza mea. Eu am stricat totul. Eu, prin nepriceperea mea, am stricat frumuseţea acestei nopţi.

Lacrimile îi cădeau pe lacul viorii din Cremona. Păcat, nu era îngăduit să strice un obiect pentru care bietul taică-său cheltuise tot ce le lăsase ca moştenire Luiza… O şterse cu mîna stîngă, obosită.

Intră Adam. Şi în odaie se strecură o mireasmă de colonie *Mareşal Niel*. Închise uşa cu multă grijă în urma lui.

Róża stătea mai departe nemişcată.

— Am întîrziat, iartă-mă. Taman astăzi la sesiunea diriginţilor a venit rîndul clasei mele. După aceea am mai trecut şi pe la frizer. Era tîrziu, dar l-am scos cu de-a sila pe moş din casă şi l-am silit să mă tundă. Dacă fermecătoarea mea soţie a binevoit să-şi îndrepte atenţia asupra robului ei…

Se apropie de ea, împrăştiind acelaşi miros de colonie, ruşinat de propria-i galanterie.

116

— Copila mea, iar ai plîns? striga, cînd văzu chipul nevestisi. Avea un ton de reproş. Linişteşte-le, nu se poate trăi numai cu trecutul, trebuie să-ţi depăşeşti durerea.

Róża îl privi fără supărare. Dimpotrivă, copleşită de nefericire, jinduia după un prieten. După cineva care cu îndemnurile şi sfaturile lui să facă să i se pară mai mică nefericirea, să-i dea curaj, să-i învie speranţa. Tăcu un timp mai îndelungat, oftă.

— Ai dreptate. Trebuie să-ţi depăşeşti durerea. Acum pretenţiile sînt. Tot mai mari, compoziţiile tot mai grele, altădată Paganini era privit ca ucenicul sal anei, astăzi orice elev mai înzestrat trebuie să fie un Paganini. Decît că muzica… muzica e tot mai frumoasă!

Adam se trase îndărăt ca izbit în piept.

— Tu din cauza muzicii, pentru muzică ai plîns?

Róża făcu un semn afirmativ eu capul.

— Cum să nu plîng, Adam. Gîndeşte-te si tu. I-am cîntat lui Sarasate, cînd eram doar atîtica, oare cîţi ani să fie de atunci? o nocturnă de Chopin în aranjamentul lui… Am cîntat-o ca vai de lume, pe atunci habar n-aveam de nimic! Blestematul acela de January nu mă învăţase decît *Valse Caprice*, *Souvenir de Moscou* şi mazurci, şi *Airs variés*. Nici măcar n-am trecut prin Gaviniès sau Rovelli. Niciodată nu mi-a arătat cum trebuie luate schimbările de poziţie! Abia Auer mi-a dat în clasă *Studiile* lui Kreutzer (o absolventă a Conservatorului, eleva faimosului virtuos, cred că pe atunci nu ştiam să cînt nici *Ciaccona*), iar eu stau şi mă uit. Auer zice: *„Eh bien, jouez, mademoiselle*", iar mie mi se urcă sîngele la cap. Mă uit în caiet, văd nişte note duble, îmi dau seama că Dumnezeu ştie ce-o să iasă, aşa că string din dinţi şi tac. Iar ei izbucnesc cu toţii în rîs: „*Qu'est-ce-que vous avez? A Varsovie on ne joue pas Kreutzer? Qu'est-ce-qu'on joue à Varsovie? Şto vî tam?* Gospodina Maniuszko igraite?"[1] Ce-i drept, Sarasate spusese: „*Pauvre enfant, quelle misérable école, et quel talent, parbleu*"[2] Apoi se repezise la valiză (venisem la el la hotel cu tata), scoase arcuşul, un Tourte original şi mi-l întinse spunînd: „Je crois en vous. Vous vous en tirerez. Du courage, petite"[3].

---

1 Ce-aveti? La Varşovia nu se cintă Kreutzer? Ce se cîntă la Varşovia? (fr.). Ce căutaţi pe acolo, pe domnul Maniuszko? (rusa) (n.tr.).

2 Biata copilită, ce şcoala proasta şi ce talent, zău aşa! (fr.) (n.tr.).

3 Cred că ai să te descurci. Curaj, mititico (fr.) (n.tr.).

Ochii Rózei luceau. Adam se aşează greoi fără s-o întrerupă. Mirosul coloniei „Mareşal Niel" învăluise toată camera.

— „*Vous vous en tirerez...*" Uşor de spus! Curaj aveam. După şase luni petrecute la Petersburg m-am produs în faţa marelui duce. Eram obligată s-o fac ca bursieră. Trebuia să le arăt că nu mănînc pîinea statului pe degeaba, dar cu cit Înaintam, cu atît era mai greu. Mina mi-era foarte puţin exersată, mai ales stînga. Să exersez noaptea la internai, nu era voie, m-ar fi omorît colegele, voiau să doarmă. Ziua... cîntaţi, cîntam, şi odată mă împungea durerea în inimă. Dacă trece tocmai acum Michal, pe undeva pe aproape, însoţit de cursanta lui? Căci îndată ce venisem mă pomenisem cu această surpriză plăcută... Şi mîncarea era oribilă. Luiza cum era, cum nu era, dar ne dădea totdeauna cafea cu frişcă şi prăjituri excelente! La internat mi se apleca să mănînc tot timpul ciorbă de peşte şi carne de berbec. Umblam flămîndă. Altora le mai trimiteau pachete cu mîncare de acasă, mie mi-era ruşine să le cer. Eu însămi cerusem să mă duc la Petersburg, mai ales din pricina lui Michal. Tata n-a vrut, abia aveau ei doi cu ce să trăiască... Deznădejdea, foamea, eforturi supraomeneşti, la ce putea să-mi ajute arcuşul Tourte? M-am îmbolnăvit de tifos. Cînd m-am sculat, după boală, doctorul a spus.: „*Vam nie igrat na skripke, a ciulki viozat, sierţe iele biotsia*".[1] Petersburgul m-a mişcat. Ce-a fost după aceea ştii prea bine. Tu, copiii, casa, lecţiile a trei ruble ora, filantropia, elevi în gazdă. Cum puteam „*m'en tirer*?" Cum pot acum să-mi liniştesc sufletul? Cum pot să-l cînt omeneşte pe Brahms?

Adam tăcea. Ea îi luă tăcerea drept compătimire, drept căinţă. Că n-o ajutase să lupte. Întotdeauna socotise masa de prînz, ciorapii găuriţi, certurile dintre copii, drept probleme mult mai importante decît fineţea unui „spiccato". Şi acum şedea cu capul în mîini, se vede că-i părea rău. Nu avea putere să-l

urască. Cum se putea purta cu ură acum, în pragul nopţii, după o asemenea seară? Aşa cum cu cîteva ore în urmă dorise să se odihnească cu fruntea lipită de podele, tot astfel acum dori să coboare de la Brahms la David. Să-i facă o plăcere lui Adam, să se coboare la gustul lui.

— Stai puţin, am să cînt ceva pentru tine. Îşi înlătura părul de pe frunte, trecu cu arcuşul prin aer şi numaidecît

---

1 Dumneata nu trebuie să cînţi la vioară, ci să împleteşti ciorapi — abia de-ţi mai bate inima (rusă) (n.tr.).

răsunară uşurelele *Variatiuni*. Róża răsuflă din adîncul inimii – ce uşurare să ie desparţi de măreţie. Scanda frazele cu înflăcărare. Cînd isprăvi se. Întoarse şi se îndreptă spre locul unde stătea Adam, chircit în fotoliu. Cînd ajunse, el se sculă. Se încordă, Róża îi văzu obrazul palid ca de mort, arcuşul îi lunecă din mînă, vioara căzu cu zgomot. Se simţi strînsă în îmbrăţişarea lui ca într-o menghină, mirosul de frizerie o izbi în faţă, A darn hîrîia:

— Nu pentru asta te am ca să-mi cînţi noaptea. Să-l ia naiba pe Brahms al tău!

O smuci şi o trase cu el spre dormitor...

Orele nopţii lunecau ca mai înainte pline de lună, de muzică, la fel ca în clipa cînd Róża cîntase primul solo din *Adagio*. Dar ea nu le mai simţea, nu le mai înţelegea. Striga:

— Tîlharule, tîlharule...

Spre ziuă, înecîndu-se de lacrimi şi de mirosul coloniei Mareşal Niel, o zămisli pe Marta.

XII

MARTA.STĂTEA ÎN PRAG. ERA foarte emoţionată. Deşi împlinise treizeci de ani, niciodată nu se simţea în faţa maică-si altfel decît ca un copil neascultător. În clipa asta sentimentul de a fi în culpă era mai supărător decît oricînd. Uitase de înţelegere, uitase ca de rele că maică-sa îşi anunţase vizita pentru astăzi. În vestiar îi explicară cum stăteau lucrurile: că Róża se supărase grozav negăsind pe nimeni, că mai întîi îşi vărsase supărarea asupra tatălui lor, după aceea asupra lui Zbigniew, că se simte prost, că vrea să se ducă

la doctorul Gerhardt s-o consulte, dar că îi trecuse criza şi acum purta o convorbire confidenţială cu Jadwiga.

Spre deosebire de Wladyslaw care în ciocnirile sale cu mama renunţa la el însuşi, încercînd imediat să se transpună în sfera trăirilor Rózei, Marta se străduia întotdeauna s-o atragă pe maică-sa în zona propriilor ei sentimente, pentru un timp măcar s-o ţină în şah cu ele şi s-o dezarmeze. Şi acum tot aşa, nu găsi cu cale să se scuze sau să se justifice, ci năvăli în salon strigînd:

— Vai, mamă, dacă ai şti cit sînt de obosită! Mira asta e cam scrintită. Habar n-ai unde s-a găsit să mă ducă! Tocmai în cartierul Praga la o cărturăreasă, o ghicitoare, o blestemată de vrăjitoare; s-a îndrăgostit neroada şi ţine neapărat să afle ce-are să se mai întîmple. Trebuie să stau jos, nu-mi mai simt picioarele. Mira era atît de ahtiată după ghicit, încît nu m-a lăsat să iau un taxi şi m-a dus pe jos toată bucata aia de drum... Bună-ziua, mămico, cum te simţi?

Vorbea repede, parcă într-o doară, simţeai cît de nesigură era de consecinţele propriei ei elocinţe, cit de teamă îi era de maică-sa, şi cit de rău îi părea de purtarea ei nesocotită. Se uita la Adam cu o privire plină de căinţă; era sincer mîhnită la ghidul că Adam iar avusese de suferit din pricina ci şi cine ştie ce are să mai păţească în continuare. O îmbrăţişa uşurel pe Róża, salutînd-o pe Jadwiga, si îşi continuă monologul febril:

— Iar de cîntat, măicuţă, tot n-aş fi putut astăzi, îşi scutură gîtlejul, tuşi – auzi cum sună?

Avea un glas minunat. Cînd vorbea nu-ţi puteai da seama cît de frumos era. Fire ascunsă, nervoasă, rareori vorbea cu adevăratul ei glas.

După cum la vîrsta de unsprezece-doisprezece ani, izbutise să-şi alcătuiască din obraz o mască, cea care s-o supere cît mai puţin pe Róża (Róża o persecuta pentru fiecare strîmbătură, pentru fiecare expresie a ochilor sau a gurii care îi aminteau de Adam) tot astfel făcuse şi din glasul ei mai mult un mijloc de conspiraţie, decît un instrument de comunicare. În cursul convorbirilor, indiferent de conţinutul acestora, glasul ei era mat, rece, răguşit. Abia atunci cînd era stăpînită de o emoţie puternică, glasul Martei parcă se topea şi-şi dezvăluia vibraţiile ca de pasăre.

Róża descoperise relativ tîrziu darurile vocale ale fiicei sale.

Într-o seară de vară, cînd muzica i se părea a fi unica patrie a omului, Marta în vîrstă de optsprezece ani trecu prin odaia în care maică-sa, şezînd la pian, încerca zadarnic să cuprindă cu glasul ei de soprană, nu prea tînăr şi limitat, fraza unui cîntec. Marta trecu prin odaie, se opri în faţa ferestrei şi brusc, în tăcerea străduţei oraşului de provincie, strigă:

— Selene, stăpîna nopţii, Selene!...

Róża se întrerupse, se răsuci din direcţia pianului...

Strigatul acesta neaşteptat, melodios, biruitor, înalt, părea să se ridice dincolo de hotarele către oare năzuia cîntecul. Róża strigă:

— De ce nu cînţi tu, Marta? Vino încoace si cîntă.

Róża trecu cu degetele peste clape şi fredonă aceeaşi melodie ca mai înainte; Marta,. Cum deschise gura, atinse imediat, limpede şi cu uşurinţă, sunetele de nerealizat pentru Róża. Îşi căzură în braţe una alteia, Marta excitată de lună şi de tinereţe, Róża de speranţa că fiica ei are s-o călăuzească mult mai departe în raiul. Muzicii decît izbutise să ajungă singură cu propriile ei cunoştinţe generale.

Marta nu era profund muzicală. De mic copil îndemnată să cînte la pian, îşi însuşise cîteva principii elementare în ale muzicii şi o oarecare tehnică de pianistă. Dar muzica nu constituia elementul ei. După îndelungi conflicte du maică-sa studiile de pian se întrerupseseră în perioada bacalaureatului. Róża plecase atunci la Wladyś, se înapoiase ca de obicei străină de tot ce se petrecea în familie şi primise cu un mormăit nedesluşit vestea că Marta renunţase la muzică. Peste cîteva zile îi spuse lui Adam:

— Slavă Domnului, bine că n-o mai aud pe Marcia izbind în pedală exact cînd nu trebuie. Nu vrea, n-are decît, puţin îmi pasă. Eu am făcut tot ce-am putut. Wladyś era în stare măcar să acompanieze, pe cînd asta (aşa îi spunea fiică-si în momentele de supărare) n-are simţul ritmului nici de doi bani! ’

În schimb glasul ăsteia părea să fie un dar al sorţii, de oare nu-i era îngăduit pentru nimic în lume să se dezică. Se ivise în clipa în care Róża era dezamăgită de propriile ei mijloace de expresie: slăbirea inimii făcea cu neputinţă să continue cu vioara, iar vîrsta îi limitase repertoriul vocal. Instrumentul proaspăt şi bogat înzestrat cu sonorităţi atît de personale, care era vocea fiicei sale, constituia o ultimă şi splendidă şansă de

creaţie. Faptul că Marta era insuficient de muzicală, de data asta nu o nemulţumi. Róża găsea o mare desfătare în a cultiva cu ajutorul unor strune vii şi străine creaţia muzicală, a cărei expresie decurgea din propriul ei talent. Odinioară cînd îi impunea Martei propria ei manieră interpretativă în executarea unor exerciţii pianistice, niciodată pianul nu o uluise cu vreun efect neaşteptat. Cel mult sunetul era cel pe care-l intenţionase Róża. Dimpotrivă, glasul Martei, modelat conform propriilor ei indicaţii, aducea întotdeauna o surpriză. Adăuga întotdeauna melodiei insesizabilele pulsaţii ale sîngelui. Taina unei existenţe aparte. Deseori aceste accente individuale, care nu aveau nimic abstract, zdruncinau construcţia armonioasă a cîntecului. Atunci Róża izbucnea mînioasă:

— Cînţi ca o spălătoreasă, ca o măgăriţă, ca un milog. Nu sînt îngăduite portamentele pe secundă şi nu e voie, pentru Dumnezeu, să accentuezi părţile slabe ale măsurii; nu lungi ritmul, asemenea *rallentando* sînt. Bune pentru cei de la ţară.

Marta dădea de pămînt cu caietul de note şi se închidea la ea în odaie. În cursul lecţiilor următoare exuberanţa frazării se lăsa temperată, Róża determinîndu-i şi stilul şi nuanţa sensibilă; şi totuşi rezultatul final al muncii conţinea un element – noutatea pe care la efortul compozitorului şi al Rózei îl adăuga Marta din resursele propriului ei organism. Róża surprindea acest fluid tineresc de care era impregnată melodia, cu adîncă emoţie. „Aşadar asta era Marta, aşa arăta fiica lui Adam.”

Cînd Marta cînta, Róża se simţea răzbunată. I se părea că Adam îşi primeşte în sfîrşit binemeritata pedeapsă.

Copilul acesta era fiica lui Adam şi o jertfă a Rózei.

Adam atît de înverşunat în acea noapte de octombrie, neînduplecat şi neruşinat în dorinţa lui, nu-şi păstră autoritatea la lumina zilei. Cum se crăpă de ziuă îngenunche hohotind de plîns în faţa patului:

— Iartă-mă, poţi oare să mă ierţi?

Róża se întoarse cu dispreţ, iar atunci cînd ieşi din dormitor, poticnindu-se în şnurul ia alaiului, strigă după el:

— Unde te duci? Rămîi, măcar să te bucuri de biruinţă!

El îşi înălţă ochii bătrîni, încercănaţi şi plini de vină.

— Dumnezeu mi-e martor că-mi doresc mai mult moartea, decît să mă bucur de biruinţă.

Róża izbucni în rîs.

— Eşti un laş! Cum faci un pas înainte, cum te tragi înapoi cu o sută.

Într-adevăr Adam, după această biruinţă, se retrase aproape cu totul din viaţa soţiei lui. Perioada sarcinii se scurse, ei rămînînd despărţiţi, căci Róża plecase la ţara, la prieteni. Acolo fiind în luna a treia, încercă să ridice un pian, dar o uşoară hemoragie nu dăună copilului. Marta se născu într-o dupa-amiaza de iulie, roşie, rumenă ca un măr. Maică-sa

refuză s-o hrănească şi angajară o doică. Adam neavînd încredere în nimeni, supraveghea el însuşi alimentaţia şi îngrijirea noului-născut. Mai tîrziu, micuţa crescuse sub supravegherea slugilor. Nu bău untură de peşte, nu făcu gimnastică, nu fu silită să taie din carton palate feudale, ca odinioară Władyś sau Kazio. Cu toate astea, Róża era informată de fiecare pas al ei. Deseori se năpustea în camera fetiţei în momentul cel mai neprevăzut şi răsturna cu capul în jos ordinea stabilită.

— Ce mai e şi asta? îi lua în rîs. Cine a poruncit ca Marta să stea în casă cînd e soare afară? Aşa vreţi s-o consolidaţi? Şi cine i-a pus flaneluţa asta pînă la gît, şi cine i-a dat terciul ăsta? Are să bage în gură cartofii cruzi şi are să capete dizenterie.

Sophie îşi frîngea mîinile.

— Mai lăsaţi-mă în pace, nu mai ştiu nici eu pe cine să ascult. Taică-său mi-a poruncit să n-o las să iasă în curte pînă nu-i trece guturaiul şi s-o ţin la căldură. Şi să se joace de-a gospodăria. El doreşte ca Marcia să prindă drag de gospodărie…

La care Róża se stropşea:

— „El doreşte”… parcă e în stare să dorească ceva acest fătţarnic? Iată, eu doresc ca Marta să iasă numaidecît la plimbare.

Îi smulgeau din mînă crăticioarele, îi dădeau în schimb cercul şi o duceau în grădină. Cînd tatăl se înapoia de la gimnaziu, micuţa îi ieşea înainte plîngîndu-se:

— Mama nu m-a lăsat să mă joc de-a gospodăria. Mi-a poruncit să alerg prin grădină.

Şi spunînd acestea lăsa buzele în jos. Dar în ciuda aşteptărilor, Adam nu se supăra deloc. Dimpotrivă se lumina la fată şi începea s-o descoasă:

— Aşa va să zică, a poruncit mama? A venit chiar ea la tine

în odaie şi ţi-a spus?

Primind răspunsul afirmativ, adăuga sentenţios:

— Întotdeauna trebuie s-o asculţi pe mama, să fii o fetiţă cuminte.

Mai tîrziu. La masă, Róża se ivea cu ochii lucind galben de mînie, clar zîmbitoare. Nu-şi saluta bărbatul, se aşeza şi bătînd darabana cu degetele în masă sta cu privirile pierdute în depărtare. Adam îşi dregea glasul, încerca să intre în vorbă cu ea, Marta se tot răsucea pe scăunel aşteptînd să vadă cînd se va lămuri în sfîrşit cine avea dreptate: tata sau mama, şi

ce are să sa întîmple a doua zi. Dar nu vorbeau decît despre lucruri neimportante. Abia după-masă, îndreptîndu-se spre odaia ei, Róża zvîrlea din mers:

— Aud că Marta, deşi e vreme frumoasă, trebuie să stea în aerul stătut din odaie şi să mozolească nişte cartofi. Fetiţa e anemică, crezi într-adevăr că mişcarea în aer liber poate să-i strice?

Adam se însufleţea:

— Vai de mine, Elcia dragă, fă cum crezi. A avut puţin guturai. De aceea eu... Dar fireşte dacă i-a trecut... Iar de-a gospodina să se joace numai cînd plouă afară, i se adresă soacră-si.

După ce obţinea schimbarea, de obicei Róża înceta o vreme îndelungată să se mai ocupe de copil. În schimb, în relaţiile lui Adam cu fiică-sa nu interveneau nici un fel de Întreruperi, ele decurgînd din dorinţa lui continuă de a se asigura că fetiţa există. Indiferent de rezultatele acţiunilor fetiţei, el nu rîvnea decît să se bucure de ele. Zilnic îi aducea jucării noi, curios să vadă cum are să se comporte, dacă ochii or să i se rotunjească de atenţie încordată sau dacă dimpotrivă se vor îngusta într-un zîmbet. Cum va denumi obiectul cel nou şi dacă îl va îndrăgi. Róża poruncea ca surplusul de jucării să fie închis în dulap pentru „mai tîrziu”. De aici numeroase taine şi conspiraţii între tată şi fiică.

În perioadele de „*désintéressement*” ale Rózei, Adam şi Marcia prindeau curaj, împrăştiau jucăriile prin toată casa, rîdeau zgomotos, recitau versuri glumeţe, galopau în sufragerie pe fotoliul balansoar, şi fetiţa refuza să se culce pînă cînd tatăl nu-i povestea basmul cu capra fermecată. Dacă în asemenea

clipe Róża intra în odaie, se uitau la ea miraţi şi străini, ba Marta şi cu o aroganţă comică.

Totuşi, a doua zi Adam îşi evita fiica, o uimea cu indiferenţa lui şi pentru orice lucru o trimitea la „maică-sa”. La rîndul ei Róża refuza să-şi spună părerea. Zicea:

— Nu ştiu, eu nu mă pricep la asta. La asta se pricep belferii.

Copilul umbla de la unul la altul descumpănit; cînd stăruia aţinîndu-se în preajma maică-si, aceasta o respingea spunînd:

— Du-te la tata, ce vrei de la mine? Întotdeauna tu si scumpul tău tătic puneţi ceva la cale împotriva mea…

Rózei îi plăcea s-o pîndească şi s-o urmărească pe Marta. Făptura asta care-i fusese impusă, zămislită din avîntul bărbatului pe care-l ura, era pentru ea un fel de taină vie

a lui Adam. Privind pe ascuns la salturile şi mutrele copilului, ascultîndu-i vorbirea comic stîlcită, sef străduia să găsească explicaţii cu privire la noaptea din octombrie. Spre deosebire de fiii ei, micuţa părea o miniatură a tatălui. Totuşi, în gesturile copilei, Róża nu găsea nici o altă revelaţie în afară de aceea că Adam era de neînfrînt şi că se dublase, că există tot mai mult în jurul ei.

Róża se ivea brusc dinapoia uşii sau din întuneric în fata Martei, speriind-o dinadins. Dorea foarte mult s-o facă să sufere. Totuşi îi era ruşine s-o bată. Trupul fetiţei era alb, cu vine albăstrii – era trupul lui Adam. Într-un rînd fetiţa, avea pe atunci vreo şase ani, citea în colţul camerei. Róża tăia frunzele uscate ale palmierului din hîrdău. Aruncă o privire spre colţul odăii şi strigă:

— Adu-mi foarfeca mai mare.

Copila, cufundată în lectură, nici nu tresări. Atunci, apucă frunza dinţată cu marginile tăioase şi se apropie încet de Marta. Oprindu-se în faţa ei, îi privea fruntea de la stînga la dreapta şi din nou de la stînga la dreapta… Da, ora fruntea lui Adam, la care nu se putea gîndi niciodată altfel decît spunîndu-şi: „Frumoasă frunte”. Cu un intrînd în stînga şi cu un moţ deasupra sprincenii din dreapta. Copila, cufundată în lectură, uitase de tot ce e pe lume. La un moment dat îşi ridică ochii de pe carte şi speriată murmură:

— Ce-i mămico, ce este?

Róża stătea în faţa ei cu acea frunză mare înălţată parcă pentru a o lovi.

— Taciturno, duşmanule, şuieră Róża, şi aruncă frunza.

Cu timpul, Adam se obişnuise să folosească faţă de fiica lui manierele unui curtezan care se ascunde. Oricînd şi oriunde se repezea la ea, o săruta de parcă ar îi fost scăpată din cine ştie ce primejdie, îi povestea, îi punea întrebări. Dacă răsunau paşii cuiva în apropiere, se trăgea iute la o parte sau părăsea odaia. La fel şi Marta, foarte devreme îşi dădu seama că prietenia cu tatăl ei trebuia să rămînă ascunsă. Cînd maică-sa o întreba: cine ţi-a dat asta, cine ţi-a zis sa faci aşa, de la cine ai primit asta, răspundea evaziv dacă era vorba de Adam. Totuşi, pe măsură ce Marta creştea, singurătatea Rózei devenea tot mai mare. Wladyś plecase la Universitate, iar tăcerile soţului ei, altădată atît de lipsite de conţinut, aveau acum o anume putere de cînd le veneau într-ajutor privirile furişe ale fetiţei. Ca şi mai înainte, Róża domnea în mod absolut. Pronunţa sentinţa şi nimeni nu îndrăznea

125

să i se împotrivească, dar acum întotdeauna supuşii aveau aceeaşi părere, Adam şi Marta erau acuma doi în această ascultare, pe cînd Róża era una singură purtînd povara puterii.

La vîrsta de şapte ani Marta se îmbolnăvi de anghina difterică. Adam îşi pierdu numaidecît capul, îi mai fusese răpus un copil de această boală. Văzînd că are puncte albe în gît şi că termometrul urcă la patruzeci de grade, se repezi la Róża. Se opri în faţa ei, palid la faţă, fără să poată rosti un cuvînt. Ţinea mîinile strînse ca în faţa unui Dumnezeu atotputernic.

Din afundurile universului ei întunecat Róża i se adresă spunîndu-i:

— Ei, Dumnezeu a dat, Dumnezeu o să ia, nu-i aşa? Ori poate că pe fiică-ta e nevoit s-o cruţe.

Adam se învineţi la faţă şi strînse pumnii. În noaptea aceea Róża nu avu somn, apoi chemară medicul, iar ca să salveze aparenţele, mama trebui să asiste la consultaţie. Ei îi ceru doctorul să ţină copilul cînd îi injectă vaccinul, şi îi recomandă să pregătească compresele şi să i le aplice. Nepăsătoare ea o stană de piatră, Róża executa totul cu o ideală precizie. Doctorul plecă înaintat.

— Cu o asemenea îngrijire, copilul trebuie neapărat să se vindece. De-ar fi toate mamele atît de înţelegătoare şi cu atîta stăpînire de sine!

Cum plecă doctorul, Róża se vîrî la loc în pat. Auzea cînd şi cînd scîrţîitul uşilor din celelalte încăperi, gemetele copilului, îi auzea pe Adam, pe Sophie şi pe servitoare şuşotind, turnînd apă, scăpînd diferite obiecte din mină. Bombănea:

— Scumpul tătic o s-o expedieze pe preaiubita-i fiică pe lumea cealaltă cît ai bate din palme. N-are decît, ce-mi pasă mie?

Se răsucea în pat, fără să stingă lumina, stătea cu urechea aţintită. Ceasul bătea sferturile de oră, agitaţia din casă nu se mai potolea. În sfîrşit veni şi ora medicamentului. Róża nu se mai putu stăpîni:

— Am să mă duc şi am să mă uit la ei de la distanţă... Ce mai zarvă, suspine, foială fără nici un rost; să mori de rîs!

Împinse uşa. Fetiţa zăcea culcată pe spate, se sufoca. Adam şi Sophie, de o parte şi alta a patului, o ţineau strîns de mînă, privindu-i uluiţi trăsăturile schimbate; slujnica

dormea pe jos. Între timp, respiraţia gîfîită a copilului devenea tot mai rară, din piept i se înălţa un fel de vuiet jalnic, vinele gîtului i se umflaseră. Agitaţia Rózei spori. Uite, Adam stă aici şi toarnă în trupul bolnav deznădejdea lui neputincioasă, socotind c-o ajută şi c-o salvează. Róża nu-şi putu înfrîna dorinţa ca la disperarea soţului ei să adauge şi un sentiment de ruşine.

— Ei? întrebă chipurile într-o doară. Medicamentul îi face bine?

Adam sări ca ars:

— Doctoria, doctoria... Care o fi doctoria? Mamă, i-ai dat Martei doctoria? o întrebă pe soacră-sa. Sophie înălţă din umeri.

— Mie nu mi-a zis nimeni să-i dau vreo doctorie.

Atunci Róża rosti imperturbabilă:

— Păcat, acum un ceas trebuia să-i fi dat digitală. Copilul ăsta are inima slabă. Fără digitală nu rezistă pînă-i scade temperatura.

Adam gemu:

— Elcia, scumpa mea! Am uitat! Zici că nu rezistă? Doamne, ce-am făcut? N-o fi oare prea tîrziu? Unde-i doctoria?

Mîinile îi tremurau atît de tare, încît nu putea, ţine nimic în

ele. Róża apucă sticla şi începu să numere picăturile: „una, două, opt, zece” – atîtea trebuiau să-i dea. Deodată o străfulgeră un gînd. O cantitate mai mare ar ucide-o pe fiica lui Adam! Inima chircită a Martei s-ar opri definitiv în clipa în care tatăl ei, tremurînd de teamă, ar întreba dacă, prin neglijenţa lui, nu i-a îngreunat cumva lupta cu boala. Şi omul care purta răspunderea vieţii ei, îi va purta răspunderea morţii... Róża va spune: „Prea tîrziu”. Şi Adam îşi va duce la groapă fiica pierdută, victimă a prostiei lui. Aşa e drept. Şi pilduitor! Róża aplecă sticla, clătină lichidul în pahar, se apropie de bolnavă... Tatăl şi bunica îi priveau cu încordare mîinile. Duse paharul la gura fetiţei, dar mititica întoarse capul.

— Ţineţi-o!

Ridicară pernele fierbinţi, capul lipsit de cunoştinţă fu aplecat în direcţia paharului. Buzele se mişcară... Fetiţa deschise ochii mari... Şi Róża văzu în ei aceeaşi lumină albă, ca de pe alte tărîmuri, care umple nopţile cu lună. În ochii copilei se afla aceeaşi taină mare, frumoasă, străină oamenilor şi lui Dumnezeu.

Róża vărsă conţinutul paharului.

— Nu pot, nu pot, strigă. Eu nu ştiu, nu pot!

127

Adam turnă a doua oară medicamentul si Sophie i-l dădu fetiţei. După cîteva minute în care stătuse amorţită pe scaun, Róża se sculă în picioare, trezi servitoarea.

— Nu pot să rabd harababura asta. Să iasă toţi din odaie, am să rămîn eu singură cu copilul. Continuă supărată: Iar mai uitaţi cine ştie ce... Şi de-o îi să păţească ceva bineînţeles ca nimeni n-o să scoată o vorbuliţă împotriva bunicii sau a iubitorului tătic, toţi or să zică: „Maică-sa e de vină, n-a îngrijit-o cum se cuvenea”.

Peste două zile Marta era în convalescenţă. Prescriindu-i nişte reţete noi, doctorul îl asigura pe Adam:

— Nu-i nevoie, domnule, de nici un fel de infirmieră. Marna şi-a salvat copilul de la moarte... Lăsaţi-o să continue, să-i redea sănătatea.

De cînd cu boala Martei, atitudinea Rózei faţă de fiica ei se schimbă.

Se speriase. I se părea că toţi acei străini, că întregul oraş

(pe atunci locuiau în ţară) e cu ochii pe ea şi-i urmăreşte purtarea. Că vecinii, ba chiar trecătorii o supraveghează vrînd să vadă dacă nu-şi nedreptăţeşte fiica ori dacă ea, Róża, nu-i o mamă nepricepută şi ignorantă, care habar nu are ce înseamnă educaţie. O muştruluia necontenit pe Marta: nu sta gheboşată, nu te strîmba, nu-ţi şifona rochia; cînd ai să ieşi în stradă ce vor spune oamenii despre tine? Cînd a început şcoala niciodată nu i se păreau suficiente notele mari, succesele, recompensele, în toate Marta trebuia să fie prima.

Asistînd la examenele fetiţei sau cu alte prilejuri cînd Marta se producea în public, Róża se uita la fiica ei prin face-à-main ca la o străină. O, cu totul altfel se purtase cu Władyś. Îl cruţa, tremura de spaimă pentru el, căci Władyś urma s-o ducă într-o altă lume cîndva, să-i schimbe viaţa oferindu-i minuni. Suferea la gîndul unui neajuns pe care ar fi putut să-l încerce fiul ei; învăţătura, sportul, toate îi erau oferite cu băgare de seamă, pentru ca, ferit-a sfîntul, să nu-l istovească pe el, cel care avea s-o elibereze.

De la Marta nu se aştepta să obţină nimic, nici măcar o clipă de fericire, de mîndrie sau de duioşie ca acelea pe care le datora zîmbetului lui Kazio sau cine ştie cărui gest al lui Władyś.!

Deseori Marta era lăudată în faţa maică-si:

— Ce frumos ondulat e părul fetiţei dumneavoastră...

Sau:

— Ce faţă expresivă are copilul ăsta.

Róża murmura ceva nedesluşit, mijea ochii şi, scrutîndu-şi fiica, se străduia să-şi închipuie că e cu totul altcineva, ca în felul ăsta să-i poată cîntări farmecele fără părtinire. Se dădea jos din pat devreme ca să supravegheze micul dejun al fetiţei şi s-o vadă plecînd la şcoală. După-amiezi întregi le petrecea laolaltă cu ea, în faţa manualelor; în timpul vacanţelor nu mai luau sfîrşit băile, chefirul, conversaţiile în limbi străine şi lucrul manual. Copilul pica de oboseală. Tratamentele forţate o chinuiau tot atît cît şi învăţătura. Dar Róża se arăta neîndurătoare.

— Lene şi istericale. N-am să-i tolerez mofturile. Căci. Cine va fi făcut răspunzător pentru educaţia ei? Mama, mama, mama! Am să fac om din ea, iar după aceea n-are decît să se

ducă la capătul lumii. Nu mă aştept să-mi fie recunoscătoare.

Martei îi era cumplit de dor de prietene. Róża însă nu o lăsa să se joace cu copiii. Cînd erau în parc alegea aleile cele mai izolate unde se ducea aducînd propriul ei scaun pliant. De îndată ce se apropia de Marta vreo persoană micuţă, propunîndu-i să se joace împreună, Róża o striga:

— Marta, poftim te rog la mine. Ai terminat de citit *Le Chaperon-rouge*? Dar broderia ai isprăvit-o? Atunci ia-ţi coarda şi sări, e sănătos înainte de masă.

Adam se străduia s-o convingă:

— Ce-ar fi s-o înscriem pe Marta la grădiniţă sau să-i facem cunoştinţă cu copiii vecinilor? Se plictiseşte fără societate...

Dar Róża izbucnea:

— Zici că „se plictiseşte”? Foarte bine, atunci n-are decît să se umple de bube, de eczeme, să facă scarlatină! Să înveţe vorbe urîte, să vezi ce vesel o să fie atunci. Numai că eu n-am să-mi iau nici o răspundere. Şi nici s-o salvez încă o dată nu vreau!

Nici cînd începu să meargă la şcoală, problema colegelor nu se înfăţişă altfel. Erau invitate odată pe an. Róża le făcea atunci o primire strălucită. Masa stătea gata să cadă sub greutatea tortelor, a fructelor, a cremelor de tot felul, scoteau husele de pe mobilă, argintăria lucea, podelele străluceau. Programul petrecerii era şi el stabilit exact. De obicei grosul timpului îl ocupa lanterna magică, după aceea trebuiau să declame pe rînd poezii, cam o oră durau jocurile, o oră dansul,

amestecate cu jocul de-a şaradele şi cu băutul limonadei. La ora opt seara, oaspeţii îşi luau rămas bun.

Róża nu-i părăsea nici o clipă pe invitaţi.

— Ce ţi-a şoptit în colţ fata aceea cu părul roşu? o descosea mai tîrziu pe Marta, sau:

— Ce rost au avut rîsetele acelea prosteşti în timpul contradansului?

După primire, ieşea la iveală că fetiţele sînt prost crescute, urîte şi foarte rele. După îndelungi tratative, Adam obţinea cu cea mai mare greutate aprobarea ca Marta să înapoieze două-trei vizite în cursul iernii. Atunci din nou, Martei nu-i era îngăduit să rămînă pînă la sfîrşitul petrecerii: era nevoită să vină acasă, înainte de cină; dacă întîrzia avea de îndurat ceartă şi pedepse.

— Poate că vrei să te muţi cu totul. Poftim, eu nu te opresc! Ce ţi-o fi plăcut atîta acolo? Pălăvrăgeala şi bîrfa? Să nu-ţi închipui cumva că am să te las să te duci la onomastica şpanchiei de Karolcia!

La reproşurile lui Adam că fetiţa era deznădăjduită, Róża răspundea:

— De ce o împingi spre putregai, omule? Eşti atît de grăbit s-o pierzi? Ce poate învăţa ea bun de la oameni? Stai cu nasul în hîrţoagele tale, nu vezi nimic, nu ştii nimic. Dar eu cunosc lumea, am cunoscut viaţa, eu ştiu, eu ştiu, eu ştiu totul!!!

Se înfuria, îşi privea bărbatul cu o expresie atît de iniţiată în tainele cele mai cumplite, încît Adam era şi el cuprins de spaimă în faţa putregaiului vieţii.

Aşa o priveghea Róża pe fiica lui Adam, comoara ei urîtă, smulsă morţii.

XIII

MARTA, FIRE TĂCUTĂ ŞI ASCUNSĂ

iubea grozav viaţa şi se mulţumea cu orice. O bucurau obiectele, lumina, felurile de mîncare, cărţile pe care le ştia pe dinafară, anecdotele Sophiei, timpul care se scurgea, învăţătura, lecţiile, notele, braţele şi picioarele ei elastice – faza în care noul-născut se amuză contemplîndu-şi degetele, se prelungi la ea aproape cît întreaga copilărie: Marta făcea

cunoştinţă cu lumea cercetîndu-se pe sine, bucurîndu-se la nesfîrşit de primele impresii. În izolarea ei nu se simţea însingurată, dimpotrivă, abia apuca să răspundă la întrebările făpturilor fictive din jurul ei, iar obiectele, plantele, visele constituiau pentru ea un nesecat izvor de cunoaştere. Nu se plictisea. Pe măsură însă ce-i sporeau energia şi cunoştinţele creştea şi nevoia de a se împotrivi sau de a dobîndi aprobarea celor de-o seamă cu ea. Ardea de dorinţă să-şi confrunte cuceririle cu cele ale altor viteji. Şcoala nu era de ajuns. În cursul pauzelor abia izbutea să-şi destindă trupul înţepenit de şederea în bancă, să-şi învingă inerţia şi timiditatea, că iar suna clopoţelul. Marta se revolta împotriva opreliştilor în prietenie. În cursul plimbărilor cu tatăl ei, îl întreba – palidă de emoţie:

— Dar de ce, de ce e mama atît de curioasă? De ce nu vrea

să iubesc pe nimeni?

Tatăl ei se întrista.

— Nu, nu de asta e vorba, să nu iubeşti… Dimpotrivă, trebuie să-ţi iubeşti colegele şi pe toţi ceilalţi. Doar că mama, ştii, a suferit foarte mult… Am pierdut un fiu mititel. Tu însăţi erai gata să mori de difterie. Îi e frică să nu iei vreo boală.

Marta se precipita cu făgăduielile.

— Tăticule, n-am să mă duc niciodată la copii bolnavi, dar sînt şi fetiţe care au în jurul casei grădini, unde ne putem juca în aer curat.

Adam ofta neputincios.

— Unde găseşti azi fetiţe cuminţi şi drăguţe… Şi-apoi timp de unde? În fiecare zi lecţii de limbi străine, la şcoală vă dau multe teme, mai trebuie şi o plimbare, iar duminica se cuvine să mai citeşti şi o carte.

Protesta indignată.

— Sînt multe fetiţe drăguţe şi cuminţi. Şi Yasia, şi Wiga, şi Zabka, toate sînt drăguţe. Toate îşi fac lecţiile şi au timp şi de joacă.

Atunci Adam se oprea în mijlocul drumului, îşi punea mîinile pe umerii fetiţei, o privea în ochi, umilit, implorîndu-i mila.

— Dar nu toate au mame atît de nefericite, spunea. Crede-mă, Marcia, crede-l pe tăticul tău, ea e foarte nefericită… Nu trebuie s-o necăjim.

Întorcea capul şi tăcea. Apoi se pornea pe glume, ca s-o înveselească pe micuţă, se jucau de-a v-aţi ascunselea, se

luau la întrecere fugind. Deseori ieşeau afară din oraş şi acolo se zbenguiau ca doi copii. Atunci cînd Marta îşi lipea obrăjorul încins de faţa lui, Adam spunea triumfător:

— Vezi, vezi ce vesel e? Şi are *să fie* şi mai vesel, draga mea fetiţă. Ai o viaţă lungă înaintea ta. Ai să petreci, ai să ai prieteni pe săturate.

Aşadar nefericirea Różei se plasă între Marta şi lume. Dar fetiţa nu izbutea s-o înţeleagă. Istoria cu frăţiorul şi cea cu propria ei anghină difterică i se păreau asemeni unei hieroglife al cărei sens rămînea o taină. Bunica Sophie povestea deseori cum cinci dintre copiii ei muriseră de „crup” şi cum nu scăpase decît cel mai mic, Róża. Bunica povestea trăgînd din ţigară, înfulecînd dulceaţă, îşi amesteca povestirea cu anecdote

glumeţe despre copiii dispăruţi, se da în vînt după petreceri şi nimeni nu rostise vreodată din pricina ei, cuvîntul „nefericire”. Marta se dumiri că difteria era singurul lucru din nefericirea maică-si ce putea fi dezvăluit unui copil, că era un semn convenţional care ascundea o taină.

Într-un rînd mergea pe stradă cu Róża. Era într-o după-amiază de primăvară. Castanii îşi îndreptaseră mugurii ca nişte degete verzi, îmbobociseră. Oamenii, în pardesie descheiate, mijeau ochii la soare, prefăcîndu-se că le e cald. Marta îşi desfăcu şi ea şalul de la gît şi începu să-şi tîrşească picioarele; nu că ar fi fost cu adevărat obosită, ci din dorinţa de a se împrieteni numaidecît cu primăvara, de a nu o deochea cu propria ei încîntare. Parfumul lui april răzbătea prin fum, praf şi mirosul de benzină. Róża ţinea strîns mîna Martei, pardesiul ei de mătase foşnea, păşea repede şi nu-i ceru fiică-si să-şi lege la loc şalul, că acuşi se duce soarele. Marta începu să spere la un pahar cu sirop. Se apropiau de ghereta unde sifonul şi recipientul colorat atrăgeau trecătorii. Marta încetini paşii, se răsuci spre gheretă şi era gata să spună:

— Mămico, mi-e atît de sete...

Dar se simţi smucită şi trasă mai departe cu asemenea putere, încît începu să-i bată inima în piept. Aruncă o privire speriată maică-si... Róża privea cu atenţie drept înainte, părea că pîndeşte, că urmăreşte pe cineva. Marta îşi încordă atenţia. Da, într-adevăr, maică-sa nu-şi dezlipea privirea de la un domn şi o doamnă, care mergeau strîns îmbrăţişaţi, atît de strîns încît era greu să-ţi dai seama unde se sfîrşeşte braţul domnului şi începe braţul doamnei. Perechea asta nu-şi făcea loc prin mulţime, ci parcă plutea printre ceilalţi, despărţită

de toţi din jur, fără să se grăbească, grozav de preocupată de ceva ce era numai al ei. Doamna ţinea în mînă o creangă de liliac, pe care o ducea ca pe o luminare la procesiune. Amîndoi priveau liliacul, aveau feţele luminate de zîmbet. Brusc se opriră... Nu făcură nimic altceva decît că îşi dezlipiră ochii de pe creanga înflorită şi se priviră. Marta ar fi vrut să treacă pe lîngă ei cît mai iute. Dar în aceeaşi clipă se opri şi maică-sa şi Marta băgă de seamă uluită că de sub voaleta Rózei se strecurau lacrimi mari şi grele.

De atunci încolo cuvîntul difterie avu pentru Marta izul lui

april. Iar luna aprilie un gust de nefericire.

Cînd venea Wladyś, Marta putea să facă ce-i plăcea. Ocupaţiile ei decurgeau în modul stabilit, dar între ele se căscau pauze în care domnea o tulburătoare libertate. Ajungeau pînă acolo încît Marta, neobservată de nimeni, se strecura la colege, se înapoia apoi cu gîtul uscat de spaimă şi la înapoiere constata aceeaşi linişte, aceeaşi nepăsare în odaia ei, ca înainte de a fi plecat.

Atunci toată viaţa casei se concentra în salon. Róża cinta la pian şi din gură. Wladyś o acompania, li se auzeau glasurile calde, timbrate, pline de substanţă. Uşa de la salon era tot timpul închisă, iar atunci cînd se ivea în prag, Róża era greu de recunoscut, părea o fată tînără care se iveşte din sala balului, vrînd să respire puţin aer curat între două dansuri.

Adam discuta şi el cu fiul său, dar pentru asta trebuia să le ajungă o jumătate de oră de singurătate în doi, cel mai adesea înaintea cinei. În schimb la masă se ţineau lanţ discuţiile, relatările, controversele dintre Róża şi Wladyś, prea puţin inteligibile pentru ceilalţi. Discutau în contradictoriu despre Wagner sau Debussy, rosteau nume de opere şi genuri muzicale sau îşi aminteau întîmplări cunoscute numai lor, oameni care îi interesau numai pe ei; rosteau cuvinte străine, Róża, rîzînd pînă la lacrimi, povestea istorioare cu totul neamuzante pentru Marta, iar Wladyś îi ţinea hangul chicotind cu glasul lui subţire de copil.

Sophie se străduia să le ofere feluri de mîncare excelente şi pretindea complimente. O lăudau, se ghiftuiau, Wladyś îi săruta mîna declarînd:

— Poţi să umbli lumea toată şi nicăieri n-ai să găseşti nişte piroşti cum face bunica noastră. Astea sînt adevărate poeme, po-e-me…

Sophie vărsa lacrimi de, înduioşare, îi făgăduia o iconiţă cu chipul Papei Leon al XIII-lea, sau o pereche de mănuşi *glacé* noi-nouţe rămase de la răposatul bărbatu-său. La un moment dat era din nou distrat, apoi începea iar să discute, să povestească, să rîdă împreună cu maică-sa.

Pe Marta o iubea foarte mult. Îi aducea jucării, o poreclise „pani Kornacka” pentru că era atît de serioasă. Róża privea cu neplăcere la sporovăiala celor doi fraţi. Chiar de a doua zi de

cum sosea Władyś, Róża îi poruncea Martei să-i arate fratelui ei caietul cu cele mai bune lucrări, în tot cursul vizitei Marta umbla îmbrăcată ca de sărbătoare şi cu o fundă în păr. Dar maică-sa o expedia îndărăt la ea în odaie, îndată ce putea. Îi întrerupea cuvintele:

— Hai, lasă, du-te la bunica.

Sau:

— Nu te mai pune în valoare. Nu-l obosi pe fratele tău. Înţelege si tu că a venit să se odihnească.

Iar cînd Władyś o lua pe surioara lui şi o aşeza pe genunchi, o alinta, îşi răsucea pe deget o buclă a ei, Róża roşea la faţă şi micşorîndu-şi ochii spunea:

— Las-o în pace, Władyś. N-o tine de vorbă. Are încă multe lecţii de făcut astăzi.

într-un an, Marta trebuie să fi avut pe atunci vreo doisprezece ani, în vacanţa de paşti, maică-sa şi Władyś ieşeau foarte des împreună. La cină aproape întotdeauna erau de faţă numai tatăl, bunica şi Marta. Pentru ceilalţi doi erau pregătite tacîmuri şi gustări reci. Sophie avea grijă să nu mănînce ceilalţi ce era mai gustos. S-ar fi zis că acest cămin al lor se rupsese în două: cei care se hrănesc în tăcere, obosiţi la sfîrşitul unor zile de muncă, la un capăt de masă mai neîngrijit, constituiau prima jumătate; de cealaltă parte ceilalţi, mereu absenţi, cufundaţi în luminile sau zgomotul oraşului, pe care îi aştepta somonul afumat şi fructele, şi care constituiau cealaltă jumătate.

Pe Marta această împărţire o amăra. Se uita bosumflată la tatăl ei, socotindu-l vinovat că era umilită. Dacă nu şi-ar fi sărutat fiica atît de des şi n-ar fi numit-o şoricelul lui, poate că s-ar fi aflat şi ea de partea mai aleasă a casei.

— De ce stai bosumflată? o întreba Sophie.

— Du-te şi te culcă, am să-ţi dau o scutire că n-ai putut să-ţi faci lecţia la matematică, îi propunea Adam.

Se strîmba cu dispreţ, tăcea. Bunica îi oferea drept consolare o tartină cu somon afumat, luat din platoul „celorlalţi".

Atunci Marta împingea scăunelul şi fugea ţipînd şi lovind din picior:

— Nu vreau, nu vreau, nu-mi trebuie!

Nu putea să adoarmă pînă nu auzea ţăcănitul zăvorului,

pînă nu foşneau în vestiar hainele de mătase şi pînă cînd Wladyś nu trecea în sufragerie, scîrţîind din pantofii lui de lac. Aspira adînc mirosul violetelor de Parma; după aceea strîngea pumnii şi plîngea cu capul în pernă.

Într-un rînd, Marta fu nevoită să aştepte multă vreme înapoierea parfumată şi foşnitoare a *celorlalţi*. Ştia că mama şi fratele ei sînt duşi la concertul lui Hubermann. Multe zile fusese vorba despre asta, îşi pregătiseră toaletele, obţinuseră cu greu bilete, se enervaseră. Plecaseră în sfîrşit febrili, la ora şapte şi jumătate, Róża ţinînd în mînă un săculeţ albastru de catifea în care se afla binoclul de sidef.

Marta ura muzica. Muzica reprezenta zona celor aleşi în care ea nu avea acces. Cînd maică-sa cînta din vioară sau din gură, uşile erau închise şi toţi trebuiau să se aţină prin colţuri. Cînd maică-sa cînta, în faţa ei se deschidea o altă lume, de neatins în marea sa frumuseţe, şi pofta de viaţă pierea ca un capriciu fără noimă. În schimb lua fiinţă dorul după ceva fără nume. Acel ceva era desigur fericirea: şi desigur, în ciuda spuselor tatălui ei, Róża se cufunda după pofta inimii în acea fericire.

Ornicul bătuse ora unu din noapte. Apoi încă un sfert de ceas... în sfîrşit Marta auzi foşnetele binecunoscute. Îşi scoteau pardesiele, pantofii de lac scîrţîiră. Dar prin aceste zgomote nu se strecura nici o şoaptă, nici un hohot de rîs, Şi paşii celor doi nu se îndreptară spre sufragerie, ci spre salon, uşa pocni cu zgomot, apoi se înstăpîni iar tăcerea. Peste o clipă Martei i se păru că aude sunetul strunelor de vioară atinse de arcuş. Se dădu jos din pat şi păşind pe vîrfuri, înaintă pe pipăite. N-avea de gînd să tragă nici cu ochiul, nici cu urechea. Voia să stea puţin în vestiar, să adaste în fericirea nocturnă încă prezentă a *celorlalţi*. Din două salturi se repezi la cuier, îşi vîrî obrazul în pardesiul maică-si... Mirosea a ţigări, a parfum, a oraş. Pe jos zăcea programul, îl ridică şi mîngîie cartonul neted. În vremea asta în salon, ei stăteau de vorbă. Pe sub uşă se strecura luciul galben al luminării, Marta se apropie şi fără să vrea ciuli urechea.

— E o barbarie, e o barbarie să cînţi aşa, spunea Róża. Pentru asemenea lucru ar trebui să existe o pedeapsă. Iar mi-am pierdut liniştea! Iar mi s-a zdruncinat existenţa.

Wladyś încerca s-o liniştească:

— Lasă, mamă, e timpul să uiţi. N-am să te mai duc niciodată la un concert...

Mătasea foşni, strunele viorii vibrară.

— Wladyś, îţi aminteşti motivul ăsta? El trece prin orchestra ca lumina prin nori, însufleţeşte mereu alt instrument şi la urmă vioara spune *totul*.

Urmă o pauză şi un hohot scurt, înăbuşit.

— Înţelegi, Wladyś, totul! Brahms ştie totul. Trebuie să fii în stare să simţi totul şi după aceea să poţi să-l execuţi... Eu nu ştiu s-o spun ca Brahms, dar ştiu s-o simt. Am să-ţi povestesc ceva...

Şoapta se preschimbă într-o taină cumplită. Marta se lipi de uşă.

— Să-ţi spun. Era într-o noapte, cam cu un an înaintea bacalaureatului tău. Mă simţeam foarte nefericită în noaptea aceea. Mă întorsesem de la mormîntul lui Kazio... Nu înţelegeam nimic. Kazio atît de mititel, abia se trezise la viaţă şi iată-l răpus, sub pămînt: tu nici nu te uiţi la mine, te atrage viaţa, îţi închipui că vei fi primul, că viaţa va începe din nou odată cu tine... Pe Adam nu pot să-l sufăr, şi numai el e lingă mine, întotdeauna, peste tot numai el e lingă mine. În jur e pustiu, atît de pustiu încît abia mă pot ţine pe picioare. Am un fel de a fi foarte rău, cînd sînt deznădăjduită vreau sa mă răzbun. Vai, Wladyś dragă, spuse Róża, hohotind de plîns, mi-e şi groază să-mi reamintesc, cu cîtă josnicie am vrut să mă răzbun asupra ta pentru faptul că mă laşi în acel pustiu... Şi atunci era o noapte cu lună, m-am uitat în grădină. Pomii, eleşteul, stelele, aceleaşi reflexe de lumină în nori şi în apă, cînd ici, cînd colo, privesc, ascult *totul!* Pomii susură, lumina susură, lumea se umple pînă la margini, simt, aud că există *totul*. Şi m-am speriat. Cum adică? Eu vreau să-l lipsesc pe copilul meu de tot? Am uitat de răzbunare. Ţineam minte un singur lucru: că Brahms ştie. Eu simt, ascult, dar el ştie. în concertul ăsta în re major a spus totul. Înţelegi ce e? E *armonia*. Numai despre asta e vorba acolo... la el... îţi aminteşti?

Şi Marta auzi o melodie ca un geamăt.

— La el tristeţea şi bucuria, nefericirea şi biruinţa sînt una. Nu trebuie să tînjeşti după ceva, să fii deznădăjduit, nu există taine, nu ai nevoie de Dumnezeu. La el există *totul* ca într-o

noapte cu lună, Cînd o asemenea noapte e frumoasă, ea e şi întreagă, nu lipseşte nimic în cerul pe care-l vedem,

pe pămîntul pe care clarul de lună ni-l dezvăluie. Şi acest concert în re major e şi el întreg. Nu-i lipseşte nimic. Clasicismul şi romantismul... ce-a fost şi ce are să fie... există totul – *există armonia!*

Wladyś încerca s-o liniştească.

— Mai încet, draga mea, mai încet, nu te zbuciuma.

Iar Róża îi răspundea în şoaptă:

— Cum să nu mă zbucium cînd acest Hubermann a cîntat aşa! E fericit, a putut să cînte în aşa fel încît nimic să nu se piardă, încît să execute *totul*. Că doar înţelegi şi tu că e cel mai greu, cel mai josnic păcat să furi, să treci peste, să ştirbeşti armonia.. La Brahms fiecare notă este cea mai importantă, fiecărei Fiecare! Fiindcă fiecare reprezintă totul! înţelegi?

Şoapta Rózei devine şuierătoare, Wladyś se vaită:

— Linişteşte-te, pentru Dumnezeu!

— Cum vrei să mă liniştesc? îl întrebă mai departe Róża, cînd eu *simt* totul, dar de cîntat nu pot să-l cînt? Atunci, în noaptea aceea, am luat vioara, ştiam că trebuie să cînt, că altminteri are să se întîmple ceva îngrozitor cu mine. Vreau să-l cînt pe acel Brahms, acea noapte, acel tot şi nu pot, Wladyś, nu pot! Degetele nu mi se mişcă, notele îmi lunecă, fug, se îngrămădesc unele peste altele fără şir, fără nici o rînduială, ritmul e şchiop, la fiecare pas un gol, lipseşte ceva, lipseşte parcă un lucru esenţial. Iadul! Credeam că-mi ies din minţi, dar n-aveam putere, am plîns...

E linişte, se aude plînsul Rózei.

— Am plîns şi atunci a venit Adam.

Cuvintele Rózei de-abia se mai aud. Marta se lipeşte de uşă cu toată puterea ca să le prindă.

— A venit Adam şi ha, ha, ha, se aude brusc rîsul Rózei. Vine şi are şi el chef de armonie... Un alt fel de armonie. Vrea totul cu mine! El cu mine! Róża ţipă:

— El cu mine! Frumoasa armonie, nu?

Uşa cedează sub apăsarea Martei. Tremurînd toată, în cămaşă de noapte, se pomeneşte în odaie şi rămîne înlemnită în lumina luminărilor. Róża şedea pe canapea, Wladyś o ţinea de umeri. Cînd uşa scîrţîi, ăia tresăriră şi înălţară uimiţi ochii spre

Marta.

— Uite, uite, Władyś, strigă cu expresie sălbatecă Róża, *e ea*.

După concertul lui Hubermann, Marta încetă să-i mai invidieze pe Róża şi Władyś. Ba îi părea chiar bine că nu aparţine părţii *celeilalte*. Se uita cum în spatele scaunului mamei ei, la masă, în aburul anghinei difterice şi alunii lui april se înalţă inumanul, inaccesibilul Brahms, Brahms care ştie totul.

XIV

SCURTĂ VREME DUPĂ PRIMA LEC-

ţie de canto, între Róża şi Adam avu loc o adevărată dezbatere cu privire la viitorul Martei. Se apropiase termenul de înscriere în învăţământul superior, iar Adam de multă vreme îşi pusese în minte că, după bacalaureat, fiică-sa are să urmeze o şcoală de horticultură. O fermă micuţă unde să-şi ducă bătrîneţele printre flori, legume şi fructe, ocrotit de o copilă sănătoasă, cu timpul poate şi de un ginere, cultivator mărunt şi el şi fără nazuri – acesta îi era visul. Soţia lui nu se împotrivise, dimpotrivă se arătase favorabilă proiectelor şale:

— Bine, bine, n-ai decît să sădeşti napi, cît îţi pofteşte inima, barem mă scapi pe mine de orice răspundere. Władyś n-are să mă uite, am să mă stabilesc undeva peste hotare, şi în sfîrşit am să scap de corvoada asta blestemată.

Dar cînd se ivi momentul înfăptuirii respectivului program a picat trăznetul nimicitor. Róża spuse:

— Ba nu. Am şi eu un drept asupra fiicei mele. Nu voi îngădui să-i strici viaţa. Am să mă duc cu Marta la Varşovia, are să-şi cultive glasul.

Adam simţi că i se clatină pămîntul sub picioare.

— Cum aşa? strigă. De ce spui că-i stric viaţa? Tu însăţi ziceai că Marta nu e înzestrată pentru muzică şi pentru nimic altceva de. Acest fel, că cel mai nimerit lucru pentru ea ar fi să se ocupe de gospodărie. Iar dreptul asupra ei nu ţi l-am contestat niciodată.

— Îţi mulţumesc că nu mi l-ai contestat, răspunse Róża, de aceea îţi şi fac cunoscut că are să fie cîntăreaţă.

— Ce înseamnă asta? se indignă Adam. De unde ai mai scos-o că are să fie cîntăreaţă? Cînd cîntai sau interpretai ceva

la pian, niciodată n-o lăsai să intre la tine, în cameră, ziceai că n-are nici ureche nici ritm, din lecţiile de pian nu s-a ales nimic… şi acum deodată…

Sotia lui îl privi de sus.

— Să nu te doară pe tine capul pentru asta. Cu pianul n-a ieşit nimic pentru că n-am vrut eu să iasă. Orice netoată poate să zdrăngăne la pian după ce-a tocit exerciţiile. Pe cînd o voce, o voce ca asta se iveşte una la o mie. Iar acum *eu vreau*. Urechea ei, ritmul ei le iau asupra mea. Cîntăreţele sînt arareori muzicale din naştere.

Adam tăcu. După o clipă mai lungă de gîndire, vorbi cu un glas umilit:

— Draga mea Elcia, au trecut atîţia ani din noaptea aceea cînd te-am nedreptăţit… Dumnezeu mi-e martor că m-am căit amarnic şi că am încercat să mă pedepsesc singur pentru purtarea mea brutală de atunci. Şi n-am murmurat niciodată văzînd că nu iubeşti acest copil, văzînd că n-o socoteşti pe Marta drept odrasla ta… E drept că mai tîrziu am fost mişcat de conştiinciozitatea ta maternă. Da, spuse însufleţindu-se şi ridicînd glasul, aş putea depune mărturie în faţa oricui că ai educat acest copil, pe care nu-l aveai la inimă, cu mai multă grijă decît cea mai duioasă dintre mame. Dar să ştii, Elcia, că pentru mine Marta înseamnă altceva decît pentru tine. Eu mi-am făurit-o pe fiica asta a mea în vis, seamănă mai mult cu mine. Decît băieţii, are aceleaşi gusturi ca şi mine. Cînd tace, tac şi eu, şi ne împăcăm cît se poate de bine. Elcia, spuse cu un glas adînc, din piept, Elcia, lasă-mi-o mie pe Marta, nu mi-o lua…

Róża se împurpură şi sări de la locul ei, nu izbutise deloc s-o convingă.

— Aşa? Să nu ţi-o iau pe Marta? îl întrebă răstit. Şi de ce, mă rog? Cum de nu ţi-e ruşine să-mi vorbeşti astfel, tu care te uitai în ochii mei ca un cîine bătut, implorîndu-mă s-o scap pe fiică-ta cînd a fost bolnavă? Cum poţi să-mi ceri să mă lipsesc de ea? Parcă am avea de ce să ne tocmim acum, dacă nu i-aş fi dat digitală atunci cînd mititica abia îşi mai trăgea sufletul, iar tu stăteai cu braţele încrucişate şi te smiorcăiai? Aşa e cum spui, vorbi Róża mai departe aspru, cu glasul ei de argint, ai dreptate, nu ţi-am iubit progenitura. Rîse. – Nu erau ore de desfătare cele

de care-mi aducea aminte, o nu! Şi tu habar n-ai, nefericitule, cît de aprigă a fost această lipsă de dragoste, cît de aproape de nişte hotărîri cumplite mă împingea pe atunci deznădejdea, dacă ai şti, sufleţelul tău serafic s-ar cutremura de spaimă. Aşa e, n-am iubit-o! Dar acum o iubesc. Am îndrăgit-o acum,

fiindcă a fost o neînţelegere, strigă deodată, copilul ăsta nu-ţi aparţine! Iată-mă răzbunată!

Adam se ridică cu greutate; posomorit, cu capul lăsat în jos, şopti:

— De ce spui că Marta nu-i a mea? Despre ce fel de răzbunare e vorba?

Răspunsul Rózei ţîşni numaidecît:

— De ce nu e a ta? Despre ce fel de răzbunare e vorba? spuse fierbînd de mînie. Află, suflet neprihănit, că datorită fiicei tale am început să cred că pe lume există dreptate. Iar tu s-ar cuveni să aprinzi o luminare lui Dumnezeu cel drept, dacă într-adevăr nu-ţi place înşelăciunea şi ţi-e aminte să-ţi primeşti pedeapsa.

Oftă adînc, iar Adam, îndreptîndu-şi spatele, se uita la ea orbit, ca la soare.

— Dragă Adam… vorbi Róża cu un glas scăzut, ia adu-ţi tu aminte seara aceea, noaptea aceea… Ce-ai dorit atunci să ucizi în mine? De ce-ai fost brutal cu o femeie lipsită de apărare? împotriva a ce ai zămislit-o pe Marta? Adu-ţi aminte…

Adam tăcea.

— Păi atunci să-ţi spun eu: ai vrut să ucizi în mine muzica. Am născut-o pe fiica ta împotriva muzicii! Oare se cuvenea s-o iubesc pe această strigoaică ivită spre pierzania inimii mele? Dar bunicul meu a răbdat şi a scăpat de la San Domingo, şi de la Somosierra s-a înapoiat cu uniforma pe el, la fel şi eu, n-am lăsat să-mi fie nedreptăţită inima, deşi nu e prea serafică şi mai adesea înclinată către diavol: n-am trădat muzica. Şi pentru asta am fost recompensată! Nu ştiu cine a făcut-o, Dumnezeul ăla al tău, bun şi îndurător, sau soarta oarbă şi înţeleaptă, dar statornicia mi-a fost recompensată. Marta n-are să sădească napi pentru tine. Marta are un glas cu care poate fi cîntată cea mai minunată muzică! Viaţa Martei va fi a mea, nu a ta.

Cu asta dezbaterea s-a încheiat. Adam, gemînd: „Doamne, Dumnezeule Doamne, fie-ţi milă”, plecă să-şi vadă de treabă, iar

Róża, cu nările fremătînde, rămase la hotărîrea ei. Peste cîteva zile aduse o croitoreasă să-i coasă Martei o rochie nouă pentru Varşovia. Lecţiile în salon continuau.

Şi Adam se umili din nou. Într-o după-amiază închise pe furiş uşa care dădea spre dormitor, privi cu luare-aminte dacă servitoarea nu era pe aproape, şi se aşează lîngă Róża

pe canapea.

— Te-ai gîndit tu, intră el din nou în vorbă; cît vor costa lecţiile de canto la Varşovia şi întreţinerea a două case? Eu nu pot să fac faţă la asemenea cheltuieli şi te rog din inimă, renunţă la intenţiile astea bizare.

Róża clătină din cap cu milă.

— Iată-te pe tine întreg în aceste „nu pot să fac faţă” şi „renunţă”. Să-ţi cultivi copilul, să-i dezvolţi talentul, înseamnă pentru tine o intenţie bizară... Dar nu te teme, cit sînt eu în viaţă n-am să te las să trîndăveşti. Te-am scos eu din slobozia aia de lingă Saratov, cu atît mai abitir am să te scot şi din fundătura asta.

Adam se cutremură:

— Din ce fel de slobozie m-ai scos? Unde vrei să mă mai duci iar?

— Ia nu te preface că nu ştii, izbucni Róża. Cine a vrut să iasă la pensie cînd fiului nostru mai mare abia îi mijiseră tuleiele şi, cumpărînd căsuţa preotesei din slobozie, să-şi ducă restul zilelor, om în plină putere lîncezind cu braţele încrucişate? Nu cumva oi fi vrut eu?

— Păi, bombăni Adam, căsuţa aceea a preotesei nu era deloc o ocazie rea... Nu costa decît trei mii de ruble. Iar Władyś, ai văzut şi tu că Władyś oricum s-a stabilit Ja Berlin.

Róża simţi că i se urcă iar sîngele la cap.

— Of, of, nici nu pot să te mai ascult! De ţi-ar fi măcar ruşine şi ai tăcea din gură! „Władyś s-a stabilit la Berlin.” Dar dacă tu-ţi cheltuiai toţi banii pînă la ultimul ca să cumperi căsuţa coanei preotese, cine l-ar mai fi ţinut la studii la Berlin? Ar fi fost nevoit să-şi ia o slujbă la vreun bărbos de conţopist împărătesc şi să-i facă temenele. Ăsta ţi-e şi patriotismul! Uite, aşa s-a dat pe faţă mieluşelul catolic cu dragostea lui pentru Polonia cu tot. Pe cînd eu, deşi-s o zgripţuroaică, o muiere nesimţitoare în faţa rănilor sfinte ale patriei, nu m-am învoit totuşi să rămînem la

Saratov! Atîta m-am zbătut, atîta i-am făcut ochi dulci curatorului, pînă cînd am reuşit să te aduc înapoi „în preaiubita Polonie”.

— Da, da, m-ai adus înapoi, pentru că aşa ţi-a căşunat ţie atunci, mormăi Adam. Iar îndată după căsătorie, taman pe dos, m-ai tras după tine din Polonia la Saratov.

Dar Róża nu se dădu bătută.

— Atunci a fost altceva. Pe atunci în Polonia puteai fi cel mult un pîrlit de slujbaş la poştă, pe atunci nu existau posturi de profesori la gimnaziu pentru polonezi, Apuchtin nu o îngăduia. Cînd mi-am întemeiat o familie, trebuia să mă gîndesc la viitorii mei copii, să n-ajungă pui de poştaş.

Adam oftă.

— Fumuri şi trufie nestăpînită… Nici un pic de inimă! îţi pasă ţie de Polonia cît de zăpada de anţărţ; te-ai înapoiat aici din trufie, ţi-a venit poftă să faci din fiul tău un domnişor şi să te făleşti în faţa vechilor cunoscuţi cu blana de sobol pe care ţi-ai cumpărat-o în Rusia.

Róża se strîmbă.

— Vai ce crimă, vai ce crimă, vai cum calcă în picioare totul! Să te lauzi cu blana de sobol în faţa cumetrelor din Varşovia nu-i o crimă. Şi nici să-ţi îndrumi copilul spre o soartă mai bună nu-i o crimă. Dacă te-aş fi lăsat atunci să rămîi în Rusia, te-ai fi umflat ca un poloboc şi ai fi crăpat. Pe cînd aşa, în condiţii noi au trebuit să se găsească şi puteri noi. Şi, slavă Domnului, văd că ai rămas în viaţă şi pînă să închizi ochii mai va. Iar fiică-ta, pe care ţi-ai făurit-o în vis, în loc să slovenească azbuchea pravoslavnică a învăţat să recite *Viziunile Sfîntului Petru*. Şi în loc să meargă la gheţuş cu zgîtiile coanei preotese, a făcut parte din organizaţia de cercetaşi.

Adam cam pierduse firul discuţiei, clipea des din ochi dar nu se lăsa.

— Mă rog, fie şi aşa, te-ai încăpăţînat, ne-am înapoiat şi ne-am stabilit la Varşovia… Perfect. Dar tot tu m-ai silit peste cîţiva ani să accept postul de director şcolar într-un oraş de provincie. Eu, Dumnezeu mi-e martor, nu mă simţeam în stare…

— Păi tocmai, tocmai aici e buba, că „nu te simţeai în stare”, îi zicea înainte Róża cu amărăciune. Ştiu prea bine că nu te simţeai în stare. De nu eram eu nu ajungeai director cît e lumea. „La Varşovia”. Nici vorbă, că e mai bine la Varşovia ca

belfer decît în căscioara coanei preotese de pe malul Volgăi. Dar trebuie să înţelegi că a fi director nu e acelaşi lucru cu a fi un belfer oarecare, iar omul cît trăieşte trebuie să năzuiască la mai mult! Să năzuiască, înţelegi, să năzuiască…

Repeta cuvintele acestea cu patimă, cu un fel de desfătare, ca pe cele mai dragi nume, în timp ce Adam se apăra de ele cu mîna, nemulţumit.

— Gata, ajunge, uite c-am năzuit… Cu toate că, după părerea mea, un om poate fi de folos în oricare loc, şi nu e neapărat nevoie să te caţări necontenit spre nişte piscuri

închipuite… Cea mai înaltă culme o constituie conştiinţa nepătată. Mă rog, fie şi aşa, spuse el bagatelizînd propria sa părere şi înapoindu-se cu aceeaşi stăruinţă la tema principală a discuţiei. Unde mai vrei să năzuiesc acum, cînd activitatea mea se desfăşoară aici atît de frumos?

Róża îşi aplecă fruntea într-o adîncă plecăciune.

— Vezi, spuse, aşadar „munca se desfăşoară atît de frumos aici”, cu toate că „nu te simţeai în stare”. Se vede că nu e chiar atît de rău să ai drept nevastă o zgripţuroaică! Ţi se propune ori nu ţi se propune să iei conducerea cursurilor de matematici-ştiinţe naturale la Varşovia? Primeşte postul şi ai să vezi cît de frumos are să se desfăşoare munca şi acolo, deşi tu ai prefera să te caţeri aici, în tihnă, spre culmea propriei tale conştiinţe. Şi uite aşa n-or să mai fie două case. Şi „intenţia mea bizară” are să se împlinească fără cheltuieli prea marii

Şi intenţia bizară s-a împlinit într-adevăr. Adam a devenit directorul cursurilor de la Varşovia, iar Marta, în loc să urmeze şcoala de horticultură, lua lecţii de canto cu un italian. O nouă epocă începu atunci pentru familia lor, toate obiceiurile dinainte suferiră o schimbare. Nu zilele cînd primea o scrisoare de la Władyś erau acum pentru Róża cele mai pline de emoţii, ci zilele cînd Marta avea lecţii. Aşa cum aştepta odinioară poştaşul, tot astfel îşi aştepta acum fiica de la lecţiile de canto. Încă din prag îi lua din mină notele, le privea cu lăcomie, aşteptînd veştile mari. La început nu erau decît nişte vocalize sau nişte arii italiene foarte simple de genul *Caro mio ben.*

— Ei, cum a mers? o întreba. Ai izbutit să-l faci pe fa? Nu l-ai încurcat? N-ai uitat să-ţi laşi bărbia în jos? Ori poate că ai ţipat la fel ca ieri? Ce-a spus profesorul?

Ochii îi alergau de-a lungul liniilor portativului ca pe nişte fire de telegraf împlîntate în înălţimile văzduhului.

— Hai, vino să mai repetăm încă o dată, cît ţi-e totul proaspăt în memorie, îi spunea Martei, chemînd-o la pian.

Asculta dările de scamă despre lecţii cu răsuflarea tăiată, luminîndu-se toată de mîndrie şi de speranţă.

— Anume nu vin cu tine, îi spunea Martei, ca să te obişnuieşti să fii independentă, să nu te bizui pe mine în toate. Cînd ai să cînţi la operă n-am să mă pot ţine după tine pe scenă.

Adam îşi dregea glasul, întredeschidea uşa, se uita îndelung la ele.

— Nu ne deranja, îl alunga Róża. Vezi doar că Marta e ocupată!

La fel ca în perioada concertelor Rózei, salonul se preschimbă într-un templu şi într-o fortăreaţă.

Marta dorea din inimă să se apropie de tatăl ei. Îi părea rău, auzindu-l cum oftează, că nu altoieşte copăcei, că nu alege seminţele bune de cele rele, în loc să repete la nesfîrşire mi-me-mo-mu, de fiecare dată pe un alt ton. Simţea că, pe măsură ce se năruie zidul despărţitor dintre ea şi maică-sa, perdeaua vibrantă de sunete o desparte tot mai necruţător de Adam. Căuta întruna prilejul de a rămîne singură cu el, să discute de-ale lor, lucruri banale, cotidiene, pe care el le îndrăgea atît de mult: despre articolele apărute în ziar, despre anumiţi oameni pe care de-abia îi cunoştea, despre cărţi de istorie şi amintirile lui din copilărie. Rigidă de felul ei, Marta se străduia din răsputeri să dea cuvintelor cît mai multă căldură, să le imprime un fluid al dragostei filiale. Dar din clipa în care Róża o acaparase, nu mai găsea un limbaj comun cu tatăl ei, ca mai înainte. El o privea pe furiş, suspicios, întrebîndu-se dacă mai era aceeaşi. Uneori în ochii lui se putea citi admiraţia că Marta izbutise să afle în făptura ei: asemenea daruri încît s-o poată îmblînzi pe Róża, iar alteori, părerea de rău că-l trădase, că trecuse de partea cealaltă.

Acum, dacă dădea peste ei stînd de vorbă, Róża se speria. Cuvintele îi mureau pe buze, apuca nervoasă vreun obiect sau dimpotrivă îl lăsa din mînă, arăta ca un om lovit prin surprindere.

— Ce puneţi la cale iar? îi întreba cu glas alb.

Şi altădată îi prigonise pentru prietenia ce şi-o purtau, dar o făcuse la rece. Pe atunci le arunca nişte observaţii sarcastice şi pleca satisfăcută. De cînd pusese stăpînire pe Marta, atrăgînd-o în propria ei sferă vrăjită, tremura de spaimă să nu-i fie iarăşi smulsă acea pradă preţioasă. În ochi îi strălucea o lumină de disperare.

— Ei, ţi-a şi trecut înflăcărarea? Cum e nevoie de muncă temeinică, de rîvnă şi efort susţinut, cum încep şi reclamaţiile la taică-tu? Iar el e fericit! Se aprindea vorbind astfel, glasul îi clocotea de mînie:

— Uite-l cît e de triumfător, iubitorul de tătic! De ce să fie fata lui artistă, de ce să se înalţe mai presus de ceilalţi oameni, cînd e mai lesne să scormoneşti pămîntul şi e şi mai simplu. E mai comod să-ţi petreci viaţa ca o cîrtiţă decît ca o pasăre. Mai uşor şi mai comod.

144

Strîngea pumnii, îşi muşca buzele, şi vorbea încet, cu glas sugrumat de furie:

— Foarte bine, ia-ţi-o, fă din ea o cîrtiţă, mie puţin îmi pasă. Dar tu, tu... şi îşi întorcea spre Marta obrazul palid, arzător ca soarele înainte de furtună, tu ai să regreţi cîndva, are să-ţi pară rău... Dar va fi prea tîrziu.

Marta nu suporta teroarea. Văzînd-o pe maică-sa atît de indignată, ar fi vrut s-o mîngîie şi s-o liniştească.

— Eu cu tăticu vorbeam despre *Faraonul* lui Prus, nu m-am plîns deloc... dar ambiţia o oprea să continue. Tăcea, uitîndu-se cu ochi răi la maică-sa. Iar atunci cînd Adam se străduia să se justifice, îl trăgea de mînecă, spunîndu-i:

— Încetează, tată, încetează, mama tot n-are să te creadă.

Şi iar se ivea rînduiala de altădată: de-o parte tatăl şi fiica şopocăiau prin unghere, de cealaltă Róża, învăluită într-o atmosferă glacială. Iar străbăteau apartamentul nişte curenţi de aer diavoleşti, îndărătul uşilor stăteau la pîndă spaima, crucea cercevelelor prevestea torturi, orice sunet de clopot vestea Judecata din urmă, mobilele vechi scîrţîiau lansînd avertismente, iar din cer coborau taine.

De obicei, cel mai greu de suportat era tăcerea cînd stăteau la masă. Róża mînca încet, servindu-se de mîinile ei mari cu nespusă graţie. Trăsăturile chipului ei, parcă încremenite şi străine, răsădeau răceala. Numai fălcile mestecau cu hărnicie, şi

din timp în timp o licărire lacomă îi aşternea un fel de lumină în jurul buzelor. Intre un fel de mîncare şi altul îşi sprijinea bărbia peste degetele împletite şi, mijind ochii, se prefăcea că dormitează. Atunci zbîrcituri, rictusuri, schime şi mutre se ştergeau de pe obrazul ei, un fel de expresie inspirată asemănătoare cu moartea îi cuprindea întreaga făptură. Marta nu-şi putea birui teama că are loc ceva important şi ameninţător, că forţa neînţeleasă care a pus stăpînire pe maică-sa Va înfrînge toate legile, o va răpi pe Róża dintre ai săi şi o va tîrî în prăpastie. In această linişte teribilă, Róża părea că-şi pierde învelişul pămîntesc, că se destramă... Pe măsură ce inerţia şi tăcerea se accentuau ea devenea tot mai importantă, singura vrednică de preţuire şi de rîvna celorlalţi. Glasul ei răstit pierea undeva, înghiţit de hăul zilelor de mult trecute; avînd-o în faţă, cu buzele uşor întredeschise şi fără vlagă, ţi-era cu neputinţă să-ţi aminteşti suferinţa pe care cuvintele ei ţi-o pricinuiseră cîndva. Genele îi acopereau focul din privire, degetele ei aprige erau învăluite gingaş de înserare. Mînia se risipea, la fel

şi toanele şi nu mai rămînea decît o minunată vedenie, aparţinînd mai degrabă basmelor decît soţului şi fiicei sale.

Marta vorbea în şoaptă, de-abia îndrăznind să mişte platourile cu mîncare:

— Mămico, nu vrei puţin compot? Să nu aprind lampa?

Róża nu răspundea, dar peste o clipă fălcile i se puneau iar în mişcare, clipea din ochi şi „în lumina lămpii se zărea aceeaşi lacomă plăcere ca o dîră în jurul gurii.

Marta respira uşurată, bucuroasă că a izbutit s-o reţină pe maică-sa. Dealtfel, la scurtă vreme după aceea Róża îşi ştergea buzele, se scula şi aruncînd cît colo şervetul ca pe o frunză, pleca foşnindu-şi rochia şi fredonînd.

Spre a sparge vraja, peste cîteva zile Marta deschidea pianul, aşeza notele şi începea să exerseze o arie ca pe un descîntec. O făcea anume! Nu exerciţii, nu game, ci o arie. Cam peste un sfert de ceas, se iveau din adîncul casei nişte paşi furtunoşi, cele două canaturi ale uşii erau brusc date In lături şi Róża intra în salon.

— Te poftesc să termini, spunea, nu-mi mai chinui urechile. Poţi fi grădinar, poţi să n-ai habar de muzică, dar să-ţi baţi joc

de ea nu este îngăduit. O frazare de felul acesta e o bătaie de joc! Cînd cineva nu ştie să cînte cel mai neînsemnat pasaj, să nu se apuce de triluri. Ce fel de triluri sînt astea? Seamănă cu un sughiţ...

Şi începea pasămite să maimuţărească trilurile Martei. O imita cu un haz nespus, cu o îndemînare nemaipomenită, nostimă ca un copil. Infractoarea tropăia din picioare de atîta rîs. Maică-sa, încetînd să se mai scălîmbăie, o privea sumbru, o dădea la o parte şi se aşeza chiar ea în faţa instrumentului.

— Asta te poftesc să cînţi. Uite asta, şi îi intona exerciţiile indicate. Nici prin gînd nu-mi trece să tolerez în acest domeniu glumele. Destul am suferit din cauza lor...

Şi tonul ei oficial se prăbuşea brusc într-un hohot de plîns. Atunci Marta începea să-şi cînte exerciţiile eu o nemaipomenită rîvnă. Róża se liniştea, uita să-i mai spună „te poftesc", exclama cînd iritată, cînd plină de încîntare, se uita la gura fiicei ei de parc-ar fi fost fermecată, în sfîrşit închidea pianul, cuprindea, cu mîinile gîtul Martei, ochii şi gura ei se îngustau pătimaş, ai fi zis că-i gata să-şi sugrume fiica. Dar nu făcea decît să-i şoptească:

— Vezi, vezi, nesuferito! Aşadar ştii totuşi, poţi cînta orice, doar te prefaci ca să mă chinui...

O săruta, o mîngîia, apoi pleca spunîndu-i:

— Aşteaptă-mă, mă duc să-ţi fac un şodou.

XV

MARTA ÎŞI IUBEA FOARTE MULT

fratele. La fel de atrăgător ca Róża, pentru că era tot atît de implicat în probleme pentru ea inaccesibile, Władyś nu avea firea duşmănoasă a maică-si şi nu-i chinuia nervii cu schimbări bruşte de dispoziţie. Cea mai mare parte a cadourilor pe care le primea: păpuşi, jucării mecanice, cărţi cu poze, le datora lui Władyś. Părea s-o compătimească din inimă pentru copilăria ei săracă. Cînd crescu mai mare, el fu singurul care-şi dădu seama că avea nevoie de versuri, de exaltare patriotică şi de nelămurite elanuri primăvăratice. Dar toate astea, recitările comune din poezia lui Staff[1], povestirile despre faptele eroice ale primelor legiuni, confidenţele pe înserat, toate se petreceau în clipele rare cînd Róża nu voia sau nu putea să fie cu fiul ei. Era de ajuns să-l strige de departe,.că Władyś ţîşnea de la locul

lui ca o vietate ciudată, chiar de s-ar fi aflat în mijlocul unui sonet. Marta simţea că în sufletul fratelui ei ocupă un loc secundar, după maică-sa; rîvnind la o dragoste exclusivă îi purta pică lui Wladyś.

Ori de cîte ori fratele ei urma să vină acasă, Marta trecea rînd pe rînd de la dor la fericire şi apoi la teama de a nu fi umilită.

Cînd în primul an al studiilor ei de canto aflase, la începutul verii, de sosirea lui Wladyś se simţise cutremurată ca niciodată pînă atunci. Paşi nerăbdători duduiră pe trepte, uşa de la antreu fu deschisă cu violenţă, apoi o auzi pe Róża strigînd:

— El e, el e, în sfîrşit a sosit!...

Mai tîrziu urmă liniştea patetică a îmbrăţişărilor, dar Marta, în continuare, nu izbutea să-şi vină în fire din toro-

---

1 Staff, Leopold (1876-1957), unul din cei mai de seamă poeţi polonezi, distins cu diverse premii literare poloneze în 1927, 1937, 1951 şi 1953, doctor honoris causa al Universităţii iagelone (1949) şi deţinător al premiului PEN-Clubului pentru întreaga sa operă (1949) (n.tr)

peală: nu se grăbi să se îmbrace, nu-şi acordă trăsăturile şi sentimentale în tonalitatea sincerităţii. În bucuria revederii lipsa ei mi fusese observată, abia peste un timp destul de lung, Wladyś îi bătu în uşă:

— Unde eşti, Martecica dragă? Nu vrei să-l mai cunoşti pe bătrînul tău frate?

Stătea in prag, iar peste umărul lui se vedea faţa Różei, strălucitoare de fericire. Martei i se strînse inima: ceilalţi apucaseră într-un minut să se coalizeze, să se unească iar. O priveau cu două perechi de ochi, dar cu o aceeaşi privire. Marta întoarse capul şi spuse roşind:

— Iartă-mă, te rog, dar nu eram îmbrăcată.

La masă Wladyś aminti cu duioşie de bunica lor, moartă de puţină vreme. Era o temă care nu trezea rezerve din partea nimănui: nimeni n-o iubise cu adevărat, fusese prea neserioasă pentru a produce sentimente trainice. Cu toate că toţi o puneau la treabă, cu toate că muncise atît de mult, scutindu-i pe ceilalţi, se purtau cu ea de parc-ar fi fost o figurină amuzantă şi iresponsabilă de purtarea ei. Nici moartea ei nu le făcuse la

început mai multă impresie decît dacă s-ar fi spart o păpuşă. Dar după nici o săptămînă băgară de seamă cîte lacune, cîte lipsuri supărătoare se iviseră din pricina absenţei Sophiei. Începu să le pară rău că dispăruse şi, întrucît prin moartea ei produsese o tulburare mai mare în dulapuri şi la bucătărie decît în suflete, o pomeneau mai ales cu prilejul diverselor, treburi gospodăreşti.

— Marta dragă, i se adresă Władyś soră-si sincer îngrijorat, n-ai uitat să-ţi notezi reţeta de cozonac cu migdale pe care-l făcea bunica? Ea făcea totul din memorie. Dar reţeta asta ar fi tare păcat să se piardă.

Vorbele lui o jigniră pe Marta, privi descumpănită la Róża, la tatăl ei... Oare Władyś n-a aflat? înălţă din linieri şi murmură întunecată:

— Nu, nu m-am ocupat de asta.

Władyś făcu o mutră nedumerită.

— Ce-i cu Marta? Parcă n-ar fi în apele ei. Ai vreun necaz?

Atunci Róża sări de pe scaun:

— Doamne, o fi răcit? Numai asta mai lipsea, să se îmbolnăvească tocmai azi.

Mînioasă, Róża o trase pe fiică-sa la fereastră.

— Ia să-ţi văd gîtul, hai cască gura...

Vîrî adînc linguriţa în gîtlejul Martei care, roşie la fată, strigă – A-A... apoi fugi. Róża îşi frînse mîinile.

— Mi se pare că e roşie în gît.

Plimbă nişte ochi îngroziţi peste chipurile celor de faţă. Ca de obicei Władyś se grăbi s-o îmbărbăteze.

— G uşoară roşeaţă în gît nu-i nimica grav. Şi este nervoasă pentru că probabil are puţină temperatură.

Nici nu apucase bine să termine vorba că Róża şi plecase din odaie. Se înapoie supărată.,

— I-am pus termometrul, am culcat-o, şi i-am dat să bea lapte cu unt.

Isprăviră prînzul în grabă, Róża era distrată, iar Władyś se văzu nevoit să-şi adreseze istorioarele şi interogatoriul către tatăl său, voioşia de la început se risipi mai iute ca de obicei, tensiunea coborînd la nivelul celei de fiece zi.

Marta accepta cu supunere versiunea despre boala ei. Vederea fratelui, atît de îndrăgit odinioară, o scotea din sărite.

Tot ce spunea şi tot ce făcea Wladyś părea în acele împrejurări cu totul nepotrivit şi se simţea nevoia unor explicaţii complete.

— El îşi închipuie că lucrurile au rămas ca odinioară, îşi repeta Marta cu dinţii strînşi, cu toate că Wladyś întrebase de cîteva ori în timpul mesei de prînz dacă a făcut progrese mari cu lecţiile de canto.

Nici ea singură nu înţelegea prea bine de ce era atît de indignată. Termometrul arăta 36 cu 6. Şi asta o supăra, dorea să fie bolnavă şi să moară. La început îi păru bine că maică-sa nu vine să vadă ce temperatură are.

— Slavă Domnului, bine că au uitat de mine. N-o să fiu nevoită să mă prefac.

Peste un sfert de ceas se aşează totuşi pe pat.

— M-a uitat! Va să zică *totul* a rămas ca altădată.

Cu nasul in batistă se culcă la loc, amorţită, bolnavă de supărare.

Uşa scîrţii... Cineva intră păşind pe vîrfuri. Simţi parfumul violetelor de Parma şi nelinişte în suflet. Róża se aplecă deasupra patului.

— Dormi, Marta? Dormi? şopti de-abia auzit.

Marta nu îndrăzni să se mişte, iar Róża oftă. Atunci fata rosti din adîncul pieptului:

— Nu dorm, am 36 cu 6.

Ce s-o fi întîmplat cu Róża? Îşi împreună mîinile şi izbucni în rîs.

— Nesuferito! Ce fată nesuferită! Mi-a fost frică să vin să te întreb, mi-a fost frică... Hai, vino, anume nu i-am spus nimic lui Wladyś... Are să fie o surpriză. Cum te simţi? Nu ţi-e gîtul uscat? Nu simţi că te zgîrie pe gît? Ia cîntă arpegiul acela la, la, la. Ce bine îmi pare, ai un glas ca de cristal.

Se strecurară în salon. Róża întinse notele pe pian şi se aşează în faţa clapelor. Se uită la Marta cu asprime, ca la vederea unei primejdii. Marta simţi că-i îngheaţă picioarele, iar mîinile şi obrajii îi iau foc. Un fel de uşurinţă deznădăjduită, un amestec de clovnerie şi eroism i se urcă la cap.

— Ce să cînt? întrebă cu buzele tremurînde.

Îi fu cu neputinţă să înţeleagă răspunsul Rózei, trebui să se apropie şi să se uite la note. Îşi scutură gîtul şi acordurile răsunară...

„Ich grolle nicht
Und wenn clas Herz auch bricht,
Ewig verlornes Lieb,
Ewig verlornes Lieb”[1]

Prima frază a melodiei o auzi răsunînd parcă undeva în urma ei, ca o mărturisire străină, cu care nu ştii ce să faci; se uita cu încăpăţînare în oglindă, amintindu-şi doar: „Limba lingă buze şi nu strînge maxilarul”. Deodată zări un obraz şi tresări. Ai cui erau aceşti ochi încărcaţi de o aprigă durere? Al cui era zîmbetul iertător şi nările pline de ură?

„Wie du auch strahlst in Diamantenprackt
Es fällt hein Strahl in deines Herzens Nacht
Das weiss ich längst.”

Obrajii Martei se strînseră, chipul din oglindă păli. Marta pricepu că tristeţea, mînia, iertarea, erau propriile ei sentimente; chipul din oglindă era al ei, iar lied-ul lui Schumann cîntecul ei.

— *Ich sah dich ja im Traum*... Aruncă o privire care putea otrăvi o viaţă.

— *Und sah die Nacht in deines Herzens Raum*, melodia spori, deveni mai intensă, se înălţă.

— *Und sah die Schlang die dir am Herzen frisst*...

---

1 Chiar inima de-mi frîng/eu tot nu plîng/Pe veci pierdută dragoste (germ.) (n.tr).

„La” de sus, pe care Róża nu-l putea atinge, răsună de două ori, plin de o bucurie dureroasă şi se contopi cu uri „sol” vibrant, tînăr, minunat.

” Ich sah mein Lieb wie sehr du elend bist.”

Marta, între iertare şi răzbunare, se înapoia, se apleca încetişor către acea „direcţie rea” răsună tot mai tenebros... Îşi luă avînt:

„Ich grolle nicht,
Ich grolle nicht ”

Apoi coborî irevocabil în miezul întunecimii şi poposi asupra unui „do” menind a rău.

Róża acoperi cu octave impetuoase acest coborîş... Strunele pianului Blüthner mai răsunară o clipă, dar Marta tremura de mînie. În colţul salonului înţesat de umbrele

amurgului se produse o mişcare… Fotoliile fură împinse la o parte, cineva se sculă în picioare şi răsuci comutatorul. În"= lumina orbitoare, Marta îşi zări tatăl şezînd pe canapea şi privind-o întrebător pe sub sprîncenele lui stufoase Wladyś stătea în picioare lîngă perete, schimbat la faţă. Şi el se uita lung la Marta. Peste un minut de tăcere rosti:

— E nemaipomenit cît de mult a început să semene Marta cu mama…

Şi zîmbi forţat.

— Într-adevăr, rezultatele sînt excelente şi are un glas minunat. Dar nu e oare un repertoriu prea serios pentru o asemenea… domnişoară? adăugă.

— Nu, nu este, spuse Róża, îndepărtîndu-se de pian. Nu există repertorii prea serioase pentru un glas serios.

Se apropie de Marta, o îmbrăţişă, i se uită de aproape in ochi, pătrunzînd-o cu flacăra privirilor sale.

— Fiica mea… a mea… şopti.

Marta oftă. Îşi sprijini fruntea de umărul mamei sale şi încercă aceeaşi desfătare ca în somn, cînd trupul, după ce a stat suspendat într-un pustiu îngheţat, în sfîrşit cade pe un aşternut de iarbă.

— Mamă, mămica mea, rosti abia izbutind să-şi mişte buzele, grele de bucurie.

Podeaua scîrţîi într-un colţ al salonului… Era Adam care pleca din încăpere. Se îndepărta gîrbovit, tîrşîindu-şi picioarele. Róża îşi ţinea fiica strîns îmbrăţişată. Wladyś, stînd în pragul uşii, îşi tot încleşta şi-şi desfăcea mîinile – prin ceaţa lacrimilor amîndoi îi părură Martei grozav de departe.

XVI

MARTA, ACUM O CÎNTĂREAŢĂ CELE-

bră în toată ţara, văzînd-o pe Róża înconjurată de toţi membrii familiei – palida şi zîmbind înţelegătoare, simţi mustrări de conştiinţă mai aprige decît dacă ar fi fost aspru certată. Cunoştea scopul obişnuit al vizitelor maică-si: o neliniştea cariera primadonei. Înainte de prînz fiica ei trebuia să-şi lucreze vocea… Marta se grăbi să-şi justifice abaterea. Dar Róża se uită la ea mirată.

— Draga mea, ii spuse oftînd, astăzi n-am venit la tine ca să

te mîn la treabă… Am venit cu altă problemă… cu o problemă de-a mea *personală*.

Pe Marta o cuprinse spaima. Cum aşa? Recitalurile fiicei; sale încetaseră să mai fie problema personală a Różei? Se iviseră alte probleme? E drept că neînduplecata obligaţie zilnică, „de aici şi pînă aici să exersezi, şi bagă de seamă, data viitoare să nu te mai prind cu aceeaşi greşeală”, de parcă ar fi fost vorba de o fetiţă mică şi fără voinţă, o scotea din sărite pe Marta. Dar deşi se răzvrătea adesea, t nimic nu-i plăcea mai mult decît s-o vadă pe maică-sa fericită şi ea să fie cauza.

Se lipi de Róża asigurînd-o cu şiretenie:

— Mămico, să ştii că nu mă eschivez, am răguşit. Hai, nu te supăra, am să fac la noapte inhalaţie, am să-mi pun o compresă, am să fac gargară, tot ce-ai să vrei tu…

Dar Róża întoarse capul în direcţia fiicei sale fără ca în ochii ei să apară vreun semn de înţelegere. Atunci Marta se uită speriată la cei din jur. Pe feţele tuturor se putea citi aceeaşi nedumerire şi răbdare, atitudini obişnuite în prezenţa Różei.

— Mămico, dacă e vorba de Zbyszek, se încumetă să spună Marta, coborînd vocea de ruşine, e el cam obraznic, dar să ştii că te iubeşte foarte mult.

Se aplecă şi sărută mîna maică-si, iar Róża îi strînse braţul.

— Ştiu, spuse. Ce poţi cere de la un copil, cu timpul o să se schimbe.

Jadwiga înălţă iute capul de deasupra revistei pe care o răsfoia şi aruncă o privire rapidă soţului. Spusele soacră-si, noua ei atitudine faţă de nepot prevesteau o stare de lucruri anormală. În schimb Władyś se lumină la faţă şi se grăbi să folosească acest prilej fericit.

— Ţi-am spus, mamă, că Zusia noastră a început să înveţe engleza?

— Foarte bine, rosti Róża cu adîncă convingere. Foarte înţelept din partea Jadwigăi. Am băgat eu de seamă ca îşi creşte cum nu se poate mai bine copiii. Pasămite le oferă doar jucării, şi la o adică în fiece an prichindeii obţin succese noi. Aşa şi trebuie.

Adam scoase o batistă şi emoţionat Începu să tuşească. Jadwiga se împurpură la faţă. Władyś se sculă şi începu să fredoneze ca să nu arate cît e de emoţionat. Marta tăcea.

— Am auzit, mămico, că vrei să te duci să-i ceri sfatul doctorului Gerhard, rosti peşte o clipă, cu sfială.

Róża îşi îndreptă spatele, sprîncenele ei coborau spre tîmple ca două panglici întunecate, iar nasul ei minunat fremătă.

— Da, rosti tare. Am să mă duc la Gerhard. Am să mă duc la ei.

Şi spunînd acestea se aplecă în direcţia fiicei ei:

— Tocmai despre asta voiam să discut astăzi cu tine, dar probabil că tu n-ai vrut.

Reproşul nu conţinea nici un strop de minie. Marta gemu mîhnită:

— Dacă-i aşa, lă vorbim acum, măicuţa. Dacă e chestiune pe care vrei s-o discuţi numai eu mine, ceilalţi toţi or să iasă…

Róża ridică din umeri.

— Bine, cum vrei… Dealtminteri lui Władyś i-am şi spus totul.

Fiul se sculă de pe scaun, Róża întinse braţele spre el.

— Vino încoa, Władyś, vino să te sărut. Îţi mulţumesc, iubitule. Îţi mulţumesc din inimă că ai venit. Îţi mulţumesc pentru tot.

I se uita cu duioşie în ochi, înţelegătoare, umană, mai îndepărtată decît oricînd. Se îmbrăţişară. Mai înainte ca Władyś să se fi desprins din braţele ei, Róża îl împinse încetişor şi o chemă pe Jadwiga,

— Şi ţie îţi mulţumesc, Jadwiga dragă.

Îi reţinu mina în mîinile ei şi o sărută apăsat, pe amîndoi obrajii. Jadwiga o porni după bărbatu-său, năucă. În prag. O mai opri încă o dată glasul soacră-si, plin de un rîset zglobiu.

— Iar dacă o să-ţi treacă prin gînd ceva rău în legătură cu mine, uită… Acum ştiu că nu merită să ţii minte nimica rău.

Plecară iute cu toţii, temîndu-se să se uite îndărăt, temîndu-se aproape şi să răsufle, ca să nu alunge tandreţea asta neaşteptată. Adam se luă după ei, spunînd:

— Nu amîna demersurile pentru paşaport… Poate că apuci chiar astăzi…

Continuarea o şopti în hol.

— Se vede că doctorul Gerhard are asupra ei o influenţă puternică, lucrul acesta nu trebuie subestimat, ori de cite ori îl pomeneşte, mama se schimbă în mod evident – în mai bine.

Vouă nu vi se pare?

Marta ridică picioarele maică-si, i le întinse pe canapea şi o acoperi cu pledul. În ziua. Aceea în Róża era ceva care făcea înţelegerea cu dînsa şi mai dificilă decît de obicei. Cu toate că nu numai cuvintele, ci şi tonul vocii ei îi nedumerea prin noutatea sa, totuşi Marta amîna clipa convorbirii, de parcă i-ar fi presimţit sensul cutremurător. Noul conţinut al cuvintelor „alte probleme" îşi putea avea explicaţia în boala Rózei, aşa încît Marta dorea din inimă să amîne revelaţiile mamei sale prin îngrijirile pe care i le acorda.

— Nu te mişca, îi spuse. Să-ţi iau pulsul. Mi se pare că bate neregulat. De ce ai respiraţia asta aşa de gîfîită? N-ai urcat cu liftul? Parcă văd că ai alergat după tramvai, ca la foc. Şi desigur ai uitat să iei medicamentul după micul dejun.

O acoperi cu grijă, întredeschise fereastra.

— Vrei puţină valeriană?

Róża tăcea. Asculta dojenile ca ciripitul păsărilor care nu te obligă la nimic, neavînd nici un înţeles uman. Privirea îi devenise albă şi sticloasă, mai tainică încă. Părea că se odihneşte după un nemaipomenit efort – fericită de tot ce a obţinut, sigură de puterea ei, în sfîrşit mulţumită şi calmă, îi zîmbi Martei din depărtările ei senine.

— De ce nu încerci să te piepteni cu cărarea într-o parte? întrebă. Prea ai o înfăţişare severă. Ai un păr atît de des...

Marta roşi. Róża, din momentul în care o recunoscuse ca fiind a ei, nu-i mai pomenea nimic despre înfăţişarea exterioară. Prea îi criticase cu asprime odinioară „bărbia ascuţită", prea rostise multe cuvinte usturătoare despre gesturile, mutrele şi felul de a fi al Martei, pentru ca să se poată dezice deodată de ele, ori să le dea un înţeles schimbat. Aşadar, după ce fusese adoptată, Marta pur şi simplu încetase să mai existe

ca persoană fizică, preschimbîndu-se în personificarea unor posibilităţi artistice. Problema „apariţiei" ei era întotdeauna discutată numai în legătură cu ansamblul efectelor scenice. Róża mijea ochii? se uita atent la fiica ei, cînd se aflau în societate o chema, întrerupînd-o din cele mai interesante conversaţii, pentru a-i şopti:

— Pentru Dumnezeu, stăpîneşte-te, nu rîde cu gura pînă la urechi! Închipuie-ţi cum ai arăta pe scenă.

Problema toaletelor era tratată sec. Róża dădea sfaturi excelente, păzea cu străşnicie croitoresele să nu cîrpăcească modelul rochiei, dar niciodată nu se crease între ele acea înţelegere tacită în ce priveşte dichisurile femeieşti care ocupau atîta loc în relaţiile dintre doamna Kasia şi fiicele ei, Magda sau Stenia.

— Crezi? murmură Marta stînjenită, crezi că are să-mi stea mai bine cu cărarea într-o parte?

Róża scoase un pieptănuş din poşetă... Dădu la o parte pledul, se aşeză şi o trase pe fiică-sa lîngă ea.

— Hai să încercăm.

Îi pieptănă părul peste cap, îi schimbă cărarea, din cîteva gesturi schimbă cu totul caracterul şi înfăţişarea coafurii.

— Uită-te şi tu, spuse întinzîndu-i oglinda. Nu trebuie să eviţi felul în care ţi se aşază părul de la sine. Ai, ca şi tatăl tău, o adîncitură aici, în stînga frunţii. De fapt asta e... frumos.

Puse oglinda la o parte, rămase cu ochii aţintiţi pe fereastră, şi o întrebă:

— Te-a sărutat cineva acolo, pe frunte?

Marta înghiţi în sec, dar nu apucă să răspundă. Róża, cu pieptănuşul în mînă, cufundată în gîndurile ei neobişnuite, nu arăta a fi nici bolnavă şi nici răutăcioasă. Totuşi Martei începu să-i bată inima.

— *Nu am încotro*, gîndi Marta dîndu-şi brusc scama că a şi început convorbirea despre „probleme personale" şi că o etapă din viaţa ei se încheiase. Ar fi vrut să mai facă un ultim efort, să dea o întorsătură glumeaţă întregii convorbiri. Rîse.

— Mă bănui cumva că am o combinaţie amoroasă?

în aceeaşi clipă se auzi scîrţîitul cheii în broască, apoi strigătul lui Zbyszek: „Tata... Tata..."

Róża cu obrazul de nepătruns, îşi apăsă degetul pe buze.

— Ai să vii la mine după-masă. O să vorbim atunci.

Sabina zdrăngănea tacîmurile, făptura ei voinică făcea să se cutremure podeaua, din direcţia sufrageriei venea un iz de cartofi prăjiţi.

— Ce aveţi azi la prînz? *Beafsteak* cu cartofi prăjiţi? întrebă Róża, luminîndu-se brusc la faţă. Marta îşi yeni în fire:

— Mamă dragă, te rog, nu ma refuza. Am să telefonez imediat familiei Strawski să. Nu te mai aştepte.

În loc să-i răspundă, maică-sa se ridică şi se apropie de oglindă cu un aer grav. Îşi îndreptă părul, îmbrăcămintea, se pudră şi se parfumă. Abia după aceea, de parcă s-ar fi asigurat că va fi în stare să-şi îndeplinească rolul, îi comunică hotărîrea de a lua masa la ei.

În sufragerie, Adam, Pawel şi Zbyszek se şi învîrteau în jurul mesei. Apariţia Rózei făcu impresie. Zbyszek îşi umflă pieptul şi începu să şuiere, Adam se zgribuli ca şi cum ar fi stat în curent, iar Pawel îşi umflă buzele. Róża se apropie mai întîi de ginerele ei.

— Bună ziua, îi spuse zîmbind, dar nu cu zîmbetul acela strălucitor, de regină, ci cu unul sfios. Te rog să mă ierţi că v-am picat.pe cap. Dar Marta a stăruit să rămîn aşa incit, dragul meu, pe ea să te superi.

Pawel ramase cu gura căscată. Nicicînd soacră-sa nu-i vorbise astfel. La început sprijinit, ba chiar impus – într-un sens – ca bărbat al Martei şi de aceea plin de recunoştinţă în ce o privea, îndată ce intră în familie – şi nu-şi putea explica de ce – Róża încetă să mai ţină seama de existenţa lui. Simţind că e tratat ca un nimic, omul acesta delicat, în prezenţa ei, se comporta ca un bădăran. Devenea gălăgios. Folosea cuvinte brutale şi glume nesărate. Atunci cînd Róża. El fiind de faţă, dispunea uneori cu forţa de sentimentele Martei, le impunea schimbări de program, călca în picioare ambiţiile lui masculine, Pawel se preschimba într-o persoană cicălitoare, de care era cu neputinţă să scapi, dar căruia nici nu puteai să-i închizi gura. Atunci Róża înălţa la ochi face-à-main-ul şi-l privea de la distanţă, cu scîrbă. Iar asta îl umplea de o asemenea furie, încît, temîndu-se de propriile sale fapte, părăsea în fugă cîmpul de luptă. Zîmbetul sfios al Rózei însă îl dezarmă chiar în clipa în care se pregătea să înceapă – pentru orice eventualitate – o demonstraţie a puterii lui închipuite. Buzele lui umflate îşi reluară înfăţişarea lor obişnuită, desfăcu braţele, începu să se foiască şi spuse:

— Vai, se poate, poftim, poftim…

Împinse un fotoliu pentru Róża, o sună pe Sabina, apoi se aşează şi el, obosit de supărarea lui zadarnică. Curînd se aşezară cu toţii, aşteptînd în tăcere să vadă ce are să urmeze. Sabina tresări zărind-o pe coana-mare, şi un strop de smîntînă sări din

salatieră pe faţa de masă. Pe faţa Martei se ivi o expresie de nelinişte. Adam lăsă ochii în jos. Dar Róża apucă un cuţit, rase, într-o clipă, cu lama cuţitului, picătura de smîntînă pe care o scutură pe tavă, apoi se uită la Sabina de parcă i-ar fi cerut s-o laude. Zbyszek izbucni în rîs.

— De obicei eu o ling…

Adam începu să tuşească, pînă şi Pawel aruncă fiului sau o privire nemulţumită, iar Marta îl dojeni:

— Taci din gură, ce fel de glume sînt astea?

În schimb Róża întoarse către nepotul ei o faţă visătoare.

— Cum ai spus, Zbyszek? Zici că lingi smîntînă? Şi eu, mi-aduc aminte că o lună întreagă mi-am lins buzele uitîndu-mă la o cutie de icre negre.

Toţi se însufleţiră, se auzi zgomot de tacîmuri. Iar Zbyszek ţipă:

— Auleu, bunica a lins cutia de icre negre…

Iar Róża îşi continuă povestirea:

— Da, da, dragul meu, nu-mi plăcea deloc mîncarea din Varşovia… La Taganrog, la bunica Anastazia – bunicul făcuse avere în exil, ca medic, şi avea o fermă mare în apropiere de oraş – erau de toate din belşug. Bunica era lituaniană şi ştia să facă fel de fel de bunătăţi, dulceaţă de smochine, de caise umplute cu migdale, dulciuri ca la Kiev… La şcoală mă duceam cu o traistă cît toate zilele cu mîncare pentru micul dejun, încît azi nici nu-ţi vine a crede: chifle unse cu unt, cu lacherdă şi cu batog. Struguri, pepeni, mălai copt… Cînd am venit aici, mîncam rasol şi ciorbă de burtă, dimineaţa la conservator îmi luam nişte pîine cu o felioară de salam, cînd ne plimbam pe stradă, colegă mea odată se oprea aplecîndu-se spre un coş din care cumpăra prune de zece groşi şi cu asta ne delectam pînă la prînz, sugeam fiecare prună un sfert de oră, iar sîmburii îi scuipam pe trotuar… Duminică, *tante* Louise mă ducea în parcul Lazienki şi drept recompensă pentru buna mea purtare, îmi cumpăra o turtă dulce. Într-un rînd, un soldat înapoindu-se de la regimentul său, a venit la Varşovia tocmai

de la Taganrog. Tata i-a dat un pachet pentru mine. Aud pe careva că bate la uşă, mă uit, deschid, văd un soldat. El de colo: „Sînteţi cumva domnişoara cutare şi cutare? V-am adus un dar”. Deschide lădiţa lui de lemn şi-mi întinde un pachet: o cutie de

metal cu icre negre şi halva turcească, o bucată uite atît de mare. Am apucat cutia aia de metal, după aceea m-am aruncat de gîtul soldatului, l-am sărutat şi m-am pornit pe plîns: „Dumneata vii de acolo? Vii într-adevăr de acolo?” Cînd iată că intră în odaie mătuşa Luiza şi mă smuceşte: „*Tu es foile, tu oublie ta pudeur, Eveline? Un moujik, un étranger!*[1] Atunci m-am revoltat. „Nici mujic şi nici *étranger*! am zbierat. Şi la urma urmei puţin îmi pasă, de-ar fi chiar şi diavolul tot mi-ar fi mai apropiat decît dumneata, mătuşă, fiindcă vine din oraşul în care am fost fericită!” Drept pedeapsă am fost nevoită să învăţ pe dinafară *Mormintul lui Agamemnon*[2]. Halvaua am mîncat-o numaidecît, dar de icre negre nu m-am atins cam vreo lună. Mi se părea că atîta vreme cît cutia e intactă am la mine întregul Taganrog. Şi parcul de pe ţărmul mării, şi nopţile cînd nu poţi dormi nu numai din pricina căldurii şi a mirosului de salcîm, ci şi a bucuriei că a doua zi va fi iar o zi fierbinte şi o noapte îmbălsămată cu miresme de salcîm. Şi iernile aspre, şi săniile cu caii înhămaţi cîte trei, şi serile în bucătăria bunicii, lîngă cuptor, cînd mama şi Julia erau plecate la club, iar fetişcanele malo-rusiene, îmbujorate de văpaia focului, cîntau în cor fel de fel de cîntece şi din crengile îngheţate, desenate pe geam, îmi ghiceau că voi primi scrisori şi bani şi că voi avea parte de un flăcău cu obrazul alb ca laptele şi roşu ca sîngele, un Făt-Frumos. Mai cu seamă vinerea mă îmboldea dorinţa să deschid cutia cu icre negre, fiindcă la mătuşa Luiza mîncam de post: scrumbie şi cartofi fierţi în coajă. Mi se părea că simt mirosul icrelor negre. Uneori săream de la masă, sub cine ştie ce pretext, luam cutia, mă lingeam pe buze, şi mă înapoiam la masă cu obrajii în flăcări şi cu gîtul uscat. Peste o lună n-am mai putut să rabd, am deschis cutia, şi m-a izbit în obraz un miros acru. Cutia stătuse în dulap şi icrele se stricaseră. Şi uite aşa nici nu mi-am astîmpărat lăcomia şi nici n-am izbutit să aduc Taganrogul la Varşovia!

---

1 Ai înnebunit, Eveline, nu mai ai pic de ruşine? Un mujic, străin (fr.) (n.tr.).

2 Poem de poetul romantic Juliusz Slowacki (n.tr.).

Micul Zbyszek strigă triumfător:

— Asta e la fel ca în povestea cu „băiatul zgîrcit, care in

lădiţă mărul l-a pitit”. Foarte rău ai făcut, bunico!

Marta aruncă o privire mustrătoare băiatului, dar Róża oftă şi spuse:

— Ştiu, ştiu că am făcut rău, drăguţule, ştiu prea bine. Cu toată viaţa mea am dat greş, la fel ca în istoria cu icrele negre. M-am chinuit şi nici ţinta nu mi-am atins-o. Şi toate numai din pricina îndîrjirii şi a dorului meu fără noimă…

Róża puse lingura la o parte şi căzu pe gînduri, iar peste toţi cei de faţă se abătu o adiere de gheaţă. N-o mai recunoşteau. Îi cuprindea spaima în faţa acestei persoane care condamna în cuvinte atît de aspre, în faţa propriului ei nepot, viaţa pe care se obişnuiseră s-o preamărească şi s-o justifice. Mai cu seamă Adam se întristări spuse:

— De ce te judeci cu atîta asprime, Elcia dragă? Ce alte ţeluri s-ar fi cuvenit să atingi? Din copii, slavă Domnului, ai făcut oameni şi nu nişte oameni de rînd. Şi toate cu puterile tale şi în condiţii grele.

Róża vorbi rîzînd:

— Eşti tu blînd şi de treabă, dar oare într-adevăr am făcut oameni din ei? Oare nu i-am împiedicat, mai degrabă, să ajungă oameni? Zici că nu de rînd… Păcat, păcat tocmai că nu-s ca ceilalţi. Soarta omului nu este însingurarea, prin urmare de ce să te smulgi cu tot dinadinsul dintre semenii tăi? Asta-i nebunie, nebunie curată…

Pawel o asculta cu luare-aminte şi atît de uimit, incit încetase să mai mănînce şi stătea încremenit cu un zîmbet nedesluşit pe buze. Cînd se înapoiase acasă, aflînd chiar din prag, că Róża, după un atac de nervi, se află în salon, că a fost convocat şi Władyś, că au pus la cale o călătorie la doctorul Gerhardt, fu apucat de furie. Împinsese cu putere un scaun şi strigase:

— Nici prin gînd nu-mi trece să mă emoţionez de istericalele ei! Sabina să servească masa!

Gind Adam, foarte abătut, se apropiase de el de după draperia uşii şi-i spusese:

— Nu ştiu ce are nevastă-mea, nu se simte bine, Władyś şi cu mine ne-am cam speriat… – se uitase cu asprime la socrul său şi rostise:

— E o boală veche. S-ar fi cuvenit, tată, să te gîndeşti cu zeci de ani în urmă la tratament… Căci acum e prea tîrziu

pentru scatoalce.

159

Intre timp se ivise Róża în sufragerie şi, mai echilibrată decît oricînd, se apucase, cu o umilinţă nemaipomenită, să-şi dea pe faţă rănile. Iar lui Pawel îi venea să-şi tragă singur acele scatoalce.

Sabina aduse fripturile. Zbyszio, care se dădea în vînt după *beafsteak*, întinse iute farfuria.

— Mamă, te rog să-mi dai cu multă ceapă!

Atunci taică-său îl străpunse cu privirea:

— Tu eşti cel dintîi? Dar bunica? Nu vezi că avem oaspeţi?

Marta ridică din umeri a. Neputinţă. În schimb, Róża îşi întinse braţul puternic, cu pielea întunecată, şi atinse umărul ginerelui ei.

— Lasă-l în pace, Pawel. E copil şi îi e foame. Şi-apoi ce fel de musafir sînt eu? Ar fi ruşine să fiu privită drept musafir în casa voastră.

Spunînd acestea, îşi puse salată în farfurie. Dar fiică-sa strigă:

— Aşteaptă puţin, salata e cu oţet. Iartă-mă te rog. Imediat îi cer Sabinei să-ţi prepare alta cu lămîie.

Dar maică-sa o sili să rămînă pe scaun.

— Stai liniştită, nu suna, nu te agita, n-o să păţesc nimic dacă am să mănînc o dată salata cu oţet.

Martei ii tremurară buzele. Róża, din pricina căreia vărsase atîtea lacrimi de umilinţă şi de ură, acum cu blîndeţea ei neobişnuită îi stîrnea plînsul. Şi aceste lacrimi noi datorate Rózei şi care i se adunau în gît, erau cu mult mai dureroase. Fără să spună un cuvînt îşi apropie obrazul de braţul mamei sale. Pawel sări iute în picioare şi se apropie de bufet:

— Dacă zici că nu-ţi strică oţetul, mamă, atunci poate că ai să bei niţel vin roşu? Cu un prilej ca ăsta, ce zici?

Scoase sticla şi paharele de vin. Bucuros că găsise o ieşire din starea aceea de buimăceală, că izbutise să transforme uluiala stingheritoare într-o simpatie activă, ciocnea paharele, răsucea dopul, gîfîia, se agita plin de rîvnă şi de bune intenţii. Abia acum Adam se împotrivi.

— Nu, Elcia dragă, asta n-ar trebui să faci. Acum un ceas inima îţi bătea de o auzeam de la cîţiva paşi, iar acum vrei să bei vin.

Róża se aplecă spre Adam, pe după umărul ginerelui său, cu un zîmbet care de astă dată nu mai era nici de regină ultragiată, nici sarcastic, ci tînăr şi ghiduş.

160

— N-am voie să beau? Nu e adevărat. Ba chiar se cuvine să beau, nu numai că am voie. Ştiţi ce stă scris despre bunicul meu, cel din armata lui Napoleon, în jurnalul unuia dintre soldaţii lui? Am citit cu ochii mei la bibliotecă: „Curajos ca un leu. Nemaipomenit de răbdător la durere! Deşi fost-a asemeni celor mai viteji ofiţeri din legiune, un grad mai mare decît cel de căpitan n-a dobîndit, pentru că bea peste măsură şi se înhăita cu prostimea". Gradul sau rangul nu te fac mai fericit! Bunicul meu – deşertînd paharele – a străbătut atîtea ţări, a trecut cu inima uşoară prin atîtea necazuri, şi a trăit pînă la optzeci de ani, „nemaipomenit de răbdător la durere"! Pe cînd, eu, uite, nici de băut n-am băut, nici cu prostimea nu m-am înhăitat... E adevărat, credinţa pe care am jurat-o cuiva, într-o vreme, am ţinut-o. Şi nici laşă nu s-a încumetat nimeni să mă socotească. Dar dacă am fost nemaipomenit de răbdătoare la durere, n-aş şti să spun. Toarnă-mi, Pawel dragă, toarnă-mi! La ranguri înalte tot n-am să mai ajung; în schimb, poate mă fac mai răbdătoare.

Înălţă paharul cu vin şi închină:

— În amintirea bunicului meu şi a cetei lui de ostaşi de rînd!

Dădu paharul de duşcă, iar Zbyszek aplaudă. De o bucată mai lungă de vreme se uita plin de admiraţie la bunică-sa, iar acum se înflăcărase.

— Bunico, vreau să beau şi eu pentru bunicul tău, căci a fost grozav! Roagă-l pe tata să-mi dea şi mie, că cercetaşii pot să bea pentru soldaţii lui Napoleon.

Róża se răsuci cu vioiciune pe scaun.

— Pawel, drăguţule, fă-o de hatîrul meu, cine ştie cînd am să mai viu la voi, la masă, toarnă-i lui Zbyszek! Să bea pentru străbunul lui, ca cercetaş poate să bea pentru un soldat al lui Napoleon.

Zbyszek sări jos de pe scaunul lui, Pawel surescitat, fără să-şi mai dea seama unde încep şi unde se isprăvesc îndatoririle lui de gazdă, rîdea cu glasul lui de bas, prefăcîndu-se că doseşte sticla, dar pînă la urmă vinul roşu gîlgîi în paharul lui fiu-său, după care se grăbi să mai toarne şi celorlalţi.

Numai Adam se zbătea ca la tortură.

— Elcia dragă, te rog, încetează!

Róża îi făcu un semn în glumă cu mîna, iar între timp Zbyszek înălţă în faţa ei paharul.

— Ciocneşte cu mine, bunică!

Ciocniră, iar Róża îi şopti:

— Nepoţelul meu scump, te-am jignit astăzi, te rog să mă ierţi.

Îl sărută, apoi îl împinse niţel şi mijindu-şi ochii se întrebă:

— De unde am scos-o că sameni cu un ovrei? Ce prostie! Şi, ta urma urmei chiar dacă ai semăna, mare lucru! M-am convins, m-am convins definitiv cît sînt de prosteşti aceste deosebiri „importante”.

După ce rosti acestea tăcu mîlc. Adam şi Marta schimbară între ei priviri îngrijorate. Róża lipsită de mînie şi de aerele ei majestuoase, îmbujorată de alcool, dispusă la toate concesiile, îi îngrozea. Adam nu luase în serios spusele ei din salon cu privire la o aşa-zisă schimbare care s-ar fi petrecut eu ea. De atîtea ori, în cursul căsniciei lor, îi adusese la cunoştinţă că „totul s-a isprăvit”, că „nu mai rabdă nici o zi”, îşi făcea apoi cuferele, îşi scria testamentul, ba chiar pleca… În faţa inconsistenţei acestor fapte reale, ce însemnătate putea să aibă o aşa-zisă schimbare lăuntrică, insesizabilă şi care nu ameninţa nici o ordine instituită? Dacă testamentele, ameninţările, plecările de acasă se topiseră cu toatele în lacrimi – socotea Adam – nici vorbă că şi această tainică schimbare închipuită, are să se risipească fără urme. „Numai de nu i-ar face rău la nervi şi la inimă, fantasmele acestea”, îşi spunea el cu îngrijorare. Dar purtarea soţiei lui la masă dovedea că într-adevăr se petrecuse ceva ce o preschimbase pe Róża în alt om. Adam, care văzuse timp de mai bine de patruzeci de ani cum cele mai cumplite furtuni ale vieţii, cele mai răbdătoare încercări de persuasiune, cele mai fireşti deprinderi nu izbutiseră întru nimic să biruie cerbicia firii ei, se înspăimîntă în faţa puterii neştiute care o făcea pe neîndurătoarea Róża să ierte lumii întregi.

— Ce-ar putea fi? se întreba el cumpănindu-le pe toate. O fi simţind apropierea morţii? Mai fusese bolnavă şi altădată şi nu voise să se împace nici măcar cu Dumnezeu, darămite cu oamenii… Ori poate că Dumnezeu şi-a plecat urechea la rugămintea mea şi a coborît acum asupra ei, silind-o să-şi îndoaie, în sfîrşit, grumazul?

— Elcia dragă, o întrebă el. Ieri a fost duminică… te-ai dus cumva la slujbă, la biserica unde ţi-am povestit că este duhovnicul acela înţelept?

Róża se uită la bărbatu-său desprinzîndu-şi cu greu privirea şi gîndurile de la un adevăr care păţea să fie pentru ea mai presus decît toate.

162

— Ce spuneai tu, Adam? Mă întrebai dacă am fost la biserică să mă spovedesc? La ce-mi trebuie mie slujbă şi spovedanie? Eu chiar şi acasă şi ieri şi alaltăieri… da, de sîmbătă de la ora cinci după-amiază, stau şi în sufletul meu cîntă orga de zile mari… Zău aşa!

Plimbă o privire uimită peste cei de faţă.

— Ce caută Dumnezeu în toate astea? Cu ce e acum în inima mea, oricum nu pot păcătui. Iar dacă păcătuieşti, aşa cum am păcătuit eu astăzi, lăsîndu-mă dusă de mînie (nu-ţi poţi schimba firea dintr-o dată), te cuprinde jalea şi umilinţa… Îţi vine să le săruţi celor cărora le-ai greşit şi mîinile şi picioarele şi să-i rogi să te ierte: uitaţi, rogu-vă că v-am greşit, a fost pentru ultima oară. Ultima.

Marta se simţi zguduită. Cuvintele: pentru ultima oară erau prea pline de gravitate, sunau prea definitiv. Totuşi Róża şi începuse să mănînce din beafsteak, mestecînd cu poftă, încărcîndu-şi furculiţa cu legume şi came, fărîmiţînd pîinea.

— A făcut nişte progrese grozave Sabina voastră. Să nimereşti *beafsteak*-ul atît de bine, e curată artă. Muşchi e sau antricot? Şi cartofii ţi se topesc în gură. O asemenea bucătăreasă e o adevărată comoară.

Iar răsuflară cu toţii uşuraţi, Pawel le turnă iarăşi vin. Zbyszek săltă pe scaunul lui, Adam oftă din nou, Marta încercă să glumească.,

— Recunoaşte, mamă, că mărturisirile tale în legătură cu străbunicul se datorează influenţei lui Boy[1]. Ai ţinut şi tu cu tot dinadinsul să demitizezi pe cineva. Iar eu aş fi vrut mai degrabă să nu aflu că străbunicul meu a fost un beţivan. Doamne Sfinte! comandorul, statuia de bronz a copilăriei mele! Cîte şi mai cîte istorii pilduitoare nu mi-a povestit Władyś despre el.

Róża dădu de duşcă o înghiţitură, puse paharul la o parte, îşi sprijini bărbia pe degetele împletite, îşi coborî pleoapele, apoi rosti fără să zîmbească:

— Să nu-i spui beţivan. Ceea ce şi-a propus a înfăptuit. E drept că n-a ajuns colonel, dar în schimb a fost un soldat

---

1 Boy-Zelenski Tadeusz (1874-l941), autor al unor faimoase „cîntece de cabaret", traducător de literatură franceză şi critic. În această din urmă calitate, a protestat împotriva tendinţei de mistificare, a prezentării unilaterale a marilor personalităţi scriitoriceşti (ca Mickiewicz de pildă) stîrnind prin cartea sa Brazowniki (*Făuritorii de bronzuri*) 1930, un scandal literar (n.tr.).

mare. Nu la ranguri înalte a năzuit cînd şi-a părăsit ţara... A visat să-l urmeze pe Napoleon pînă la ultima suflare – şi l-a urmat. Dacă ar fi fost treaz, poate că n-ar fi izbutit să-l însoţească... Aşa cum n-am reuşit eu să ajung prin muzică acolo unde am visat să ajung.

Deschise şi închise gura de cîteva ori, vrînd parcă să mai adauge ceva, dar negăsind expresia cuvenită. În cele din urmă vorbi:

— Şi-apoi cei care au scris jurnalul n-au mărturisit chiar totul. Nu doar băutura a fost o piedică în calea avansării lui: bunicul a băut doar pînă a cunoscut-o pe ea.

Marta se răsuci toată în direcţia maică-si şi o întrebă cu uimire:

— Care ea? Pe cine a întîlnit?

Róża înălţă capul, aruncă o privire neliniştită spre Zbyszek şi-l rugă:

— Du-te, te rog, în bucătărie şi adu-mi un pahar cu apă.

Băiatul o luă la picior, iar Róża le explică în şoaptă celor de faţă:

— Pînă n-a întîlnit-o pe Iñes. Asta s-a întîmplat în Spania... Era o creolă. Iată ce vrea să zică: „s-a înhăitat cu prostimea". Înseamnă că el, un şleahtic şi un ofiţer, s-a însurat cu o creolă. Da, da, aşa cum vă spun. În vinele străbunici voastre curgea sînge de negresă. Dar străbunicul, atunci cînd s-a căsătorit cu creola, a încetat să mai bea şi l-a urmat pe împărat cu mai multă rîvnă, avîndu-şi dragostea lîngă el.

Zbyszek tocmai se întoarse cu apa, bunică-sa îşi muie buzele în pahar, oftă adînc, iar ochii îi străluciră mai tare.

— Altminteri cum poţi săvîrşi fapte de seamă? Cum poţi

avea răbdare cu carul, cum poţi îndura suferinţele? Abia acum înţeleg de ce n-am ajuns eu artistă mare! Pentru că datorită unei încăpăţînări de catîr şi a înverşunării nu m-am împăcat cu viaţa.

Aduseră desertul, iar Marta începu să-l laude.

— Mămico, checul este excelent, gustă-l.

— E într-adevăr foarte bun, spuse Róża, după ce-l gustă. Mai dă-mi încă o felioară. Doamne, mi-e şi ruşine cît de lacomă am ajuns! Ştii la cine am mîncat o prăjitură la fel ca asta? La Maniuta Psarulaki din Taganrog. Grecoaica aceea. Spune şi tu, cum or fi ajun$ să facă un chec englezesc?

Uimită, îngîndurată, încetă să mai mănînce. Roşi şi mai tare la faţă, arterele pe gît i se umflară.

— Nu pot, şopti. Uf, ce cald îmi e! Nostim e că pe oamenii ăştia, pe care i-am uitat de mult... (nici nu erau făpturi omeneşti, ci păpuşile copilăriei mele! Maniuta...) îi văd în faţa ochilor, de parcă m-aş fi despărţit de ei ieri.

Se lăsă pe spătarul fotoliului.

Azi toată ziua mi s-au perindat prin faţa ochilor vremuri, lucruri şi locuri de mult uitate... Ce o fi însemnînd oare? De ce se Întoarce totul brusc la mine?

Meditä o clipă, mîhnită, dar se lumină iute la faţă.

— Aşa se întîmplă cîteodată înaintea unei călătorii: eu plec la Królewiec. Înainte de pleacă omul, chiar şi fără să vrea, îşi încheie socotelile cu trecutul... Şi fiindcă veni vorba de socoteli, te rog, Adam, hai acum cu mine să bem cîte o cafea şi o să facem socoteala, ce-mi datorezi tu şi ce-ţi sînt datoare eu... întotdeauna înainte de plecare îmi place să las lucrurile lămurite.

Se sculă de la masă.

— Nu, nu, mamă, protestă Marta, te rog să mai rămîi puţin. Nu e bine s-o porneşti imediat după-masă... Vino la mine în cameră, ai să te întinzi niţel şi ai să te odihneşti.

— Ba vino la mine, bunico, să-ţi arăt năzdrăvăniile lui Flap. Ai fost, bunico, la *Fraţii Diavolului*? Hai, hai cu mine, am să-ţi arăt tot, tot, stăruia Zbyszek.

— Taci, Frate al Diavolului, îl certă Pawel. Nu vrei să iei cafeaua la noi, mamă?

Adam împinse la o parte compotul, dar nu se sculă de la

masă. Avea o expresie de fericire în ochi, însă buzele îi tremurau de teamă că acea scenă minunată – tabloul familiei împăcate şi fericite, avînd-o în mijlocul său pe Róża ca pe obiectul dorinţelor tuturor, va dispărea, se va destrăma ca o vedenie amăgitoare. Mai presus de orice dorea s-o convingă pe soţia lui să mai rămînă şi tremura de teamă ca nu cumva Róża să fi ajuns la capătul posibilităţilor ei de a se arăta împăciuitoare şi ca stăruinţele lor să nu-i întreacă puterea răbdării. În timpul ăsta soţia lui, la fel de senină, întindea mîna ginerelui ei.

— Eu am să plec, Pawel. Mi-e foarte bine cu voi, dar să nu mă reţineţi. Doar ştiţi că plec. De fapt mi-a mai rămas foarte puţin timp. Adam se încumetă şi el să spună:

— Nu cred, Elcia, că Władyś va reuşi să rezolve atît de iute formalităţile. Poate mai rămîi un sfert de ceas. E atît de plăcut aici...

Róża se răsuci roată în jur, de parcă ar fi căutat o portiţă de scăpare la gîndul că e prizonieră şi că în vremea asta se pierde nu se ştie ce prilej ieşit din comun. Văzînd-o pe Marta că se apropie, strigă deodată cu exaltare:

Mă duc, mă duc! Lasă-mă să plec! Nu pricepi că n-am voie să pierd nici o clipă?

O porni prin «hol în foşnet de mătase şi toţi văzură de la distanţă cum îi tremurau mîinile pe cînd îşi lega voaleta. Se bulucira în urma ei. Cînd îl văzu lîngă ea pe Pawel, care-i ţinea paltonul, pe Zbyszek care îi întindea gulerul de vulpe şi pe Adam cu şalul la gît, lăsă umerii în jos, oftă adînc, păru să se trezească dintr-un coşmar. În timp ce-şi îmbrăca haina un zîmbet sfios, cel de acum o oră, i se ivi iar pe buze. Spuse cu jumătate de glas:

— Pawel dragă, Marta poate veni la mine astăzi? Dă-i voie, te rog.

Plecă gîfîind, salutînd pe fiecare din prag cu multă bunăvoinţă. Adam o urma, ca un slujitor, păşind încet.

Cînd se auzi trîntindu-se uşa din capătul de jos al scării, Marta izbucni în plîns.

— Doamne, Dumnezeule, s-a întîmplat ceva cu ea, spuse hohotind. Sînt înfiorată, n-am s-o pot îndurai

Pawel, iritat, lovi cu piciorul în podea.

— N-o să scăpăm niciodată de istericale în casa asta? Dacă o dată în viaţă maică-ta s-a purtat ca o femeie drăguţă,

normală, cumpătată, ţi-ai pierdut tu minţile? Ce vrei de fapt? Dacă te temi pentru sănătatea ei, trebuia să te uiţi cum mănîncă! Şi cum… bea. Pentru Dumnezeu, e o plăcere să vezi asemenea poftă de mîncare la o bătrinică!

Marta tăcu. Se uita la bărbatul ei de parcă n-ar li înţeles nimic.

— Cum ai spus? Ce fel de bătrînică?

Pawel se pocni cu mîna peste coapsă.

— Mare halima, pe cuvîntul meu! Zău dacă n-ai căpiat. Am spus foarte clar. Orice om tînăr ar putea s-o invidieze pe maică-ta pentru pofta ei de mîncare, pentru temperamentul şi sănătatea ei. Hai, linişteşte-te, Marta dragă, fii cuminte, fetiţo, spuse şi încercă să-şi îmbrăţişeze soţia, dar ea îl respinse.

— Mama mea nu e o bătrînică, spuse sec. Unde s-o fi grăbind să se ducă? Unde s-o fi grăbind? şi izbucni iar în plîns.

XVII

IEŞIND PE POARTĂ, RÓŻA ÎNCETĂ brusc să se grăbească spre casa ei. Adică spre odaia de pe strada Wilcza, luată cu chirie şi pensiune la „o familie de intelectuali creştini”.

îndată ce se găsi în stradă, Adam începu să caute un taxi.

— Mergem cu taxiul, nu-i aşa? Eşti obosită, nu te simţi bine, te grăbeşti…

Dar ea îl opri punîndu-i mina pe umăr.

— Nu-i nevoie, Adam, mă simt minunat. Şi nici măcar nu mă grăbesc. Dar nu ştiu cum, n-am avut chef să-mi pierd vremea. Ce era să mai facem acolo? Prînzul da, a fost foarte bun, fără mofturi şi complicaţii, feluri de mîncare simple, gustoase. Mie îmi place cînd e totul „*â point*”. Ei, am mîncat… am băut… Marta o să vină astăzi pe la mine. Cu taxiul te simţi ca într-o cutie, nu vezi nimic şi e şi prea cald. Mai bine ne ducem cu trăsura.

Se urcară numaidecît într-o trăsură, iar Róża se cuibări, cu o bucurie copilăroasă, pe perne.

— Ce bine e. Nu există nimic mai plăcut decît o plimbare cu trăsura. Mi-aduc aminte cînd s-a măritat Julia cu bogătanul ăla, Cerepahin, avea tot soiul de trăsuri care de care mai frumoase. Iarna, odată o vedeai trecînd în goana troicii, iar zurgălăii sunau înveselind toată strada. Vara, umbla într-o trăsurică la care erau

înhămaţi doi cai roibi, se ducea la băi, la mare. Ori ne duceam noi la ea, la ţară, cu careta, luam şi samovarul şi pernele de puf pentru noapte. Uneori, pe drum, mătuşa oprea vizitiul, se dădea jos, îşi strîngea fustele alea nesfîrşit de lungi, apoi se lăsa chiar în mijlocul şoselei. Eu strigam la ea: „Mătuşă, fii atentă, vin nişte oamenii” Iar ea de colo: „Ce fel de oameni, nişte mujici”, şi îşi dădea drumul fără nici o ruşine. Tare mai era samavolnică. În ce-l priveşte pe bunicul, el era cătrănit rău. Într-o seară, stînd aşa, cu un camarad de-al lui din timpul răscoalei, cu ceasornicarul ăla pe care îl chema Heist, la o partidă de cărţi, începu să i se jeluiască: „Vai şi amar, mi-am pierdut onoarea, mi-am dat fata după un moscal, n-am să-mi aflu linişte nici în mormînt”. Celălalt turna gaz peste foc: „Şi nici dincolo de mormînt, frăţioare! ”

Dar pe polonezi de unde era să-i ia? O vreme după aceea, cînd se ivi la Taganrog tatăl meu – orfanul unui veteran –

care nu mai era tînăr şi pe deasupra şi istovit de slujba aspră din armata ţaristă şi de campania din Crimeea, nu-i nici o mirare că bunicul a început s-o bată şi s-o ţină flămîndă pe Sophie, pe mama mea (ea avea pe atunci cincisprezece ani) ca să se mărite cu acel Adolf Żabczyński…

Róża se îngîndură şi privi cu tristeţe la casele prin faţa cărora treceau, la cer…

— Iar acum uite, sîntem în Polonia. Ştii, Adam, n-am prea iubit-o la început, spuse oftînd. Şi, pe maică-mea şi pe mine ne-au cam silit, să ne fie dragă. Biata Sophie, era moartă după Saşa Boboleúski, şi niciodată nu s-a putut obişnui cu taică-meu, deşi el, fie-i ţărîna uşoară, era un om plin de nobleţe, manierat, un adevărat domn. Doar că era posac, totdeauna mohorît şi-i era silă de oameni. în ce mă priveşte am fost fericită doar cît am stat la Taganrog! Dar pe nepusă-masă au început să spună: „Taganrog înseamnă Asia”; colegele mele, profesorii, băieţii care erau pe acolo, Jorjik, Pietia, Nikolka (ce frumos ştia să cînte la ocarină!), toţi erau duşmani. Uite aşa, de pe o zi pe alta, mi s-a poruncit să-mi părăsesc toate bucuriile, să-mi lepăd copilăria şi să mă înapoiez în Polonia – după care tînjiseră bunicii mei. Pentru ei Polonia însemna ţara tinereţii lor fericite. Dar pentru mine ce era? Nimic alta decît surghiunul… Reşedinţa mătuşii mele cîrcotaşe! Vai, Adam dragă, şi după ce am venit la

Varşovia, care mi se părea străină, duşmănoasă, care nu mă atrăgea cu nimic... dacă mă supăram rău de tot împotriva cuiva ştii tu cum îl ocăram în mintea mea? „Asmodeu, netrebnicule, patrie.”

Adam făcu un gest cu mîna, ca şi cum ar fi vrut să alunge acele cuvinte de la urechile lui. Se strîmbă şi zise:

— Vezi-ţi de treabă. Ce te-a apucat să le scoţi acuma la lumină? Cum ocărai atunci în gînd, e treaba ta, n-are a face, ai fost întotdeauna o poloneză adevărată.

Róża clătină din cap cu îndoială.

— O poloneză adevărată? Adu-ţi aminte ce spuneai chiar tu despre mine: „Ambiţia şi trufia te-au adus îndărăt în Polonia”. Şi ăsta era adevărul adevărat. Numai din ambiţie şi trufie doream să vin îndărăt în Polonia... Dar acum... acum uite, merg cu tine pe aceste străzi. Nu sînt frumoase... în oraşul ăsta nu există nimic pitoresc sau măreţ. Şi totuşi simt, dragul meu, ce zici tu de asta, că aş fi în stare să mor de dragul lor! Pentru fiecare cărămidă a acestei Polonii aş fi în stare să-mi dau şi viaţa!

168

Adam se foi neliniştit.

— De ce să mori? Mai bine sa trăieşti, avîndu-l pe Dumnezeu în suflet.

Vizitiul opri, ajunseseră la destinaţie.

— Păcat, spuse Róża. E atît de plăcut să priveşti lumea; cînd eşti cu inima bună. De fapt, eu am cunoscut lumea prea putin,

Adam plăti, sună portarul să le deschidă, în timp ce Róża tot mai zăbovea în poartă.

Îndată ce urcară şi-şi dezbrăcară hainele, Adam îşi scoase portofelul, îşi puse ochelarii, pregăti carneţelul şi un creion... Înarmat astfel aşteptă cu răbdare ca Róża să-şi pună lucrurile prin dulapuri. Ea se învîrti de colo, colo, destul de multa vreme pînă cînd, în sfîrşit, se aşează în faţa soţului ei gîfîind obosită. Brusc se sculă din nou şi suna:

— O să bem cite o cafea.

Adam o privi cu reproş.

— De ce bei cafea, cînd ţi s-a interzis de mult?

Róża înălţă uimită din sprîncene:

— Cine mi-a interzis? Somităţile din Varşovia? Doctorul Gerhardt nu mi-a spus nimic despre cafea.

Cînd le aduseră cafeaua, Róża aşează ceştile, zaharniţa şi, în

timp ce trebăluia astfel, se aşează la locul ei pe scaun.

— Şervetele n-am, şopti, ce-ar fi să bem fără şervetele?. Nu ştiu cum, dar mi-e greu să le caut.

Apoi îl mîngîie pe Adam pe spate.

— Într-adevăr îmi doreşti numai bine? Sănătate şi viaţă lungă? Spune-mi drept, Adam. Să nu mă minţi, că eu tot, am să-mi dau scama dacă ai spus adevărul.

Adam înălţă din umeri.

— Te-am minţit eu vreodată? Nu te-am minţit niciodată, deşi ţie prea puţin îţi păsa…

Apoi lăsînd capul în jos adăugă:

— Pînă şi pentru minciuni au fost rare prilejurile intre noi..

Róża îl înghionti.

— Hai, lasă, Adam, lasă. Ce să le mai scormonim acuma? Ce-a fost ori n-a fost tot nu se mai întoarce. Eu altceva ani vrut să-ţi spun. Că nu-ţi port pică. Nici pentru anii lungi care au fost… Nici pentru ce-i azi… Am iertat totul.

Adam puse jos ceşcuţa, o adîncă oboseală i se aşternu pe faţă.

— Ei, dar cu socotelile ce facem? Uite, în momentul de faţă pot să-ţi dau pentru plecare o sută de zloţi, cu condiţia

169

ca pînă luna viitoare să pui deoparte cam tot atîta, să avem de cheltuială în vacanţă. O să trebuiască sa ne ducem la Truskawiec, iar Władyś şi soţia lui sînt cam încurcaţi cu banii; nu ne putem bizui pe ei, acuma. Cit priveşte venitul pe acţiunile tale, pentru care mi-ai dat împuternicire, i-am plătit blănarului trei sute de zloţi, aşa cum mi-ai cerut tu, să-ţi dau chitanţa…

Un timp Róża îl ascultă cu religiozitate, apoi expresia de atenţie încordată de pe obrazul ei pieri. Cînd ajunseră la chitanţă, puse mîna pe carneţelul lui Adam şi spuse:

— Gata, ajunge. Presupun că nici tu nu consideri că astea-s lucruri importante.

Adam se fistici şi roşi:

— Cum aşa? Bineînţeles că sînt importante, şi pe urmă chiar tu ai vrut…

— Oi fi vrut, dar eu adeseori vreau ceva şi pe urmă mă mir singură cum de am putut să vreau nişte lucruri atît de imposibile. Şi izbucni în rîs. Socoteli, socoteli între noi… Adam, după patruzeci de ani de căsnicie! Cîţi ani ne-ar trebui ca să

facem socoteala cît îmi datorezi tu mie şi cit eu ţie!

— În sensul ăsta, spuse Adam oftînd, bineînţeles că treaba e mai încurcată. Dar de ce ai vrut să faci socotelile tocmai astăzi?

Róża se posomori, un fel de supărare copilăroasă i se aşternu în jurul gurii cînd rosti:

— Pentru că viaţa mea se isprăveşte aici.

Adam tresări, atitudinea lui rezervată dispăru într-o clipă.

— Viaţa se isprăveşte? Elcia, tu mi-ascunzi ceva? Oii poate că ai fost la doctor chiar aici, şi te-a băgat în sperieţi?

Rózei i se umplură ochii de lacrimi şi clătină din cap.

— O, nu, nu. Doar că s-a întîmplat minunea. Cea pe care o aşteptam dintotdeauna, în sfîrşit, s-a săvîrşit.

— Ce s-a săvîrşit? Care minune? Spune odată, o întreba, Adam febril. O fi vreo nouă nebunie de-a ta. De mai multă vreme am băgat eu de seamă că iar ţi s-a năzărit ceva..

Róża îşi frînse mîinile:

— Iar? Nu, nu iar. Un lucru ca ăsta nu s-a mai întîmplat pir io dată. E ceva cu totul nou.

— Dar despre ce e vorba, Evelino? Nu mă mai chinui cu cimiliturile. Spune odată!

Róża se sculă şi se apropie de fereastră. Cu o mîna agăţată de perdea, respira greu, gîfîind. Se înapoie la locul ei cu fruntea brobonită de sudoare.

170

— Nu, Adam, nu-mi cere să-ţi spun. Aş vrea să spun, dar nu pot. Îşi şterse fata. Vezi şi tu că nu pot. Îi apucă mina în palmele ei. La drept vorbind de ce ţi-aş spune? Au fost şi au rămas atîtea taine între noi, eu pentru tine şi tu pentru mine am fost întotdeauna o taină. Ceea ce nici măcar n-a fost rău. Rea a fost doar ura. Abia acuma am înţeles că nu trebuie să urăşti tainele… Aşa că şi tu mai bine respectă această ultima taină a mea.

Adam se chirci, se vedea că-şi alege cu grijă cuvintele.

— Bine, spuse în Sfîrşit oftînd, n-am să te mai întreb. Ştiu prea bine că mă amăgesc zadarnic că am să te pot înţelege. Trăieşte mai departe în felul tău. Se codi, păli şi adăugă:

— Dealtminteri nici n-am dreptul s-o fac… de cînd nu mai locuim împreună, de cînd nu mă întrebi nimic despre viaţa mea…

Ea se sculă brusc însufleţită.

— Uite, uite chiar de asta e vorba. Vezi, o recunoşti chiar tu. De un an locuieşti la Kwiatkowska. Înţeleg, e o prietenie. Ea bătrînă, tu bătrîn, sînteţi făcuţi amîndoi din acelaşi aluat. Vă place să staţi la o parolă cu un pahar de ceai în faţă, să trăncăniţi: că ăla e aşa, că ăl ăl alt e altminteri, că pe cutare l-a jecmănit ginere-său, că lui cutărică i-a fugit nevasta – nu, nu sînt clevetiri, doar că amîndoi vă simţiţi fraţi cu oricare. După aceea vorbiţi despre Polonia, despre societate... care partid are dreptatea de partea lui, cum a fost în vremurile de altădată şi cum e acum. Şi despre prorociri şi despre mila lui Dumnezeu, despre îndatoririle cetăţeneşti şi tineret... Mai spuneţi cîte o glumă, vă mai duceţi împreună la o conferinţă ori la un cinema, duminică la biserică, la diverse festivităţi naţionale, vă duceţi la sora ta de ziua ei, în cartierul Mokotów... Eu înţeleg, aşa era şi mătuşa ta Regina, aşa erau şi părinţii tăi în Nowe Miasto, aşa e şi Kwiatkowska, aşa e şi familia surorii tale. Astea îţi plac ţie, şi le-ai dus dorul toată viaţa, acum, în sfîrşit ai parte de ele. Te bucuri şi te odihneşti. Ce să-i faci, cu mine a fost greu! Mie nu-mi păsa de oameni, eram o sălbatică, nu mă interesa decît muzica şi suferinţa mea, dorul şi tainele mele. Tu, unde te aşezai, prindeai rădăcini; eu rîvneam s-o iau din loc, să mă duc în altă parte. Tatăl tău a fost primar, bunicul cultivator; strămoşii mei au fost băjenari în surghiun, soldaţi într-o legiune străină. Noi nu ne potrivim, nu puteam alcătui o pereche. O înţeleg şi n-am nici o pretenţie. Vezi, ăsta-i lucrul cel mai important. Că în sfîrşit, în sfîrşit, n-am nici o pretenţie la tine.

171

Se înecă, trase cu putere de lănţişorul pe care-l purta la gît.

— Cum să mai faci socoteli cînd nu mai pretinzi nimic!

Adam tăcea, urmărind cu greu volubilitatea Różei îşi pironise ochii pe gura ei, nişte ochi aproape albiţi de vîrstă, gravi. N-o contrazicea şi n-o întrerupea, îi sorbea cuvintele. Cînd verva ei se curmă, tăcu mai departe, de parcă ar fi ascultat tăcerea. În sfîrşit, fără să-şi desprindă privirile de pe buzele soţiei sale, tremurînd, ca după un mare efort, repetă:

— Tu şi cu mine nu puteam alcătui o pereche, da, da...

Iar rămase să asculte, de astă dată parcă în el însuşi şi continuă;

— Dar oare există multe perechi pe lume? Şi totuşi trăiesc

în legea lui Dumnezeu. Tot ce ai spus e adevărat. Şi despre Kwiatkowska şi despre părinţii noştri... Şi asta e adevărat că am fost unul pentru celălalt o taină. Un singur lucru nu e adevărat: ceea ce ai spus despre ură. Tu mi-ai urît taina. Dar eu taina ta, tema ta, se cutremură, lăsă pleoapele în jos şi şopti abia auzit: *am iubit-o*.

Róża izbucni în plîns.

Vai, Doamne, cît e de cumplit. Am ştiut.

Adam se stăpîni repede şi continuă.

— Ştii doar cu cită uimire şi admiraţie te-am privit toată tinereţea mea. Ştii cît am suferit, zile şi nopţi. Cit de aprig am dorit să te împac. Cît am fost de împăciuitor. Dar; ştii tu cînd am pierdut totul? Cînd m-am cufundat definitiv în nimicnicie, Evelino?

Ea nu răspunse. Îşi privea soţul cu ochi înlăcrimaţi. Strîngînd spasmodic, cu palma, braţul fotoliului, Adam se ridică gata parcă de un salt, şi zvîrli cu glas răguşit;

— Atunci cînd, ridicîndu-mă o singură dată în viaţă împotriva tainei tale, nu mi-am putut păstra ura mai mult de o noapte! Şi ştii cînd am înţeles-o? Abia azi-dimineaţă! M-ai jignit îngrozitor... Mi-ai spus că anume mi-am dat copilul pe mîna morţii ca să-ţi fac ţie în ciudă. Ba ai făcut ceva şi mai urît: ai cîrtit împotriva lui Dumnezeu. Pentru că în clipa aceea cumplită, cînd ne-am pierdut fiul, nu m-am luat după tine cu blasfemia, că am dorit să-ţi insuflu umilinţa creştină, tu acum, după atîţia şi atîţia ani, vrei să faci din Dumnezeu un duşman al oamenilor! Numai ca să mă întăriţi pe mine...

172

Se întrerupse, nu mai putea vorbi, înghiţi în sec, oftă, nu vroia să se dea bătut.

— Azi m-ai făcut să mă las cuprins de mînie. Am să mă spovedesc, căci a fost o clipa în care ţi-am dorit moartea... Elcia dragă, dar abia a ajuns gîndul ăsta blestemat de la cap la inima, că a şi pierit! Iar atunci cînd ţi s-a făcut rău mi-aş fi dat viaţa pentru tine. Pe cînd tu...

Se ridică, cu ochii măriţi de groază.

— Dar tu...: mi-ai zîmbit, de parcă ai fi fost de acord cu ura mea.

Ridică în sus braţele, apoi le lăsă să cadă iar, se îndreptă spre fereastră. Mergînd, mai şopti:

— Am înţeles multe lucruri azi-dimineaţă.

Róża plîngea.. Reflexele ruginii ale soarelui de octombrie lunecau tot mai jos peste acoperişuri, geamurile de peste drum, la al treilea cat, luminau ca nişte felinare, ziua cobora plina de patos spre un asfinţit pe care îl zăreau doar porumbeii. Emoţionaţi, surescitaţi se adunau pe streşinile clădirii, gungureau şi priveau întrebător spre soare-apune. Adam îşi şterse nasul, Róża se apropie de el şi îi atinse umărul.

— Iartă-mă, Adam... mi se frînge inima cind mă gîndesc la viaţa ta, dar gîndeşte-te şi tu la viaţa mea. Tu spui că n-ai fost în stare să urăşti. Dar tocmai asta a fost marea ta fericire! Te-ai întrebat vreodată cît de greu, cît de îngrozitor de greu, mi-a fost să trăiesc cu ura mea? Şi de ce tu, care eşti un om bun şi înţelegător, nu m-ai salvat pe mine, care am fost o proastă? De ce ţi-a fost frică de mine, Adam? De ce?

Cu un glas bătrînesc, plin de jale, el îi răspunse:

— Cum puteam să te salvez de tine însăţi?

În loc de răspuns, Róża hohoti din nou în plîns. De cealaltă parte a străzii geamurile şi porumbeii tot mai luceau, în odaie însă începea să se întunece. Stăteau tăcuţi unul lingă altul, cufundaţi fiecare în propriile gînduri şi în propriile emoţii, amîndoi la fel de neajutoraţi. Cînd geamurile de peste drum se stinseră, Róża îşi veni în fire cea dintîi.

— Ah! la ce bun ne-a în apucat de discuţii atît de complicate? Oricum nu se mai poate drege nimic, putem cel mult să isprăvim.

Atunci Adam se întoarse cu faţa spre Róża şi spuse:

— Aşa este, Róża. în curînd se va isprăvi totul. Mai putem face un singur lucru: să iertăm.

Se priviră... În lumina amurgului nu li se desluşeau trăsăturile. Chipurile lor mijeau tulburi ca nişte scame de ceaţă, îşi căzură unul în braţele celuilalt si plînseră.

XVIII

LUÎNDU-ŞI RĂMAS BUN DE LA

sotia lui, Adam coborî încetişor treptele ascultînd cu urechile ciulite ca Róża să trîntească uşa din capul scării. Dar se vede că nici Róża nu era prea grăbită să se despartă de ecoul paşilor lui, fiindcă abia cînd ajunse jos, Adam auzi închizîndu-se

uşa. Se sprijini cu spatele de zid, scoase batista din buzunar, legă multă vreme un nod la unul din capetele ei, oftă în sfîrşit adînc, se îndreptă şi o porni.

În poartă se întîlni cu Marta. Venea în goană, îngrijorată, cu capul lăsat în jos; tresări speriată cînd dădu peste tatăl ei fără să-şi dea seama.

— Tu eşti, tăticule? Ce face mama?

Adam o privea atît de cufundat în propriile lui emoţii incit de-abia o recunoscu. Poate chiar că ar fi trecut pe lîngă ea în tăcere, dacă Marta nu s-ar fi agăţat de braţul lui.

— Pentru Dumnezeu, tată, s-a întîmplat ceva rău?

El pătrunse cu mare greutate sensul întrebării şi rămase să chibzuiască la răspuns... Peste o clipă răspunse hotărît:

— Nu, nu s-a întîmplat nimica rău.

Îşi trase mai adînc pălăria pe cap şi iar se cufundă în sine. Marta rămase intimidată, privind în urma lui, pînă ce îl pierdu din ochi la capătul străzii. Cuvintele tatălui ei nu o liniştiseră, dimpotrivă o convinseseră că ziua care tocmai se sfîrşea nu era o zi obişnuită.

Făcuse pe jos o bună bucată din drumul de la ea de acasă la maică-sa, anume ca să se liniştească după acel prînz neobişnuit, şi astfel convorbirea pornită atît de ciudat să se poată desfăşura în continuare într-o atmosferă mai destinsă. Deşi Róża o avertizase că va fi vorba de „chestiuni personale”, Marta deprinsă cu capriciile maică-si, îşi făcea un examen de conştiinţă, ca să nu se lase surprinsă de imputările Różei. Străbătînd cu mintea cei doisprezece ani, din ziua primei lecţii de canto, în răstimpul cărora se preschimbase dintr-un copil într-o domnişoară, care evoluase eu întîrziere, şi curînd după aceea în soţia lui Pawel, în mama lui Zbyszek şi în sfîrşit într-o celebră cîntăreată – nu găsea nimic ce şi-ar fi putut reproşa în purtarea ei faţă de Róża. În perioada în care fetele tinere, preocupate doar de aşteptarea dragostei, de obicei devin mai nepăsătoare faţă de mama lor, ea, Marta, îşi întruchipase aşteptarea în persoana maică-si.

174

Primul ei vis erotic nu fusese nici un băiat iţindu-şi capul pe după gard, nici un telegar cu picioare de foc, nici profesorul de polonă, nici Viniciu, nici tuberozele. Fusese Róża în foşnet de mătăsuri, în mireasma nocturnă, aplecată peste fruntea ei

umezită de sudoare – aspră, armonioasa, cu o frunză de palmier în mină.

Din clipa în care, datorită vocii ei, Marta fusese înălţată pînă la nivelul prieteniei cu maică-sa, lumea se schimbase în asemenea măsură, se îmbogăţise cu atîtea surprize, clipe de încîntare ori de spaimă, încît nu mai rămăsese loc pentru doruri vagi şi nedesluşite.

Se iviră, în sfîrşit, clipele de bună înţelegere şi destăinuirile. Róża îi povestea despre copilăria ei, despre perioada mătuşii Louise şi a lui Michal, mai tîrziu despre chinurile ei, despre căsătorie şi amara ei singurătate. Plimbîndu-se cu fiică-sa, o ţinea strîns de braţ, pe cînd tinerii treceau prin fata lor, făcîndu-le plecăciuni.

— Îţi place cumva ocheşelul ăsta? Ori blondului cu bărbiţa ca de Christ?

Dacă Marfa roşea, Róża îi şoptea:

— Nu merită! Toţi, absolut toţi sînt la fel. Cel care te vrăjeşte şi are braţe şi o gură pe care nu le mai poţi uita, acela te trădează. În schimb ţi-e credincios cel cu degetele ca nişte surcele şi privirea ca de capră. Cît priveşte inima, inima bărbatului e întotdeauna potrivnică femeii... Ţi-o spun eu, numai artei merită să-ţi închini viaţa.

Şi Marta o asculta cu sfinţenie. Ori de cîte ori în serile de primăvară îi dădeau lacrimile, în loc să-şi dea o întîlnire, exersa cu înverşunare trilurile şi cînta: *Acolo, către răsărit,* în *dulcea tăcere fermecată* sau „*Nur wer die Schnsucht kennt, weiss was ich leide*”[1] şi se liniştea pe încetul. O singură dată doar nu-şi aflase liniştea, din pricina lui Stefan. Nu izbutea să scape de el, o împresurase din toate părţile, devenise pentru ea un element de viaţă. Totul ţinuse cam o jumătate de an. N-o slăbea nici un pic, chiar şi atunci cînd erau despărţiţi prin distanţe mari în spaţiu, era nevoită să respire, să gîndească prin el, îl simţea mereu aproape. De la o scrisoare la alta, străbătea hăuri de nonexistenţă, pustiuri de piatră. În aceste hăuri o înspăimînta Róża ca o umbră menind a rău.

Într-o seară, Ştefan o aştepta la poartă şi Marta, cu degete tremurătoare, îşi încheiase bluza, îşi căutase poşeta

---

1 Doar cel ce cunoaşte dorul, îmi înţelege suferinda (germ.) (n.tr.).

şi mănuşile... În salon maică-sa cînta Elegia lui Massenet: „*Oh, doux printemps d'autrefois, vers tes saisons vous avez fui pour toujours*...”[1] Cînta acompaniamentul pentru pian, Cîndva iubise mult de tot *Elegia*. Cînd pentru prima dată o cîntase Marta, Róża se înfuriase atît de tare, încît fusese gata să facă o criză de nervi.

— Eşti o fată, o femeie, sau o bucată de lemn? zbieră la ea. Ăsta nu-i un imn de laudă a profesoarei, ci simţire omenească vie, tristeţe, lucruri unice, care au trecut şi nu se vor întoarce niciodată.

Rupse mînioasă notele, mai tîrziu cumpărase altele, dar se jenase să mai revină la aceeaşi temă. Do atunci Marta nu mai cîntase niciodată *Elegia*, o fredona doar Róża pe furiş, în clipe de mîhnire.

Auzind melodia care însoţise frazele ce i se întipăriseră în minte, Marta lăsă poşeta din mînă. Prezenţa lui Ştefan în faţa porţii încetase brusc să mai stîrnească în trupul ei un tremur; odată cu cuvintele *Elegiei*, Róża se ivea din uitare, ca întotdeauna plină de conţinut. Fiică-sa împinse o uşă, apoi pe a doua şi intră în salon.

— Am vrut să-ţi spun noapte-bună, mămico, plec la teatru.

Mai presus de orice dorea mîngîierile Rózei, voia să-şi confirme că făptura aceea era accesibilă, să constate că, deşi neglijase un şir de lecţii, viaţa rămăsese aceeaşi ca înainte de a-l fi cunoscut pe Stefan.

Dar Róża se sculă de la pian, rămînînd în faţa lui de parcă l-ar fi apărat de un duşman şi o întrebă:

— Ce cauţi aici? N-am nevoie de mîngîierile tale, altcineva le aşteaptă.

In aceeaşi clipă Marta îl auzi pe Stefan cum fluieră din stradă şi fluieratul acesta, convenit între ei, îi străpunsese inima. Se repezi la fereastră şi se opri acolo, Róża vorbea.

— Du-te, du-te odată şi nu mai veni îndărăt. Nu te mai preface. Prea puţin îţi pasă de muzică! M-am amăgit prosteşte! Tu, fiica mea! M-ai înşelat, m-ai momit cu glăsciorul tău minunat, mi-ai smuls ultimele puteri din trup, ultima credinţă, ultima nădejde din suflet, mincinoaso!

Marta se crispă. Deschise gura, vorbe urîte i se îmbulzeau pe buze... Dar nu spuse nimic, se întoarse şi plecă. În prag auzi

melodia îngînată ca un geamăt, la fel ca în noaptea aceea, după concertul lui Hubermann, cînd ascultase

---

1 O, dulci primăveri de altădată, spre anotimpurile tale ai zburat pentru totdeauna (fr.) (n.tr.).

pitită îndărătul uşii salonului. Róża cînta *Elegia* silindu-se parcă s-o continue cu nepăsare:

„Je ne vois plus
Le ciel bleu,
Je n'entends plus le chant
Joyeux des oiseaux..."[1]

Glasul se destrăma, tremura, pierea, în locul sunetelor muzicale se intercalau hohotele de plîns.

Asta Marta nu mai putu s-o îndure, Universul din spatele casei se năruí înghiţindu-l pe Ştefan, se năpusti la maică-sa, albă la faţă, îi astupă gura cu palmele.

— Taci, taci, îi spunea alintînd-o ca pe un copil. Nu mai cînta, acompaniază-mă, am să cînt eu. Şi nu mai plînge.

Oftă adînc... şi cîntă atît de frumos cum mai frumos nu se putea cînta. Cînd isprăvi, Róża işi aplecă fruntea pe braţele fiicei sale şi se uită de jos la chipul ei ca la un astru. Apoi şopti:

— Acum ştii cum trebuie cîntată *Elegia*.

Stefan plecă, nemaiavînd răbdare s-o aştepte; curînd după aceea se despărţiră pentru totdeauna. În cursul celor doi ani următori Marta îşi dădu primele concerte, dobîndi primele ei succese mari. Se întîmpla uneori să fie cuprinsă de lungi perioade de indispoziţie, atunci nu îngăduia nimănui să se apropie, glasul îi suna ţipător, nu izbutea să cînte piano. Într-una din astfel de zile, Róża intră la ea în odaie, se opri la oarecare depărtare răsucindu-şi jaboul rochiei.

— Ce-i, mamă? o întrebă Marta cu agresivitate. N-am uitat de repetiţie. Dacă a venit acompaniatorul, să aştepte.

Róża tăcea fără să se mişte din loc. În cele din urmă spuse:

— Nu, nu e acompaniatorul, e Pawel.

Se apropie agale de fiică-sa, şi fără s-o privească, uitîndu-se undeva pe fereastră, cu pleoapele lăsate, cu nările fremătînd, ca după un imens efort, rosti:

— Ştii ce? Cred că ar fi bine să te măriţi cu\ Pawel.

Marta sări în sus de uimire.

— Cum? Să mă mărit? Cu Pawel? Dar de ce?

— Uite de aia, îi răspunse maică-sa, scoţînd din faldurile rochiei un bucheţel de flori. Pentru că are înţelegere pentru artă. El te iubeşte pentru glasul tău şi nu pentru cine

---

[1] Nu mai văd cerul albastru / Nu mai aud cîntecul vesel al păsărelelor (fr.) (n.tr.).

ştie ce alte prostii. Cînd a adus florile a spus: „Nu pot să uit cum l-a cîntat pe Ganimed”. Ştiu şi eu ce să zic? Văd că nu eşti fericită.

Peste cîteva luni primea cererea în căsătorie a lui Pawel.

Ce-i drept, o iubea nu pentru prostii. La ei acasă, totul era subordonat muncii ei, pînă şi copilul. Era un om de ştiinţă, prea puţin robit simţurilor, ambiţios, problemele erotice şi viaţa de familie le trata ca pe o necesitate mai degrabă ruşinoasă şi pe care o individualitate creatoare trebuia s-o neutralizeze prin expansiune spirituală. Îl stînjenea propria lui înflăcărare faţă de soţia lui. Foarte curînd dădu relaţiilor conjugale forma unei camaraderii dezinteresate a două făpturi, care năzuiesc fiecare în felul său propriu spre un ţel imaterial. Fiul lor fu încredinţat unor specialişti în pedagogie. Convieţuirea lor consta în convorbiri inteligente, în sprijinirea fiecărei biruinţe pe tărîm profesional şi ajutor reciproc în faţa greutăţilor. Marta suporta destul de bine această stare de lucruri. Revelaţiile care urmară mariajului desconspirară în ochii ei dragostea drept o obligaţie fiziologică neplăcută, dureroasă, ca un fel de prinos adus elementului întunecat din viaţă. Îi era recunoscătoare lui Pawel că nu se încăpăţînează în aceste practici primejdioase. Amintirea fericirii încercate alături de Ştefan şi-o explica prin caracterul schimbător al primelor simţăminte tinereşti, pe care le socotea nereparabile. Dacă se întîmpla să o atragă alţi bărbaţi şi să lege vreun flirt, dădea îndărăt întotdeauna în clipa în care, în spatele unei nelinişti plăcute, începea să se ivească ceva grav. Era încredinţată că împlinirile amoroase, chiar dacă ar fi izvorîte din clorurile cele mai fierbinţi, n-ar fi fost în stare să-i înfrumuseţeze sau să-i îmbogăţească viaţa. Se socotea o femeie rece şi uneori se gîndea cu părere de rău la această lară a felului ei de a fi.

Pe Róża o nelinişteau diversele flirturi ale fiicei sale.

— Ce tot cauţi? o întreba. Parc-ai fi Toma Necredinciosul. Nu ţi-am spus de o mie de ori ră desfătările pasiunii se găsesc doar în romanele de amor? E o dorinţă prostească, nimic altceva, te face să-ţi pierzi timpul şi vigoarea cu scîrboşenii, cînd în muzică poţi găsi tot ce-i mai frumos pe lume! Se bosumfla şi mai adăuga răstit: „Cu Pawel al tău ce e? Ai şi un copil, n-ai rămas fată bătrînă, altceva ce mai vrei?”

În sinea ei Marta îi dădea dreptate.

Ducîndu-se acum la maică-sa, la acea convorbire importantă, încerca să se liniştească cu două gînduri: că de cînd era fiica Różei niciodată nu greşise împotriva ei. Şi „ce altceva” mai putea cere de la viaţă, în afară de ceea ce-i fusese dat?

XIX

PE RÓŻA O GĂSI STÎND ÎN ÎNTU-
neric în fotoliul de piele al Sophiei. În odaie stăruia o undă din colonia lui Adam şi o ultimă rază de soare în asfinţit, Marta spuse:

— Am venit, mamă.

Ar fi vrut să aprindă lumina.

— Aşteaptă pînă o să treacă, şopti Róża şi arătă cu mîna raza îngustă, ruginie, de pe perete.

Marta se dezbrăcă şi se aşeză alături, pe canapea.

— Cum te simţi? Nu ţi-a făcut rău vinul?

Mamă-sa nu răspunse. Abia peste un timp rosti:

— Draga mea, n-are rost s-o iau pe ocolite. Azi-dimineaţă venisem la tine ca să reneg tot ce ţi-am spus vreodată despre viaţă. Şi să te rog, cît mai este vreme, să-ţi schimbi existenţa. Să-mi uiţi vorbele, purtările, în sfîrşit să mă uiţi toată aşa cum am fost.

Marta, ceva mai destinsă adineauri, se încordă din nou şi simţi ca un fior, ca o fluturare rece pe obraz. Abia izbuti să silabisească:

— Dar de ce?

— Am să-ţi spun totul, şi Róża se apropie de ea. Am să fiu nevoită s-o iau cu propria mea experienţă… Altminteri n-ai să înţelegi.

Îşi netezi părul, îşi potrivi rochia, îşi îndreptă spatele.

— Mi-e frig, dă-mi, te rog, jacheta.

Marta luă jacheta întinsă pe pat; chiar şi acum în semiîntuneric, o zărea limpede, roşie şi cu arabescuri argintii. I-o puse maică-si pe spate.

— Aşa, oftă Róża. Îţi aminteşti că nu m-ai lăsat să cumpăr jacheta asta şi că ai stăruit s-o iau pe cealaltă, negru cu alb, ca să arăt ca „un vis de iarnă” sau ca pisica aceea bătrînă, Petronela?

— Îmi aduc aminte.

— Ai să afli acum de ce n-am acceptat atunci să mă îmbrac în doliu după mine însămi. Poate îţi aminteşti că

ne-am dus s-o cumpărăm a doua zi după întoarcerea mea de la Królewiec?

— N-am uitat.

Róża îşi îndreptă iar spinarea, lăsă capul pe spate şi continuă:

— Călătoria mea la Królewiec… Am sosit, ca de obicei, enervată. Ba chiar mai mult decît de obicei. La Varşovia n-am mai putut să suport, inima începuse să mă doară în alt fel, nu ca odinioară, languros şi cu gingăşie, ci ordinar: ca o rană. Iar oamenii mi se păreau mai supărători ca oricînd. Am umblat prin oraş, am asistat la repetiţiile recitalului tău german, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, ca şi cum aş fi fost cea dintotdeauna, dar îmi sfredelea creierul un singur gînd: „S-a sfîrşit cu tine, Róża, n-ai ce să mai aştepţi, n-o să ţi se-mplinească nicicînd ursita, ai să cobori în groapă ca o infirmă”. Şi vinele-mi stăteau parcă gata să se spargă de durere. Şi durerea se preschimba în mînie. Cînd m-a văzut Władyś (m-am dus la ei fără să-i mai anunţ, aveam un paşaport anual), s-a speriat. „Ce-ai păţit, mamă? Tata e cumva bolnav? Marta divorţează de Pawel?” Bineînţeles m-am înfuriat şi mai tare: întotdeauna toţi se neliniştesc în legătură cu ceilalţi, numai în legătură cu mine, nu. Ca şi cum nu eu aş fi fost cea mai nefericită, cea mai primejduită! Am strigat la el, mi s-a făcut rău… Îl ştii cît e de bun. A început să stăruie: „Trebuie să te vadă un doctor, mamă, arăţi rău, n-am să cedez”. A telefonat, a aranjat o vizită şi a doua zi m-am dus… Nu pot să-i sufăr pe nemţi, nu pot să-i sufăr pe medici, iar mie mi-aş fi dat cu ceva în cap pentru toată harababura asta… Dar cu sănătatea o duceam prost într-adevăr. În sala de aşteptare şedeau două domnişorele, două nemţoicuţe, cu două pălărioare ştii tu cum,

din acelea puse pe vîrful capului, şi un băieţandru în uniformă. Trebuia să aştept. Pc măsuţă, un maldăr întreg de ziare, îmi pun ochelarii… încerc să citesc… dar toate erau nemţeşti. Nu pot să sufăr literele gotice. Le-am făcut vînt, s-au risipit pc jos. Ţingăul în uniformă odată se repede şi le ridică… Eu simt. Că fierb. Îi arunc o privire ucigaşă şi îi spun: „*Danke! Ich iese keine deutsche Zeitungen*”[1]. Chiar atunci se deschide uşa cabinetului şi doctorul mă pofteşte, intru fierbînd de mînie, roşie la faţă din pricina scenei cu ziarele. Îi arunc o privire şi văd un prusac spătos, numai ochii îi are deschişi, liniştiţi, plini de înţelepciune. Se uită la mine cu atenţie…

---

1 Multumesc nu citesc ziare nemtesti (germ.) (n. tr.)

Cere să-i spun cutare şi cutare, vîrsta, boala… Îşi notează totul… Şi deodată mă întreabă dacă sînt mulţumită de viaţa mea. Parcă m-a trăsnit. „Fire-ai tu să fii, îmi spun, vrei să porţi cu mine o convorbire particulară, vrei să stai cu mine la taclale? De asta îţi arde, şvabule?” Îi arunc o privire aşa cum ştiu eu, să-i vină să intre în pămînt, şi-i spun: „Stimate domniile, vă purtaţi cam ciudat cu pacientele, nu ştiu ce importanţă poate să aibă pentru diagnostic dacă sînt sau nu mulţumită de viaţă. Poate în Germania să fie la modă întrebări din astea glumeţe. Dar dacă sînteţi curios să ştiţi, mă rog, o să vă spun. Da, sînt foarte mulţumită de viaţă. Străbunii mei s-au jertfit pentru patrie, nici eu nu miram pierdut vremea cu fleacuri. Primul meu născut lucrează acum pentru Polonia renăscută. L-am crescut în aşa fel încît pot fi mîndră de el. Cred că-l cunoaşteţi, trebuie să-l fi văzut, circulă eu o limuzină din aceea mare… Aşa, domnule doctor, şi puteţi fi sigur că, atîta vreme cît e el aici, nici un fel de necuviinţe prusace în Mazuria n-o să rămînă nepedepsite.” Doctorul m-a ascultat, ba chiar m-a aprobat din cap zicînd: „*So, so, na ja, schön*”[1]. Mi s-a părut însă că parcă n-ar fi stat să asculte un glas omenesc, ci parcă ar fi stat pe marginea unui torent şi, cu blîndeţe şi tristeţe, s-ar fi afundat în vuietul lui… îmi făcu un semn cu mina şi spuse: „Vă rog să vă dezbrăcaţi”. Sînt obişnuită cu doctorii, doctorul nu-i nici măcar bărbat… şi apoi eu sînt bătrînă. Mi-am descheiat bluza, sutienul, mi-am lăsat în jos bretelele. Mi-a pus pe braţ aparatul de tensiune, l-a strîns tare, eu am gemut, dar el n-a spus nimic, a aşteptat, s-a uitat apoi la

cadran şi a clătinat din cap de parcă ar fi ştiut-o dinainte. „Acum să ascultăm inima”, mi-a spus. Şi şi-a pus capul lui mare, cîrlionţat, pe pieptul meu… M-a trecut un fior, m-a apucat spaima şi l-am respins. „Asta ce mai e, i-am zis, pentru asta există stetoscop, ce obiceiuri barbare!” El iar nimic, dar nu s-a lăsat. Cînd am vrut să-mi smulg umărul, mi-a apucat mîinile şi le-a strîns ca într-un cleşte. Mă uit şi-i văd ochiul chiar deasupra pieptului meu, îi simt pînă şi atingerea genelor, dar are o primire concentrată… i-a ieşit o vînă pe frunte, ascultă. Am încremenit, am tăcut. Oare ce o fi auzind în mine? Nişte zgomote, nişte semnale pe care eu însămi nu le cunosc… În sfîrşit, mi-a lăsat mîinile din strînsoare, şi-a înălţat capul, arăta de parcă s-ar fi întors obosit de departe. Mie îmi tremurau mîinile, nu mai nimeream să mă închei, pe

---

[1] Aşa, aşa, ei da, bine (germ.) (n.tr.).

cînd doctorul ăla… Gerhard… se uita la mine. Avea un zîmbet… nu ştiu cum să-i spun, un zîmbet neobişnuit pe faţă. Şi-mi zice: „*Ach, so alt und so damm ist noch immer dies Wesen*..[1]” A pus apoi mîna pe un toc şi mi-a scris reţeta.

Róża tăcu. Se vede că uimirea produsă de vorbele doctorului Gerhardt rămăsese la fel de puternică. Îşi ridică braţele în sus, îşi apropie palmele ca la rugăciune.

— Auzi, Marcia, îşi veni în fire peste o clipă. Aşa mi-a spus: „*so alt und so dumm*”. Mi s-a părut că nu înţeleg bine în germană. L-am întrebat: „*Was, was, comment*? Ce-aţi spus?” Dar el scria mai departe. L-am apucat de mînecă şi am început să-l zgîlţîi. Toate nedreptăţile, toată ironia sorţii, toate sentinţele neînţelese pentru mine îmi reveniră în memorie şi mă frigeau. „Cum puteţi? Cu ce drept?” am strigat la el. Doctorul puse tocul la o parte. Probabil că arătam ridicolă, o babă furioasă, dezlănţuită, şi pe jumătate goală… Se sculă, mă privi de sus, la început cu nişte ochi plini de o lumină pe care eu nu o vedeam… Apoi mă mîngîie pe umăr, spunînd puţin în polonă, puţin în germană: „Nimic, nimic… Nu trebuie să vă supăraţi aşa, să fiţi atît de mînioasă. *Nicht immer so grollen*”. Am simţit că ceva crapă, că o menghine tare ca fierul se rupe în jurul meu şi că eu rămîn lipsită de apărare, moale, ca un melc fără casă. Şi pielea mea suferea că s-ar putea să fiu atinsă şi nu voi avea cu ce să

mă apăr, cu ce să-mi apăr inima. M-a cuprins spaima, dar şi un fel de fericire. M-am simţit eliberată. Eram gata să plîng, dar de mîndrie n-am plîns. Cunoşti melodia mea preferată: *Ich grolle nicht* de Schumann. Am cîntat-o de multe ori, uneori în ceasurile mele negre. Mi-am îmbrăcat repede bluza şi i-am spus: „De ce vă legaţi de mine? *Ich grolle nicht*. Vă purtaţi ca un şarlatan”. Iar el măcar dacă s-ar fi strîmbat sau dacă s-ar fi posomorit… Nimic. S-a aşezat la locul lui, în spatele biroului, privindu-mă aşa cum îşi privesc cîteodată părinţii copiii mici: cu mîndrie, cu admiraţie, cu milă… In cele din urmă mi-a spus: „*Mehr Ruhe*. Linişte, linişte… *Und eine so wunderschöne Nase haben wir*…[1]”

Roza îşi întrerupse din nou povestirea. În cameră era întuneric. Marta mai mult auzi decît văzu că maică-sa caută ceva în poşetă. Scoase un carton el nu prea mare şi-l puse în palma fiică-si.

---

1 Atît de bătrîna şi totuşi mai e atît de proastă această făptura (germ.) (n.tr.).

2 Mai multă linişte... Avem un nas atît de frumos (germ.) (n.tr.).

— E fotografia mea din anii aceia… Din anii lui Michal. O cunoşti şi tu. „*Diese Nase. Diese wunderschöne Nase*…” Au mai fost rostite de cineva aceste cuvinte despre mine, cînd eram şi eu de faţă. Ce întîmplări unice, ireale, cele mai bune şi cele mai rele au început cu aceste cuvinte? Ştii, Marta, ştii…

Se înecă şi cu un glas subţirel, melodios, plînse. Marta, speriată, cuprinse în braţe silueta întunecată de lingă ea.

— Ştiu, mamă, ştiu. Mai bine termină…

Dar Róża se desprinsese din îmbrăţişare.

— Nu, nu, nu mai am mult pînă la capăt. Ascultă-mă. Cuvintele acelea… De la cuvintele acelea…

Tăcu.

— Ce au atît de important aceste cuvinte? E de-a dreptul ruşinos şi ridicol să le mărturiseşti cuiva! Că cineva a putut toată viaţa lui sa şi le repete în nopţile de insomnie şi în zilele păcătoase, uneori ca o consolare, alteori în derîdere… Că a fost in stare să-şi umple viaţa cu aceste cîteva vorbe. Dar, Marta dragă, trebuie să ştii cum a fost! Sensul cuvintelor nu este întotdeauna acelaşi, un cuvînt oarecare poate căpăta o

importanţă deosebită dacă e rostit în clipa în care e aşteptat... Ah, cum am aşteptat, cît de tare am aşteptat atunci, la Varşovia, o vorbă bună. Îmi spuseseră: „Te duci in patrie, în Polonia, la compatrioţii tăi. Fii fericită. Mulţumeşte lui Dumnezeu". Călătoream şi visam. O asemenea călătorie ţinea atunci aproape o săptămînă. Am mers cu clasa a treia. Băncile erau tari, negustorii duhneau a tanin, peste tot „semiciki" şi ceainice cu apă fiartă. *Tante* Louise îşi ţinea la nas o bucăţică de vată muiată in parfum şi sugea bomboane de mentă. Îi înghiontea pe toţi, nu răspundea la nici o întrebare, spunea numai: „*Ces sales brutes, ces katzapes*"[1]. În gară la Kursk, noaptea, cîntau privighetori. M-am aplecat pe fereastră să le ascult. Dar ea m-a tras înăuntru, spunîndu-mi: „Nu-s privighetori, sînt stăncuţe! Tu vas entendre les rossignols de Łazienki. Tu vas entendre, Rosalie"[2]. Undeva era o livadă cu tei. „Lasă astea, mi-a spus. Ai văzut brazii, pinii. Pinii foşnesc în vîrf de munte. Ai să vezi, ai să vezi." Unii călători îmi dădeau în mină o bucată de plăcintă sau de pepene. „Să nu iei nimic de la bădăranii ăştia, de la ai tăi e altceva, am să-ţi dau voie să iei orice", spunea Luiza. În sfîrşit, am ajuns in Polonia. Erau gata

---

1 Acesta brute murdare, aceşti măcelari (fr.).

2 Ai sa auzi privighetorile din parcul Łazienki Ai să le auzi, Rozalie (fr.)

să-mi iasă ochii din orbite şi inima din piept, mă pregăteam de o minune. Cînd colo, după Bialystok, colibele erau aceleaşi, pinii – ce-i drept – erau frumoşi, deşi trişti. În sfîrşit se iviră şi alţi oameni... Se urcă un grăsan într-o haină groasă de voiaj. Avea mustăţile ca două pămătufuri, căciula pe-o ureche, privirea ameninţătoare... Mătuşă-mea să moară de încîntare şi nu altceva. Îmi şopti: „*Regarde, c'est le vrai type d'un noble polonais*. Quel nez aquilin, quelle dignité et quel sentiment" Mă uit la el cu religiozitate, iar în vremea asta grăsanul işi înşiră boccelele. Vizitiul cu şapcă îi aşază. Pachetele pe banchetă, sub banchetă, peste tot. (Cufăraşul meu era pus chiar în margine şi vizitiul vru să-l ocolească, dar acel boier die stirpe veche începu să răcnească: „De ce nu zvîrli jos lada, nătărăule? Unde ai să pui curcanii?"

Ţăranul şovăi şi murmură: „E a cucoanelor". Atunci distinsul

nobil se holbă la noi de parcă ar fi vrut să vadă: sîntem persoane de vază ori nu sîntem. Se vede că ajunse la concluzia că nu sîntem. Se umflă în pene, îşi zburli mustaţa şi spuse: „Cucoane, ne cucoane, mie mi se cuvine loc mai mult; în judeţul Konstantinow sînt mulţi terchea-berchea, dar boier adevărat nu-i decît unul, eu mi-s ăla, Winolecki, fir-ar să fie! Wojtek, zvîrle jos cutia”. Luiza spuse tremurînd toată: „Vă rog să mă iertaţi, dar lădiţa asta a străbătut aproape toată Rusia, stînd în acelaşi loc, şi n-a supărat pe nimeni”. Dar nici n-apucă să isprăvească şi grăsanul se zborşi la ea: „Ia nu te mai sclifosi! În Rusia n-a supărat pe nimeni, dar pe mine mă supără, şi cu asta basta. Dă-i zor, Wojtek, văd că roibul o muşcă pe bălţată, acuş or s-o ia la vale şi fărîmă brişca”. Şi neghiobul de Wojtek, odată îmi trînteşte lădiţa pe podea şi vîră în locul ei curcanii, iar eu aud cum se sparge ceva. M-am repezit şi am deschis lădiţa tremurînd toată, şi am găsit oglinda pe care mi-o dăduse tatăl meu la drum, sfărîmată. Tata îmi povestise odinioară cum in zilele de sărbătoare, atunci cînd colegii lui se risipeau pe la. Rude, el, orfanul unui veteran, se aşeza in fala oglinzii, facind fel de fel de schime ca să-i treacă de urît sau îşi privea chipul întrebîndu-se care dintre trăsături îl amintesc pe erou, pe taică-său şi care pe măicuţa lui – femeie frumoasă din ţările calde. Şi poftim, tocmai aici, în Polonia, *le vrai type polonais*, îmi făcuse fărîme oglinda. Am început să plîng. Mătuşă-mea s-a certat multă vreme

---

1 Priveşte, e adevăratul tip de nobil polonez. Ce nas acvilin, cită demnitate şi cît sentiment (fr.).

cu boierul, l-au chemat pînă şi pe conductorul trenului, dar eu am fugit din compartiment şi am privit de departe, cu spaimă, cu ură, cum grăsanul stătea şi înfuleca nişte cîrnaţi, bînd votcă, în timp ce Luiza se apucase să citească un roman al doamnei de Staël, ca prin educaţia ei să-l facă praf pe mitocan.

Roia începu să rida.

— Iată cît de frumos am fost primită în Polonia! Iar după aceea… Ţi-am mai povestit eu şi altădată zeflemelele, glumele lor. Locuitorii Varşoviei sînt foarte glumeţi! Mătuşa la fel… Era de ajuns să fac o mutră sau să cînt ruseşte că imediat se uitau urît la mine: „Ajunge, ajunge cu fandoselile din Taganrog, uită-te

la tine cum arăţi, nici nu-i de mirare că oamenii te privesc cu ochi răi, parcă ai fi o ţigăncuşă. Mai bine ţi-ai da şi tu osteneala să semeni cu Marylka, ea e o adevărată fetiţă poloneză". Numai *maestro* chiar de la început mi-a făcut ochi dulci, dar mi-era silă şi nu m-am încrezut în babalîc... Aşa încît, gîndeşte-te şi tu, Marta, ce au însemnat pentru mine cuvintele lui Michal... Cînd el, un băiat atît de frumos, fiul profesorului meu, deci fiul unei glorii poloneze, un tînăr de aici, din Varşovia, începu să mă privească lung ca pe o icoană, cînd pălea căutîndu-mi mina... cînd negăsind cuvinte suficient de alese în vorbirea lui obişnuită îmi lăuda frumuseţea în nemţeşte, a fost ca şi cum pentru prima dată Polonia m-ar fi primit în braţele ei şi m-ar fi strîns la piept! Nu numai că mi-am recăpătat încrederea în mine, nu numai că m-a cuprins dragostea pentru bunul şi frumosul Michal, ci pentru prima oară am simţit în jurul meu patria polonă, pămîntul sub picioare şi cecul deasupra capului...

Marta sărută obrajii aprinşi ai Różei.

— Odihneşte-te puţin, nu trebuie să te înflăcărezi aşa.

Dar Róża o dădu la o parte.

— Nu, nu mă întrerupe! Nu-mi pot aminti de trădătorul ăla si să tac, nu pot! Mi-a luat totul! M-a trădat, şi odată cu el, lumea întreagă: Dumnezeu, Polonia, fiecare zi, fiecare noapte m-au trădat după aceea timp de patruzeci de ani, patruzeci de ani pustii!

Abia acum tăcu epuizată. Din odaia alăturată, prin perete, se auzeau glasuri de copii, tîrşit de scaune, se aşezau la masă. La aceste zgomote obişnuite ale casei, Róża îşi veni în fire, îşi şterse fruntea şi rosti cu un alt glas, cu glasul ei cel nou şi blînd:

— Nu ştiu dacă mai trăieşte ori a murit... Pînă de curînd, cirul îmi aminteam de el îl blestemam.

Astăzi spun: dacă mai e în viaţă să fie sănătos. Dacă va murit, să-i fie ţarina uşoară! Azi... i-am iertat pe toţi.

Se sculă in picioare. Ca o umbră mare, neagră, începu să se strecoare, fără zgomot, printre mobile. În curînd vorbi iar:

— Şi-aşa, Marta dragă, mă apropii de lucrul cel mai important... Datorită cui? Datorită cui sînt în stare astăzi să iert pe cei ce mi-au greşit şi să cer să mi se ierte greşelile? Datorită doctorului Gerhard. A folosit nişte cuvinte vrăjite neamţul ăsta din Królewiec. In faţa lui stătea o femeie Latrină, rea şi ridicolă,

căreia nu i-a fost dat să-şi trăiască viaţa, e adevărat… Dar cînd i-am auzit vorbele mi s-a părut că nu-i aşa, Marta dragă, că Róża totuşi a înflorit. Că iată, stă în picioare fata aceea oacheşă, cu cozile negre, străină, rătăcită într-o patrie necunoscută, dar cu inima liniştită şi puternică… Şi că nu medicul, nu neamţul, ci însuşi Midia! mă îndeamnă din nou să trăiesc.

Umbra cea neagră se opri, îşi apropie obrazul de obrazul Martei, în ochii ei era lumină.

— Mi se păru atunci, Marta, că viaţa nu e în urma ci înaintea mea. Tot ceea ce n-a fost al meu, ceea ce s-a prăbuşit asupra mea întîmplător sau datorită mîniei mele de-a lungul atîtor ani – Adam, copiii lui, insuccesele mele muzicale – tot acest munte de nefericiri cumplite, toate îmi pieriră din minte şi din inimă. Şi m-am trezit în ceasul *acela*, în seara aceea de la familia Badski, în al şaisprezecelea an al primăverii mele. Eram fericită, nespus de fericită! Şi m-am trezit… Privesc în ochi binevoitori, simt in jurul meu dragostea, aş vrea să rîd, să string în braţe, să mă dărui toată… Şi cînd îmi vin în fire, aud ceea ce repetă. Gura mea: „*So alt und so dumm ist noch immer dies Wesen*"… Nu ştiu, Marta dragă, cum i-am plătit, cum am ieşit pe uşă… Doctorul m-a condus pînă la uşă, asta ştiu sigur, fiindcă mi s-au mai întipărit în memorie încă o privire a lui, o atingere a mîinii lui, nişte vorbe… Mi-a pus mina pe umăr… M-a oprit în prag, m-a îmbrăţişat cu privirea lui grea şi a şoptit: *„Ruhe… Ruhe, mein Kind".*

Róża se aşează în fotoliul răposatei sale mame, Sophie. Marta nu îndrăznea nici să răsufle. Tăcură amîndouă multă vreme… In sfîrşit, glasul Rózei se înălţă din nou din mijlocul amintirilor, din genunea tainelor.

186

— Acuşi isprăvesc, mai ai puţină răbdare. Am spus că datorită doctorului Gerhard i-am iertat pe vinovaţi şi eu însămi rog să fiu iertată. Desigur ai să mă întrebi: pentru ce? Pentru că, fiica mea, *el este singurul care nu s-a speriat de mine*. El, singurul, n-a luat în seamă cuvintele mele, ci mi-a ascultat inima. Doar el a văzut copilăria în bătrîna mea inimă. N-a încercat să mă convingă de nimic, n-a luptat cu mine, nu s-a simţit jignit, nu m-a consolat; n-a făcut decît să-mi imobilizeze mîinile astea proaste, a poruncit limbii mele rele să tacă, mi-a ascultat inima şi i-a înţeles chinul.

Marta simţi că nu mai poate îndura nelinişstea care o cuprinsese. Se aruncă în genunchi în faţa maică-si şi o rugă plîngînd:

— Taci, mămico, în numele lui Dumnezeu, taci. Ai să-ţi faci rău, ai fost atît de bolnavă astăzi! Ţine seama de noi toţi, ţine seama de mine, dacă ai să te îmbolnăveşti ce are să se întîmple cu mine?

Róża o mîngîie, rămînînd perfect liniştită. Apoi zîmbi şi spuse:

— Vezi, întotdeauna s-a întîmplat aşa. Toţi vă purtaţi cu mine la fel: vă e frică. Să nu vă fac vreun rău. Sănătoasă sau bolnavă, pentru voi sînt întotdeauna la fel de primejdioasă. Adam mi-a spus: „N-am fost în stare să te urăsc – te-am iubit. Te-am urît doar o singură noapte, şi o singură clipa ţi-am dorit moartea”. Tocmai că ar fi trebuit sau să mă ucidă sau să mă trezească din ura mea copilăroasă, la care m-am oprit atunci cînd m-a părăsit Michal şi cînd eram abia îmbobocită!... Se întrerupse, apoi continuă:

— Gîndeşte-te cît de tîrziu m-am trezit, şopti uluită. Cît de tîrziu mi-am dobîndit izbăvirea... Oare am să mai apuc să exist un pic? Să mai fiu puţin şi om? Se însufleţi, se scutură ca dintr-un somn şi vorbi iar:

— Fă lumină, Marta! De ce-om fi stînd aşa, în întuneric, ca nişte bufniţe? Vino să-ţi arăt ce brăţară mi-am făcut din topazele acelea risipite.

Marta aprinse lumina şi ridică speriată ochii spre Róża. Umbra care i se adresase din întuneric nu părea să fie mama ei. Iar acum se temea că în locul trăsăturilor binecunoscute, a tenului oacheş, a figurii mobile, în locul ochilor visători şi a gurii ca o adevărată Róża, veştejită, dar cu forma neschimbată, are să vadă un nor sau poate pe Rosalie, cea în vîrstă de. Şaisprezece ani, cu cosiţele împletite cu zambile. Dar Róża nu era schimbată. Avea doar o strălucire mai puternică decît cea obişnuită, care te intimida. Îndreptîndu-se spre dulap, aruncă o privire în oglindă.

— N-am apucat să mă duc la coafor! Dar cred că părul arată încă destul de bine...

Rămase pe gînduri cu brăţara în mină:

— Cît a fost totul? Două săptămîni la Królewiec şi încă o

lună aici. În total şase săptămîni de viaţă. O apucă pe Marta de mînă:

— Tu crezi în minuni, Marta? o întrebă şi o privi cu asemenea încordare de parcă ar fi aşteptat drept răspuns o sentinţă.

Marta simţi cum i se urcă un nod în gît. Totuşi, peste o clipă, şopti:

— Cred.

Atunci Róża se preschimbă într-o statuie a biruinţe?. Cu spatele drept, cu nările fremătînde, cu torsul triumfător ca al zeiţei Nike din Samothrace, strigă.:

— Şi eu cred! Trebuie să cred, deoarece cu mine s-a înfăptuit o minune!

Puse jos brăţara, se întoarse cu faţa spre oglindă şi o trase pe fiică-sa lingă ea.

— Uite, priveşte obrajii ăştia zbîrciţi, fruntea ridată, petele astea violacee şi cafenii de sub ochi. O vezi pe baba asta de şaizeci de ani? Această nefericită caricatură a unei femei?

Marta făcu un gest ca şi cum s-ar fi apărat de nişte lovituri.

— Nu, nu vorbi aşa, nu văd nimic! Eşti mereu la fel de frumoasă.

Róża o zgîlţîi cu supărare.

— Taci din gură şi nu minţi, nu-i nevoie să minţi. Vezi şi tu, văd şi eu, trandafirul nu mai e, n-a rămas decît o tulpină uscată. Dar n-are a face. Minunea poate schimba totul.

Cu degete tremurînde îşi pipăi tîmplele.

— Cind mi-a vorbit doctorul Gerhardt, într-adevăr m-a văzut frumoasă. Glasul lui nu* minţea. Era un glas plin de căldură, de uimire. Nici mîinile n-au minţit... Nici privirea... „*Ruhe*, *Ruhe*, *mein Kind*”.

Lăsă capul în jos, îşi apăsă pieptul cu mîna.

— Iată, aici i-am simţit pulsul zvîcnind deasupra inimii mele. Iar aici, pe umăr, mai simt încă apăsarea mîinii lui. Îi văd zîmbetul: „*So dumm*”. Şi, într-adevăr, a avut dreptate. Ce altceva se putea spune despre inima mea? Se opri brusc.

— Rîzi de mine? Îţi închipui poate că sînt nebună?

Se uită la Marta cu asprime.

— Să nu-ţi închipui că am crezut de la început, că n-am încercat să verific, că nu l-am pus la încercare. Doar înţelegeam foarte bine. Un bărbat de patruzeci de ani şi o babă...

Peste o săptămînă m-am dus din nou, prefăcîndu-mă ca n-am băgat de scamă nimic şi că nu ştiu nimic. Iar el tot aşa. Avea doar pe chip aceeaşi expresie de neînchipuită bunătate… M-a întrebat: „Nun, *me geht's*?"[1] Am simţit imediat că nu mă întreabă ca pe o băbătie, ci ca pe un copil. Am fost din nou urîcioasă, m-am plîns că medicamentele nu-mi ajută. M-am plîns şi de farmaciile nemţeşti. Mi-a luat tensiunea. Delicat, cu grijă, mi-a acoperit spatele şi cu ochii pe jumătate închişi m-a întrebat: „Şi cum mai staţi cu starea de spirit? Trebuie să uitaţi tot, toate relele de odinioară, trebuie să vă gîndiţi numai la lucruri bune şi plăcute*. An Leute die Sie lieben*"[2] Am rămas încremenită. Ba chiar m-am speriat, şi ca să nu izbucnesc în plîns, am încruntat din sprincene şi am strîns buzele. Iar el, săracul, s-a întristat din nou: „De ce vă mîniaţi iar? Unui chip frumos cel mai bine ii sade cînd zîmbeşte. Şi data, viitoare, cind mai veniţi la mine, vă rog să zîmbiţi. Pentru dumneavoastră. Zîmbetul înseamnă viaţă".

Róża se apropie de Marta şi o îmbrăţişa.

— Iată, fiica mea, cu ce am venit astăzi la tine: uită învăţămintele mele întunecate! Nici ambiţiile, nici arta, nici călătoriile, nici averea, *doar zîmbetul este indispensabil vieţii*. Zîmbetul care porneşte din preaplinul inimii.

Marta se trase la o parte, răsuflarea fierbinte a mamei ei i se părea că o arde, privirea ei încordată o înspăimînta. În adîncul conştiinţei i se trezea împotrivirea.

— Nu ştiu, mamă, nu prea înţeleg bine totul, spuse, îmi vorbeşti de minuni, dar niciodată nu ai avut încredere în Dumnezeu, nu m-ai lăsat să mă rog.

Róża rămase nemişcată; îngîndurarea, un fel de pîndă îi schimonosea obrazul pînă atunci cu o expresie extatică.

— Dumnezeu? repetă ea. Oare Dumnezeu e cel care face minunile? Nici eu nu ştiu nimic, cu toate că m-am lăudat uneori că ştiu totul… Dar îmi spun că minunile au loc acolo unde e şi muzică, adică in inima omenească. Oare poţi da viaţă prin rugăciune unei sonate, unui cîntec sau unei simfonii? Ele se nasc singure.

Marta o întrerupse oţărîtă.

— Va să zică n-ai uitat de muzică. Ba continui chiar s-o consideri ea pe o minune. Atunci de ce îmi ceri mie s-o uit?

Róża îşi frînse mîinile.

---

1 Ei, cum mai merge? (germ.).

2 La oameni care vă iubesc (germ.).

.....

— Vai, cît e de greu să explici! Ştii ce tragedie a însemnat întotdeauna pentru mine concertul lui Brahms! Că nu eram în stare să-l execut. Eu ziceam că n-aveam destulă tehnică. Rîse tare.

— Ce făptură fără inimă şi fără minte am fost! Acum abia înţeleg care a fost lipsa principală. Dacă n-aş fi avut acel. Gol cumplit în inimă, aş fi găsit şi energia necesară pentru tehnică. Pe cînd tu, tu cînţi foarte frumos. Glasul, şcoala, stilul, toate sînt ireproşabile. Totuşi cîntecului tău îi lipseşte ceva. Nu scriu oare criticii despre tine „o cîntăreaţă foarte cultivată" în loc să spună „o minunată cîntăreaţă"?

Marta se ridică brusc, avea buzele vinete la fel ca Adam în clipele lui de mare indignare.

— E prea tîrziu, mamă, pentru aceste descoperiri, mult prea tîrziu! Pawel mă iubeşte, nu pot să-l părăsesc.

— Pawel te iubeşte! strigă Róża. Dar tu datorită acestei iubiri eşti mai bună sau mai înţeleaptă? Binecuvintezi fiecare zi din viaţa ta? Pawel iubeşte muzica, pe cînd Adam n-a iubit-o, dar tu alături de Pawel, la fel ca mine alături de Adam, te prefaci doar că eşti om, te străduieşti să umpli golul din inima ta. Dar n-ai să reuşeşti, fata mea! Inima nu poate fi înşelată.

Se apropie de Marta, o privi adînc în ochi, apoi cobori glasul şi îi şopti:

— Ascultă-mă! Eu oricum plec... Nu e voie să trăieşti aşa! O asemenea viaţă naşte doar crime. Eu nu-i urez nimica rău lui Pawel, nu urez nici un rău nimănui – are să uite. Uită-te la tatăl tău cum uită de mine cînd e cu Kwiatkowska... Tu du-te, o apucă pe Marta de încheietura mîinii şi o strînse tare, pînă la durere, du-te şi cît mai e vreme, caută-ţi fericirea; altminteri n-ai să-ţi afli linişte în moarte, ai să te înapoiezi pe pămînt ca un strigoi, femeie!

Buzele i se strînseră într-un semicerc cu marginile lăsate în jos, ochii îi erau poruncitori şi ameninţau, bărbia însă tremura,

iar fruntea i se broboni. Marta îşi încolăci braţele pe după umerii maică-si.

— Taci, şopti hohotind de plîns, şi nu te uita aşa. Unde vrei să te duci, nebuno?

Îmbrăţişate astfel, tremurînd amîndouă se lăsară pe divan. Róża oftă, îşi şterse ochii.

— Unde să plec? N-ai înţeles? I-am scris săptămîna trecută, întrebîndu-l dacă pot să viu. Sîmbătă la cinci după-amiază am primit răspunsul: „*Va aştept*". Mă duc să învăţ să trăiesc. „Data viitoare, mi-a spus, vă rog să veniţi zîmbind". Am să mă duc zîmbind.

XX

DUPĂ CE SE RISIPI ZGOMOTUL uşii de la intrarea de jos, pe care o trîntise Marta la plecare, pe Róża o cuprinse una din acele tăceri citadine atît de rare şi care fac impresia unei catastrofe, de parcă ar fi fost oprite brusc mii de gesturi, de paşi, de mişcări. De parcă în acest stup omenesc ar fi pătruns un strop de infinit. Róża, cu ochii larg deschişi, aştepta cu teamă ca din cei patru pereţi să se ivească făptuitorul acelei linişti. Tremura.

Din calmul străzilor i se păru că aude înălţîndu-se cuvintele fiicei sale: „N-ai avut încredere in Dumnezeu, nici pe mine nu m-ai lăsat să mă rog..."

Se sculă, stinse lumina, se apropie de fereastră. Deasupra acoperişului clădirii de peste drum, pe cer, tremurau stele palide.

— Ele de cine s-or fi temînd? şopti şi oftă. Oare nici în cer nu au încredere în El?

Trase storurile, se aşeză iar pe fotoliu, automobilele, şi trăsurile se puseră din nou în mişcare, spaima Rózei se risipi.

Nu, nu, şopti, nu are de ce să se răzbune astăzi împotriva mea. Astăzi am făcut totul după porunca Lui.

În urechi îi răsunau glasurile acelei zile care se încheiase, glasul plin de fericire a lui Adam: „Mămicuţa noastră are mîini de aur", şoaptele uimite ale ginerelui şi ale nurorii sale, exclamaţiile entuziasmate ale lui Wladyś şi ţipătul înăbuşii al Martei: „Unde vrei să pleci, nebuno?" În sfîrşit, strigătele de bucurie ale lui Zbygniew, nepoţelul.

— Tuturor, tuturor le-am deschis inima, încerca să asigure un interlocutor nevăzut. Pînă şi pe profesorul meu de vioară, de s-ar fi întors de la groapă, pînă şi pe el l-aş fi primit bine.

Totuşi gîndul la răposat şi la eventuala lui întoarcere o cam îngrozi.

— Nu prea văd de ce s-ar apuca să mă viziteze. Nici mama, nici tata nu s-au mai arătat niciodată, nici Kazio, băieţaşul meu, n-a dat vreodată vreun semn… Se vede că problemele noastre, ale celor de pe acest tărîm, sînt neînsemnate pentru cei de dincolo, îi uită pînă şi pe cei mai apropiaţi.

Îşi scoase brăţara de topaze şi o puse pe masă. Privi Înfricoşată spre colţurile odăii, singurătatea o făcu să simtă o strîngere în gît.

— Cei vii au plecat, morţii m-au uitat, spuse cu tristeţe. M-am grăbit, m-am grăbii să-i expediez pe toţi… De ce oare? Trebuia s-o fi oprit măcar pe Marta.

Simţi zvîcnetul inimii ca un cîine strîns în zgardă şi o durere în umărul stîng. Îşi atinse obrajii: erau fierbinţi.

— Ce cald e în camera asta. Netrebnica de Janina! De cîte ori nu i-am spus să nu pună atîţia cărbuni odată, să facă focul zilnic, cîte puţin, nu la două zile, ca în iad!!!

Róża sări în picioare şi se repezi să sune, dar degetele i se încovoiară ca nişte gheare, iar tîmplele îi băteau. Picioarele îi erau ţepene. Căzu pe spate îndărăt pe divan, mînia i se potoli, o cuprinse o toropeală. În norul acela dens ca o narcoză i se păru că aude şoapte: „Nicht so immer *grollen*… *Mehr Ruhe*… Linişte, linişte”, şi zîmbi.

— Michal… dragul meu… tu eşti acum doctor la Królewiec?

Un fel de linişte binecuvîntată o învălui pe suferindă.

— Mai bine să aţipesc puţin. Ce pot face singură?

„Close your eyes”, te îndemna acel tenor din Havai, de dimineaţă, în casa Martei. Róża mişcă buzele.

— Am luat şalul bunicii Anastazia… Am să iau şi măsuţa bunicului… căci altminteri o vor strica.

„*Lean your head against my shoulder and sleep*[1]. Close your eyes” Róża aplecă fruntea, dogoarea sobei care i se păruse adineauri insuportabilă se preschimbase acum într-o căldură plăcută.

— Las-o pe Aniela să cînte, iar noi doi… aşa îi spusese

Michal, atunci pe întuneric, o strînsese la pieptul lui şi o îmbrăţişase.

Róża începu să plîngă.

— Dă-mi drumul. Ce fel de grădini? Eu nu cunosc grădinile alea, hai să ne întoarcem. Ce are să spună *tante* cind am să lipsesc atîta timp?

Roţile trăsurii scîrţîiau, steagul de tablă din vîrful foişorului scîrţîia şi el..

— De ce-o fi scîrţîind steagul cînd nu e vînt? De ce tremură frunzele şi apa cînd nu-i nici o taină? în noaptea asta nimic nu lipseşte, totul e împlinire. Michal, *ich grolle nicht*, dragul meu. O, nu numai *adagio*! Şi *allegro giocoso* e prea puţin pentru dragostea noastră, inima mea e plină de zîmbet...

... Stelele să nu mai tremure, trebuie să avem încredere în Cel-de-sus.

---

1 Pune-ţi capul pe umărul meu şi dormi (engl.) (n.tr.).

... Doamne, Dumnezeule, acesta e Michal, iubitul meu, căruia Tu i-ai poruncit să fie bun. Este acela care nu m-a uitat cît am stat despărţiţi, care nu şi-a călcat jurămîntul. El e Michal, alături de care îngăduit-ai să rămîn pînă la moarte. Iar asta sînt eu, Róża, sluga Ta plecată.

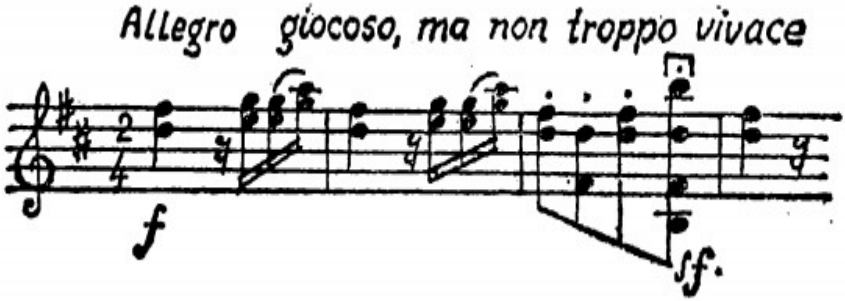

... Ascultaţi-mă, Władyś şi Kazio, fiii preafericiţi ai lui Michal, cum ştie cînta preafericita voastră mamă. N-am trecut sub tăcere nimic, n-am sărit nimic, fiecare notă răsună rotundă şi plină ca luna. Voi să depuneţi mărturie pentru mine că n-am stricat armonia!

Orchestra cînta într-un perfect acord, melodia executată de

Róża la vioară plutea pe deasupra celorlalte sunete ca o lumină pe unde. Apoi brusc, urmă o lovitură dureroasă…

— Ce e, ce s-a întîmplat? Róża se trezea gemînd. O, nu, nu-s decît bătăile ca de ciocan ale inimii.

Încercă să se scoale, dar o greutate peste puterile ei îi apăsa pieptul. Întinse braţele, încercă să zvîrle povara neîndurătoare.

— Adam, neruşinatule! Tu cu mine? Vrei totul de la mine? Frumoasă armonie! Du-te, pleacă!…

Se deschise uşa, se aprinse lumina.

— Ce aveţi, doamnă? Ce-aţi păţit? întreba Strawski, zgîlţîind-o pe Róża care clipea năucă.

— Cum? Ce? Dormeam. Luaţi-l de aici! Chipurile m-a iertat şi uite că se înapoiază… Ce fel de socoteli mai pot exista între noi?

Persoanele din odaie se aplecau peste Róża, şopteau între ele, îi frecau tîmplele cu apă de colonie, îi făceau vint. Pe încetul îşi revenea în simţiri.

— Ce s-a întîmplat, domnule Strawski? Am strigat în somn? Ştiu… Întîi am visat un vis frumos, iar după aceea parcă m-a strîns de gît o nălucă. Îsi şterse ochii cu mina şi bolborosi în continuare:

— Iată ce înseamnă bătrîneţea. Am băut vin, am mîncat carne, am petrecut cu multa lume şi mi s-a făcut rău. Dar nu-i nimic, nu-i nimic… acuşi îmi trece.

193

Strawski şi Janina stăteau în fata ei, cu o expresie cam nehotărîtă. Telefonul suna.

— Du-te şi ridică receptorul, îi spuse Strawski servitoarei care se înapoie peste o clipă zicînd:

— Fiica dumneavoastră întreabă cum vă simţiţi. Să-i spun să vină, nu-i aşa?

Róża, roşie la faţă, strigă:

— Nu cumva! Dacă ai o indigestie şi ai visat urît trebuie să baţi oamenii la cap? Mai bine fă-mi patul.

Gazda şi servitoarea se mai învîrtiră cîteva clipe prin odaia Rózei şi plecară.

Rămase iarăşi singura, cu sentimentul că, în ciuda tuturor dezminţirilor ei, se petreceau lucruri importante. Încerca să-şi adune gîndurile, să priceapă de ce-i tremură mîinile, de ce se

sufocă, de ce obiectele din jur au un fel de prezenţă aspră – ca în ceasurile mari ale vieţii. Se dădu jos din pat, începu să se tîrîie de la un perele la altul, pe nişte picioare care nu erau ale ei. Avea ca un vuiet in urechi, braţul sting o supăra, avea senzaţia că se umflase, iar in piept simţea o apăsare supărătoare. Totodată o chinuia conştiinţa că uitase sau omisese ceva, că un lucru deosebit de important îi scapă, că elementele destrămate ale acelei zile trebuie neapărat să le prindă iar.

— Ce aveam de făcut? Ce aveam de făcut? Doar am avut ceva de făcut...

Oraşul îi răspundea cu monosilabe fără conţinut. Se auzi trîntindu-se o uşă, un claxon gemu, apa se scurse prin ţevi, în fundul curţii mieunau pisicile. În sfîrşit, de la o mare depărtare, se auzi fluieratul prelung al unui tren. Róża tresări.

— Iată... iată... asta e... Trebuie să plec! Trebuie să plec cît mai repede.

Simţi o mare uşurare, în sfîrşit ceva ştiut. Era atît de mişcată că regăsise intenţia pierdută, încît simţi că i se întunecă privirile.

— Unde-i valiza? Unde-i cruciuliţa? Nu pot pleca fără cruciuliţă la Królewiec. Michal are să mi-o ceară: „Acum o merit, dă-mi cruciuliţa ta s-o am pentru totdeauna”.

Se apropie de scrin, încercă să tragă sertarul. Dar nu putea răsuci cheia în broască. Avea fruntea jilavă, se împiedică de poşetă, o aruncă pe jos..

Mai întîi şi întîi să-şi şteargă fruntea.

Se uita la poşeta de sub scaun, în care avea batista. O cuprinse spaima: cum să scoată batista din poşetă? Toate

erau atît de depărtate, de ostile. O prezenţă aspră învăluia lumea, îi îngrădea mişcările, făcea din Róża o făptură slabă si micuţă. Închise ochii.

— Mai tîrziu... Acum să mă odihnesc.

Îi era silă să privească în jur. Regăsi patul pe pipăite şi se întinse. Cind marele efort de a-şi regăsi echilibrul se încheie, în femeia asta trudită coborî fericirea: m-am înapoiat. Repeta „*m-am înapoiat*” şi se bucura că nu aude aceste cuvinte în afară, ci în făptura ei: în tîmple, în vine, în piept... „M-am înapoiat”, şopteau şi gîndurile.

— Totul e în mine. În pieptul meu simt cum pulsează sîngele lui Michal... Îi simt căldura inimii... *Ruhe, Ruhe mein Kind*. Simt prezenţa lui Michal...

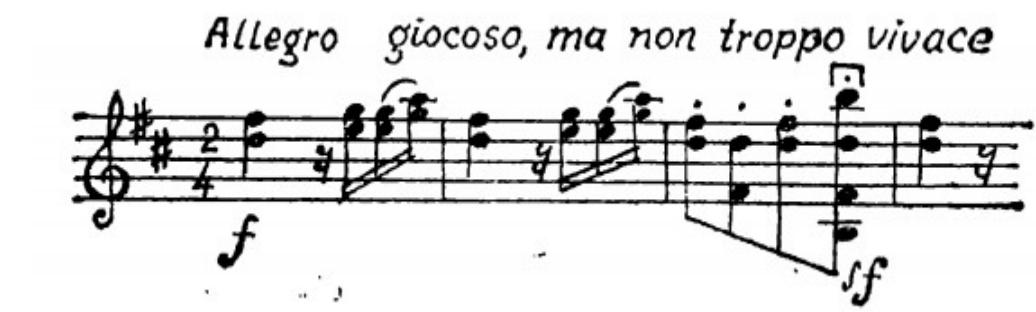

Gîndurile i se domoliră, buzele i se întinseră într-un zîmbet: un puternic fior de moarte scutură trupul Różei.

Se auziră bătăi în uşă. Intră Janina.

— Să vă aduc ceaiul?

Se apropie de pat, apoi sări îndărăt ţipînd:

— Repede, veniţi repede!

Strawski şi soţia lui se repeziră amîndoi în odaie. Róża, întinsă pe pat, ţeapănă, palidă ca o stafie in lumina puternică a becurilor zăcea cu un zîmbet mai cumplit decît o rană.

XXI

PAWEL BOMBĂNI DIN ODAIA ALĂturată, pe cînd Marta, obosită de cinema, trecu prin hol.

— Cit e ceasul? Pierde-ţi tu noaptea, să vezi ce frumos ai să cînţi mîine la repetiţie.

Se strecură la ea în odaie, se dezbrăcă iute şi stinse lumina. În beznă, îşi trecu palma peste obraz, parcă ar fi vrut să stingă şi acolo lumina. Dar somnul părea mai greu de cuprins decît ceaţa. Amintirile şi presimţirile se împleteau întruna ca într-un film sufocant. Din trecut veneau frînturi din trăncăneala

Sophiei, bunică-sa, rugăciunile tatălui, foşnetul rochiilor Różei, poznele de student ale lui Władyś. Printre aceste benzi pălite se îmbulzeau crîmpeie din întîmplări dureroase deşi neîmplinite. Marta simţea vuietul sîngelui în craniu, duduitul

inimii în piept, dar şi tremurul cristalin al unor valuri mărunte curgînd din zone invizibile spre necunoscut. Aceste sunete o absorbeau în asemenea măsură incit, în schimb, nu mai auzea melodia care, cu un geamăt surd îi curgea din gîtlej.

„Ich grolle nicht
Und wenn das Herz auch bricht
Evig verlornes Lieb...
Evig verlornes Lieb...”

Cînd sună telefonul, Marta se sculă numaidecît – fără pic de mirare. Fără să mai aprindă lumina, se duse în hol:

— Eu sînt.

Auzi glasul de bas al lui Strawski:

— Sînt eu, Strawski. E cam prost, doamnă. Mama dumneavoastră mi-a cerut să nu vă telefonez. Dar nu-mi pot lua o asemenea răspundere. Mai bine veniţi.

Iar Marta răspunse:

— Da, ştiu, îţi mulţumesc, vin numaidecît.

Se îmbrăcă într-o clipa, se uită la ceas. Era unu şi jumătate, abia de o jumătate de oră se înapoiase de la cinema.

Uşa dulapului scîrţîi, Pawel se ivi zgribulit din dormitorul său..

— Ce te-a apucat? Ce este?

Cu mare greutate îşi dezlipi buzele:

— Moare mama...

Şi in acest fel, de la ea însăşi, află Marta cumplitul adevăr.

La poartă, trebui să-l aştepte multă vreme pe portar. Se repezi in ghereta lui, îl zgîlţîi.

— Mai repede, moare mama...

Ştirea asta ţipa in ea triumfătoare.

La statia de taxi o ajunse din urmă Pawel, cu paltonul pe el, cu cămaşa descheiată. Merseră in tăcere, Marta ciocănind cu degetul în geam ritmul melodiei: „*Ich grolle nicht*” ’.

Le deschise Strawski.

— E ceva mai bine. Tot ce-a fost nevoie am făcut. Acum şi-a revenit.

În faţa uşii ei Marta lăsă ochii în jos, n-avea putere să vadă dintr-o dată.

Róża şedea pe pat, sprijinită în perne... Arăta ca de obicei. Ce-i drept avea pe obraz acel uşor zîmbet de sfială şi de

tandreţe, dar această schimbare, cu care începuseră să se obişnuiască în decursul zilei, vestea mai curînd începutul decît sfîrşitul unor întîmplări însemnate.

Marta cuprinse cu grijă mîna mamei sale în mîinile ei. Mîna Różei se supuse – muşchiuloasă, caldă. Róża vorbi, privind în direcţia antreului:

— De ce-ai făcut asta, domnule Strawski? E noapte, oamenii trebuie să doarmă…

Purta o scufiţă de dantelă şi o splendidă jachetă pe care o brodase singură. Părea mulţumită de ea şi de agitaţia cu care era înconjurată. Medicul şi Pawel şuşoteau prin colţuri, accentuînd unele cuvinte: angina pectoris, pantopon, primul atac, trece… Consiliul de mîine… E robustă…

Róża chemă medicul cu un semn din cap. Fără o tresărire, fără să-şi desprindă privirea pironită undeva, într-un punct în zare, întrebă:

— Aşa se întîmplă întotdeauna cu inima? *So… dumm*?

Medicul Salvării, un tinerel, probabil fără experienţa, roşi pînă la urechi.

— V-am făcut două injecţii, o să dormiţi, mîine vom începe tratamentul, peste o săptămînă o să vă daţi jos din pat.

Părea să nu audă vociferarea aceea tinerească, nici o spaimă, nici o uşurare nu i se oglindi în privire – ceea ce vedea acum Róża părea mai de seamă chiar decît moartea. Întoarse încetişor capul.

— Veniţi mai aproape.

Iar cînd doctorul se repezi la ea, îl întrebă iar:

— Să beau, o înghiţitură se poate?

— Nu.

Înălţă pleoapele îngreuiate, avea o privire obosită, aspră.

— Cunoaşteţi *Concertul în re major* de Brahms?

Tînărul tuşi încetişor. Atunci întoarse ochii spre Marta.

O găsi şi-i ordonă:

— Explică-i.

Tăceau. Róża înghiţi de cîteva ori în sec, mişcă buzele, şi mirată parcă, rosti în sfîrşit:

— Trebuie să-l ascultaţi. Eu… astă-seară… l-am ascultat din nou. Şi acum sînt om… Acum pot să-l cînt.

Doctorul îşi trosni degetele, apoi îşi apucă gentuţa şi se repezi spre uşă. Din prag le spuse:

— Vă rog să-i supravegheaţi pulsul. Dacă slăbeşte, telefonul meu e în carte, stau la trei case de aici.

Marta apucă braţul mamei sale: pulsul îi bătea cu putere, deşi cu lovituri rare, ca de ciocan. Róża moţăia.

Sosi Władyś cu soţia. El alb la faţă, crispat, ea stăpînită. Nimeni nu întreba nimic. Władyś se prăbuşi în fotoliul din fundul odăii, îşi lăsă capul în palme; Pawel stătea la fereastră, întors cu spatele; Marta număra: „Unu, doi, trei, nouă, cincisprezece…” Pulsul venea din urmă, iar Martei i se părea că Róża e cea care înaintează astfel, cu un imens efort „Nouăsprezece, douăzeci…” Ceasul greu, mama ei îl străbătea în bătăile pulsului.

Jadwiga deschise oberlichtul, acoperi cu plapuma pieptul transpirat al soacrei. Toţi tresăriră, se priveau uluiţi… Róża tuşea.

— Închideţi fereastra. O fi răcită!

Marta scăpă braţul bolnavei. Se bulucirăîn jurul patului. Jadwiga îi îndepărtă:

— Pawel, adu din bucătărie apă şi lămîie. Władyś, masează-i picioarele. Marta, adu amoniac.

Se îndepărtară, căznindu-se să se concentreze, să priceapă ce avea fiecare de făcut. În sfîrşit, Władyś, ghemuit la piciorul patului, începu să frece tălpile Różei, Marta aduse flaconul încercă iar să prindă pulsul, nu-i găsi braţul unde-l lăsase. Mîinile Różei erau împreunate, strînse ca nişte frunze, iar Róża le privea pe sub pleoape cu suspiciune. Brusc vorbi:

— De ce am unghiile vinete? De ce?

Şi atunci Marta se lăsă în jos, pe podea. Nu putea suporta în alt fel glasul Różei, care rostea aceste cuvinte, glasul ei gros şi greu o dobora la pămînt. Dar nu-şi dezlipea ochii de pe buzele care rostiseră aceste cuvinte. Căci Róża nu le aruncase dintr-o dată. Glasul ei, de obicei atît de suplu – se vede că acum se năruia prin smîrcuri nămoloase. Căuta cu buzele… şi cobora uimită tot mai adînc, în propriile tăceri. În cele din urmă izbuti să-l aducă la suprafaţă… Atunci cînd răsună cumplitul „de ce?” pe obrazul Różei se ivi o expresie de triumf. Nici spaimă şi nici dojana care se cuvin incluse în această întrebare, doar triumful asupra glasului ei îndărătnic.

— Ah, gemu Władyś.

În acelaşi moment amîndoi, şi el şi Marta, îşi acoperiră ochii.

Pawel se înapoie cu un pahar de limonada, Jadwiga îi ceru s-o apuce pe bolnavă şi s-o salte. Vine groase i se iviră

la tîmple, în timp ce-o ridica. Róża era neputincioasa. Se uită să vadă cine era cel care o smucea fără mila, cine-şi îngăduia s-o constrîngă… Recunoscîndu-l pe Pawel, încetă să mai triumfe, se sperie abia acum, şi glasul ei gros şi străin amuţi.

Toţi răsuflară uşuraţi. Maria luă limonadă cu linguriţa şi o apropie de buzele acelea tumefiate. Dar nu se descleştară, nu cedară… Linguriţa căzu, careva exclama: „Doamnei!" Iar se bulucira toţi. Jadwiga şopti stăruitor: „Pulsul, pulsul! Unde e pulsul?" Mai mulţi îi apucară braţul… şi-l depuseră la loc peste plapumă. Nu mai bătea în ritm de alai funebru, ticăia abia perceptibil, la încheietura mîinii, sub piele. Tuşi. Fără s-o ia în seamă se repeziră grămada la telefon. În vestiar îşi veniră în fire, se înapoiară in odaie, Marta singură rămase la telefon. Medicul răspunse îndată:

— Eu sînt.

— Doctore, pulsul e tot mai slab…

— A tuşit?

— Tuşeşte, da, tuşeşte.

— Vin numaidecît.

Marta aruncă receptorul, rămase în prag, faţă în fată cu maică-sa. Róża, cocoţată pe maldărul de perne, privea drept înainte cu ochii larg deschişi, către o imagine de pe altă lume. Încerca s-o cuprindă în toată măreaţa-i dimensiune, şi ochii i se dilatau, creşteau. Marta înaintă zgribulindu-se, îngenunchie… Îmbrăţişă trupul acela mare şi cald, îşi cuibări capul la sînul celei ce-o născuse.

În pieptul Rózei bolborosea un izvor. Un susur uşor şi cristalin, era tocmai plescăitul acelor valuri mărunte, curgînd din zare, invizibile, spre necunoscut, pe care-l auzise Marta înapoindu-se de la cinema – el îşi avea izvorul in pieptul Rózei.

— Mamă, mamă, şi începu să plîngă.

Izvorul tăcu. Totodată, de pe buzele închise parcă pentru totdeauna, veni o şoaptă:

— Scrieţi… mă întorc… zîmbind…

Uşa scîrţîi, doctorul o trase pe Marta la o parte, Róża îşi lăsă umerii ţepeni în jos, auzi trecîndu-i pe lîngă obraji un scîrţîit ca

de pantofi... Iar tremură podeaua, se aud suspine, înălţate ca o negură...

— S-a sfîrşit, murmură doctorul.

Cineva o trase pe Marta, ridicînd-o de pe podea. Recunoscu degetele tari ale lui Pawel – „surcele, surcele”, se sprijini cu spatele de dulap, înaltă cu greutate capul şi-l văzu pe Adam.

Pe fondul întunecat al vestiarului stătea în uşă tatăl ei, gîrbovit, ţinînd ceva în braţele strînse. Făcu un pas înainte, strigă:

— Elcia, draga mea Elcia!

Îl ţistuiră de peste tot.

Wladyslaw, cu obrazul crispat, îi tăie drumul, duse degetul la buze, şi cu cealaltă mînă îi arătă patul.

Pe pat şedea Róża moartă. N-apucaseră nici să-i lase în jos pernele, nici să-i închidă ochii care continuau să privească departe, rotunzi de uimire.

Adam se uită pe rînd la toţi cei de faţă.

— Cum? Ea ne vede?

Negară cu groază, clătinîndu-şi capetele, hohotind.de plîns. Aşa incit mai deschise o dată gura, dar nu rosti întrebarea următoare, ci se lăsă în genunchi, tîrîndu-se astfel şi şoptind: „Elcia”, cu braţele întinse.

— Lăsaţi-mă, bolborosea. Trebuie s-o întreb, i-am adus...

Şi în inimile tremurătoare ţinea batista înnodată la un capăt şi unul din papuci.

Pină la urmă doctorul şi Pawel izbutiră să-l ridice si să-l aşeze pe sofa.

Între timp pleoapele căzură singure peste ochii miraţi ai Różei.

Se făcu linişte. Mai linişte decît atunci cind în tăcerea încremenită inima Różei o pornise grăbită spre moarte. Se cufundară în trecut: abia acum auzeau limpede vorbele – bune şi rele – pe care le rostise Róża în ziua aceea. Fiecare asculta, în felul său., ceea ce-i fusese hărăzit. Nu pricepeau prea bine acele vorbe haotice, dar îi subjuga suflul, lor fierbinte. Nu le deosebeau pe cele bune de cele rele, dar gîndindu-se la răposată, ziceau: „Róża”. Şi în numele er, iertau răul şi cinsteau binele.

Albeau zorile şi un porumbel le bătu în geam. Se sculară, înconjurară culcuşul morţii. Marta luă şalul mare de dantelă

neagră – biet vestigiu al splendorii de odinioară de la Taganrog, şi acoperi cu el rămăşiţele pămînteşti ale mamei sale.

Capul frumos al Różei se cufunda in tenebre, dispărea din lume.